Коли в Нью-Йорку гомоніла Україна

1981

АЛЬМАНАХ

УНС

ALMANAC of the Ukrainian National Association

FOR THE YEAR

1981

SVOBODA PRESS
Jersey City — New York

Альманах

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НА РІК

1981

РІЧНИК 71

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА"
Джерзі Сіті — Ню Йорк

Редактор: *А. Драган*

Обкладинка: *Богдан Титла*

Printed in U.S.A.

"Svoboda" — 30 Montgomery Str., Jersey City, N.J. 07302

РОНАЛД ВІЛСОН РЕҐЕН

RONALD WILSON REAGAN

40th President of the United States of America

Державні гимни

THE STAR-SPANGLED BANNER

O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and bright stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

O Canada! Our home and native land!
True patriot-love in all thy sons command.
With glowing hearts we see thee rise,
The True North, strong and free,
And stand on guard, O Canada,
We stand on guard for thee.
O Canada, glorious and free!
We stand on guard, we stand on guard for thee.
O Canada, we stand on guard for thee!

З НОВИМ РОКОМ!

З НОВИМ РОКОМ, БРАТТЯ МИЛІ,
В НОВІМ ЩАСТІ, В НОВІЙ СИЛІ
РАДІСНО ВІТАЮ ВАС
І БАЖАЮ, ЩОБ В ЗДОРОВ'Ю,
В МИРІ, З БРАТНЬОЮ ЛЮБОВ'Ю
ВІДТЕПЕР ПШОВ НАМ ЧАС.

І БАЖАЮ, ЩОБ ТРУДЯЩЕ
ТЕ ЖИТТЯ ВАМ ЯКНАЙКРАЩЕ
БЕЗ БІДИ МИНУЛО ВСІМ,
ЩОБ ДУМКАМИ МИ МІЦНІЛИ,
БАГАТІЛИ, НЕ БІДНІЛИ,
ЩОБ ВЕСЕЛИЙ БУВ ВАШ ДІМ.

І БАЖАЮ, ЩОБ МИ ЗГІДНО,
СМІЛО, СВІДОМО, СВОБІДНО
ЙШЛИ ДО СПІЛЬНОЇ МЕТИ,
В СВОЇЙ ХАТІ ЖИТЬ ПО-СВОМУ,
НЕ КОРИТИСЯ НІКОМУ,
ЛАД НАЙКРАЩИЙ ЗАВЕСТИ.

ЩИРІЙ ПРАЦІ — БОГ ПОМОЖЕ!
ДАЙ ВАМ, БОЖЕ, ВСЕ, ЩО ГОЖЕ!

Іван Франко

Масєй Сядньов

НОВИЙ РІК

Який ти в біса Новий Рік!
Старі і лихо, і розлука!
Коли б ти нове щось прирік —
Ми б радо стисли тобі руку!

Старий ти! Хоч на різний лад
Пісні про тебе трубадурять.
А ми чекаєм наздогад,
Немов вітрильники на бурю.

Уже й дрімає не один,
Зневірений в прийдешнє свято.
В музей би їх, туди, туди,
Де сохи, древні та горбаті!

Я зрозумів закон землі
І підіймаю вгору слово:
Не будеш новим ти, коли
Самі тебе ми не обновим!

Переклав з білоруського
Леонид Полтава

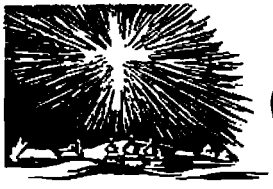

Січень – January

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	Ч	Боніфатія, мч.	**НАЙМЕН. ХР. БАС. ВЕЛ.**
2	20	П	Ігнатія священомученика	Сильвестра, папи
3	21	С	Юліяни, мч.	Малахії, пр., Гордія
4	**22**	**Н**	**НЕД. ОТЦІВ, перед Різдвом**	**ПЕРЕД ПРОСВІЧЕННЯМ**
5	23	П	10 мучеників у Криті	Навечір'я Богоявлення
6	24	В	Навечір'я Різдва, Євгенії	**БОГОЯВЛЕННЯ ГОСП.**
7	**25**	**С**	**РІЗДВО ХРИСТОВЕ**	Собор Ів. Хрестителя
8	**26**	**Ч**	**Собор Пресв. Богородиці**	Юрія, Омеляна, Домніки
9	27	П	Степана, первомуч.	Полієвкта, мч.
10	28	С	Мучеників у Нікомидії	Григорія з Нісси, Домет.
11	**29**	**Н**	**НЕДІЛЯ по РІЗДВІ**	**Н. ПО ПРОСВ.** † Теодосія
12	30	П	Анісії, мч., Зотіка, пр.	Тетяни, мч.
13	31	В	Меланії Римлянки, пр.	Єрмила і Стратоніка, мч.
14	**1**	**С**	**НАЙМЕН. ХР., Василія В.**	Отців із Синаю і Раїфи
15	2	Ч	Сильвестра, папи рим.	Павла і Івана, пр.
16	3	П	Малахії, прор., Гордія,мч.	Поклін оковам Ап. Петра
17	4	С	Собор 70 Апостолів	† Антонія Вел., пр.
18	**5**	**Н**	**ПЕРЕД ПРОСВ. Навечір'я**	**30 після ЗІЧЕСТЯ,** Атана.
19	**6**	**П**	**БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ**	Макарія з Єгипту, пр.
20	7	В	Собор Івана Хрестителя	† Євтимія Великого, пр.
21	8	С	Юрія, Омеляна, Дом. пр.	Максима, ісп., Неофіта
22	9	Ч	Полієвкта, мч.	Тимотея, ап., Анастасія
23	10	П	Григорія з Нісси, Дометіяна	Климента, свщ.
24	11	С	† Теодосія Вел., пр.	Ксені Римлянки, пр.
25	**12**	**Н**	**ПО ПРОСВІЧЕННІ. Тетяни**	**31 після ЗІЧЕСТЯ** † Григ.
26	13	П	Єрмила і Стратоніка, мч.	Ксенофонта і Марії, пр.
27	14	В	Отців із Синаю і Раїфи, Ніни	† Перен. мощів Івана Зол.
28	15	С	Павла і Івана, пр.	Єфрема із Сирії, пр.
29	16	Ч	Поклін оковам Ап. Петра	Перен. мощів Ігнатія Бого.
30	17	П	† Антонія Вел., пр.	**Трьох Святителів**
31	18	С	Атанасія і Кирила Олекс.	Кира й Івана, чуд.

Лютий – February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	Н	**31 після ЗШЕСТЯ,** Макарія	**32 після ЗШЕСТЯ,** Триф.
2	20	П	† Євтимія Вел., пр.	**Стрітення Господнє**
3	21	В	Максима, ісп., Неофіта, мч.	Симеона й Анни, прор.
4	22	С	Тимотея, ап., Анаст прмч.	Ісидора, пр.
5	23	Ч	Климента, свщ., Агатангела	Агафії, мч.
6	24	П	Ксені Римлянки, пр.	Вукола, пр.
7	25	С	† Григорія Богослова	Партенія, пр.
8	26	Н	**32 після ЗШЕСТЯ,** Ксеноф.	**Н. про МИТ. І ФАРИСЕЯ**
9	27	П	† Перен. мощів Івана Золот.	Никифора, мч.
10	28	В	Єфрема із Сирії, пр.	Харалампія, мч.
11	29	С	Перен. мощів Ігнатія Бого.	Власія, свщ.
12	30	Ч	**Трьох Святителів**	Мелетія з Антіохії, свт.
13	31	П	Кира й Івана, чуд.	Мартиніяна, пр.
14	1	С	Трифона, мч.	† Кирила, ап. Слов'ян
15	2	Н	**Про МИТ. І ФАР., Стрітен.**	**Н. про БЛУДН. СИНА**
16	3	П	Симеона й Анни, прор.	Памфила і Порфірія, мч.
17	4	В	Ісидора, пр.	Теодора Тирона, вмч.
18	5	С	Агафії, мч.	Льва папи Рим.
19	6	Ч	Вукола, пр.	Архипа, ап.
20	7	П	Партенія, пр.	Льва Катанського, свт.
21	8	С	Теодора Тирона, вмч.	Тимотея, пр., Євстахія
22	9	Н	**про БЛУДНОГО СИНА,**	**Н. М'ЯСОПУСНА**
23	10	П	Харалампія, мч.	Полікарпа із Смирни, св.
24	11	В	Власія, свщ.	† 1 і 2 Найд. Гол. Ів. Хр.
25	12	С	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт.
26	13	Ч	Мартиніяна, пр.	Порфірія з Гази, свт.
27	14	П	† Кирила, ап. Слов'ян	Прокопія Декаполіта, ісп.
28	15	С	Онисима, ап.	Василія, пр.

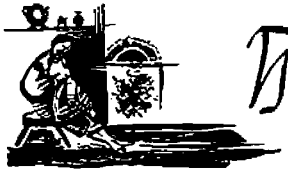

Березень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	Юліянський:	Григоріянський:
1	16 Н	**М'ЯСОПУСНА** Памфила	**Н. СИРОПУСНА,** Євдокії
2	17 П	Теодора Тирона, Бмч.	Теодота, свщ.
3	18 В	Льва, папи Рим.	Євтропія, Клеоніка і Вас.
4	19 С	Архипа, ап.	Герасима, пр.
5	20 Ч	Льва Катанського, свт.	Конона, мч.
6	21 П	Тимотея, пр., Євстатія, свт.	42 мучеників з Аморії
7	22 С	Відн. мощів у Євгенії	Василія й інших муч.
8	23 Н	**СИРОПУСНА,** Полікарпа	**Н. 1 ПОСТУ,** Теофилакта
9	24 П	† 1 і 2 Найд. Голови Ів. Хр.	† 40 мучеників із Севасти
10	25 В	Тарасія, свт.	Кодрата й інших муч.
11	26 С	Порфіря з Гази свт.	Софронія з Єрусал., свт.
12	27 Ч	Прокопія Декаполіта, ісп.	Теофана, пр., Григорія
13	28 П	Василія, пр.	Перен., мощів Никифора
14	1 С	Євдокії, прпмч.	Венедикта, пр.
15	2 Н	**1 ПОСТУ,** Теодота	**Н. 2 ПОСТУ,** Агапія
16	3 П	Євтропія, Клеоніка, мч.	Савина і Папи, муч.
17	4 В	Герасима, пр.	Олексія, пр.
18	5 С	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19	6 Ч	42 мучеників з Аморії	Хризанта і Дарії, мч.
20	7 П	Василія й ін. муч. в Херс.	Отців, вбитих у м. Савви
21	8 С	Теофилакта, ісп.	Якова, ісп.
22	9 Н	**2 ПОСТУ,** 40 муч. Севаст.	**ХРЕСТОПОКЛІННА**
23	10 П	Кодрата й ін. мучеників	Никона, прмч., і його учн.
24	11 В	Софронія з Єрусалиму, свт.	Захарії, пр., Артемона, св.
25	12 С	Теофана, пр., Григорія	**БЛАГОВІЩЕННЯ ПР. БОГ.**
26	13 Ч	Перен. мощів Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27	14 П	Венедикта, пр.	Матрони, мч.
28	15 С	Агапія й інших мучеників	Іларіона, пр.
29	16 Н	**ХРЕСТОПОКЛІННА**	**Н. 4 ПОСТУ,** Марка, пр.
30	17 П	Олексія, пр.	Івана Ліствичника, пр.
31	18 В	Кирила з Єрусалиму, свт.	Іпатія, пр.

Квітень-Апрíл

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	С	Хризанта і Дарії, мч.	Марії Єгипт. **Поклони**
2	20	Ч	Отців вбитих у мон. св. С.	Тита, чуд.
3	21	П	Якова, іспов.	Никити, іспов.
4	22	С	Василія, свящ.	Йосифа і Юрія, пр.
5	**23**	**Н**	**4 ПОСТУ,** Никона	**Н. 5 ПОСТУ,** Теодула
6	24	П	Захарії, пр., Артемона, свт.	Євтихія, свт., Методія, ап.
7	**25**	**В**	**БЛАГОВІЩЕННЯ ПР. БОГОР.**	Георгія, єп.
8	26	С	Собор Арх. Гавр. **Поклони**	Іродіона, Агава й ін. ап.
9	27	Ч	Матрони з Солуня, пр.	Євпсихія, мч.
10	28	П	Іларіона, пр., Стефана, чуд.	Терентія й ін. муч.
11	29	С	Марка, пр., Кирила, мч.	Антипи, свящ.
12	**30**	**Н**	**5 ПОСТУ,** Івана Ліст.	**КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ**
13	31	П	Іпатія, пр.	Артемона, свящ.
14	1	В	Марії Єгиптянки, пр.	Мартина, папи п., іспов.
15	2	С	Тита, чуд.	Аристарха й інших ап.
16	3	Ч	Никити, іспов.	**ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсти)**
17	4	П	Йосифа і Юрія, пр.	**ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ**
18	5	С	Теодула й Агатопода, мч.	**ВЕЛИКА СУБОТА**
19	**6**	**Н**	**КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ**	**ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**
20	7	П	Георгія, єп.	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК**
21	8	В	Іродіона, Агава й ін. апост.	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК**
22	9	С	Євпсихія, мученика	Теодора, пр., Віталія
23	**10**	**Ч**	**ВЕЛИКИЙ ЧЕТВЕР (Страсти)**	† Юрія великомученика
24	**11**	**П**	**ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ**	Сави Стратилата, мч.
25	**12**	**С**	**ВЕЛИКА СУБОТА**	† Марка, ап. і Єван.
26	**13**	**Н**	**ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**	**НЕДІЛЯ ТОМИНА**
27	**14**	**П**	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК**	Симеона, свояка Христа
28	**15**	**В**	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК**	Язона і Сосипатра, ап.
29	16	С	Агапії й Ірини, муч.	9 мучеників з Кизики
30	17	Ч	Симеона, пр., Акакія, єп.	† Якова, ап., брата Ів. Бог.

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні			Юліянський:	Григоріянський:
1	18	П	Івана, Віктора, пр.	Єремії, прор.
2	19	С	Івана Староп., пр.	Атанасія В., свт.
3	**20**	**Н**	**НЕДІЛЯ ТОМИНА**	**НЕД. МИРОН.,** † Теодосія
4	21	П	Януарія, свщ.	Пелагії, мч.
5	22	В	Теодора, пр., Віталія	Ірини, мч., Никифора, пр.
6	23	С	† Юрія великомученика	Іова Многострадального
7	24	Ч	Сави Стратилата, мч.	Поява Чес. Хр., Акакія
8	25	П	† Марка, ап., і єван.	† Івана Бог., ап. Арсенія
9	26	С	Василія, священомученика	† Перен. м. св. Миколая
10	**27**	**Н**	**НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ**	**Н. ПРО РОЗСЛАБЛЕНОГО**
11	28	П	Язона і Сосипатра, ап.	† Кирила і Методія, ап. С.
12	29	В	9 мучеників з Кизики	Єпіфанія і Германа, свт.
13	30	С	† Якова, ап., брата Івана Б.	Глікерії, мч.
14	1	Ч	Єремії, прор.	Ісидора, мч.
15	2	П	Атанасія Великого, свт.	Пахомія Великого, пр.
16	3	С	† Теодосія Печ., пр.	Теодора Осв., пр.
17	**4**	**Н**	**НЕД. про РОЗСЛАБЛЕНОГО**	**НЕД. про САМАРЯНКУ**
18	5	П	Ірини, мч., Никифора, пр.	Теодота, Петра і Дениса
19	6	В	Іова Многострадального	Патрикія, єп., й ін. муч.
20	7	С	Поява Чес. Хреста, Акакія	Талалея, мч.
21	8	Ч	† Івана Богосл. ап. Арсен.	† Константина й Олени
22	9	П	† Перен. мощів св. Миколая	Василиска, мч.
23	10	С	† Симона Зилота, ап.	Михаїла, ісп.
24	**11**	**Н**	**НЕДІЛЯ про САМАРЯНКУ**	**Н. про СЛІПОНАРОДЖ.**
25	12	П	Єпіфанія і Германа, свт.	† З Найдн. Голови Ів. Хр.
26	13	В	Глікерії, мч.	Карпа, ап.
27	14	С	Ісидора, мч.	Терапонта, свщ.
28	15	Ч	Пахомія Великого, пр.	**ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**
29	16	П	Теодора Освященного, пр.	Теодосії, препмч.
30	17	С	Андроніка й ін. апост.	Ісаакія, пр.
31	**18**	**Н**	**Н.про СЛІПОНАРОДЖЕН.**	**НЕД. ОТЦІВ,** Єрмія, ап.

Червень - Липень

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	П	Патрикія, єп., й ін. мучен.	Юстина Философа, мч.
2	20	В	Талалея, мч.	Никифора, ісп.
3	21	С	† Константина й Олени	Лукиліяна й ін. муч.
4	22	Ч	**ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**	Митрофана, свт.
5	23	П	Михаїла, ісп., Єфросинії П.	Доротея, свщ.
6	24	С	Симеона Дивногорця, пр.	Висаріона, Іларіона, пр.
7	**25**	**Н**	**НЕД. ОТЦ.** † З Найд. Г.ІВ.Хр.	**ЗШЕСТЯ СВЯТОГО ДУХА**
8	26	П	Карпа, ап.	**Пресвятої Тройці**
9	27	В	Терапонта, свщ.	Кирила Оксандрій., свт.
10	28	С	Никити, пр.	Тимотея, свщ.
11	29	Ч	Теодосії, прмч.	† Вартоломея і Варн. ап.
12	30	П	Ісаакія, пр.	Онуфрія, пр., Петра, Ат.
13	31	С	Єрмія, ап., Єрмея, мч.	Акилини, мч.
14	**1**	**Н**	**ЗШЕСТЯ СВЯТОГО ДУХА**	**НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ**
15	2	П	**Пресвятої Тройці**	Амоса, прор., Єроніма, пр.
16	3	В	Лукиліяна й ін. муч.	Тихона з Аматуни, свт.
17	4	С	Митрофана, свт.	Мануїла й ін. муч.
18	5	Ч	Доротея, свщ.	**Пресвята Євхаристія**
19	6	П	Висаріона, Іларіона, пр.	† Юди Тадея, ап.
20	7	С	Теодота, свщ.Богдана	Методія Патар., свщ.
21	**8**	**Н**	**НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ**	**2 після ЗШЕСТЯ,**
22	9	П	Кирила Олександрівського	Євсевія, свщ.
23	10	В	Тимотея, свщ.	Агрипини, свщ.
24	11	С	† Вартоломея і Варнави, ап.	**Різдво Івана Хрестителя**
25	12	Ч	**Пресвята Євхаристія**	Февронії, прмч.
26	13	П	Акилини, мч.	**Христа Чоловіколюбця**
27	14	С	Єлисея, прор., Метолія, свт.	СОСТРАД. Пр. БОГОРОД.
28	**15**	**Н**	**2 після ЗШЕСТЯ,** Амоса, пр.	**3 після ЗШЕСТЯ,**
29	16	П	Тихона з Аматуни, свт.	**Петра і Павла,** Верх. Ап.
30	17	В	Мануїла й ін. мучеників	† Собор 12 Апостолів

Липень — Julius

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	С	Леонтія, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2	19	Ч	† Юди Тадея, ап.	† Полож. Ризи Пр. Богор.
3	20	П	**Христа Чоловіколюбця**	Якинта, мч.
4	21	С	СОСТРАДАННЯ Пр. Богор.	Андрія з Крети, свт.
5	**22**	**Н**	**3 після ЗШЕСТЯ,** Євсевія	**4 п. ЗШЕСТЯ,** Атан. Атон.
6	23	П	Агрипини, мч.	Сісоя Великого, пр.
7	24	В	**Різдво Івана Хрестителя**	Томи і Акакія, пр.
8	25	С	Февронії, прмч.	Прокопія, ммч.
9	26	Ч	Давида, пр.	Панкратія, свщ.
10	27	П	Самсона, пр.	† Антонія Печерського
11	28	С	Перен. мощів Кира й Івана	Ольги, Укр. кн., Евфимії
12	**29**	**Н**	**4 після ЗШЕСТЯ,** Пет. і Пав.	**5 після ЗШЕСТЯ,** Прокла
13	30	П	† Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14	1	В	Косми і Дам'яна, чуд.	Акили, ап.
15	2	С	† Полож. Ризи Пр. Богор.	† Володимира Вел., кн.
16	3	Ч	Якинта, мч.	Атиногена, свщ
17	4	П	Андрея з Крети, свт.	Марини, мч., Богдана
18	5	С	† Атанасія Атонського, пр.	Якинта, Омеляна, мч.
19	**6**	**Н**	**5 після ЗШЕСТЯ,** Сісоя	**6 після ЗШЕСТЯ,** Макрини
20	7	П	Томи й Акакія, пр.	† Іллі Пророка
21	8	В	Прокопія, Вмч.	Симеона й Івана, пр.
22	9	С	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, мирон.
23	10	Ч	† Антонія Печерського, пр.	Трофима, Теофіли, мч.
24	11	П	Ольги, княг. Євфимії, мч.	† Бориса і Гліба, кн.
25	12	С	Прокла й Іларія, мч.	† Успення св. Анни
26	**13**	**Н**	**6п. ЗШЕСТЯ,** Соб. Арх. Гав.	**7 після ЗШЕСТЯ,** Єрмолая
27	14	П	Акили, ап.	† Пантелеймона, влмч.
28	15	В	† Володимира Вел. кн. Укр.	Прохора, Никанора й ін.
29	16	С	Атиногена, свщ. і його 10 уч	Калініка, мч.
30	17	Ч	Марини, мч., Богдана	Сили, Силуана й ін. ап.
31	18	П	Якинта, Омеляна, мч.	Євдокима, прав.

Серпень — Августа

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський.	Григоріянський:
1	19	С	Макрини, пр.	7 Макавейських мучен.
2	**20**	**Н**	**7 після ЗШЕСТЯ,** † Іллі прор.	**8 п. ЗШЕСТЯ,** Пер. м. Ст.
3	21	П	Симеона й Івана, пр. Єзик.	Ісаака, Далмата і Фавста
4	22	В	Марії Магдалини, Фоки, св.	7 молодців з Ефезу, мч.
5	23	С	Трофима, Теофіла й ін. мч.	Євсигнія, мч.
6	24	Ч	† Бориса і Гліба, Христини	**Преображення Господнє**
7	25	П	† Успіння св. Анни	Дометія, прмч.
8	26	С	Єрмолая, свщ., Параскевії	Омеляна, ісп.
9	**27**	**Н**	**8 п. ЗШЕСТЯ,** † Пантелейм.	**9 п. ЗШЕСТЯ,** † Матія
10	28	П	Прохора й інших ап.	Лаврентія, архид. і мч.
11	29	В	Каліника, мч.	Євпла, мч.
12	30	С	Сили, Силуана й ін. ап.	Фотія й Аникити, мч.
13	31	Ч	Євдокима, прав.	Максима, ісп.
14	1	П	7 Макавейських муч.	Міхея, прор.
15	2	С	Перен. мощів Стефана	**УСП. ПР. БОГОРОДИЦІ**
16	**3**	**Н**	**9 після ЗШЕСТЯ,** Ісаакія	**10 п. ЗШЕСТЯ,** Діомида
17	4	П	7 молод. з Ефезу, Євдокії	Мирона, мч.
18	5	В	Євсигнія, мч.	Флора і Лавра, мч.
19	6	С	**Преображення Господнє**	Андрія Страт. й ін. мч.
20	7	Ч	Дометія, прмч.	Самуїла, прор.
21	8	П	Омеляна, ісп.	Таддея, ап., Васси, мч.
22	9	С	† Матія, апост.	Агатоніка, мч.
23	**10**	**Н**	**10 п. ЗШЕСТЯ,** Лаврентія	**11 після ЗШЕСТЯ,** Луппа
24	11	П	Євпла, мч.	Євтиха, свщ.
25	12	В	Фотія й Аникити, мч.	Вартоломея і Тита, ап.
26	13	С	Максима, ісп.	Адріяна і Наталії, мч.
27	14	Ч	Міхея, прор.	Пімена, пр.
28	**15**	**П**	**УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ**	Мойсея, пр., Августина
29	16	С	Діомида, мч.	† Усік. Гол. Ів. Хрестителя
30	**17**	**Н**	**11 після ЗШЕСТЯ,** Мирона	**12 після ЗШЕСТЯ,** Олекс
31	18	П	Флора і Лавра, мч.	† Полож. Пояса Богород.

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	В	Андрея Страт. й ін. з ним	† Початок церк. року
2	20	С	Самуїла, прор.	Маманта, мч., Івана Пост.
3	21	Ч	Таддея, ап., Васси, мч.	Антима, свщ., Теоктиста
4	22	П	Агатоніка, мч.	Вавили, свщ., Мойсея пр.
5	23	С	Іринея, свщ.	Захарії, прор.
6	**24**	**Н**	**12 після ЗШЕСТЯ,** Єтиха	**13 п. ЗШЕСТЯ,** Євдоксія
7	25	П	Вартоломея і Тита, апост.	Созонта, муч.
8	26	В	Адріяна і Наталії, мч.	**Різдво Пр. Богородиці**
9	27	С	Пімена, пр.	Якима й Анни, прав.
10	28	Ч	Мойсея, пр., Августина, свт.	Минодори, Митрод. й ін.
11	29	П	† Усік. Голвои Івана Хрест.	Теодори, пр.
12	30	С	Олександра, Івана і Павла	Автонома, свт.
13	**31**	**Н**	**13 п. ЗШЕСТЯ,** † П. п. М. Б.	**14 п. ЗШЕСТЯ,** Корнилія
14	1	П	† Початок церк. року	**Воздв. Чесного Хреста**
15	2	В	Маманта, мч., Івана Пост.	Никити, влмч.
16	3	С	Антима, свщ., Теоктиста, пр.	Євфимії, влмч.
17	4	Ч	Вавили, свщ., Мойсея, прор.	Софії, Віри Надії і Люб.
18	5	П	Захарії, прор.	Єьменія, єп. і чуд.
19	6	С	Євдоксія, мч.	Трофима й ін. муч.
20	**7**	**Н**	**14 після ЗШЕСТЯ,** Сезонта	**15 п. ЗШЕСТЯ,** Євстахія
21	8	П	**Різдво Пр. Богородиці**	Кодрата, ап.
22	9	В	Якима й Анни, Севиріяна	Фоки, свщ., Йсни, прор.
23	10	С	Минодори, Митрод. Німфо.	Зачаття Івана Хрест.
24	11	Ч	Теодора, пр.	Текли, первмч.
25	12	П	Автонома, свт.	Єфрозини, пр.
26	13	С	Корнилія, свщ.	† Івана Богослова, ап.
27	**14**	**Н**	**15 п. ЗШЕСТЯ, Возд. Ч. Хрес.**	**16 п. ЗШЕСТЯ,** Каллістр.
28	15	П	Никити, влмч.	† Харитона, пр.
29	16	В	Євфимії, влмч	Кіріяка, пр.
30	17	С	Софії, Віри, Надії й Любови	Григорія, єп. Вірменії

Жовтень — Октобер

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	Ч	Єменія, єп., і чуд.	**Покров Пр. Богородиці**
2	19	П	Трофима, й ін. муч.	Кипріяна, свщ., Юстина
3	20	С	Євстатія, вмч., й ін. з ним	Діонисія Ареоп., свщ.
4	**21**	**Н**	**16 після ЗШЕСТЯ,** Кодрата	**17 п. ЗШЕСТЯ,** Єротея
5	22	П	Фоки. свщ., Йони, прор.	Харитини, мч.
6	23	В	Зачаття Івана Хрестителя	† Томи, апостола
7	24	С	Теклі первомучениці	Сергія і Вакха, мч.
8	25	Ч	Єфрозини, пр.	Пелагії, пр.
9	26	П	† Івана Богослова, ап.	† Якова Алфея, ап.
10	27	С	Каллістрата і друж., Ніла	Євлампія і Євлампії, мч.
11	**28**	**Н**	**17 п. ЗШЕСТЯ,** † Харитона	**18 п. ЗШЕСТЯ,** Филипа
12	29	П	Кіріяка, пр.	Прова й ін. муч., Косми
13	30	В	Григорія. ьп. Вірменії, свщ.	Карпа й ін., мучеників
14	1	С	**Покров Пр. Богородиці**	Параскевії з Тернова, пр.
15	2	Ч	Кипріяна, свщ., Юстина, мч.	Євтимія, пр., Лукіяна,
16	3	П	Діонисія Ареоп., свщ.	Лонгина сотника, мч.
17	4	С	Єротея, свщ., Франциска	Осії, прор., Андрія, рпмч.
18	**5**	**Н**	**18 після ЗШЕСТЯ,** Харитини	**19 після ЗШЕСТЯ,** † Луки
19	6	П	† Томи Апостола	Йоіла, прор., Івана Рильс.
20	7	В	Сергія і Вакха, мч.	Артемія, вмч.
21	8	С	Пелагії, пр.	Іларіона Вел., пр.
22	9	Ч	† Якова Алфея, ап.	Аверкія, чид., Прибислава
23	10	П	Євлампія і Євлампії, мч.	Якова, ап.
24	11	С	Филипа, діяк., Теофана, пр.	Арети, мч., Теофіла, мч.
25	**12**	**Н**	**19 після ЗШЕСТЯ,** Прова	**20 п. ЗШЕСТЯ.** Маркіяна
26	13	П	Карпа й ін. муч.	† **Димитрія** Великомуч.
27	14	В	Параскевії з Тернова, пр.	Нестора, мч.
28	15	С	Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.	Параскевії муч.
29	16	Ч	Лонгина сотника, мч.	Анастасії, прмч.. Артемія
30	17	П	Осії, прор., Андрія, прмч.	Зиновія і Зиновії, мч.
31	18	С	† Луки, ап. і еванг.	Стахія й ін. ап.

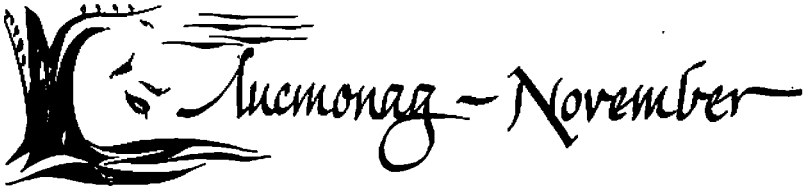

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	19	Н	**20 після ЗШЕСТЯ,** Йоіла	**21 після ЗШЕСТЯ,** Косми
2	20	П	Артемія, влмч.	Акиндина й ін. муч.
3	21	В	Іларіона Вел., пр.	Акемпсима й ін. муч.
4	22	С	Аверкія, чуд., Прибислава	Йоанікія Вел., пр.
5	23	Ч	Якова, ап.	Галактіона, мч.
6	24	П	Аретн, мч., Теофіла, мч.	Павла, свт.
7	25	С	Маркіяна, і Мартирія, мч.	Лазаря, пр.
8	26	Н	**21 після ЗШЕСТЯ, † Димит.**	**22 п. ЗШЕСТЯ, † Соб. Мих.**
9	27	П	Нестора, мч.	Матрони, пр.
10	28	В	Параскевії, мч., Неоніли	Ераста, Олімпа, Радіона
11	29	С	Анастасії, прмч., Артемія	Теодора Студ., Віктора,
12	30	Ч	Зиновія і Зиновії, мч.	† **Йосафата,** свщ., Ніля
13	31	П	Стахія й ін. ап.	† Івана Золотоустого, свт.
14	1	С	Косми і Дам'яна, чуд.	† Филипа, апост.
15	2	Н	**22 після ЗШЕСТЯ,** Акиндини	**23 після ЗШЕСТЯ,** Гурія
16	3	П	Акемпсима й ін. муч.	† Матея, ап. і єванг.
17	4	В	Йоаннікія Вел., пр.	Григорія Неокес., чуд.
18	5	С	Галактіона й Єпістимії, мч.	Платона і Романа, мч.
19	6	Ч	Павла, свт.	Авдія, прор., Варлаама
20	7	П	Лазаря, пр.	Григорія, пр., Прокла, свт.
21	8	С	† **Собор Михаїла Арх.**	**Введ. в Храм Пр. Богор.**
22	9	Н	**23 після ЗШЕСТЯ,** Матрони	**24 п. ЗШЕСТЯ,** Филимона
23	10	П	Ераста, Олімпа, Радіона, ап.	Амфілохія і Григорія, єп.
24	11	В	Віктора, мч., Теодора Студ.	Катерини, влмч.
25	12	С	† **Йосафата,** свщ. Ніля, пр.	Климента, папи і свщ.
26	13	Ч	† Івана Золотоустого, свт.	Алипія Стовпника, пр.
27	14	П	† Филипа, апост.	Якова, мч., Палладія, пр.
28	15	С	Гурія, Самона й Авіва, ісп.	Стефана, прмч.
29	16	Н	**24 після ЗШЕСТЯ,** † Матея	**25 п. ЗШЕСТЯ,** Парамона
30	17	П	Григорія Неокес., чуд.	† Андрія, апост.

Грудень – Десетвер

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		Юліянський:	Григоріянський:
1	18	В	Платона і Романа, мч.	Наума, прор.
2	19	С	Авдія, прор., Варлаама, мч.	Авакума, прор.
3	20	Ч	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4	21	П	**Введ. в Храм Пр. Богор.**	Варвари, влмч., Івана Д.
5	22	С	Филимона й ін. апост.	† Сави Осв., пр.
6	**23**	**Н**	**25 після ЗШЕСТЯ,** Амфілохія	**26 п. ЗШЕСТЯ, Мик. Чуд.**
7	24	П	Катерини, влмч., Меркурія	Амвросія, свт.
8	25	В	Климента, папи, Петра, єп.	Патапія, пр.
9	26	С	Алипія стовпника, пр.	† **Непор. Зач. Богород.**
10	27	Ч	Якова, мч., Палладія, пр.	Мини й ін. муч.
11	28	П	Стефана, прмч.	Даниїла стовпника, пр.
12	29	С	Парамона, мч.	Спиридона, пр.
13	**30**	**Н**	**26 після ЗШЕСТЯ,** Андрія	**НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ**
14	1	П	Наума, прор.	Тирса, Левкія й ін. муч.
15	2	В	Авакума, прор.	Єлевтерія, свщ., Павла
16	3	С	Софонії, прор.	Аггея, прор.
17	4	Ч	Варвари, влмч., Івана Дам.	Даниїла, прор.
18	5	П	† Сави Осв., пр.	Севастіяна мч., й інших
19	6	С	**Миколая Чудотворця, свт.**	Боніфатія, мч.
20	**7**	**Н**	**27 після ЗШЕСТЯ,** Амвросія	**Н. ОТЦІВ, перед РІЗДВОМ**
21	8	П	Патапія, пр.	Юліянії, мч.
22	9	В	† **Непор. Зач. Богородиці**	Анастасії, влмч.
23	10	С	Мини й ін. мучеників	10 мучеників у Криті
24	11	Ч	Даниїла стовпника, пр.	Навеч. Різдва, Євгенії
25	12	П	Спиридона, пр.	**РІЗДВО ХРИСТОВЕ**
26	13	С	† Ореста, Євгена, й ін. муч.	**Собор Прсв. Богородиці**
27	**14**	**Н**	**НЕДІЛЯ ПРАОТЦІВ,** Тирса	**НЕД. ПО РІЗДВІ Стефана**
28	15	П	Єлевтерія, свщ., Павла, пр.	Мучеників у Нікомидії
29	16	В	Аггея, прор.	Дітей у Вифлеємі вбитих
30	17	С	Даниїла, прор.	Анісії, мч., Зотіка, пр.
31	18	Ч	Севастіяна, мч., й інших	Меланії Римлянки, пр.

МІСЯЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

СІЧЕНЬ

Жезло залізне лютий Січень
В руці затисненій підніс.
Дивись майбутнім дням у вічі,
Метай у простір ясний спис.

Крізь дим багряного пожару
Вдивляйся пильно в далечінь.
Все, що ти бачиш — темні чари:
Там на твою кошлату тінь,

Мов пес, голодний місяць виє,
І вслався трупом чорний брук,
А Січень в образі Кощея
Плете гірлянди з мертвих рук.

Коли бездахі кам'яниці
Оскирять жовті кістяки,
І буде все — мов сон п'яниці
(: Громи, і струпи, й вітряки),

— Ти серед хаосу і реву
З ясним, спокійним стань чолом;
Мечем удар об щит крицевий,
Стягни міцніше свій шолом.

Пий вихору пінливий трунок,
Гамуй свій плач, гартуй свій гнів.
— О, вже гудуть у тобі струни
Прийдешніх заграв і років.

ЮРІЙ КЛЕН

ЛЮТИЙ
(1918)

Остапові Луцькому

При дорозі гнуться лози у тривозі;
Ген з півночі йдуть сторожі!...
...Прошуміли дні погожі —
Літа ясний рух,
Десь розвіялись, неначе пух.
При дорозі гнуться, плачуть срібні лози,
Вітер стогне, гонить хмари, — йдуть морози!
Йдуть-ревуть, мов буйні тури!
А услід криваві бурі!
...На порозі — страх...
В'ється коло хати чорний птах...
На дорозі: сльози... срібні лози... та погрози...

БОРИС ГОМЗИН

БЕРЕЗЕНЬ

(З поеми „Волинський рік")

... А з провесни стає весна поволі,
Сичать гадами й топляться сніги,
Набрякли соком верховіття голі,
Піднесла річка лід над береги,
Із закликом нестриманої волі
У простори зазивної туги,
Шукаючи нездійсненої мрії,
Летять ключі з таємного вирію.

У полудень спішаться журавлі,
Кидаючи журні — журливі звуки;
Спускаються під вечір до землі
З пересвистами гостродзьобі слукви;
А в марцевій паранковій імлі
Шпурляють гуси тяглі перегуки...
Істота повна вщерть таємних сил...
Ах чом, чому не маєш, Марку, крил?

Та, Боже борони, щоб журавлями
Ти не назвав розсурмлених птахів!
Бо цілий рік журбою і жалями
Буде томить нездійснимий зазив
У голубінь, щоб досягти крилами
Підзоряних недосягальних див...
Тож їх назвім веселиками, друзі,
Щоб серце не томилось в марній тузі.

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ

КВІТЕНЬ

Блакитний шлях — Дніпро попід горою
І скромних сотників над ним село,
Весняний шум і хати під водою,
Все те було, давно колись було.
І пригадалося... Щодня весною
Так згадую тебе під вітру спів,
І казкою чарую золотою
Одноманітність довгих сірих днів.

О, краю мій! Шовковою такою
Цвіте блакить твоя в душі моїй,
І верби знов шепочуть наді мною,
І вітер знов мені співає твій,
І я сама роблюсь на мить такою,
Як там під вербами колись була:
Я знову дівчиною навісною
Про щастя й зорі мріять почала.

О, ви, сріблясті і розлогі,
Що вас рука батька садила,
Похилі верби край дороги,
Над ким шепочуть ваші крила?
Над ким ви журитесь у ясні
Весняні дні і в літні ночі?
Чом образ ваш в душі не гасне?
Чом серце вас забуть не хоче?

НАТАЛІЯ ЛІВИЦЬКА—ХОЛОДНА

ТРАВЕНЬ

Як щороку буйна повідь зелені
Заливає сквери й бульвари.
Рожевіють квіттям яблунь встелені
Сірі бруки, спалені з жари.

Як щороку поглядами млосними
Квітнуть вродливо очі жінок —
І назавжди ніби ісплелось з ними
Любе слово в звабливий вінок.

Як щороку... Але ж, — хай не згадую
Днів юнацьких, п'яних щастям гуль! —
Все частіше зелен-травень зрадою,
Зривом наглим, тріскотнею куль.

Все частіше сальвами зловіщими
Розвиваються соняшні дні —
І згоряють розпачем навіщені
Серце й очі в терновім вогні.

І в жалобі, сине-сизім ладані
Нишкнуть скупчено нави церков:
Там на вулиці вісті негадані,
Замість соняшних зайчиків кров!

Зелен-дні паполомою чорною,
Час вистукує стуком копит...
Почекайте! Ось прапор розгорнемо,
Ось вже залотом синь лопотить!

І вже вершинки мчать над країною
І толочуть, рвуть травень ущент!
Гряде літо бурею зловійною —
Наше літо!
Ще мить!
Ще момент!

БОГДАН КРАВЦІВ

ЧЕРВЕНЬ

... Теплішало. Ставало душно,
Частіш по воду йшли жінки.
Тополі мліли непорушно
Над сонним берегом ріки.

Стікали медом полуниці,
Скакали коники у тінь,
У холодках мовчали птиці
І верховодки йшли в глибінь.

Уже не паслося худобі —
У воду, як сліпа, брела...
У очеретяній оздобі
Леліла літепла Сула.

І тільки косарі старанні
Та беручкі гребці — жінки,
Мов на весільному гулянні,
Поприбирались у вінки.

На сіно міцно налягали,
Не підкоряючись жарі:
Луки — й не зглянеш, часу ж мало,
І жито стигне на горі.

Не встигла зірка вечорова
Зійти над заходом жарким,
А вже з валків трава медова
Дихнула сіном запашним.

І. ВИГРАН

ЛИПЕНЬ

Липневий день блакитним горном диха,
Немов черінь, палахкотить панель,
Сріблистий лист зомлів і скніє стиха,
Гаряче місто все, немов піску пустель.
На брук упала тінь струнної стріхи,
Іду кудись поміж гранітних скель.
Думки заковано у ромби й спеку,
А там — в озерах синіх — плав лелеки.

Зів'ялий лист... і все мені байдуже:
Куди у спеку йду? Хто я такий?
І враз війнув провулком вітер дужий,
Пахучий степ приніс мені чутки,
Що липа розцвітає в тьмяній тузі,
Що ядерніють житні колоски...
І так мені збагнулося в простори,
Де вітер корить срібла врунне море.

ФЕДІР МАЛИЦЬКИЙ

СЕРПЕНЬ

Спокою й кротости прийшла пора ясна,
Зичливий поїть зір і вабить добрі душі:
У листі лагіднім полеменіють груші
І між дерев стоїть велика тишина.

І помисли, як легкі кораблі,
Причал покинули і мають корогвами, —
І радісно пливуть садами і гаями
По руно золоте серпневої землі.

МИХАЙЛО ОРЕСТ

ВЕРЕСЕНЬ

Пливуть, пливуть далекі журавлі,
І сизий дим і гуси волохаті,
І пар з великої безмежної землі,
І гарби, і дуби, і сон, і хати.

І яблуні стоять великі, як журба,
І засипають вулиці розкішними плодами,
І вовк приносить здобич у зубах
Кудись в ліси упевнено і прямо.

Його б підстрелити, його б схопить в аркан,
За ним би верхи цілі гони гнатись.
Трава підводиться, п'янюча і густа,
І йдуть дорогою замислені дівчата.

А потім покриє все рідкий туман.
Усе — і переліг, і дим, і хати,
І вітряки, яких уже нема,
Казки, і сон, і гуси волохаті,

І я признаюся — люблю я степ,
Люблю дівчат, люблю сади і дині.
І пісня хай моя так само поросте
Густим катраном повсякчас і нині.

Вставай же, пісне, з чорної землі,
Теплою мрією і радістю зачата.
Пливуть, пливуть далекі журавлі
І йдуть дорогою замислені дівчата.

К. ГЕРАСИМЕНКО

ЖОВТЕНЬ

Ще осінь листям не захрясла,
А літо вивершили вже —
І пахнуть полем повні ясла
У теплій тиші конюшень.

Сади ясніш. Сади замовкли.
Лиш дзвінко яблука падуть
На вбиту стежку, брузнуть соком
І в листі-шелесті заснуть.

Отак і дума — рясно-рясно,
Мов плід у голові моїй,
Наллється десь і тихо бризне
На непробиту стежку мрій.

Вже бачу я: моя дорога
Через поля, через луги
Із цього обрію ясного
Існову топне у сніги.

Та там, в снігах, коли розкритий
Умре в хуртовинах садок, —
Все також будуть соковиті
Жовтневі яблука думок.

ВАСИЛЬ МИСИК

ЛИСТОПАД

Кривавим листом котить падолист —
І серце прагне знов далеких візій,
Щоб понад нами знову пронеслись
Бої одважні і залізні.

Щоби дзвеніли списи і шаблі,
Щоб жах вогню будив до дня оселі,
Щоб ісходило сонце на землі
В вінку шрапнелів.

Щоб місто знов під чоботи полкам
Коври стелило і стяги шовкові,
Щоб в синім небі стяга золота
Благословила нашій крові.

БОГДАН КРАВЦІВ

ГРУДЕНЬ

Хто під цю пору вийде з дому
І білі дні, і білі ночі
Сніг білим голубом туркоче
І припадає до вікна:
„Голубко сиза, задрімай!
Вже поле спить, ночує гай,
Поночуєш ти лиш одна...

***

Як зимно і як мертво краєм!
Метіль сліди всі замітає.
Царице, хорони сірому,
Хто під цю пору вийде з дому,
Чия мандрівна путь є довга!
Хочби саньми шляхи очовгать,
Хочби часом чорніла віха,
Щоби ніхто з шляху не з'їхав.

ОКСАНА ЛЯТУРИНСЬКА

НАШ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

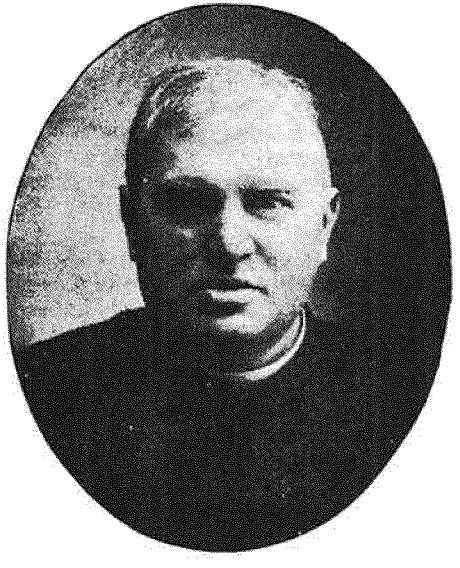

о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА — основоположник „Свободи" й Українського Народного Союзу.

БАТЬКО

Написав Лука Мишуга

Перший в серцях мешканців цього краю. Це — Юрій Вашінґтон. Про це знає найменша дитина в Америці. Це відчувають навіть ті, які виписали грубі томи книжок, щоб ними доказати, що Вашінґтон був на ділі цілком звичайною людиною, з усіми її добрими прикметами і недостачами, якому тільки чистий припадок дав нагоду вибитись і зайняти перше місце в історії Злучених Держав Америки. Бо того, що були б доконали інші, ко-

ли б були займали місце Юрія Вашінґтона, не знати. Зате є дійсністю, що Юрій Вашінґтон видержав у найтяжчих моментах на становищі, що невдачі не вбили в ньому віри в остаточну побіду, а, навпаки, по кожній невдачі він завжди мав ще настільки духової сили, щоб наново організувати розпорошені й розбиті сили і наново плянувати новий наступ, нову боротьбу. Завдяки цим прикметам він остаточно здобув перемогу, а американський нарід дістав таким чином змогу бути господарем цього краю, ним по-своєму рядити і його для себе самого використовувати. Між тими, що до цього змагали і собою для цього осягу жертвували, признано перше місце Юрієві Вашінґтонові. І тому названо його Батьком цього Краю.

Так склалося, що в 1894-ому році, в той день, коли святкували день народин Батька Краю, народився на американській землі Український Народний Союз. Ця організація живе. Вона далі розвивається і росте в силу. Вона ще не закінчила своєї діяльности. І ще не сповнила всіх своїх завдань. Але це вже є доконаним фактом, що поставила українську іміґрацію в Америці на здорові й сильні ноги. Вона врятувала її національне життя, звівши на протязі десятків років довгу і затяжну боротьбу з темнотою, національною несвідомістю і байдужістю, з ворогами нашої нації, що завдавали їй тут тяжкі удари від самих перших початків нашої іміґрації.

Український Народний Союз врятував українську душу в нашім народі. Не дав її вирвати ворогам і темноті. А врятувавши її, заставив її ще працювати і собою жертвувати для великої ідеї визволення Рідного Краю з неволі. І за це названо УНСоюз уже давно — Батьком. Не зроблено цього штучно, під примусом, наслідком якоїсь аґітації чи якоїсь ухвали. Ця назва постала так природно, як природно родиться у нас народна пісня. У старім краю стала таким способом „Просвіта" — Матір'ю. А тут за подібні заслуги для нашого народу став УНСоюз — Батьком. І в Рідним Краю є багато інших заслужених інституцій. Але одна тільки з них дістала той пошанівок, що стала „Матір'ю" українського організованого життя. Так є і з Українським Народним Союзом. І тут, в Америці, маємо інші заслужені організації. Та УНСоюз займає щодо заслуг цілком окреме місце хоч би тому, що він перший вніс у наше народне життя — Українську Ідею. Ту саму, якій так вірно й досі служить.

(„Свобода", 21 лютого 1939)

СОЮЗ ПРАЦІ, ІДЕЙ ТА ІНТЕРЕСІВ

Написав Дмитро Галичин

Український Народний Союз є тільки дещо понад 20 років молодший від найстаршої американської братсько-допомогової організації в модерному розумінні. Вже сам цей факт зараховує нашу американсько-українську спільноту до піонерів американського суспільного прогресу, в якому братерсько-допомогові організації відіграли таку визначну ролю.

Історія Українського Народного Союзу списана в багатьох книгах і в багатьох виданнях. Вона бо нерозривно зв'язана з історією американських українців взагалі... Тут хочемо звернути увагу на деякі вартості Українського Народного Союзу, якими не може похвалитись не тільки жадна приватна асекураційна аґенція, але й не багато подібних до УНСоюзу інших загальноамериканських організацій.

Український Народний Союз названо свого часу „союзом праці, ідей та інтересів". Навряд чи була колинебудь створена така організація, що так ідеально поєднувала б ці три, так важливі в нашому суспільному й особистому житті елементи, як це робить Український Народний Союз.

Союзом праці названо Український Народний Союз, бо працею й для праці він був створений. Прояви громадської праці були вже й перед створенням Союзу, але та праця не була зорганізована, не була „в союзі" й тим самим не можна було очікувати таких результатів, як може дати спільна, з'єднана праця. Не диво, що справжня історія американських українців, як спільноти, починається щойно зі створенням УНСоюзу.

У перших початках УНСоюз мав заледви кількадесят членів, а зачався він радше від кількох ідейних наших піонерів, які „змовились" злучити свої зусилля, бо бачили, що один в полі не вояк. Наслідки цієї творчої „змови" бачимо сьогодні. Теперішній могутній Український Народний Союз — це сума муравлиної праці, змагань і жертв вже майже трьох українських ґенерацій на цій землі. Тільки завдяки союзові праці в Українському Народному Союзі, цю працю пощастило використати максимально для добра нашої спільноти тут, в Америці, та для нашого безталанного українського народу на Рідній Землі. Якщо б сьогодні детально списати історію американських українців та їх творчий прогрес, ми щойно тоді зрозуміли б рішальне значення створеної в Союзі спільноти праці для нашої громади та нашого

народу. Наші святині, в яких ми по своєму в Бога кращої долі молимо; наші народні доми, в яких ми відповідно до своїх можливостей та спосібностей цю кращу долю кусмо; наші численні громадські, культурні, виховні, допомогові, політичні та інші організації, в яких ми збільшуємо свою свідомість, гартуємо свою волю та спільними силами дальший шлях собі промощуємо, все є посереднім або безпосереднім наслідком того „союзу праці", що його започаткував, вів, продожує і символізує Український Народний Союз.

Що ми сьогодні й не писали б про працю УНСоюзу, все це було б тільки слабким відгомоном того, що справді зроблено. Від своїх перших початків УНСоюз та його члени мусіли пройти той самий процес, що його проходить кожна будова, зокрема така монументальна, яка подумана на сотні років та виставлена на всякі бурі й удари. Треба було насамперед прочистити ґрунт під будову. А цей ґрунт був дуже занечищений невіглаством, темнотою, пересудами, кацапщиною, мадяронством та власною байдужістю. Скільки то палких слів сказано, скільки арґументів, часом поламаних крісел, треба було вжити, щоб цей ґрунт прочистити. Це була боротьба світла з темнотою, поступу з назадництвом. Цю нерівну боротьбу виграно меншими силами тільки тому, що ці сили були з'єднані й вони притягали до себе щораз нових і нових свідомих та освідомлених громадських працівників.

В тих змаганнях покладено тверді, як криця, підвалини під будову УНСоюзу. Сама будова тривала довго й була не менш важка та натрапляла на не менші труднощі, як і перші її початки. Проте, праця була вже настільки легша, що вже були виразні зариси нової будівлі, вже була більша надія на її завершення, та й більше сил з кожним роком прибувало. Перешкоди з боку чужих і своїх все ще не переводились, і як до кого можна застосувати засаду, що перешкоди тільки на те існують, щоб їх перемагати, то це головно до УНСоюзу . . .

Рівночасно з творчими наслідками спільної праці в УНСоюзі для добра та розвитку нашої американсько-української спільноти, велась невпинна й все плідніша праця для добра нашого поневоленого українського народу. Почесні Грамоти, що їх дістав УНСоюз і через нього його членство від Просвіти, Рідної Школи, Інвалідів, майже всіх українських центральних інституцій та від безлічі місцевих, ще й сьогодні говорять своєю мовою, дарма, що всі ті інститутції сьогодні роздавлені брутальним чоботом наїзника. Для України невпинно впродовж свого існування працював і сьогодні працює УНСоюз теж на цій землі. Згадую тільки

про видані вже старанням і коштом УНСоюзу десятки книг англійською мовою про Україну, її історію, культуру та її змагання. Професор Прінстонського університету д-р І. Решетар, промовляючи на зібранні Українського Конгресового Комітету в 1953 році, заявив, що ці видані УНСоюзом книги зробили перелом в американській опінії відносно України та цілого европейського Сходу. Цю його думку потверджують вже не сотні, але й тисячі американських відгомонів на ці книжки, що появились тільки в американській пресі на всьому великому просторі З'єдинених Держав. І тому, коли професор Колюмбійського університету, Кларенс Меннінґ, писав з нагоди 50-річчя УНСоюзу, що цю організацію треба вважати українською амбасадою в Америці та що УНСоюз виконав і виконує велику місію й для самої Америки, то він тільки потвердив більше, ніж доказаний факт.

Український Народний Союз називаємо теж союзом ідей, і це чи не найбільше його досягнення, бо воно саме стало першою передумовою його невпинного розвитку. Цей створений УНСоюзом союз ідей став своєрідною життєвою філософією американських українців, яка віддзеркалює та охоплює найкращі ідеали українського й американського народів. Якщо УНСоюз міг перетривати всі кризи й виходити з них переможно, якщо він в кожних обставинах і для кожного мав велику притягаючу силу, якщо він міг з невеличкого гуртка піонерів розвинутись в наймогутнішу українську організацію сьогодні вже не тільки в Америці, але й в цілому вільному світі, то це в першу чергу завдяки тому, що він потрапив знайти й дати відповідну синтезу та об'єднати в один творчий процес всі найкращі українські ідеї та ідеали. Немає віровизнання, політичного переконання, територіяльного чи соціяльного походження, яке не було б в Українському Народному Союзі заступлене й респектоване, за виїмком, очевидно, комуністичних зрадників. Якщо існує яка направду всеукраїнська народна організація, то нею можна вважати в першу чергу Український Народний Союз. Між членами Українського Нардного Союзу є визнавці всіх політичних течій та різних віровизнань, є люди, які прибували до американських берегів впродовж уже майже сотні років з усіх територій широкої України, є люди всіх соціяльних походжень і професій та кожного віку життя, і кожний з них має однакові права та однакові обов'язки. Український Народний Союз — це справжня все-українська спільнота, одна велика сім'я братів і сестер, яких в'яже спільна українська кров та спільні ідеали, які лягли в основу цієї організації.

При цьому цей союз ідей є найбільш активний і творчий. Впродовж існування УНСоюзу було багато спроб та намагань надати йому якусь одну релігійну чи партійну закраску. Це нічого дивного, бо кожний член УНСоюзу не тільки може, але й повинен змагати до того, щоб ця організація була така, яка в його переконанні була б найліпша. І з тих змагань в УНСоюзі витворювалась синтеза, витворювався оцей „союз ідей" в їх найкращій еманації. З уваги на те, що в УНСоюзі завжди були заступлені всі віровизнання й політичні напрямки, в ньому силою факту мусіла витворитись та спасенна толеранція та взаємний респект між противниками поодиноких напрямків. Тим самим, УНСоюз мусів стати найбільш потрібною для українців школою і кузнею справжнього державного виховання і думання.

Що більше, УНСоюз, як організація американських громадян українського роду, мусів знайти відповідну синтезу цього, що вже сказано: американських і українських ідей та ідеалів. В зустрічі тих ідей на організаційному терені УНСоюзу треба було узгіднити американізм з українізмом, з'єднати права й обов'язки американського громадянина з українською традицією та українськими змаганнями. Цю розв'язку і таке узгіднення знайдено, доказом чого можуть послужити хоч би згадувані вже надані УНСоюзові почесні грамоти від найвищих старокраєвих українських установ, з такими ж признаннями і відзначеннями, що їх одержав УНСоюз від найвищих американських урядових і громадських установ.

Вкінці — союз інтересів. Піонери УНСоюзу, засновуючи цю організацію, збагнули велику таємницю успіху організації, кладучи в основи УНСоюзу не тільки спільноту праці та ідей, але й інтересів. Кілька прикладів: Український Народний Союз виплатив досі мільйони долярів посмертних запомог та допомог хворим, мільйони долярів дивіденд та всіляких нагород своїм членам. Були випадки, коли родини новоприбулих українських іміґрантів-скитальців тільки за кільканадцять чи кількадесят долярів вплачених до УНСоюзу вкладок, одержували тисячі долярів запомоги після смерти забезпеченого в УНСоюзі свого члена родини. Ці посмертні виплати, як теж допомоги калікам і хворим, часто рятували наших іміґрантів від злиднів та найбільших фінансових труднощів. Вони теж причинялися до вдержання людської гідности не одної людини, яка без тієї допомоги від УНСоюзу, була б може і змушена простягнути руку та просити милостині.

Можна б наводити багато прикладів теж і на важливе в особистому і суспільному житті поєднання в УНСоюзі громадських і національних інтересів з особистими. Гріш, який члени вплачують до Українського Народного Союзу у формі вкладок на життєве забезпечення, вони заощаджують для себе та своєї родини. УНСоюз зі свого боку переймає риск виплати повного забезпечення на випадок передчасної смерти. Рівночасно зложений в УНСоюзі гріш обертається на службу своїй громаді і своєму народові. Переглянути б тільки всі видання Українського Народного Союзу українською та зокрема англійською мовами, підрахувати б всі пожертви УНСоюзу та його членства на всілякі народні та добродійні цілі, тоді дістанемо імпозантний образ спільноти інтересів, який гордістю і радістю наповнює наше серце, що ми, українці, потрапили на американській землі створити таку організацію.

Український Народний Союз за час свого існування впустив українське коріння глибоко в американську землю та черпає з неї життєдайні соки, видаючи з кожним роком все повніші і все більш зрілі овочі для української волі. За цей час — кажучи образово — виросло, з киненого першими піонерами зерна, могутнє і розлоге дерево, яке видержало всі історичні бурі й негоди, об коріння якого поламали й ламають собі зуби всі чужі й свої шкідники, які хотіли б його повалити. Під охороною того могутнього дерева, яким є Український Народний Союз, може вільно й надійно розвиватись наше життя в усіх його різноманітних ділянках. Як довго росте і міцніє Український Народний Союз, так довго розвиватиметься й це життя та даватиме щораз нові плоди для нашої американсько-української спільноти, для нашої прибраної американської Батьківщини та для нашої рідної України.

(Із збірника „Українці у вільному світі", 1954).

ОСНОВА НАШОГО СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Написав А. Драган

„Дай мені (підставу) де б я став, а порушу Землю" — сказав старогрецький фізик-математик Архімед два з половиною сторіччя перед народженням Христа, винайшовши підойму. Кожний дбайливий дослідник історії українського поселення в Америці неодмінно прийде до висновку, що ролю такої підстави для підойми українського життя і розвитку в цій країні відіграли

Церква, а в суспільно-громадському секторі українські братські Союзи, зокрема Український Народний Союз ...

Тут не місце наводити хоч би тільки найголовніші факти з історії для потвердження тієї рішальної ролі, яку відіграли в житті і розвитку американських українців братські Союзи. Згадати б тільки, що це наше суспільно-громадське життя й почалося від заснування братського Українського Народного Союзу у 1894-му році, та що цей Союз майже повних два десятки років був для наших поселенців єдиною громадською базою їхнього життя, змагань і розвитку.

Коли ж у другому десятиріччі нашого століття це наше суспільно-громадське життя почало організаційно зрізничковуватись, тоді — в 1914-му році — цей же братський УНСоюз дав почин до створення нашої „надбудови", Української Народної Ради, та скликання першого нашого Конґресу, „Українського Сойму" рік пізніше.

Подібно, як загрози та виклики й нагоди Першої світової війни були безпосередньою спонукою до створення Української Народної Ради, переорганізованої рік пізніше на Федерацію Українських Організацій, так і загрози та нагоди Другої світової війни були безпосередньою причиною організаційного оформлення сьогоднішнього Українського Конґресового Комітету Америки в 1940-му році, батьками якого були вже чотири наші братські Союзи: Український Народний Союз, Український Робітничий (тепер Братський) Союз, Союз Українців Католиків „Провидіння" та Українська Народна Поміч.

Події і суперечності, які заіснували після першого Конґресу у Вашінґтоні в 1940-му році, могли довести до того, що братські Союзи були б вчинили зі своїм твором, Українським Конґресовим Комітетом Америки, те, що вчинив Тарас Бульба зі своїм блудним сином Андрієм. Але, від цього врятувала УККА його реформа, започаткована вже рік пізніше та завершена на Другому Конґресі, що відбувся 22-го січня 1944-го року в цьому ж „місті братньої любови" Філядельфії. І коли ця наша теперішня „надбудова", Український Конґресовий Комітет Америки, проіснувала повних 40 років, отже довше ніж усі чотири її попередники разом взяті, то це без сумніву завдяки тій головній базі, на якій УККА досі стояв та яку становлять наші братські Союзи.

У чому ж ця „підстатовість" наших братських Союзів? Назвімо тільки деякі з найголовніших її аспектів:

1. Наші братські Союзи є віком найстарші. Переживши всі внутрішні і зовнішні бурії негоди, в яких зникли десятки інших

наших організацій, включно з попередніми їхніми „надбудовами", наші братські Союзи запустили своє українське коріння глибоко в американську землю та ідейно й організаційно оформились в незаступну інтеґральну частину того мозаїчного „плюрібус" — множества, що становить незрівняне американське „унум" — одне.

2. На протязі довгих десятиріч свого існування й діяльности наші братські Союзи доказали словом і ділом свою беззастережну відданість ідеалові самовизначення українського народу у власній, ні від кого незалежній, соборній і народоправній українській державі, що відповідає ідеалові американського народу та є в його найкращому інтересі. Бувши членами Конґресу всіх американських братських союзів, відомих із свого прикладного американського патріотизму, кожний наш голос і вчинок в обороні прав українського народу та на допомогу в його змаганнях, піддержаний цими нашими братськими Союзами, тільки скріплює їх переконливу силу для американського народу й Уряду.

3. Наші братські Союзи мають найширший діяпазон свого членства, оформлений вже в надрукованому у „Свободі" з 4-го листопада 1893-го року першому заклику до створення Українського Народного Союзу, „такої всенародної організації", до якої міг би належати кожний українець, без уваги на місце його народження, віровизнання чи партійно-політичне переконання і приналежність.

4. Наші братські Союзи, які законно-статутово є корпораціями для служби своїм членам та для продовжування і постійного розвитку та скріплювання тієї служби акумулюють відповідні фонди, можуть виказатись поважним досягненням цієї служби в багатьох відношеннях. Очевидно, їхнім першим і головним обов'язком є забезпечувати своїх членів та з цього обов'язку скрупулятно вив'язуватись, але також їх ніхто не перевищує в пожертвах на харитативні, культурно-виховні та всілякі інші народні цілі у їхніх публікаціях, включно з такою коштовною, як видава старанням і коштом УНСоюзу у видавництві Торонтського університету Англомовна Енциклопедія Українознавства, як їхні виховно-відпочинкові оселі та влаштовувані на них імпрези, та в багатьох інших активностях, яких не перерахувати. Все це ще скріплює ту їхню підставовість, про яку мова. В додатку, ці наші підставові братські Союзи мають свої найбільші, найсолідніші і найбільш ефективні організаційні апарати та засоби інформації і взаємного порозуміння, без допомоги яких навряд чи будь-яка акція могла б мати успіх.

5. Маючи законно зобов'язуючі контракти — забезпеченеві грамоти — з десятками тисяч своїх членів, кожночасні проводи цих наших братських Союзів найбільше з усіх мусять завжди здавати собі справу та пам'ятати про їхню відповідальність перед законом і членами, що з черги скріплює їхню „підставовість".

Це, як згадано, тільки деякі з найголовніших аспектів „підставовости" наших братських Союзів для нашого суспільно-громадського життя в усіх його проявах, що потверджують їхні акти інкорпорації та їхні статути і про які найбільш промовисто свідчить історія.

При цьому не можна ще не згадати, що активна участь наших братських Союзів у наших надбудовах ще й зі свого боку є безкорисною і жертвенною службою для громад. Інкорпораційні і статутові постанови й зобов'язання дають цим братським Союзам майже — сказати б — необмежене „поле до попису" у своїх власних організаційних рамках, отже, заанґажування їхніх проводів у праці та обов'язках керівних органів наших суспільно-громадських надбудов є для них додатковим навантаженням, яке виконують власне порядком своєї жертвенної служби громаді.

Пишучи про це все, ми аж ніяк не бажаємо навіть в найменшій мірі легковажити чи поменшувати величезну вартість та безсумнівні, часто подивугідні та прикладні активності й досягнення та заслуги наших наукових, жіночих, молодечих, виховних, економічних та взагалі всіх інших наших суспільно-громадських установ і організацій. З ними усіми наші братські Союзи тісно співпрацюють та взаємно собі допомагають. Ми тільки звертаємо увагу на згадану в цитаті слів Архімеда на початку не тільки фізичну, але й ідейно-моральну підставовість наших братських Союзів, опершись на яку всі інші наші організації, включно з нашими надбудовами, можуть з більшим успіхом виконувати ролю тієї „підойми", що нею можна „порушити Землю". Переконливим прикладом цього в останніх наших десятиріччях можуть послужити такі прямо історичні досягнення всієї нашої громади, як масове переселення скитальців після Другої світової війни, започаткована УНСоюзом побудова пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашінґтоні, чи влаштування Українського Наукового Інституту в Гарварді. Без опертя на цю підставу, яку становлять наші братські Союзи, наші суспільно-громадські „підойми", включно з їхніми надбудовами, в більшій чи меншій мірі безсильно зависли б у повітрі.

(„Свобода", 10-го жовтня 1980)

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

КОНВЕНЦІЇ УНС

Для загальної орієнтації організаційного розвитку самого Українського Народного Союзу, подаємо коротку табелю конвенцій УНСоюзу та кількости членів і висоти загального майна, поданих в конвенційних звітах. В табелі подаємо порядкове число конвенцій, рік, місцевість, кількість членів та суму майна. На дальших сторінках подані списки головних екзекутивних урядовців та головних редакторів „Свободи" і час їхнього урядування.

Ч. П.	Рік	Місцевість	Членів	Майна (дол.):
1	1894	Шамокін, Па.	439	220.35
2	1895	Олифант, Па.	439	605.60
3	1896	Кармел, Па.	587	756.96
4	1897	Мейфілд, Па.	1,019	2,944.93
5	1898	Шенандоа, Па.	1,593	5,688.57
6	1900	Питсбурґ, Па.	3,067	10,184.40
7	1902	Джерзі Ситі, Н.Дж.	3,384	14,252.19
8	1904	Шамокін, Па.	5,875	17,993.34
9	1906	Скрентон, Па.	7,888	23,705.34
10	1908	Филаделфія, Па.	8,795	46,071.26
11	1910	Клівленд, Огайо	14,430	100,388.87
12	1912	Вилкс Бері, Па.	14,917	140,530.46
13	1914	Боффало, Н. Й.	25,335	261,729.46
14	1917	Гаррисбурґ, Па.	11,891	432,012.56
15	1920	Филаделфія, Па.	12,237	586,317.98
16	1925	Рачестер, Н. Й.	18,195	1,334,415.47
17	1929	Нюарк, Н. Дж.	21,286	2,191,786.65
18	1933	Дітройт, Міш.	20,702	3,514,382.35
19	1936	Вашинґтон, Д. С.	30,335	4,489,305.96
20	1941	Гаррисбурґ, Па.	38,167	5,926,167.04
21	1946	Питсбурґ, Па.	45,720	8,412,029.14
22	1950	Клівленд, Огайо	56,983	11,167,057.09
23	1954	Вашинґтон, Д. С.	70,221	15,258,377.64
24	1958	Клівленд, Огайо	72,438	20,366,992.10
25	1962	Ню Йорк, Н. Й.	81,441	25,460,819.06
26	1966	Чікаґо, Ілл.	86,059	30,985,454.98
27	1970	Клівленд, Ог.	89,107	35,477,888.15
28	1974	Філядельфія, Па.	89,119	38,811,358.43
29	1978	Піттсбурґ, Па.	87,655	42,225,451.51

ГОЛОВНІ ПРЕДСІДНИКИ

1. ТЕОДОЗІЙ ТАЛПАШ (1894-1895)
2. ІВАН ГЛОВА (1895-1898)
3. ЮРІЙ ХИЛЯК (1898-1900)
4. о. АНТІН БОНЧЕВСЬКИЙ (1900-1902)
5. о. МИКОЛА СТЕФАНОВИЧ (1902-1904)
6. КОНСТАНТИН КИРЧІВ (1904-1908 і 1917-1920)
7. ДМИТРО КАПІТУЛА (1908-1917)
8. СЕМЕН ЯДЛОВСЬКИЙ (1920-1925)
9. ТЕОДОР ГРИЦЕЙ (1925-1929)
10. МИКОЛА МУРАШКО (1929-1949)
11. ДМИТРО ГАЛИЧИН (1950-1961)
12. ЙОСИП ЛИСОГІР (1961-1978)
13. ІВАН О. ФЛИС (1978-)

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА

1. МИХАЙЛО ЄВЧАК (1894-1895)
2. ТЕОДОЗІЙ ТАЛПАШ (1895-1896)
3. ОЛЕКСІЙ КУРИЛА (1896-1897)
4. ПЕТРО СЕКЕРАК (1897-1898)
5. ІВАН ДОБОШ (1898-1900)
6. ОЛЕКСІЙ ШАРШОНЬ (1900-1902)
7. МИХАЙЛО КРАВЧИШИН (1902-1904)
8. С. МИТРЕНКО (1904-1906)
9. ІВАН ПАРИЛЯК (1906-1908)
10. Т. КУЛЬЧИЦЬКИЙ-ГУТ (1908-1910)
11. ІВАН МОРТОН (1910-1912)
12. ВАСИЛЬ СУВАК (1912-1914)
13. ІВАН ВАВЕРЧАК (1914-1917)
14. АНДРІЙ СТЕФАНОВИЧ (1917-1920)
15. ТЕОДОР ГРИЦЕЙ (1920-1925)
16. МИХАЙЛО УГОРЧАК (1925-1929)
17. ВАСИЛЬ ГРИШКО (1929-1933)
18. ВОЛОДИМИР МАЛЄВИЧ (1933-1937)
19. ГРИГОРІЙ ГЕРМАН (1937-1950)
20. ЙОСИП ЛИСОГІР (1950-1954 і 1958-1961)
21. МИХАЙЛО ПІЗНАК (1954-1958)
22. СТЕПАН КУРОПАСЬ (1961-1970)
23. ІВАН ТЕЛЮК (1970-1974)
24. ІВАН О. ФЛИС (1974-1978)
25. МИРОН КУРОПАСЬ (1978-)

ЗАСТУПНИК ГОЛ. ПРЕДС. І РЕКОРДОВИЙ СЕКРЕТАР

1. ВОЛОДИМИР В. СОХАН (1966-1974)

Головний Уряд УНСоюзу 1978-1982. Сидять (зліва): головний організатор Василь Оріховський, головний касир Уляна Дячук, головний секретар Володимир Сохан, головний директор УНС в Канаді сен. Павло Юзик, заступник гол. предсідника Мирон Куропась, головний предсідник Іван Флис, заступниця гол. предсідника Марія Душник і головні контролери: Богдан Футей, Іван Геврик, Іван Телюк, Богдан Гнатюк і о. митрат Степан Біляк. Стоять головні радні (зліва): Роман Куропась, Мирослав Кальба, Микола Хоманчук, Михайло Сорока, Тарас Шмаґала, Анатолій Дорошенко, Галина Олек, Василь Дідюк, Анна Гарас, Євген Репета, Аскольд Лозинський, Андрій Джула і Текля Мороз.

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА (ГОЛОВНИЙ ДИРЕКТОР) НА КАНАДУ

1. БОГДАН ЗОРИЧ (1966-1974)
2. сен. ПАВЛО ЮЗИК (1974-)

ЗАСТУПНИЦІ ГОЛОВНОГО ПРЕДСІДНИКА

1. МАРІЯ ЧЕРЕМШАК (1908-1912)
2. МАРІЯ БІЛИК (1912-1920)
3. МАРІЯ ОЛЬШАНЕЦЬКА (1920-1929 і 1933-1937)
4. ЮЛІЯ БАВОЛЯК (1929-1933)
5. МАРІЯ МАЛЕВИЧ (1937-1950)
6. ГЕНОВЕФА ЗЕПКО-ЖЕРЕБНЯК (1950-1958)
7. АННА ГЕРМАН (1958-1966)
8. МАРІЯ ДУШНИК (1966-)

ГОЛОВНІ СЕКРЕТАРІ

1. о. ІВАН КОНСТАНКЕВИЧ (1894-1895)
2. о. НЕСТОР ДМИТРІВ (1895-1895)
3. о. МИКОЛА СТЕФАНОВИЧ (1896-1897)
4. о. ІВАН АРДАН (1897-1898)
5. о. АНТІН БОНЧЕВСЬКИЙ (1898-1900)
6. ДЕНИС ПИРЧ (1900-1904)
7. СЕМЕН ЯДЛОВСЬКИЙ (1904-1910)
8. МИХАЙЛО УГОРЧАК (1910-1920)
9. ІВАН КАШТАНЮК (1920-1933)
10. ДМИТРО ГАЛИЧИН (1933-1950)
11. ГРИГОРІЙ ГЕРМАН (1950-1957)
12. ЯРОСЛАВ ПАДОХ (1958-1974)
13. ВОЛОДИМИР В. СОХАН (1974-)

ГОЛОВНІ ФІНАНСОВІ СЕКРЕТАРІ

1. Й. КУЛЬЧИЦЬКИЙ (1904-1906)
2. Т. ЛАБОВСЬКИЙ (1906-1912)
3. С. ЯДЛОВСЬКИЙ (1912-1920)
4. Р. СЛОБОДЯН (1920-1933)

ГОЛОВНІ КАСИРИ

1. ІВАН ГЛОВА (1894-1895)
2. ЮРІЙ ХИЛЯК (1895-1898)
3. КІНДРАТ КОТАНЧИК (1898-1900)
4. ОЛЕКСІЙ ШАРШОНЬ (1900-1917)
5. ВАСИЛЬ ЛЕВЧИК (1917-1933)
6. РОМАН СЛОБОДЯН (1933-1966)
7. ІВАН КОКОЛЬСЬКИЙ (1966-1968)
8. ПЕТРО ПУЦИЛО (1968-1972)
9. УЛЯНА М. ДЯЧУК (1972-)

ГОЛОВНІ РЕДАКТОРИ „СВОБОДИ"

1. о. ГРИГОРІЙ ГРУШКА (1893-1895)
2. о. НЕСТОР ДМИТРІВ (1895-1897)
3. о. СТЕПАН МАКАР (1897-1900)
4. о. ІВАН АРДАН (1900-1907)
5. АНТІН ЦУРКОВСЬКИЙ (1907-1909 і 1911)
6. ОСИП СТЕТКЕВИЧ (1910 і 1912-1919)
7. ВОЛОДИМИР ЛОТОЦЬКИЙ (1919-1926)
8. ОМЕЛЯН РЕВ'ЮК (1926-1933)
9. ЛУКА МИШУГА (1933-1955)
10. АНТІН ДРАГАН (1955-1978)
11. ВАСИЛЬ ТЕРШАКІВЕЦЬ (1979-1980)
12. ЗЕНОН СНИЛИК (1980-)

ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ ГОЛОВНОГО УРЯДУ (ДО 1979 Р.)

РОМАН СЛОБОДЯН, МАРІЯ ЧУЧМАН, ВОЛОДИМИР ДІДИК СТЕПАН КУРОПАСЬ, ІВАН В. ІВАНЧУК, ЯРОСЛАВ ПАДОХ, ЙОСИП ЛИСОГІР, ГЕНОВЕФА ЖЕРЕБНЯК, АННА ЧОПИК, БОГДАН ЗОРИЧ, ВОЛОДИМИР ЗАПАРАНЮК І РЕДАКТОР-ЕМЕРИТ АНТІН ДРАГАН.

ГИМН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Написав Степан Мусійчук

Ликуй Вкраїно, стороно кохана,
Привіт Тобі з-за моря шлемо свій!
Ликуй Заморська Вітчизно прибрана,
Що нас прийняла за своїх дітей!

Ми під зоряним станули прапором
І об'єднались всі, як один муж,
Під Вашинґтона з'єднані прапором
В наш Український Народний Союз!

Наш синьо-жовтий стяг національний,
Це стяг Союзу, знам'я Свободи,
Під ним покров свій має рід наш славний,
Під ним єднались прадіди й діди!

Союз, мов сонце, з темноти нас вивів,
В його рядах старий і молодий
Док' жити буде Вашинґтон і Київ,
Не згине Батько-Союз дорогий!

Григорій Чупринка

РІДНИЙ КРАЙ

Розкішний степ... Убогі села...
Це ти, мій краю чарівний.
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний.

Як часто я в своїх надіях
З тобою, краю мій, живу,
Бо вірю я, — не тільки в мріях —
Ти будеш вільним назову...

Твої сини на всі дороги
Старцями вбогими пішли:
Давно чумацькі круторогі
Вони попродали воли.

Давно степи твої широкі
Вони задармо оддали,
Гаї ж розкішні і високі
Другії власники звели.

Нащадки прадідів дебелих
В ярмі ідуть твої сини.
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний.

А все ж надійним, вільним жаром
Твої сини вже розпеклись:
О, краю! Може незабаром
Ти будеш вільним, як колись.

Розкішний степ... Убогі села...
Це ти, мій краю чарівний.
Мій рідний край такий веселий,
Мій рідний край такий сумний.

КОЛИ В НЮ ЙОРКУ ГОМОНІЛА УКРАЇНА

Написав А. Драган

„Гомоніла Україна, довго гомоніла..." — пише Тарас Шевченко в своїх „Гайдамаках". Гомоніла колись і гомонить вона сьогодні не тільки на рідній і все ще не-своїй землі, але й по всіх безмежних обширах земного ґльобу, де тільки доля, переважно лиха доля, закинула українську людину. Гомонить вона в усіх можливих формах людського самовияву, гомонить у творчих зусиллях людського ума і людських рук.

Уже повних сто років гомонить Україна і на американській землі, гомонить у прерізних формах труду і досягнень її синів і дочок, яких лиха доля вигнала з рідної землі „у світ за очі" шукати кращої долі, зокрема волі.

Немає бо на світі нічого ціннішого, як воля. Не диво, що для поневоленого народу такі катаклізми, як світові війни приносять надію на краще, бо що може бути гірше, від неволі! Так було з українським та іншими поневоленими народами під час Першої і Другої світових воєн. Проте, надії не здійснились, волі, за яку пролито нові річки крови та принесено нові гекатомби жертв, не здобуто. Натомість, жорстокі часи і обставини змушували нові десятки і сотні тисяч синів і дочок України іти в мандри по багатьох бездоріжжях світу та шукати нового притулку і нових, вільних від тиранії, можливостей життя. А в своїй мандрівці вони в чужих країнах зустрічали тих, що вже раніше „вибрали волю", єднались з ними та спільно жили, творили і змагались за свої ідеали.

Багато сторінок історії українського поселення в Новому Світі заповнено описом прерізних „гомонів України" політичними маніфестаціями та культурними імпрезами. Згадати б тільки тріюмфальні виступи хору під дириґентурою Олександра Кошиця і танцювальні подвиги Василя Авраменка після Першої світової війни, а виступи нашої Капелі бандуристів під проводом маестра Григорія Китастого після Другої війни. На цьому місці ми бажали б пригадати та — як кажеться — „для грядучих поколінь" залишити в одному описі чотири сценічні покази, що

відбулися в Ню Йорку під тією самою і якже промовистою назвою „Гомін України" уже в перших роках масового поселювання в Америці українських скитальців після Другої світової війни та які можуть послужити за приклад у багатьох відношеннях.

Перші українські скитальці — жертви Другої світової війни почали прибувати до гостинних берегів Америки вже в половині 1946-го року. Опинившись на американській землі, вони застали тут уже добре зорганізовану та всебічно розвинену справжню „Американську Україну", з її могутньою твердинею — Українським Народним Союзом. І знову повторилось те, що „Свобода" схарактеризувала цитатом слів Т. Шевченка при заснуванні Українського Народного Союзу в 1894-му році: „. . . і брат з братом обнялися і проговорили слово тихої любови". Отже, це не був припадок, але глибока логіка життя та ідеї, що саме під покровом УНСоюзу три основні прошарки української громадськости в Америці: давніші поселенці і їх народжені в Америці діти та новоприбулі вчорашні скитальці започаткували свою найтіснішу і якже творчу співпрацю саме при підготові та влаштуванні великих культурних фестивалів „Гомін України", ініціятором і організатором яких був Метрополітальний Відділ тоді дуже активної Ліги Української Молоді Північної Америки.

Перший такий фестиваль „Гомін України" відбувся вже 1-го червня 1947-го року в популярній серед українців залі Фешин Інституту і в його програму входила інсценізація образу Іллі Ю. Репіна „Запорожці пишуть лист турецькому султанові", опера Нижанківського „Вечерниці" та великий концерт.

Другий „Гомін України" відбувся 6-го червня наступного 1948-го року в тій же залі Фешин Інституту та був присвячений в цілості Тарасові Шевченкові. В його програму входили три інсценізації: „Мандрівка до сонця" з дитячих років Шевченка, „Шевченко у Репіних" (скрипт пані Русової) та „Пророк України", сценка з Кирило-Методіївського Братства і одна дія з опери Аркаса „Катерина".

Третій і в серії цих фестивалів найбільший „Гомін України" відбувся 29-го травня чергового 1949-го року вже в репрезентативній концертовій залі Карнегі Голл та мав у програмі інсценізацію до образу Миколи Івасюка „В'їзд Хмельницького до Києва", дальше інсценізацію „Велика ідея" з доби гетьмана Івана Мазепи та третю дію з опери Гулака-Артемовського „Запорожець за Дунаєм".

Четвертий і в цій серії останній такий фестиваль відбувся десять років пізніше, 21-го червня 1959 р., у тій же репрезента-

тивній концертовій залі Карнеґі Голл та був влаштований тією самою групою „мішаної" української молоді, себто тут родженими і новоприбулими, але вже під фірмою Окружного Комітету Відділів УНС метрополії Ню Йорку — Ню Джерзі та з нагоди 65-річчя УНСоюзу. У програмі цього „Гомону України", який започатковано відспіванням трьох національних гимнів: американського, канадського й українського, промовляли тодішній головний предсідник УНС Дмитро Галичин, міністер праці Канади Михайло Стар та асистент секретаря Армії ЗСА Дюї Шорт, а в мистецькій програмі виконано оригінальну кантату Павла Печеніги-Улицького „Б'ють пороги" до слів Тараса Шевченка і повторено інсценізацію „Велика ідея".

Не можна ще окремо не згадати, що мистецьким організатором цих „Гомонів України" та справжньою їхньою „душею" була велика їх ентузіястка, піяністка Оля Дмитрів, в руках якої був загальний мистецький провід, дириґентом у трьох перших фестивалях був Степан Марусевич, а в четвертому Іван Задорожний, керівником танців в усіх чотирьох фестивалях був теперішній головний предсідник УНС д-р Іван Флис, режисером у трьох перших „Гомонах" був колишній Усусус артист-маляр Іван Кучмак, а в четвертому маестро Степан Крижанівський, костюмами відала Меланія Мілянович, а автором скриптів-сценаріїв до інсценізацій „Запорожці пишуть лист", „Мандрівка до сонця", „Пророк України", „Тріюмфальний в'їзд" та „Велика ідея" був А. Драган, очевидно на підставі відповідних наявних джерел. Головними солістами у фестивалях були оперові співаки Марія Лисогір та покійний вже мґр Осип Стецура. Інші згадані в дальшому.

Усі ці чотири фестивалі „Гомін України" в Ню Йорку становлять ідейну тяглість та своєрідну цілість. Головною їхньою характеристикою є історична українська ідея в українській культурній формі. Тому і їхня назва „Гомін України" їм найбільше відповідала, хоча сьогодні ці фестивалі можна б окреслити не тільки „гомоном", але й „покликом" України. Вони бо були не тільки відгомоном української ідеї й української культури, але рівночасно й покликом та заохотою українців в Америці, зокрема молоді: служити тим ідеям та плекати і розвивати українську культуру всіми силами і спроможностями, бо вони на це заслуговують. Це було головною метою Українського Народного Союзу від самого початку його заснування і такою метою вони є сьогодні та — сподіваймося — золишиться на завжди.

Для пригадки і характеристики тих „Гомонів України" в Ню Йорку подаємо повні тексти скриптів-сценаріїв важливіших інсценізацій насамперед третього й опісля другого фестивалів та опісля описи і оцінку третього фестивалю у „Свободі" з 1-го червня 1949-го року.

ТРІЮМФ ВОЛІ

ІНСЦЕНІЗАЦІЯ В'ЇЗДУ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО КИЄВА

(На підставі образу Івасюка)

I

В притемненій залі і перед спущеною завісою баритон співає дві перші стрічки „Гетьманів" до слів: „блисне булавою — море закипить . . ."

Під час сольоспіву світло повільно притемнюється і з останніми словами на хвилину цілком гасне. Завісу підноситься і як нагло засвічується світло — на сцені образ як на малюнку: Хмельницький на коні, перед ним патріярх, митрополит, архимандрит і духовенство та представники міщанства і академії. За гетьманом козаки з хоругвами і бунчуками, по боках нарід.

Після хвилини непорушности, образ оживає: розноситься сильний гомін дзвонів і гук гарматніх сальв, нарід кричить „слава", одні підкидають шапки вгору, інші низько кланяються; патріярх благословить, схиляються прапори.

Гомін дзвонів і гармат притихає, а хор співає: „Іспола" . . . Після співу, знову дзвони і гарматні сальви і знову „слава" народу. Гомін притихає і патріярх виголошує промову.

II

ПАТРІЯРХ: Благословеніє Господнє на тебе, пресвітлий господарю, неустрашимий воїне, хоробрий лицаю, великий гетьмане. Благословеніє Господнє на тебе, яко же визволив єси землю і нарід український з тяжкої неволі ляцької; яко же ізбавив єси святу віру православну від вражої наруги.

Милостію Божою і долею ласкавою нам призначено бути свідками і учасниками цієї тричі благословенної години, ко-

В'ЇЗД БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО КИЄВА

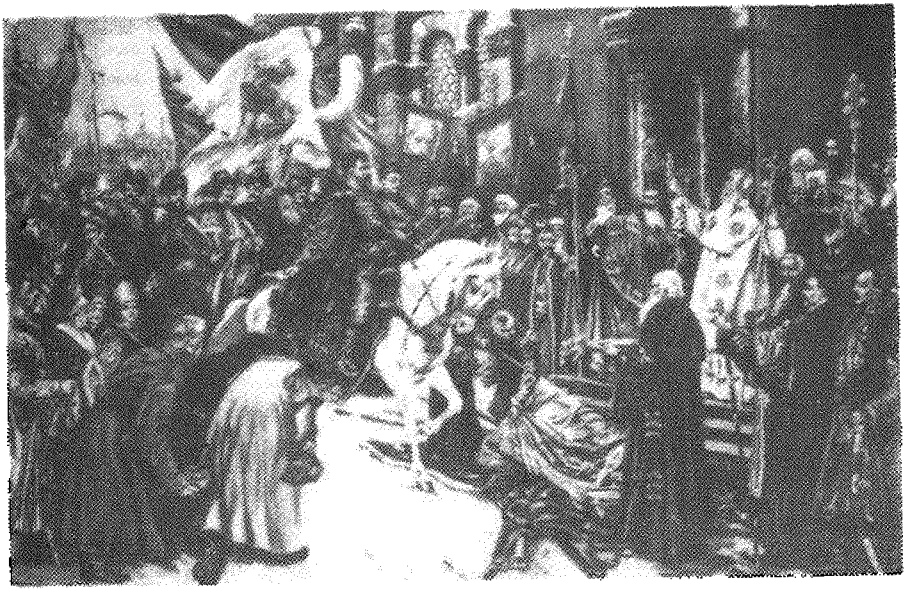

Образ Миколи Івасюка...

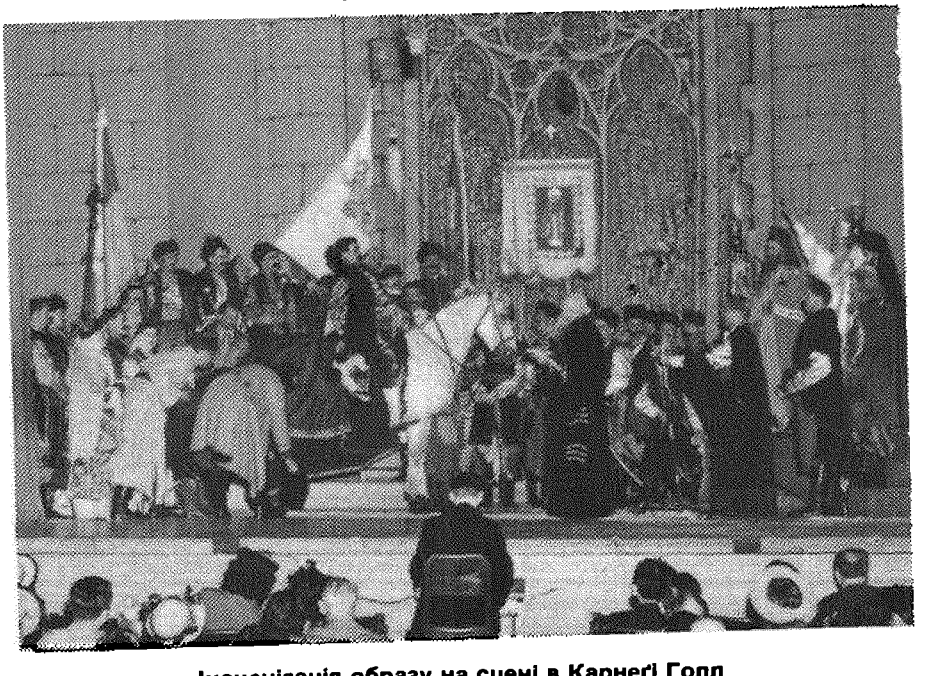

Інсценізація образу на сцені в Карнегі Голл

ли цей город Андрея Первозванного і святого Володимира Великого б'є чолом перед своїм визвольником і від нині своїм господарем. Милостію Божою і долею ласкавою нам судилося привітати тебе, великий гетьмане, і твоє хоробре військо в цій древній столиці України, в Києві — матері всіх городів руських. Милостію Божою і долею ласкавою нам дано бути речниками любови і вдячности всього народу українського до своїх визвольників і захисників, їх же благослови Господи!

Довго і много настраждались зємля сія і люд сей в домі неволі. Довго і много знущались над ними чужі царі і воєводи. Аж сам Господь зіслав людям своїм великого мужа. І ти послухав голосу Бога, яко же свят єсть, і сказав своїм людям: Аще же не угодно вам служить чужим панам, ізберіте себе днесь і послужіте своєму Богу і своїй стране. Аще бо ваші в ній ріки і поля, ваші в ній ліси і города, і ваше право в ній должно бить. І рекоша тобі люди: гласа твого послухаєм і Господеві нашему послужим, да будуть права отців наших на землі нашій.

Угодне було Господеві нашому діло твоє святеє і Він благословив його. Він благословив оружіє твоє і твоїх воїнів та дав їм побіду. І не буде вже на цій землі плачу і скреготу зубів в неволі тяжкій, бо свої права і вольності на ній будуть. А ти будеш володарем і господарем цієї землі, бо така єсть воля Божа і воля народу твого, якому Бог зіслав тебе.

Вітай же нам господарю наш пресвітлий, великий гетьмане і визволителю наш у цьому преславному городі. Устами жителів його вітає тебе сьогодні вся Україна і ввесь її нарід. Живи нам і володій нами, наш зацний гетьмане, на многії і благії літа. Борони і захищай цей край, цей нарід і його святую віру православну перед кожним врагом і супостатом. Да будеть благословенне і прославлене ім'я твоє, Богомаданий, всегда: і нині, і присно і во віки вічні.

Хор співає „Амінь" і „Многая літа". Люди знову кричать „слава" і знову дзвонять дзвони. Хмельницький вклонюється патріярхові і духовенству та з відкритою головою вітає булавою нарід на всі боки. Опісля зіскакує з коня (коня виводять зі сцени) та підходить до патріярха, що благословить його втретє. Нарід ввесь час кричить „слава"; деякі підступають до нього та цілують його жупан. Перед Хмельницького, що стоїть поруч патрі-

ярха та в оточенні духовенства і своїх полковників, виступають і вітають його представники міщанства, академії і народу.

III

ПРЕДСТАВНИК МІЩАНСТВА: Велика честь і слава припала нашому столичному городу днесь вітати в своїх старовинних мурах свого визвольника, після так довгої і важкої неволі. така єсть воля Божа і воля народу того, якому Бог зіслав визвольника, нашого спасителя і нашого хоронителя.

Велику славу бачили мури і церковні вежі цього города від своїх володарів, і великої ганьби і упокорення вони зазнали від чужих воєводів. Зазнала її і вся Україна. Як наші князі міжусобицями самі себе звоювали і як орди поганців своїми нападами основи нашої держави підважили, тоді на нашу землю ляхи прийшли. Вони своїх воєводів понаставляли, свої ксєцьоли побудували і нарід наш в тяжку неволю загнали. Вони віру нашу православну зневажали, вони нарід наш на панщину батогами гнали. А як діди їм не підкорялись і на Низу преславну Січ Запорозьку збудували і вольності собі від ляхха і татарина завоювали, тоді ляхи почали свої фортеці по Україні будувати, аби і ті вольності скасувати.

Від нікого не було порятунку народові нашому. Ляхи по всій Україні своїх гайдуків понаставляли і на нашій власній землі нам жити не давали. Але Господь змилувався над нами і послав нам тебе, великий гетьмане. І як тільки ти шаблю на ляха підняв, то ввесь нарід за тобою став. Загомоніла Україна від краю до краю та прогнала ляхів вражих у їхню Варшаву. Як виступили козаченьки з міста із Зінькова, полетіли вражі ляхи з коней як солома. Не будуть вже в Україні ляхи панувати, за це буде тебе нарід во вік прославляти. За це й нашу чолєбитню прийми ти сьогодні, і на тебе нехай спадуть всі ласки Господні. Хлібом-сіллю ми вітаєм тебе наш гетьмане і славити тебе будем доки життя стане. І славити тебе будуть усі покоління, що здобув єси Вкраїні волю і спасіння.

Хмельницький бере хліб і сіль та передає одному зі своїх прибічних козаків. Нарід кричить „слава" і знову чути гомін дзвонів та гук гармат. Гомін притихає і тоді виступає представник академії.

V

СПУДЕЙ: Четь Богу, хвала на віки війську Дніпровому,
Що з Божої ласки загнало ляшки к порту Висляному.
І ти Златоверхе місто України не меншую славу
Тепер в собі маєш, коли оглядаєш у руках булаву
Зацного Богдана, мудрого гетьмана, доброго молодця
Хмельницького чигринського, давнього Запорожця.
Бог би указав і війську подав, аби їм справував,
Ажеби покорних од рук оних гордих аби рятував.
Учини ж Боже усім нам гоже, аби булавою
Військо було славне, всьому світу явне за його головою.
Бо Богом ти нам даний і тому Богданом названий.

Нарід кричить „слава". Хор співає „Кант Хмельницькому". Після співу Хмельницький знову кланяється на всі боки та з патріярхом й іншими достойниками виходить. Нарід тоді „спонтанно" співає „Гей, не дивуйтесь" . . .

Після виходу Хмельницького „нарід" може собі на сцені довільно потанцювати та поспівати, переплітаючи танці скликами, в роді „Слава Богдану Хмельницькому, слава хороброму війську запорозькому". Після такого оклику, можна б відспівати пісню „Слава нашим козаченькам . . ."

Після танців і співів, Хмельницький знову виходить, підносить булаву і народ цілком затихає. Тоді він говорить:

VI

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ: Малий я і незначний чоловік, але з волі Божої став я самовладцем і самодержцем України. Попереду воював я за свою шкоду і кривду та за вольності козацькі. Тепер воюватиму за нашу віру православну та за волю нашого народу. Я визволю з неволі ляцької весь український нарід і я народу не відступлю, бо то наша права рука. За границю війною не піду, на турчина і татарина шаблі не підійму. Досить простору, достатку і пожитку в землі українській по Львів, Холм і Галич. А ставши над Вислою, скажу дальшим ляхам: „сидіть і мовчіть ляхи". І дуків і князів туди загоню. А як будуть за Вислою брикати, знайду я їх і там напевно. Не стане мені на Україні нога ляха. А схоче котрий з нами хліб їсти — нехай війську запорозькому буде послушний. Україна буде вільна від ляха і пана. Допоможе мені в тому весь нарід".

Хмельницький з архиєреями і полковниками виходить в другий бік сцени. Нарід співає „Отамане, отамане...", кричить „слава", завіса спадає.

ВЕЛИКА ІДЕЯ

(На підставі трилогії Богдана Лепкого)

Діється в Україні на переломі XVI і XVII ст. ст. На лісовій поляні над річкою Сулою біля Полтавського шляху сидить навколо вогнища гурт козаків, що супроводять гетьманського канцеляриста Івана Чуйкевича з Києва до Ковалівки з листом від гетьмана Мазепи до генерального судді Кочубея. З піднесенням заслони козаки співають „Ой, Морозе, Морозенку".

I

Після кінцевих слів пісні: „За тобою, Морозенку, вся Україна плаче" та після короткої перерви:

СНОВИДА: Еге ж...
ДОВБНЯ: Авжеж...
ГОЛОТА: Що, еге ж?
ДОВБНЯ: Еге ж, що плаче. Україна плаче. Як не плакати? А з тебе як шкуру дертимуть, думаєш сушитимеш зуби, як до шинкарки в Миргороді?
НЕДОБИТИЙ: Хіба плачем волю здобудеш та лихо направиш? Хіба плачем Хмель Україну від ляха визволив? На біса ж тобі шабля при боці теліпається?
БАРИЛО: Не плакати нам і сльози не лить, не нам, козакам, те діло робить.
СНОВИДА: Еге ж...
ДОВБНЯ: Гей, гей, визволив Хмель Україну від ляха та й москалеві занапастив. Обіцянкам повірив. Ляхи, було, з України шкуру дерли, а москаль уже й жили витягає. Гірше бісурмена.
СНОВИДА: Еге ж...
НЕДОБИТИЙ: Авжеж гірше. Ляхам не диво ж. Колись ми їм підлягали, але з Божою допомогою, при Богдані Хмельницькому визволились з підданства та набили ляхів, що і досі не прочунялись. Не диво теж, що хан кримський з нами ворогує. З давен-давна чинили ж ми йому шкоду і тепер чинимо. Але якої бісової матері москаль від України хоче? Не шаблями ж вони нас звоювали. Хмель їм з вольної волі під-

дався, ради віри православної. Вони ж нам вічну приязнь обіцяли, а що з України вчинили? Нелюди прокляті, хоч і православні.

ДОВБНЯ: Та які вони в біса православні. (Стишеним голосом): Сам чував від людей, що в Петра хвіст є і кінське копито замість ноги в лівому чоботі. Шинкарка присягалась, що від самої царської повитухи довідалась. Люципер же він, а не цар православний.

НЕДОБИТИЙ: Бо хіба ж так чинитиме православний? Москва ж нашими грудьми від своїх ворогів захистилась і нашими шаблями їх воює. На наших кістках скрізь фортеці будує і за нами, як за муром, сидить. Але цього їй мало. Вона нас усіх в своїх невольників і холопів хоче повернути. Спершу гетьмана Многогрішного в неволю забрали, потім Самойловича, а теперішньому гетьманові каже свій власний люд до плуга запрягати. Москалі Дніпром і Самарою володіють і гетьман їм в цьому помагає.

ЛЮШНЯ: Петрика нам треба було слухати. Пригадуєте, як він нарід до боротьби за цілість нашої вітчизни і волі закликав? Ми йдемо на Україну, — писав він, — щоб визволити братів наших і себе від грабежу Москви та її послушників. Самі ви, розумні голови, поміркуйте: чи краще страждати в неволі, бути наймитом, чи паном своєї землі. І він ще казав, що гетьман з полковниками обіцяв від Москви відсахнутися, як тільки запорожці до Самари дійдуть, та разом з козаками гнобителя воювати. А що сталось? Гетьман, замість гнобителя воювати, разом з ним на Петрика пішов.

НЕДОБИТИЙ: Ех, якби нам так тепер Хмеля та замість плачу шаблю добути. Не плакала б Україна...

СНОВИДА: Еге ж...

ГОЛОТА: Ти, Недобитий, краще мовчав би. Знаєш приказку: мовчи язику, їстимеш кашу. А то цар довідається і доб'є. Або, ще гірше, звелить з московкою оженитись. Тоді матимеш сина, як чобіт з лівої з дияконської ноги, та дочку, що хоч чортові під пару. Вусе, тихо сиди, бороду голять...

СНОВИДА: Еге ж...

ДОВБНЯ (до Голоти): Мудрий був піп, що тебе Голотою охрестив. Сам чорт мусів йому підповісти. (До всіх): Диви, який! Двірської поливки хлипнув, гетьманського хліба покуштував та й думає, що і він чоловік. Недобитий правду каже. Нам нічого царя та його москалів боятись. Якби нам тільки докупи зібратись та в поле і на москалів, як за Хмеля на

ЗАПОРОЖЦІ ПИШУТЬ ЛИСТ ТУРЕЦЬКОМУ СУЛТАНОВІ

Образ Іллі Ю. Репіна

Інсценізація образу під час „Гомону України" в Ню Йорку

ляхів. Тоді ті, що під Конотопом дуба дали, самі в пеклі не скучали б. (Звертаючись до Чуйкевича, що весь час в задумі у вогнище вдивлявся, не звертаючи уваги на розмову козаків): А Ваша Милість як? Чи не правду мовить Недобитий?

ЧУЙКЕВИЧ: За нас інші гадають; наше діло шаблі пильнувати.

СНОВИДА: Еге ж...

ОЧЕРЕТ: Козак знає, та мовчить.

СНОВИДА: Еге ж...

ЧУЙКЕВИЧ: Ви, братця, краще пісню заспівали б, доки вогонь горить та коні відпочивають. До Ковалівки ще далеко, через Сулу і Хорол треба переправитись. Доведеться поспішати.

СНОВИДА: Еге ж...

ДОВБНЯ: Братіки рідні, співайте, ліс рубайте або з чортами передирайтесь, тільки не дайте Сновиді егекати, як татарському коневі в козацькому возі. Чи не на те його гетьман з нами і послав, щоб ним по дорозі нечисту силу лякати та в Ковалівці Любові Хведорівній про пекло пригадати? (Звертаючись до миргородського козака): Безвусий, весь Миргород знає, що тобі Бог нічого в голову не дав, але все в горло вклав. Рятуй козацьку душу та починай тієї, за яку Одарка обіцяла тобі сотню козаків до цілого полку доповнити.

БЕЗВУСИЙ: А бодай тебе москалі живцем з'їли. Обчімхали тебе ляхи з москалями в боях, як ковіньку, тільки на наше нещастя язика забули тобі відрубати. Заспіваю, вражий сину, бо сам долі не маю і на душі мені сумно. (Починає „Побратався сокіл", інші підхоплюють).

II

Під кінець пісні чути тупіт кінських копит. Козаки втихають і насторожуються. Вершники зупиняються і з-за сцени чути козацьке „пу-гу, пу-гу". Чуйкевич прикладає долоні до уст і собі відповідає „пу-гу". Зі словами „козаки з Лугу" входять на сцену кілька запорожців. Деякі перев'язані, видно, що тількищо зводили бій.

ЗАПОРОЖЕЦЬ: Здоров був, отамане (до Чуйкевича), здорові були панове молодці!

ДОВБНЯ: Приставайте до гурту та розкажіть, з яким бісом і за яку відьму ви серед ночі одне одному очі видирали.

ЧУЙКЕВИЧ: У вас рани свіжі і димом від вас чути. Ми з гетьманським наказом, але й самі царським ратникам з дороги не уступили б.

ЗАПОРОЖЕЦЬ: Це справді з царськими ратниками у нас діло було. Добре, що ми стільки душ врятували.

2-ИЙ ЗАПОРОЖЕЦЬ: Одних врятували, а других до чорта послали. Що його, то не пропаде. Він свого не дарує. Ге-ге-ге!

ЗАПОРОЖЕЦЬ: Доброго ми їм прочухана дали. А їх було вдесятеро більше. Але люди допомогли. Не знаю, чи котрий з них з душею до свого комадира на лепорт з'явиться. Залепортує йому в пеклі. А що цар задумав своєю ласкою хутір обдарувати і своїх ратників послав. А там, в долині, вже хуторяни на них чекали. З дрючками, з сокирами. А харцизяки долину обійшли та в спокійному селі такого бешкету натворили! Мабуть, й одного двора нема, де не вкрали б, не зґвалтували б. Кажуть: що чорт і москаль візьме, того не відбереш. А ми відібрали. Ге-ге-ге . . . Ціле стадо худоби гонили зі села, живодери. А ми їх погнали. Бог простить, не наша вина. Люди трупи поховають — і кінці в воду. Хоче москаль землі нашої, хай її гризе. Чи мало кісток у нашій землі? Ще більше буде. Хмель засіяв її польськими, а ми засіємо московськими. Щоб не плюгавити землі святої.

СНОВИДА: Еге ж. . .

ЗАПОРОЖЕЦЬ: Але нам ніколи. Цар свою голоту по всій Україні розпустив, гетьман бенкетує, а Січ-Мати нас кличе. Прощавайте! (Виходять. Запорожець вертається та додає): Та пам'ятайте, що дорога на Січ для всіх проста. (За хвилину чути знову тупіт коней і пісню „Гей на горі . . .").

ДОВБНЯ: Славне братство січовеє.

СНОВИДА: Еге ж . . .

ЧУЙКЕВИЧ: Поки Січі, поти й волі. Але й гетьман знає, що робить. Пора й нам у дорогу.

СНОВИДА: Еге ж, поки Січі, поти й волі (Виходять).

III

У домі гетьмана Івана Мазепи в Батурині відбувається гостина. В гетьманській приймальні дожидають гетьмана полковники, козацька старшина. При піднесенні завіси приявні на сцені розмовляють, сміються, похитують головами . . . За хвилину відкриваються двері, в них стає Войнаровський і заповідає прихід гетьмана.

ВОЙНАРОВСЬКИЙ: Його рейментарська милість, ясновельможний пан гетьман! (Всі встають і вклоняються. Мазепа легко переходить до свого гетьманського фотелю).

МАЗЕПА: Радий вседушно, що бачу вас усіх в доброму здоро. і сердечно вітаю у своєму домі.

УСІ: Віват! Многих літ і доброго здоров'я бажаємо вашій милості!

МАЗЕПА: Що ж, панове-товариші мої, єнерали, поки препишні наші пані по дворі гуляють, ми могли б і про діла говоритп. (Звертаючись до Орлика): Чим же ти можеш потішити нас, пане єнеральний писарю?

ОРЛИК (мовчки дивиться на гетьмана і на приявних).

МАЗЕПА: Є, бачу, справи, про які хочеш у дальніх покоях, насамоті сказати мені? Говори тут. Учітеся, панове, так говорити, щоб нічого не говорилося і щоб усе було сказане. Я слухаю тебе, Орлику.

ОРЛИК (поглянувши на всіх): Ваша милосте!! Нас ознаймували, що запорожці, від'їжджаючи в поворотну дорогу з Батурину, розібрали донага кількох царських драґонів, зв'язали їх і догори ногами до придорожніх дерев прив'язали, а на ратуші свій декрет вивісили, в якому написано: „Усім вобец і кожному зособна, кому о том відати належить, ознаймуємо, іж з усіма москалями, на Вкраїні сущими, тоє і ще гірше буде". І підписали: „Запорожці".

ВОЙНАРОВСЬКИЙ: Справді бо, годі нам довше московські безправ'я терпіти. Коли там, у Московщині своїй, цар робить, що йому забагнеться — це його справа. Не противляться йому москалі, хоч стинає він їм голови, вішає і в тюрму, як собак, садовить — так уже їм самим Богом святим у тестаментах записано. Але тут, на Україні, з давен-давна вольній, не бути цьому...

ОБИДОВСЬКИЙ: Що ми, Москві в наймитах заприсяглися бути? Не на те батько наш Богдан хрест у Переяславі цілував, щоб підбивати вільний козацький народ під московський чобіт. Він присягав на вірність і братерство з москалями. Не дотримують вони цього, то нема й у нас для них присяги. Ми звикли з діда-прадіда по правді все чинити, але коли Москва сою присягу ломить і наших вольностей не шанує, то...

МАЗЕПА (перебиває): Da vincula linguae! Da vincula, vel tibi vincula dabit! Ув'язни язика, а то язик тебе ув'язнить...

АПОСТОЛ: Дасть Бог і Пресвята Владичиця небесна, недовго вже верховодитимуть нами...

(За кулісами перед дверима чути голоси):

1-ИЙ ГОЛОС: Стій! Гасло!

2-ИЙ ГОЛОС: Меч і масло!

Як?

Смійся в кулак. Пускай!

Не слід. Подай клич. Ти хто такий?

Степовий сич. Твій пра-пра-дід.

... Орлика): Хто нині над двірською службою?

ОРЛИК: Чуйкевич, ваша милосте!

МАЗЕПА: Певний?

ОРЛИК: Вірний аж до смерти.

МАЗЕПА: А все ж подивися, хто там такий.

ОРЛИК: По приказу, ваша милосте! (Збирається йти).

МАЗЕПА: Зажди. Хто б то не був — пусти його до мене. Хочу вислухати.

IV

Орлик відкриває двері і впускає старезного, кремезного діда. Він цілком сивий, над очима нависли сиві брови, на груди спадають сиві вуси і борода. Сам обдертий, розхристаний. Став біля дверей і бистро розглядається.

ДІД (розглядаючись по стінах): Добрий вечір панам! Який тут храм? (Розглядається по приявних): Який тут хлам? Добрий вечір панам!

МАЗЕПА: Ти звідки, діду?

ДІД: З України.

МАЗЕПА: Україна велика.

ДІД: Як для кого. Одному до границь його маєтків, другому від колиски до гробу.

МАЗЕПА: Як звешся?

ДІД: Не знаю. Не маю ні імени, ні роду. Я з народу.

МАЗЕПА: А скільки тобі літ?

ДІД: Старий, як світ. Колись я жив. Тепер мене нема. Це не я, лише тривога одна. Заростає тернами дорога до слави, бо не вміють тримати булави. Маліє народ. Самий дріб.

АПОСТОЛ: (підходить до гетьмана і говорить притишено): Це, мабуть, божевільний. Їх тепер багато тиняється. Нове століття. Народ жде кінця світу, вірить, що царює антихрист.

ДІД: Вам тільки бачиться так. Я не божевільний. Я вільний. Я козак. Невільник не знає, що то воля. Йому, щоб хліб і бараболя. А з якого вона поля — не дбає, їсть. Я не такий гість.

МАЗЕПА: А чого ж ти прийшов?

ДІД: Жаль мені.

МАЗЕПА: Кого?

ДІД: Тебе, його і їх, вас усіх, цілої України — великої руїни. (Підступає до гетьмана і дивлячись йому в вічі): Не бійся, гетьмане, ізміни. Бійся, щоб не змінив їй.

МАЗЕПА: Кому?

ДІД: Ідеї. Будь вірним їй до сконання, умри за неї. Вона твоя пані. Вона — одна. Без неї жизнь — судно без дна. Дарма. Жизнь без ідеї — судно без дна.

МАЗЕПА: Ти вчений, як бачу.

ДІД: Я мозком плачу, а серцем думаю. Смерти своєї чекаю. Сам себе не вю'ю, бо гріх. Терплю за всіх. За тебе теж.

МАЗЕПА: За мене?

ДІД: Еге ж, еге ж. За тебе ясновельможний гетьмане, Степановичу Іване. Ти колись Петра гостив, йому годив. А він? Ти знаєш, хто він? Не сват, не брат, він — кат. Бачив його очі? Україну з'їсти хоче. За московську державу покладе нас усіх на лаву. Тебе, мене і їх, нас усіх. Еге, еге. Що за жаль, що за сум! Такий край, стільки дум, стільки в народі сили, а кругом лиш могили.

(Дід на хвилину замовкає, наче б думки шукав. Опісля, простягаючи правицю в напрямі гетьмана, мало не дотикаючи його, гукає):

Гетьмане: двигни цей камінь, двигни! Він тяжкий, але ще тяжче життя народу. Двигни цей камінь, двигни! Він тяжкий, може вб'є тебе, мене, багато нас, та прийде час і він розлетиться у дроби. Еге, еге... Доброї ночі вам, панове!

(Всі мовчки зглядаються один на одного, не знаючи, що відповідати. Дід продовжує):

Велике зло, великий гріх! Не подавайте дідівської слави на сміх. Не подавайте... Прощайте... Стільки сили, стільки сили і не мож волі добути, ані з нею жити, ані її забути. Спасибі за гостину. Прощавай, мій сину!

МАЗЕПА: Куди ж ти йдеш? Там ніч.

ДІД: Я ночі рад, бо погані не бачу... Все чад, все дим, суєта суєт, і вінці, і хрести, і княжі киреї, крім одної великої Ідеї. не зрадь її...

МАЗЕПА (до Орлика): Скажи, хай відведуть йому кімнату. Старий втомлений. Це — небуденний ум. Завтра з ним поговорю.

ДІД: Спасибі тобі за кімнату. На могилах в степу маю хату. Там я свій, серед мрій про давні часи, про Богдана. Ними думка моя п'яна. Доброї ночі вам, панове!

МАЗЕПА: Стривай!

ДІД: Ні, ні. Пора мені. Буде бій, як ти лицар, то духом не мліймій, кріпко стій. Він тільки цар, а ти за волю лицар... Буде бій. Дванадцята виб'є година, він свого рідного сина покладе на лаву за московську державу. А ми? Чи станемо грудьми за нашу славу, за кривду?.. Двигни камінь, двигни. Хай вам присняться батьків ваших сни... Доброї ночі вам, панове! І тобі, і їм, вам усім.

(Дід виходить, за ним іде Войнаровський. Апостол тре рукою чоло, інші торгають себе за вуси... Гетьман дивиться у двері, вслід за дідом).

АПОСТОЛ (хреститься): Свят, свят, свят! Коли б я не бачив перед собою тебе, ясновельможний гетьмане, і вас, панове товариство, то мислив би, що вина забагато випив та що страхіття мені ввижаються. А так...

ЗЕЛЕНСЬКИЙ: Так усі ми могли б гадати, коли б не вірили своїм очам. Годі, він був.

АПОСТОЛ: Хто такий? Живий чоловік чи дух?

ОРЛИК: Авжеж, що живий. Ми ж не баби, щоб вірити в духів.

АПОСТОЛ: Може Марко Проклятий?

ЗЕЛЕНСЬКИЙ: Цей не з тих. Він знає, чого до нас приходив.

ОРЛИК: Авжеж, що знає. Але й нам пора знати.

МАЗЕПА: Чого ж він хотів?

ОРЛИК: Того, чого ми всі хочемо. Тільки ми не маємо відваги сказати.

МАЗЕПА: Що ж тоді нам робити?

Орлик: Те, що він радив.

КІЛЬКА ГОЛОСІВ: Він з народу. Робити те, що народ хоче.

МАЗЕПА: Але що робити? Говоріть ясніше. Хай знаю, які ваші гадки та бажання. Голос народу — голос Бога.

(Апостол та всі інші піднімаються з місць і оточують Мазепу).

АПОСТОЛ: Як ми за душу незабутнього гетьмана Богдана по всяк час Бога молимо й ім'я його з пошаною славимо та дітям нашим у шану велику передаємо за те, що він визволив був Україну із кормиги лядської, що він, як Мойсей, люд свій із неволі вивів, так ми і діти наші, і діти дітей наших во віки віків душу і кості твої проклинатимемо, якщо ти нас за свого гетьманування тепер з другої і ще важчої неволі московської не визволиш.

ЗЕЛЕНСЬКИЙ: Прости, Іване Степановичу, за слово гірке. Та воно не в обиду тобі сказане. Воно з глибини душі, як ка-

мінь бурею наверх добулося, бо годі нам його довше затаювати, годі нам свої думки скривати.

ОРЛИК (стаючи перед гетьманом навколішки): Відкинь цей камінь, відкинь!

МАЗЕПА (до Орлика): Встань! Піди до моєї спальні і принеси той хрест, що його Хмельницький зі Зборівського походу привіз. (Орлик виходить і за хвилину вертається з гарно оздобленим гуцульським дерев'яним хрестом. Мазепа тим часом говорить, звертаючись до всього товариства): Ще раз питаюся вас, чесні і славні панове товариші мої, єнеральні старшини, чи це справді ваша воля і ваше свідоме бажання, за яке ви готові явно постояти, не жалуючи ні майна, ні добра, ні навіть життя свого?

УСІ: Не пожалуємо нічого, щоб постояти за права і вольності наші, за волю, честь і славу України.

МАЗЕПА: Можу рахувати і покладатися на вас?

УСІ: Як на себе самого.

ОРЛИК: Не покинемо тебе до смерти.

УСІ: Нехай нам так допоможе Господь во Тройці святій єдиносущній. — Амінь.

МАЗЕПА (встаючи і беручи хрест від Орлика): Сталося. Кличу на свідка всемогучого Бога, во Тройці святій всюдисущого, і Матір Божу, заступницю нашу, і святого Михаїла, опікуна лицарського українського, кличу і присягаю перед вами і перед будучністю народу нашого, споконвіку вольного, а тепер у важке ярмо московське закутого, що не ради користи своєї особистої, не ради почестей, не ради багатства, а ради вас усіх, що під моїм урядом і регіментом єсте, для жінок і дітей ваших, для загального добра матері нашої рідної, України безталанної, для добра і слави війська запорозького і для всього народу українського, для збільшення й помноження прав і вольностей наших, я хочу і бажаю всією душею і всім помишленієм моїм та при помочі Божій так робити, аби ви з жінками і дітьми своїми і весь край наш рідний з військом преславним запорозьким ні під царем, ні під королем, ні під ханом, ні під жадним ворогом нашим не загинули, лиш осталися вольними і незалежними однині і до віку віков.

УСІ: Однині і до віку віков. Амінь. (Передають з рук до рук хреста, хрестяться, цілують хрест і в пояс кланяються гетьманові).

МАЗЕПА: Сталося! (Повільно, видимо, втомлений, сідає у фотель).

V

Входять жінки полковників, Кочубеїха з Мотрею, дівчата, козаки, всі весело розмовляють, сміються. Настрій між полковниками теж із серйозно-врочистого переходить у веселий.

МАЗЕПА (випростовуючись у фотелі): Слихом слихати, видом видати. Де ж то наші прекрасні дами гуляли, нас зі смутком і тугою в серцях залишали?

АПОСТОЛИХА: Гуляли, гуляли, та про вашу милість не забували. Ми найкращих квітів для вашої милости та її полковників шукали.

МАЗЕПА: Невже ж можуть бути кращі квіти в саду, як препишні наші пані? (Звертаючись до Мотрі): Невже ж може бути краща квітка в городі, як ця жива лілея в козацькому роді?

МОТРЯ (помітно збентежена, вклоняючись гетьманові): Ваша милість дуже ласкаві.

КОЧУБЕЇХА: А ми для вашої ясновельможности несподіванку придумали. Ануте, козаки, ануте дівчата! Ви знаєте, яку пісню його ясновельможність найбільше любить.

(Хор співає „Ой Морозе, Морозенку" та інші пісні. Після кожної гетьман та інші гості б'ють браво. Під кінець останньої пісні Сотник здрімується на своєму місці, не прокидаючись і від оплесків на закінчення. До нього підходить Кожухівський і гукає в саме вухо).

КОЖУХІВСЬКИЙ: Випиває і куняє, свого віку козацького доживає!

СОТНИК (схоплюючись і не знаючи, що діється): Давайте присяду ноги посипати. (Усі сміються).

КОЖУХІВСЬКИЙ: Як поживаєте, пане сотнику?

СОТНИК: От так собі, то скоком, то боком, то зажмуреним оком. (Сміються).

МАЗЕПА: Щось ви, панове товариство, починаєте смирніти, як ченці. Невже ж мої полковники спати хочуть? А як би так по-старосвітському і танець завести? Молодь сама, видиться мені, не хоче починати.

(Мазепа встає з фотелю і підходить до Кочубеїхи. Орлик тим часом дає знак музиці, щоб була готова).

МАЗЕПА (вклоняючись Кочубеїсі): Ваша милість не відмовить мені тої чести?

КОЧУБЕЇХА: Ваша вельможність жартує. Чи ж до танцю мені?

МАЗЕПА: А невже ж і мені до танцю? Мені жура грає. Козака і гопака не обіцяюсь з вашою милістю танцювати, але можемо перейтися по залі. Тоді хай молодь танцює собі, що і як їй любо.

(Музика починає грати мінуета. Мазепа з Кочубеїхою починають танець, за ними йдуть інші пари. Хоровід замикає шляхтич - Сотник, що раз-у-раз то підкручує вуса, то хапається за серце, приказуючи, що це „шляхта так танцює". Після танцю Мазепа відпроваджує Кочубеїху до фотелю. Усі обступають Мазепу, дякуючи йому за провід у танці).

ОРЛИК: Наш низький поклін і велика вдячність вашій ясновельможності за прекрасний провід у танці.

МАЗЕПА (сідаючи й собі у фотель): Було колись — минулося. Правда, Апостоле? Тепер нам інші танці в голові.

АПОСТОЛ: Правда. А все ж таки розібрало мене, мов вовка опеньки.

КОЖУХІВСЬКИЙ: Жаль великий, що ваша ясновельможність не бачили, як наш сотник танцював.

СОТНИК (підморгуючи): Я — по-шляхетськи: гуляй душа без контуша, шукай пана без жупана.

КОЖУХІВСЬКИЙ: Ви, пане сотнику, мабуть із тих панів, що про них співають: „Штани мої сині, дома двоє в скрині, так скинь же мої, коли в тебе є свої". (Всі сміються).

СОТНИК: З іншого насміхаєшся, а про себе забуваєш. Смішки зі сусідової кішки, а як своя здохне, то плакатимеш.

МАЗЕПА: Добре тобі так, Кожухівський. Не чіпай шляхтича, знай пана.

СОТНИК (жартівливо): Розібрало собі хлопство, ніякого шацунку для ослячої шкури не має, ніякої реверенції, далі з одної миски їсти хоче.

АПОСТОЛ: Жарти набік! Ти б нас, пане гетьмане, повів так, як у тому танці, до бою за визволення всього народу козацького, українського. То б то був танець!

МАЗЕПА: В тім танці, Даниле, два кінці. От що. Та коли б ви мене слухали в ньому, як слухали тепер. А то...

ОРЛИК (до Мазепи): Чи дозволить ваша милість „козака" заграти, щоб наша молодь могла показати, чи й вона така до танцю, як їхні батьки?

МАЗЕПА: Будь ласка. Побачимо, як молоді танцюють та й собі свої молоді літа пригадаємо.

(Музика починає строїтись до „козака". Орлик підходить

ІНСЦЕНІЗАЦІЯ „ВЕЛИКОЇ ІДЕЇ" В КАРНЕҐІ ГОЛЛ

Танець під час прийняття в домі гетьмана Мазепи

„А за віру хоч умріте, і вольностей бороніте..." — сцена під час співу на закінчення інсценізації.

до Чуйкевича і перешіптується з ним, щоб він просив до танцю Мотрю).

ЧУЙКЕВИЧ (підходить до Кочубеїхи): Чи дозволите, паніматко, повести вашу доньку у танець?

(Кочубеїха дає знак згоди головою. Чуйкевич подає руку Мотрі. Музика починає грати „козака". Зразу танцює кілька пар, опісля Чуйкевич з Мотрею танцюють дует. Як закінчують — всі б'ють „браво").

МАЗЕПА (до Мотрі): Ваша милість, Мотренько, прекрасно танцюєте. Хто ж це навчив вас метеликом бути?

МОТРЯ: Чужих танців учив мене танцмайстер, француз. А своїх я ні в кого не вчилася. Бачила, як інші танцюють.

МАЗЕПА: І танцюєте краще від усіх. Нічого не пожалів вам Господь. Сподіваймось, що й доброї долі не пожаліє.

МОТРЯ (вклоняючись): Спасибі вашій ясновельможності!

Музика починає грати „метелиці". Всі розступаються, з-за сцени, танцюючи, виступають танцюристи. Після танців старий Сотник пробує танцювати й собі, приспівуючи:

Ти з-за Дніпра, я з-за Десни
Погуляємо до весни...
Ой так, таки так,
Де урода, там і смак.
А у мене від віку,
Ні уроди, ні смаку...

СОТНИК: (спостерігаючи, що нема танцюристів і музика грає, завважує): І-гі, були, та й нема. Поїхали до млина. Не буду і я дурно співати, треба себе шанувати...

МАЗЕПА: Не дурно, сотнику, бо вас слухаємо.

КОЖУХІВСЬКИЙ: Погано ти, бабо, співаєш, але довго. Не правда?

АПОСТОЛИХА (підходячи до Мазепи): Чи не схотіли б ваша ясновельможність зробити нам велику честь та заспівати тої пісні, яку ми всі найбільше милуємо?

МАЗЕПА: Якої ж це?

КОЧУБЕЇХА: Тої про згоду, яку ваша милість зложила.

КІЛЬКА ГОЛОСІВ: Про згоду, про згоду, ваша ясновельможносте!

(Оркестра починає грати вступ. Мазепа задуманий, опісля стиха під музику починає співати).

МАЗЕПА (співає):

Нема любви, нема згоди
Од Жовтої взавши води.
През незгоду всі пропали,
Самі себе звоювали.

ХОР (повторює):

През незгоду всі пропали
Самі себе звоювали.

МАЗЕПА (знову заспівує, щораз голосніше):

Самопали набивайте,
Гострих шабель добувайте,
А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте.
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблю маєм права.

ВСІ (зриваються з місць, козаки добувають і підносять вгору шаблі та могутньо співають):

А за віру хоч умріте,
І вольностей бороніте;
Нехай вічна буде слава,
Же през шаблю маєм права.

(З а в і с а)

ПРОРОК УКРАЇНИ

Київ. В кімнаті в домі Суховерських на Хрещатику члени Кирило-Методіївського Братства: Микола Костомарів, Василь Гулак, Олександер Навроцький, Василь Білозерський і Панько Куліш. Дожидаючи Шевченка, дебатують:

КОСТОМАРІВ: ... пізнаєте правду і правда визволить вас. Воістину, браття, хіба не відчуваєте всієї величі, всієї визвольної благодаті такого всеслов'янського об'єднання? Тільки уявіть: в усіх частинах слов'янських народів однакові основ-

ні закони і права, рівність ваги, мір і монети, скасування кріпатського права і невільництва, одна центральна влада, що керувала б закордонними справами, військом і фльотою. Зате, повна самоуправа у внутрішньому ладі та спільний конґрес з представників усіх слов'янських народів. Хіба ж можливо, щоб тоді нашій вітчизні Україні та кривда була від слов'янських братів?

ГУЛАК: Прегарними мріями говорить твоя праведная душа, Миколо. Але я боюся, що це тільки злудні мрії, як каже наш вольтеріянець Савич.

НАВРОЦЬКИЙ: Хай тільки мрії, так що ж? Нам же і мрії треба леліяти, бо й скільки ж то щастя приносять людині праведніі мрії; без них, здається, половина людей у воду кинулася б від нудьги та життєвої втоми...

БІЛОЗЕРСЬКИЙ: А втім, браття, не можемо ми сьогодні знати, чи окреме існування України взагалі можливе. І чи Україна, якщо була б цілком самостійна, не зазнала б ще сумнішої долі і ще більшого лиха, ніж зазнала їх досі.

КОСТОМАРІВ: Гнівиш ти Бога, Василю, як Україну неспосібною до самостійного життя вважаєш. Це ж Україна всіх інших слов'янських народів самостійности вчила. Це ж Україна найкращі форми волі і народоправ'я створила, аж в чужу неволю попала. А всеслов'янський союз допоможе Україні знову ж цю волю здобути та для волі і щастя всіх трудитись.

НАВРОЦЬКИЙ: Правда, братчики, Україна власної волі зазнала і інших цією волею ущасливлювала, але чи сьогодні ми справді можемо передбачити, яка доля зустріла б Україну, якщо б вона цілком самостійною захотіла стати? Забагато натерпілась наша вітчизна, щоб з легким серцем її долю можна було на бурхливі хвилі непевности кидати.

КОСТОМАРІВ: Та чи завжди передбачити сьогодні, що станеться завтра? Треба змагати і творити, а не дожидати, що станеться. Он глядіть, браття, скільки натерпілась Україна і від москаля і від ляха, бо вона знати не хотіла ні царя, ні пана. А проте, не пропала вона, її голос не затих. Воістину кажу вам, браття, що встане Україна зі своєї могили і знову озоветься до всіх братів своїх і почують крик її і встануть усі поневолені. І не залишиться ні царя, ні царевича, ні царівни, ні князя, ні графа, ні герцога, ні сіятельства, ні превосходітельства, ні пана, ні боярина, ні кріпака, ні хлопа, ні в Україні, ні в Московщині, ні в Польщі, ні в Чехії, ні у хурутан, ні в сербів, ні у болгар. І Україна буде непідлеглою

річею посполитою і непідлеглими будуть усі народи. Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на темісце, де на мапі буде намальована Україна: От камень, єго же не брегоша зиждущії, той бисть во главу угла.

БІЛОЗЕРСЬКИЙ: Як важко, братчики, дивитись на страшне горе, що його терпить наш світлий край, на страшне положення, в якому находиться наш нарід, що своїми гіркими терпіннями за правду заслужив собі на вічну пошану. Україна наш край рідний, терпить незмірені несправедливості. Її права забуті. Вона не як сестра одновірного народу, а як невільниця зносить усе найсумніше. О, Боже мій, ми як чужинці в своїй дідизні, в своїй власній батьківщині. Важко мені повірити, щоби Україна могла з того горя та самостійною стати і цілком окремо існувати. Чи не одинока рада, щоб привернути права народові, міститься в злуці слов'янських народів в одну сім'ю під ослоною Божих і людських прав і законів, любови та свободи кожного?..

КУЛІШ: Правду говорив ти, Миколо; великою щирістю навіяні і твої слова, Василю. Але я думаю, що насамперед треба двигнути рідний нарід з духового занепаду, треба звільнити українського кріпака з неволі суспільної, а український нарід з неволі національної. Від України треба почати перебудову світу, бо тільки вільні народи можуть єднатися по науці і справедливості Божій. І не називаймо один нарід вибраним, а другий ні, не дивімось з презирством на наш славний рід, не вважаймо його нездібним творити своє самостійне життя. Божа ласка всім дарована і кожна людина з ясним розумом, доброю волею і чистим серцем може принести багато добра, слави і чести своєму народові. (Куліш говорить щораз пристрасніше, наче в церкві проповідує). О, браття, ви глядіть тільки якою благословенною і благочинною силою став для народу українського наш Тарас. Він з'явився між нами як видиме виправдання нашої вартости, як надхнення великих завдань нашого народу. Його спів став для нас воістину гуком воскресної труби архангела. Під його гомоном ожили наші серця, полум'яні язики мудрости над нашими чолами засвітились. Направду кажу вам, браття, Шевченкові пісні це об'явління з небес для нашого народу, це пророчий заклик кобзаря кобзарів України і в них наша правда. Бо коли ми проповідуємо об'єднання всіх слов'ян і любов Христову до наших братів слов'янських, то полум'я його любови палає насамперед для України та українських

братів. Для Шевченка світ — це Україна, вільна Україна, без якої світ є чорною могилою. Амінь, амінь, говорю вам, брати мої, що є ще інший шлях, ніж той, що ми намітили його в об'єднанні слов'ян. Цей шлях — це воля України. Не чуєте, як дрижать основи світу і ваших думок від пророчих слів Шевченка?

ШЕВЧЕНКО: (входить перед останнім словом Куліша): Чого це ти, Паньку, вовка з лісу викликаєш та гомоном своїм спів солов'їв в городі заглушуєш? (До всіх): Здорові, браття; рано сьогодні зачали.

УСІ: Здоров, Тарасе.

ГУЛАК: Чого ж ти забарився? Чи й сам зі солов'ями співав? А Панько тимчасом та москалів лає.

ШЕВЧЕНКО: Чому ж лаяти? Води в Дніпрі ще не випили. Ще крови народу їм досить.

КУЛІШ: (знову запалюється): П'ють, кровопийці, благородну кров народу українського, річками її розливають, могили дідів наших розривають, народ наш убити хочуть і землю його собі навіки загарбати. Зате, Микола їх братами величає, а Василь тільки в спілці з ними щастя України бачити готов.

КОСТОМАРІВ: Ні, брате Паньку, не лукавить Василь душею. Він думає, як і ми. Він думає, що всі люди на землі є братами, або братами бути можуть. До слов'янських братів ми і звернемось та скажемо їм: Браття великороси і поляки! Це говорить до вас Україна, вбога сестра ваша, котру ви розп'яли і розшарпали і котра не пам'ятає зла і жалкує разом з вами над вашою лихою годиною і готова кров дітей своїх за свою і вашу свободу пролити. Обміркуйте ви уважно важну справу спільного рятунку нашого, повстаньте зі сну і дрімоти, знищте у серцях ваших зненависть нерозумну один до одного нашими спільними ворогами розпалену на спільну загибель нашої свободи, засоромтеся ярма, що тяжить над вашими плечами. І хай буде ціллю життя і діяльности кожного з вас: загальна рівність і братерство між усіма людьми, мир і любов Господа нашого Ісуса Христа.

УСІ: На віки вічні. Амінь.

БІЛОЗЕРСЬКИЙ: Аще кто речет, яко люблю Бога, а брата своєго ненавидет, лож єсть.

ШЕВЧЕНКО: (по хвилі мовчанки починає повільно із свого **„Послання"**):

ПОСЛАНІЄ

І світає, і смеркає,
День Божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.
Тільки я, мов окаянний,
І день і ніч плачу
На розпуттях велелюдних,
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає;
Оглухли, не чують,
Кайданами міняються,
Правдою торгують,
І Господа зневажають, —
Людей запрягають в тяжкі ярма,
Орють лихо, лихом засівають...
А що вродить? Побачите,
Які будуть жнива.
Схаменіться, недолюдки,
Діти юродиві.
Подивіться на рай тихий,
На свою Вкраїну;
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну.
Розкуйтеся, братайтеся.
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі...

В своїй хаті — своя правда
І сила і воля.

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра;
А ви претеся на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого?..

Учітеся, брати мої.
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, —
Свого не цурайтесь:
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Чужі люди цураються,
В хату не пускають,
Свої діти, як чужії,
І немає злому
На всій землі безконечній
Веселого дому.
Я ридаю, як згадаю
Діла незабуті
Дідів наших; тяжкі діла.
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину...

Оттака то наша слава
Слава України.
Оттак і ви прочитайте,
Щоб не сонним снились
Всі неправди, щоб розкрились
Високі могили
Перед вашими огима,
Щоб ви розпитали мучеників:
Кого, коли,
И за що розпинали?..
Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата, —
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.
Благословіть дітей своїх
Твердими руками,
І обмитих поцілуйте
Вольними устами.
І забудеться срамотня
Давняя година,
О оживе добра слава,
Слава України.

Після закінчення всі сидять нерухомо. Хор за сценою легко починає „Учітеся, брати мої". Заслона. На закінчення хор на сцені співає „Заповіт".

ШИРОКИЙ РОЗГОЛОС

Уже згадано на іншому місці, що ці чотири „Гомони України", про які мова, відбувалися під справді батьківською опікою Українського Народного Союзу, про що промовисто свідчить їх розголос у періодичних публікаціях УНС, щоденнику „Свобода" і англомовному „Українському Тижневику". Для характеристики того розголосу, як і самого фестивалю, подаємо надруковану в „Свободі" з 1-го червня 1949-го року інформацію та оцінку третього „Гомону України", в якому репортажі під великим заголовком „ВЕЛИЧАВА МАНІФЕСТАЦІЯ З ПРИВОДУ „ГОМОНУ УКРАЇНИ" В НЮ ЙОРКУ" м. і. сказано:

Українська громада метрополітальної округи Нью Йорку і Нью Джерзі та поодинокі громадяни або їх групи з Чікаго, Детройту, Рочестеру, Сиракюз, Вашінґтону, Філядельфії, Ню Гейвену, Мілвокі і численних інших громад пережили минулої неділі без сумніву один з найбільших успіхів своїх культурно-громадських імпрез, приглядаючись з одушевленням найкращому артистичному виконанню оригінальної програми цьогорічного весняного фестивалю американсько-української молоді, присвяченому цим разом 300-річчю тріюмфального в'їзду гетьмана Богдана Хмельницького до визволеного ним Києва. Велика заля репрезентативної Карнеґі Голл, що нараховує около 3,000 місць, була вщерть виповнена ентузіястичною публікою, а около двісті осіб мусіли вернутись від каси, бо всі білети вступу були випродані. Імпреза, як своїм характером і програмою, так і своїм артистичним виконанням і масовою приявністю публіки, перемінилася у величаву українську історично-культурну маніфестацію.

ПРОГРАМА ІМПРЕЗИ

Програма цієї небуденної імпрези складалася з трьох частин: 1. Тріюмфального в'їзду гетьмана Богдана Хмельницького до визволеного ним з-під польського панування Києва 300 років тому, — оригінальної інсценізації, приготованої на підставі відомого образу Івасюка; 2. Великої Ідеї гетьмана Івана Мазепи — оригінальної інсценізації, приготованої на підставі трилогії Богдана Лепкого, та 3. Третьої дії опери Артемовського „Запорожець за Дунаєм". Всі точки програми були відповідно пов'язані і творили одну цілість.

ІМПРЕЗА ПОЧИНАЄТЬСЯ

Уже на якої пів години перед заповідженим в програмі початком імпрези, партер і три балькони репрезентативної Карнеґі Голл почали заповнятися найрізноманітнішою публікою. Бачиться велику кількість молодих і старших людей: давніх іміґрантів, народжених в Америці громадян та нових іміґрантів. Карнеґі Голл вже бачила багато імпрез і на її сцені вже виступали світової слави артисти, але вона не завжди бачить приплив такої великої маси публіки... „Гомін України" почався точно щодо мінути в год. 2:30 після полудня. Хто запізнився, сам

собі пошкодив, бо втратив незабутній живий образ найславнішої сторінки української історії.

Імпреза почалася американським гимном, що його відспівала головна артистка теж дальшої програми, оперова співачка Марія Полиняк-Лисогір. Властиву програму започаткував оперовий співак з Чікаґо, гордість молодої американсько-української ґенерації, Олександер Кульпак. Відспівавши своїм могутнім басом „Гетьманів" перед спущеною заслоною та в темній залі і тільки при світлі прожектора, він приготовив приявних до того незабутнього образу, що його побачили приявні, як знову спалахнуло сильне світло прожекторів. З кінцевими словами „Гетьманів" світло цілком згасло, соліст зійшов зі сцени, і як світло засвітилося, на сцені непорушно стояв образ, що його видно на картині Івасюка: на ступенях перед Софійським Собором стояв з піднесеною до благословення рукою патріярх Паісій, побіч нього митрополит, архимандрити і духовенство в прекрасних і точно скопійованих ризах та з відзнаками свого достоїнства. По боках стояли представники міщанства, Академії та народу. Перед патріярхом на сивому коні та в дорогих шатах зі золотом і дорогоцінними каменями вибиваною булавою в руці, був гетьман Богдан Хмельницький. За ним і побіч нього козацькі полковники та його славне військо з „корогвами й бунчуками". Всіх їх оточувала маса народу в історичних одягах, приготованих з великою прецизністю, як щодо форми, так і красок. Приявна на залі тритисячна публіка хвилево завмерла в німому захваті цією небуденною картиною, що наче в сні-казці живцем з'явилася з-перед трьох сот років. Аж як після хвилини на залі загомонів сильний голос дзвонів і тріюмфальниі сальви гармат, як образ ожив та зі сцени рознеслися зі сотні молодих грудей могутні оклики „Слава", тоді й приявні прилучилися до цього тріюмфу своїми довго невмовкаючими аплявзами. Це було перфектне відтворення славної давньоминулої дійсности. З такою самою артистичною досконалістю була віддана ця сцена до самого кінця. Промова патріярха, видержана в прийнятому тоді ораторському стилю, переплітаному старою церковно-слов'янщиною, та знаменито виголошена, вияснила в основному, в чому діло. А як патріярх закінчував: „вітай же нам господарю наш пресвітлий і визволителю наш в цьому прославленому городі Андрея Первозванного і Володимира Великого; устами жителів його вітає сьогодні тебе вся Україна і весь її нарід..." та як закінчив: „Да будет благословенне і прославлене ім'я Твоє, Богом-даний, всегда: і нині, і присно і во віки вічні", могутній хор почав співати величнє „Іспола еті деспота". Тоді ентузіястичним оплескам, здавалося, не буде кінця. Знову дзвони і знову оклики „Слава" і тоді „зацного воєводу" привітав хлібом-сіллю представник міщанства. Після чергових окликів „Слава" та гомону дзвонів, виголосили свої віршовані „орації" представники Академії, закінчуючи її окликом, що „Богом ти нам даний і тому Богданом названий". Три пари дівчат, в прекрасних історичних одягах, зложили гетьманові до ніг вінці барвінку, співаючи при цьому хором чудову старинну мелодію до прекрасних слів власне з цієї нагоди: „Ой Богдане, Богданочку, прийми нашу співаночку, то співає Україна для свойого Первосина". Як Хмельницький з патріярхом та іншими достойниками виходили до „катедри", тоді „нарід" на майдані почав „спонтанно" спі-

вати знаменито вивчене „Гей, не дивуйтесь". Знову оплески і знову „Слава" і тоді „народ" тріюмфував дальше незрівняним козачком. Чергова поява Хмельницького на сцені дала знову причину окликам „Слава", які він втихомирив булавою, виголошуючи свою історичну промову: „Я визволю з неволі лядської ввесь українських нарід..." Піснею „Слава нашим козаченькам" та окликами „Слава", що знову завмерли в кінцевому акорді та непорушному, зміненому живому образі, закінчено першу точку програми під ентузіястичні оплески публіки. Як знову засвітилося світло на залі, воно відбилося чистим промінням в сльозах захвату і схвилювання на не одних очах.

Під час акції в цій точці програми, Хмельницький „скочив" з коня після промови патріярха і тоді зайняв місце побіч нього на ступенях. У міжчасі коня виведено зі сцени. Це спеціяльно для таких цілей призначений чотири-ножний артист, що цілком не хвилюється ані змінами світла, ані окликами.

Поодинокі „говорені" ролі в цій першій точці програми виконали з великим артизмом: Петро Микитин — Хмельницький; Павло Слободян — патріярх; Василь Цюпа — представник міщанства та Мирон Кушнір і Осип Іванів — представники Академії. Участь в акції брали майже всі члени метрополітальної округи, зі Степаном Марусевичем, як диригентом, Іваном Флисом — керівником танців, та Ольгою Дмитрів і Миколою Стембером як акомпаньяторами на фортепіяні.

„Гомін України" влаштовувався для відзначення 300-річчя в'їзду Богдана Хмельницького до Києва, проте програма цілої імпрези мала на меті відповідно відзначити цілу козацьку добу, яка своєю боротьбою проти польського і російського імперіялізму може послужити символом і цілої історії України. Для доповнення проти-польської боротьби України за часів Хмельницького, в другій точці програми підкреслено боротьбу українського народу за визволення з-під російського панування, що лягла в основу Великої Ідеї гетьмана Івана Мазепи.

Інсценізація, приготована на підставі трилогії Богдана Лепкого, представляла гостину на дворі Мазепи в Батурині. При піднесенні куртини „полковники" переповідали собі останні вістки з напастей „царських ратних людей" на українське населення, а Апостол твердив, що „ми непотрібно того царя боїмось та що „як би нам так раз докупи зібратись тепер на москаля, як за батька Хмельницького на Польщу, то чи не було б ще других Жовтих Вод і Пилявців, ще гірших, як тамті". В тій хвилині увійшов Войнаровський та заповів прихід „його рейментарської милости, ясновельможного пана гетьмана", що в особі Осипа Стецури маєстатично увійшов на сцену, вітаючи своїх „єнеральних старшин", і знову продовжувалася розмова про „козацькі діла". Орлик оповів Мазепі, як то Запорожці закпили собі з царських драгонів, Войнарвський додав, що „годі нам довше московські безправ'я терпіти", а Зеленський докинув, що „не на те батько наш Богдан в Переяславі хрест цілував, щоби вільний нарід український під московський чобіт підбивати. На рівність і братерство з москалями присягав він; не дотримують вони цього, то нема і у нас для них присяги..." В хвилині, як Апостол висловлював надію, що „дасть Бог і пресвята Владичиця Небесна, що москалі вже не довго верховодитимуть нами", Чуйкевич повідмив про намагання якогось дідугана доконче дістатися

ОРГАНІЗАТОРИ, КЕРІВНИКИ І ГОЛОВНІ ВИКОНАВЦІ „ГОМОНУ УКРАЇНИ" В НЮ ЙОРКУ

Оля Дмитрів,
організатор і керівник
фестивалів

Іван Кучмак,
режисер

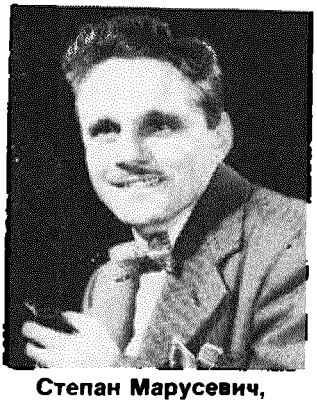

Степан Марусевич,
диригент

Іван О. Флис,
керівник танців

Меланія Мілянович
відповідальна за
костюми

СОЛІСТИ „ГОМОНІВ УКРАЇНИ"

Марія Полиняк-Лисогір

Осип Стецура

Марія Боднар

Олександер Кульпак

Петро Тарбій

до гетьмана. За згодою Мазепи діда привели перед нього і це була одна з найбільш хвилюючих сцен в програмі, як він своїм гробовим голосом почав напоминати гетьмана, щоб той „не боявся ізмини", але боявся, щоб „не змінити ідеї", щоб був їй „вірним до сконання, бо вона його паня, вона одна", а „жизнь без Ідеї — судно без дна". Закликами „двигни цей камінь, двигни", дід закінчив свою таємну місію. Після дальшої короткої розмови з полковниками, Мазепа потвердив, що „голос народу — голос Бога" та на „святий хрест, що його привіз Хмельницький зі Зборівського походу", зложив присягу, що „не для користи особистої і не для почестей, а ради вас усіх, що під моїм урядом і регіментом єсьте, для загального добра матері нашої рідної, України безталанної, для добра і слави війська запорозького і всього народу українського я хочу і бажаю всею душею і всім помишленієм моїм та при помочі Божій так чинити, аби ввесь наш край і ввесь наш нарід рідний ні під царем, ні під королем, ні під ханом, ні під жадним іншим ворогом не загинули, лиш остались вольними і незалежними от нині і до віку"... Мазепа і всі полковники опісля на тлі тихої мелодії „Боже Великий..." з-поза сцени, цілували хрест й знову Богові і собі взаємно присягали „так чинити" аби Україна та її нарід, спокон-віку вольний, так і вольними на все остались.

Прихід Апостолихи, Кочубеїхи, Мотрі та інших „препишних дам" цілком змінили настрій між полковниками і тоді почався справжній музично-танцювальний фестиваль. Хор відспівав прекрасну, видержану в героїчному тоні композицію Гайворонського до „Ой Морозе, Морозенку", Мазепа з Кочубеїхою, а полковники з іншими дамами в чудових історичних костюмах „перейшлися по залі", виводячи „старосвітський танець" і тоді прийшла до голосу „наша молодь", танцюючи „гопака", „ножиці" і „козачка", з дуетом Мотрі і Чуйкевича. Це був справді незрівняний фестиваль українського танцю, що його не описати славами; його треба бачити, щоб подивляти. Сцена закінчилася піснею, що „її всі найбільше милують" та яку „його милість сама зложила". Це був черговий незабутній образ, як „Мазепа" своїм знаменитим баритоном заспівував як „От Жовтої взявши Води, през незгоду всі пропали, самі себе звоювали", а хор могутньо повторював кожну стрічку. Як при словах „А за віру хоч умріте і вольностей бороніте" та „нехай вічна буде слава, же през шаблю маєм права" козаки повитягали шаблі вгору, здавалося, що заля задрижала від ентузіястичних оплесків. Пісня — це нова, вперше тут відспівана, композиція Михайла Гайворонського, в яку він вклав, здається, всі найкращі елементи до цих історичних слів, підкреслюючи всі прагнення українського народу. Цією піснею закінчено другу точку програми.

Головні ролі в цій точці виконали зі справжньою артистичною досконалістю: Осип Стецура (Мазепа), Павло Слєбодян (Дід), Мирон Кушнір (Апостол), Іван Флис (Чуйкевич), Теодор Шумейко (Орлик), Осип Іванів (Войнаровський), Микола Петришин (Зеленський), Микола Починок (Кожухівський), Марія Боднар (Кочубеїха), Стефанія Кобилюх (Мотря), Ірина Клус (Апостолиха) та ціла метрополітальна група молоді в ролях козаків і дівчат.

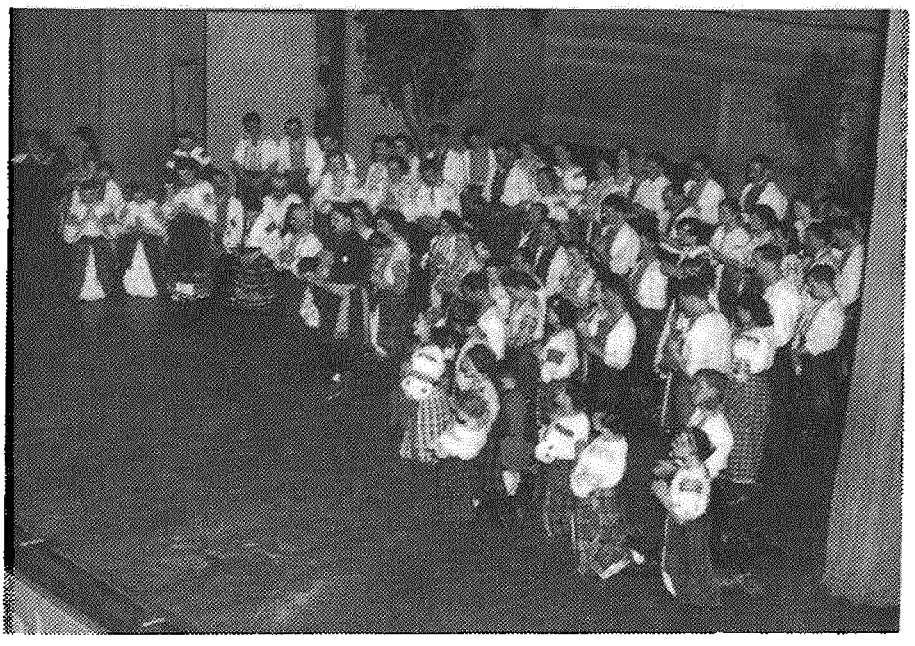

Зворушлива молитва „Владико неба і землі" із „Запорожця за Дунаєм", в якій прохається Господа, щоб допоміг ще побачити Рідний Край, була промовистим закінченням того справжнього „Гомону України" в Ню Йорку.

НЕЗРІВНЯНИЙ „ЗАПОРОЖЕЦЬ ЗА ДУНАЄМ"

Третьою точкою в цій великій програмі була третя дія незрівняної опери Артемовського, „Запорожець за Дунаєм". В програмі вона творила цілість, бо події, що віддзеркалені в тій опері, отже поселення Запорожців за Дунаєм та їх туга за Рідним Краєм, були наслідком тих подій, що їх представлено в першій і другій точках програми. Все разом творило своєрідний символ майже цілої історії України: боротьба українського народу проти чужих, зокрема польського і російського імперіялізмів та скитання кращих синів України по широкому світі з єдиною думкою допомогти визволитись Україні.

„Запорожець за Дунаєм" під мистецько-артистичним оглядом був кульмінаційною точкою в програмі і такою він був щодо свого виконання. Марія Полиняк-Лисогір в ролі Одарки, Осип Стецура в ролі Карася, Олександер Кульпак в ролі Івана, Марія Боднар в ролі Оксани та Петро Тарбі в ролі Андрія своїми знаменитими голосами та своєю прекрасною грою дали одну з найкращих інтерпретацій цієї опери. Знаменито вишколений хор з кількох десятків добірних молодих голосів творив ідеальне тло для виступу цих високо кваліфікованих сольових артистів. Теж ця частина програми почалася народним танцем. Під час молитви, як десятки людей на сцені впали на коліна та почали своє „Владико неба і землі", схвилювання і захват публіки досягнули свого вершка. Теж в цій точці програми, як і в двох попередніх, хо-

рами дириґував Степан Марусевич, танцями керував Іван Флис, а на фортепіяні акомпаньювали Ольга Дмитрів і Микола Стембер.

Цю оригінальну та незрівняну під оглядом артистичного виконання програму закінчено українським національним гимном.

Усі точки програми, як своїм добором, так і своїм виконанням були справді високомистецькою та глибоко-патріотичною імпрезою, яку не часто доводиться бачити і переживати. Масова участь артистів в цій імпрезі не дозволяє кожного назвати по імени та оцінити його гру. Але всі вони були справді на висоті завдань і дали найкращу інтерпретацію своїх ролі, виявляючи високі артистичні таланти і спосібності. Марія Лисогір, Осип Стецура, Олександер Кульпак, Марія Боднар, Петро Тарбі — виконали головні співочі ролі. Це висококваліфіковані, професійні співаки, що, не зважаючи на свій молодий вік, вже мають за собою велику артистичну кар'єру та здобули собі вже найкращі признання і оцінки. З інших артистів звертав окрему увагу своєю незрівняною грою Павло Слободян в ролі патріярха в першій точці та в ролі діда в другій точці програми. Він не зараховує себе до професійних артистів, але в Ню Йорку не було багато вистав, в яких цей скромний ідеаліст мистецтва не брав би участи. Його виступ в „Гомоні України" був би приніс найвище признання кожному професійному артистові.

Не можна не відмітити окремо знаменитого добору костюмів. Цю складну і важку проблему розв'язали ідеально Меланія Мілянович своїми дослідами та Федір Бражник з дружиною практичною підготовкою. Без їх труду і вміння, ціла імпреза не була б мала того завершеного ефекту. Сюди належить теж характеризація, що її з подивугідним артизмом довершили сам режисер імпрези, мистець Іван Кучмак, Федір Бражник та інші запрошені спеціялісти.

Велике признання за цілу імпрезу належиться її режисерові, відомому нашому артистові-маляреві Іванові Кучмакові. Він перебрав на себе це трудне завдання вже на короткий час перед імпрезою і своїм трудом та своїм вмінням він потрапив довести її до тієї досконалости, яку ми всі подивляли на сцені. Його заслуга тим більша, що це були масові сцени, як точно скопійований образ Івасюка, чи акція на дворі гетьмана Івана Мазепи. Щоб довести до тієї досконалости, треба було не тільки кожному засвоїти його ролю та вказати йому його місце на сцені серед великого гурта, але й в подробицях встановити всі зміни позицій, всі рухи, бо тільки це могло врятувати від замішання. Тільки той, хто бачив всі ті графічні шкіци, що їх п. Кучмак приготовив, хто бачив його на пробах та його турботу про всі подробиці, тільки той потрапить оцінити той великий вклад, що його дав п. Кучмак в загальний успіх імпрези.

Зокрема велике признання належиться незаступному і незрівняному серед молоді американсько-української ґенерації дириґентові, Степанові Марусевичеві. Він сам, зі своїми високими музичними кваліфікаціями, є справді гідним музичним вихованком композитора Михайла Гайворонського і на його плечах спочивав великий труд вивчення та інтерпретації пісень. Ці самі заслуги в ділянці танців має Іван Флис. Йому першому за останні десять років пощастило зібрати разом

три найкращі групи українських танцюристів: Товариство Українських Танцюристів, Танець України і Українських Танцюристів, вибрати з них найкращих та створити спільну групу, що виконала ці незрівняні в своїй красі мистецькі танці на фестивалю. Сам Іван Флис, що разом зі Стефанією Кобилюх виконав в другій точці програми балетний дует козачка, виявився незрівняним майстром і знавцем українського танцю, що дозволяє йому тепер творити нові, недосяжні вартості в тій ділянці мистецтва.

Наостанці згадаємо ще ту молоду людину, яку повинні б згадати вже в заголовку на самому початку. Бо цей фестиваль, як і два попередні, було головно вислідом її праці, енергії, відданости справі та її ентузіязму до українського мистецтва та справи української культури взагалі. Це голова Фестивального Комітету і справді „душа" цілого Фестивалю — Ольга Дмитрів. Свою вдячність за її працю і її труд та свої почування до неї фестивальна група виявила на генеральній пробі, передавши їй відповідний подарунок, а на самому фестивалю вручивши їй китицю цвітів. Успіх фестивалю є для неї найкращою нагородою за її жертвенний труд і старання.

Незаступними „штабовцями" у Фестивальному Комітеті були один з найактивніших та найпередовіших наших молодих громадян, Володимир Бакад, а дальше: Анна Міц, Осип Лисогір, Василь Цюпа, Ярослава Сурмач, та цілий ряд інших осіб, які творили Фестивальний Комітет, як і ціла ця велика група ентузіястичних молодих людей, що віддає свій труд, свій час, а часто і поносить чималі кошти, щоб причинитися для розвитку української культури на цій вільній землі та при її допомозі здобути в світі увагу до України і українського народу, з якого вони походять. Американсько-українська громада і українці взагалі мають всі причини пишатися цією молоддю. Її недільна імпреза не тільки виправдує, але й дозволяє на нові найкращі надії і сподівання у зв'язку з дальшим розвитком цієї молоді. Зокрема треба підкреслити факт, що між виконавцями цієї імпрези була вже чимала кількість нових іміґрантів, з Осипом Стецурою на чолі, що з черги дає запоруку найкращого дальшого розвитку співпраці людей української крови в змаганні до тієї самої великої мети.

Цього звідомлення не можна б закінчити, не згадавши та не висловивши признання українському громадянству як метрополітальної округи, так і віддалених місцевостей, що вщерть заповнило велику залю Карнеґі Голл і цим винагородило та дало найкраще признання своїй молоді за її великий труд. Між приявними видно було майже всіх відомих наших громадян, але не бракувало теж американських приятелів української справи, як проф. Маннінґ, проф. Симсон та інших. Усі вони висловлювалися з найбільшим признанням про цю імпрезу. Сподіваймося, що цей заслужений успіх нашої молоді не скаже їй спочивати на лаврах, але буде для неї тільки заохотою до дальшої праці та до дальшого змагання до нових і ще більших успіхів та перемог.

Леонід Кисельов

КАТЕРИНА

Доки буде жити Україна
В теплім хлібі, в барвних снах дітей —
Йтиме білим полем Катерина
З немовлям приткнутим до грудей.

Освятивши невимовним болем
Все прийдешнє, кожну нашу мить,
Йде вона, і мов велике коло,
Біле небо навздогін летить.

Про дівочу цноту, про калину
Не співай, поете, не квили,
Бо іде сьогодні Катерина
Тим шляхом, що наші кревні йшли.

Вилами розхитували трони,
Руйнували все старе дотла,
Тільки би Шевченкова Мадонна
В сніжне небуття не полягла!

Тільки би вона донесла сина
До свого народу, до людей.
Біле поле. Біла Катерина
З немовлям приткнутим до грудей.

(Літературна Україна, но. 79,
4 жовтня 1968)

РЕЧНИК І РІЗЬБАР ДУШІ НАРОДУ

ДЕЩО З ІСТОРІЇ І ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Написав Іван Кедрин

Перебування України під польською й російською займанщинами припізнило народження і зупинило розвиток української преси. Початок світової преси датується від Французької Революції, коли то директор поліції у Парижі Фуше почав користуватися друкованими листками для своїх розпорядків і комунікатів, при чому зміст тих листків ставав щораз різноріднішим. Було це коло 1789 року, а перший український часопис появився щойно з „Весною народів" в Австро-Угорщині, у 1848 р., „Зоря Галицька" у Львові. А втім, однаково на Наддніпрянщині, як і на Наддністрянщині (Галичині) історики-статистики української преси покликуються на чужомовні часописи, німецькою, польською чи московською мовами, що появились на українській території та частинно або й цілком з українською тематикою, деякі з них частинно друковані українською мовою. Це, наприклад, „Газетт де Леополь" (1776), „Газета Львовска" (1811), „Харьковскій Еженедѣльнік" (1812) чи „Украінскій Вѣстнік" і „Харковскій Демократ" (1816).

Тут не місце займатися докладніше історією української преси з часів, які давно позаду нас, але варто звернути увагу, що виходили часописи поза територією України, які проте зайняли почесні місця в історії нашої преси, як ось, наприклад „Основа" в Петербурзі заходами приятеля Шевченка, Пантелеймона Куліша (1861), — вже в цьому сторіччі „Украінская Жізнь" у Москві, під редакцією Симона Петлюри (1912) або в минулому сторіччі „Громада" у Женеві під редакцією Михайла Драгоманова (1880). Ненормальні політичні відносини диктували українським патріотам використовувати всі можливості для видавання українського часопису хоч би й московською мовою — і таким чином поважне місце в історії української преси займає також „Кіевская Старіна" (1882). Існували теж окремі наддніпрянські патріоти-багатирі з великим зрозумінням для потреби української преси, які своїми фондами започатковували видавання українських часо-

писів, як ось Євген Чикаленко, В. Леонтович і В. Симиренко, які заснували спершу „Громадську Думку" (Київ 1905), а коли російська влада закрила її — то почали видавати „Раду" (1906), яка стала такою славетньою, що після вибуху революції в 1917 році почала виходити найповажніша щоденна газета з назвою „Нова Рада". З усіх тих давніх наших часописів треба підкреслити постання другло 100 років тому у Львові „Діла", передовий часопис, який перетривав аж до вибуху Другої світової війни у 1939 році, дармащо кількакратно змінював свою назву — переслідуваний польською владою.

Проте, не назви й дати найважливіші для історика української преси, а ствердження факту, що українська преса від самих своїх початків була і тепер старається бути наскрізь громадською: стояла і стоїть на службі народу, формуючи його політичну думку, розбуджуючи і зберігаючи в народі його національну гідність і гордість та борючись за права народу. Це наш український феномен, бо інші народи не знають цього: у державних народів преса займається всіма тими проблемами, що їх висуває щоденне життя, проблемами внутрішнього і закордонного характеру, проблемами внутрішньої і закордонної політики. Поневолення України Польщею та Московщиною притупило було та викривило само почуття, саму свідомість власного „я" і тому українська преса однаково на Наддніпрянщині, як і на Наддністрянщині в першу чергу мусіла збуджувати ту національну свідомість, вона мусіла боротися проти „рутенства" чи „русинства" в Галичині і проти тамошнього москвофільства, що визнавало „один рускій", навіть без двох „сс" нарід, бо таку концепцію підтримувало вороже українству польське правління. Так само на Наддніпрянщині українська преса мусіла боротися проти „малоросійщини", бо Москва, чи пак влада російської держави, взагалі не визнавала самого існування українського народу. Адже ще у 1863 році щезло все українське друковане слово, бо міністер внутрішніх справ у Петербурзі видав обіжник, де сказано, що „нікакаво малороссійского язика нє било, нєт і бить нє может". З нинішнього погляду — це куріоз, але так воно насправді було і тому власне, в наслідок отого переслідування української преси, патріоти пробували заступити її виданнями поза територією України, або чужими мовами. Цікаво, що вже навіть між двома світовими війнами у 20-их рр. нашого сторіччя, заможний лікар-громадянин д-р Євген Лукасевич заснував у Варшаві щоденник „Українська Трибуна", сподіваючись, що в столиці Польщі цензура буде легшою, як у Львові: його надія не здійснилася, бо як тільки в

писів, як ось Євген Чикаленко, В. Леонтович і В. Симиренко, які заснували спершу „Громадську Думку" (Київ 1905), а коли російська влада закрила її — то почали видавати „Раду" (1906), яка стала такою славетньою, що після вибуху революції в 1917 році почала виходити найповажніша щоденна газета з назвою „Нова Рада". З усіх тих давніх наших часописів треба підкреслити постання другого 100 років тому у Львові „Діла", передовий часопис, який перетривав аж до вибуху Другої світової війни у 1939 році, дармащо кількакратно змінював свою назву — переслідуваний польською владою.

Проте, не назви й дати найважливіші для історика української преси, а ствердження факту, що українська преса від самих своїх початків була і тепер старається бути наскрізь громадською: стояла і стоїть на службі народу, формуючи його політичну думку, розбуджуючи і зберігаючи в народі його національну гідність і гордість та борючись за права народу. Це наш український феномен, бо інші народи не знають цього: у державних народів преса займається всіма тими проблемами, що їх висуває щоденне життя, проблемами внутрішнього і закордонного характеру, проблемами внутрішньої і закордонної політики. Поневолення України Польщею та Московщиною притупило було та викривило само почуття, саму свідомість власного „я" і тому українська преса однаково на Наддніпрянщині, як і на Наддністрянщині в першу чергу мусіла збуджувати ту національну свідомість, вона мусіла боротися проти „рутенства" чи „русинства" в Галичині і проти тамошнього москвофільства, що визнавало „один руский", навіть без двох „сс" нарід, бо таку концепцію підтримувало вороже українству польське правління. Так само на Наддніпрянщині українська преса мусіла боротися проти „малоросійщини", бо Москва, чи пак влада російської держави, взагалі не визнавала самого існування українського народу. Адже ще у 1863 році щезло все українське друковане слово, бо міністер внутрішніх справ у Петербурзі видав обіжник, де сказано, що „нікакаво малороссійского язика нє било, нєт і бить нє может". З нинішнього погляду — це куріоз, але так воно насправді було і тому власне, в наслідок отого переслідування української преси, патріоти пробували заступити її виданнями поза територією України, або чужими мовами. Цікаво, що вже навіть між двома світовими війнами у 20-их рр. нашого сторіччя, заможний лікар-громадянин д-р Євген Лукасевич заснував у Варшаві щоденник „Українська Трибуна", сподіваючись, що в столиці Польщі цензура буде легшою, як у Львові: його надія не здійснилася, бо як тільки в

„Українській Трибуні" появився цикл статтей з критикою польської національної політики, поляки дуже гарну газету, яку редагував Олександер Саліковський, закрили. (До речі: автора тих статтей, Михайла Струтинського, гімназіяльного вчителя і професійного журналіста, посла до Варшавського сойму від УНДО, розстріляли большевики, прийшовши як „визвольники" до Львова у 1939 році). І згадане вгорі „Діло" постало у противагу до „Слова", видавець-редактор якого, В. Дідицький, визнавав і проповідував „один руский нарід". Це було те галицьке москвофільство, яке орієнтувалося політично й культурно на Росію, частинно в реакцію на нерозумну польську політику, яка змагала до спольщення всіх „меншин", які дісталися під її панування, а частинно просто з національно-політичної неграмотности, не перейшовши ще процесу національного усвідомлення. Коли Галичина дісталася у першому розподілі Польщі у 1772 році Австрії, то влада в Галичині надалі була в руках поляків — і так було аж до розвалу Австро-угорської монархії та до проголошення 1-го листопада 1918 року у Львові Західньої Української Народної Республіки. А колишнє москвофільство зникло аж у 1930их роках, але, включившись в українство, почало орієнтуватись на „Радянську Україну".

Відсіль суто-громадський характер української преси, який зберігся по нинішній день. Бо тепер, на превеликий жаль, в Україні не існує українська преса: тамошня преса друкована українською мовою, засміченою русизмами, але вона насправді є одним із засобів правління чужинецької, ворожої українству влади, і тому й українськомовна преса насправді ворожа Україні та українському народові: вона є слухняним знаряддям для закріплювання окупаційної влади, яка змагає до створення одного „совєтського народу".

Тому українська преса існує тепер тільки поза межами України — передусім і головно у З'єднаних Стейтах Америки і в Канаді, хоч українські часописи виходять і в Німеччині, Англії, Франції, в Австралії і в Південній Америці. Були вже прецеденти, коли нестерпні політичні відносини в Україні диктували постання поза її кордонами вільної української преси — вільних українських часописів, які сприяли розвиткові незалежної української політичної думки і поглиблювали її. Ми згадували про „Громаду" Михайла Драгоманова у Женеві. І та „Громада" мала великий вплив на світогляд Івана Франка та на заснування всіх трьох перших українських партій в Галичині на переломі минулого і цього сторіччя — „Радикальної", Національно-демократич-

ної (згодом Трудової) і Соціял-демократичної. А коли в 1914 році, у першій стадії Першої світової війни, російські війська зайняли Львів і закрили всі українські газети, то деякі („Діло") перенеслися до Відня. І після програ української визвольної війни-революції 1917-1920 рр. Відень став центром кількох українських газет і журналів різних напрямків, як ось „Український Прапор", тижневий часопис, орган закордонного центру президента ЗУНР д-ра Євгена Петрушевича, — комуністична „Нова Доба" Володимира Винниченка, — тижневий журнал „Воля" Віктора Піснячковського й інші, при чому деякі появлялися і зникали (часописні ефемериди).

Сьогодні такий сумний стан, що знову тільки українська преса поза межами України може виконувати місію періодичного друкованого слова, — вільного слова на службі українському народові. Відсіль знову суто-громадський характер української преси у діяспорі. Як колись найпершою місією української преси на рідних землях було спершу боротися за відродження в народі свідомости свого національного „я" і потім боротися проти тиску ворожого правління (поминаємо короткий період нашої державности, в якому буйно процвітала українська преса), так само тепер українська преса в діяспорі має за свою найпершу місію зберегти ідеал української державности в українських поселеннях, розсіяних по всьому світу. І коли хтось нарікає, що українська преса перевантажена українською громадською тематикою і тому занадто „сіра" й однородна, то це зрозумілий і природний наслідок сумного факту, що в Україні української — за духом і змістом — преси не існує.

Історія української преси в Америці починається від заснування в 1887-му році о. Іваном Волянським „Америки" в Шенандоа в Пенсильвенії. Але цієї газети появилося тільки кілька чисел і в 1889-му році вона цілком перестала появлятися. Після того появилося ще кілька чисел „Руского Слова", що його видавав о. К. Андрухович, і кілька чисел „Нового Світу", що ними у 1892-му році о. Григорій Грушка попередив започатовану ним же рік пізніше, точно 15-го вересня 1893-го року, „Свободу", яка до серпня 1914-го року появлялася як тижневик, переважно на 10-12 сторінок, опісля почала появлятися три рази тижнево аж до 1920-го року, коли стала щоденником. І коли у Західній Україні передовим й репрезентаційним щоденником було львівське „Діло", що таким репрезентаційним щоденником у вільному світі стала й дотепер є „Свобода". Трудно говорити про керівний і репрезентативний часопис на Наддніпрянщині, бо хоч в добі української дер-

жавности існували там дуже поважні часописи, проте з ходом воєнно-революційних подій щораз змінювалася державна влада в Києві і появлялися та зникали тамошні українські газети. Але такі щоденники, як „Нова Рада", „Батьківщина" чи „Робітнича газета" зайняли тривке місце в історії української преси. Загалом треба при цій нагоді ствердити, що коли тільки наставала більша політична воля, то зразу таки відроджувалася і зростала чисельно і якісно українська преса. На Наддніпрянщині після тамошнього революційного відродження було у 1918 році вже 212 часописів, — у Галичині, не зважаючи на тиск польської цензури, було у 1936 році 176 часописів, а в короткому періоді державности в Галичині газети народжувалися по всіх містах і містечках, як гриби по дощі, — але й швидко щезали.

Існування преси взагалі залежить головно від двох чинників: волі і грошей. Тільки в умовинах волі, тільки в умовинах, коли нема ворожої цензури, може існувати вільна преса. І так само без фінансових підстав вона не всилі вдержатись. Бо преса — це так само, як книжка чи пак книжкове видавництво, як театр чи концертове бюро або мистецька ґалерія є складовими частинами культури, складаються на культуру народу, але мусять рахуватися з купецькою калькуляцією, бо папір і друк вимагає видатку — і редактори та дописувачі теж не можуть працювати виключно з патріотизму і громадського обов'язку, особливо тепер, коли журналістика розрослась до висоти окремої професії, яка вимагає і таланту і освіти. Українська преса, бувши від самого початку свого існування на службі народу, вимагала і вимагає однаково від видавців, як редакторів і авторів-журналістів, щоби вони були українськими патріотами.

Завдання української газети, отже й українського журналіста, змінювалося в міру зміни відносин і вимог часу. Ото ж у другій половині минулого сторіччя українська преса боролася проти намулу, що його нанесла чужинецька окупація, намулу, який затемнив українську національну свідомість. Тоді, як уже згадано, треба було боротися проти галицького москвофільства і згодом проти обмежування себе до народницької просвітянщини, — і так само на Наддніпрянщині українська думка переходила еволюцію почерез сантиметальне народництво до потреби боротьби за свої національно-культурні, згодом політичні права, За існування сурогату парляменту в царській Росії — „Думи", про що найкраще подає Олександер Лотоцький у своїх споминах „Сторінки минулого", і як у Галичині йшла вперта безупинна еволюційна боротьба проти польського правління до часу вибуху Пер-

шої світової війни, боротьба, яка відродилася за другого періоду польської влади вже після програ війни за Львів і Галичину у 1918/19 рр., так само на Наддніпрянщині у другій половині минулого сторіччя аж до вибуху революції у 1917 році йшла вперта боротьба за назву, мову, право друку, врешті не тільки за примітивні культурні права, але й політичні.. І цю боротьбу вела українська преса, перед у цій боротьбі завжди вели українські часописи. Навіть тоді, коли ролю часописів грали тільки календарі й альманахи, що їх можна було перепачковувати через російсько-царську цензуру — то це було друковане слово, яке стояло на сторожі прав поярмленого народу.

Тернистим шляхом ступала новітня українська політична думка від скромних культурних вимог почерез вимогу автономії аж до вимоги рідної, ні від кого незалежної державности. І тернистим шляхом ступала історія української преси — бо преса виконувала і виконує — чи повинна виконувати — подвійне завдання: бути виразником волі народу, але й формувати ту волю народу, кристалізувати політичну думку. Відома річ, що преса, під якою розуміємо в першу чергу періодичні газети, з яких на першому місці стоять щоденники, — преса має за своє найперше завдання 1) інформувати, себто подавати найважливіші й найцікавіші вістки і 2) коментувати всі актуальні події, коментувати всі важливі явища, аналізувати їх і на основі тієї аналізи доходити до синтези — давати свої висновки, які були б дороговказами для читачів, для народу. Ці основні завдання преси стають ще важливішими, коли нарід знаходиться у неволі. Тоді завданням преси є в найпершу чергу дбати, щоби нарід не піддався асиміляційному тискові збоку ворога і щоби зберігав чистою ідею своєї ні від кого незалежної державности. Рівнорядним за вагою завданням преси в добі народного поярмлення є допомагати народові в його боротьбі проти займанця, — допомагати народові, щоби йому ставало легше жити, але й щоби він не платив за полегшене життя ідеалом повної волі, яка можлива тільки у власній державі.

Українське вільне громадянство у діяспорі політично зрізничковане. Воно охоплює і гетьманців (монархістів) і республіканців, і консерватистів і лібералів. За нашого віку народилася течія націоналізму, яка також сильно репрезентована в українському вільному суспільстві. Всі ці політичні партії, середовища і групи однаково віддані ідеалові української державности — і в цьому факті є велика наша надія, велика запорука, що українська вільна громада, яка охоплює поселення в різних країнах

світу, виконає свою місію. Дбати про це, — повинна преса. Вільна українська преса віддзеркалює різні течії, існуючі у вільному суспільстві. Але й вся наша преса, всі газети й журнали стоять на самостійницьких позиціях. І зле діється, коли хтось хоче вмовляти, що таке то середовище „радянофільське", коли насправді воно самостійницьке, так само, зле діялося б, як би хтось хотів закидати тому чи іншому часописові, що він „відхиляється" від самостійницької ідеї, коли насправді так не є. Коли ваша преса має виконати свою місію допомоги народові в Україні, то вона мусить бути свідомою, що передумовою будь-якої конструктивної дії вільної громади є її єдність. Тому вона, бувши виразником волі народу і різьбарем його обличчя, мусить дбати за те, щоби сприяти єдності і поборювати всі прояви роз'єднування. Як в усіх вільних національних громадах, так само в українській вільній громаді у діяспорі напевно діють ворожі аґенти, яких службовим обов'язком є робити все можливе, всіма доступними їм засобами, щоби крутими стежками доводити до роз'єднування громади, до розбивання її єдности, до сіяння внутрішньої колотнечі. Бо такий роздор, внутрішня сварня, колотнеча, відсутність одностайного фронту, наставленого на плекання у громаді державницького ідеалу, на приєднування українській визвольній справі приятелів у світі і творення тривких культурних вартостей, відсутність згоди у зорганізованій українській вільній громаді внеможливлює виконування цих завдань. Сварня, колотнеча, внутрішні суперечки відвертають увагу від ситуації, в якій знаходиться нарід в Україні, і доводять до того, що замість думати і рішати, як безпосередньо і посередньо нести допомогу рідному народові, зосереджують всю увагу на полеміку з земляками іншої думки.

Політична зрізничкованість українських поселенців у вільному світі є позитивним явищем, бо свідчить про зрілість вільних українських людей. Не є теж нещастям, що маємо забагато партій і „середовищ" та що деякі з них скорчились і насправді стали цілими чи половинними фікціями. Треба тільки, щоби всі вони, які визнають імператив ідеалу і політичної програми вільної і незалежної української держави, вміли в ім'я того спільного ідеалу, тієї спільної ідеї конструктивно співпрацювати. І це саме стосується української преси: вона мусить сприяти єдності в громаді і мусить протидіяти всім спробам роз'єднування її, без уваги на те, звідкіля вони приходять і під якими гурра-патріотичними фразами проходять. Бо найлегше розбивати громаду, підшиваючись під патріотичний максималізм та орудуючи гаслами непри-

миренности супроти ворога. Живемо у дуже важкій і складній добі, добі великих труднощів, з якими приходиться боротися також таким потугам, як Америка і Західня Европа. І серед лябіринту проблем, в атмосфері, створеній економічною кризою та розбудовою совєтської мілітарної потуги до розмірів, які загрожують вибухом Третьої світової війни, в такій атмосфері багато легше знаходити будь-які причини, щоб розпалювати внутрішню колотнечу серед вільних українців. Завданням, ба — священною місією української вільної преси є власне стежити за такими спробами, поборювати їх, паралізувати їх.

Щоби виконати цю священну місію, треба, щоби преса втішалася повагою у суспільстві, щоб вона вміла так інформувати читачів про всі найважливіші події і явища у чужинецькому і рідному світі і так їх коментувати, щоби впливати на рідну громаду і бути її духовим керманичем. Український вільний світ терпить, що не має авторитетного, всіма визнаного лідера. Брак того персонального лідерства мусить заступити колективна верхівка зорганізованого вільного суспільства, мусять заступити керівні центральні організації, — такі, як Український Конґресовий Комітет в ЗСА чи КУК в Канаді і Секретаріят Світового Конґресу Вільних Українців. Коли у тих організаціях виникають будь-які неполадки з будь-яких причин, то завдянням преси є встрявати і вказувати на потребу замирення — на базі спільного державницького ідеалу й на базі конечности допомагати рідному народові. Нарід в Україні вимагає єдности вільної громади, нарід в Україні не розуміє, чому вільні українці, які живуть у добробуті, в атмосфері повної свободи, замість ладнати всі справи з очима на Україну, розпалюють спірні проблеми до розмірів, які погрожують розбиттям громади. А це власне лежить в інтересі ворога, над цим працюють його аґенти. Суперечки, які не приносять користи українському народові — радують ворога, є для ворога найкращим дарунком!

Українська преса була і є сутонародною; відсіль її давній і теперішній сутогромадський характер, і тому існуючі у вільній громаді проблеми є її проблемами. На превеликий жаль, треба в ім'я історичної правди ствердити, що наша вільна преса не виконує цієї своєї керівної місії так, як треба і можна. Часопис тоді здобуває собі пошану й авторитет, коли має цивільну відвагу заторкувати всі так звані „делікатні", болючі і контроверсійні справи і старатися доходити до висновку після переведення аналізи кожної такої справи. Для цього треба, щоб і видавець був свідомий тієї ролі часопису і редактор мав виразно скристалізований

світогляд та мав відвагу забирати слово в усіх таких критичних для громади моментах. Критерієм підходу до таких контроверсійних справ і критерієм для даного часописного коментаря повинна (мусить) бути відповідь: що приносить користь рідному народові, — що лежить в інтересі України, чи що шкодить їй. Тому статистика існуючої преси не грає найпершої ролі: найпершу ролю грає ствердження, чи преса виконує свою місію, чи не виконує її. Тут мимохіть насувається порівняння з українською пресою в Західній Україні під владою Польщі. Цікава річ: тоді не було свободи, існувала пресова цензура, редаґувати леґальний демократичний часопис було страшенно трудно, бо з одного боку існувала державна польська пресова цензура, а з другого боку існувало революційне підпілля з гаслом „чим гірше, тим ліпше" і з ворожою настановою супроти леґальної преси. А все ж тоді, при всьому також великому політичному зрізничкуванні громадянства, преса втішалася повагою у громадянстві і преса була духовим керівником. Не цураймося твердити, що українська преса 20-их і 30-их років під Польщею, в умовинах окупаційного політичного стану і в бідних матеріяльних умовинах, своєю відвагою заторкувати всі актуальні справи, своєю настановою у кометарях, своєю повагою і своїм впливом на громадянство стояла вище за сучасну пресу у вільній українській громаді у діяспорі, де існує повна свобода друку і де існують великі фінансові ресурси. І в „старокраєвій" пресі існувала теж внутрішня полеміка, там теж не було ідеальної „згоди в сімействі". Але в критичних моментах існував спільний фронт всього зорганізованого суспільства. Під час найбільшого розсварення існуючих тоді партій і груп покликано до життя „Контактний Комітет" і не було такого, щоб ворожа аґентура могла з успіхом розбивати єдність зорганізованого громадянства.

Це одна з найбільших болячок існуючої нашої вільної преси. Одним з найперших її завдань — поруч із названими вгорі завданнями супроти України — здобути собі повагу і вплив серед рідної громади. Тому треба стояти на базі конструктивізму і вимінати демагогії та полеміки, яка глузує з прийнятого на Другому з'їзді українських журналістів Америки і Канади в Торонті, Канада, 6 листопада 1966 року „Кодексу етики українського журналіста". Де ми знайдемо у різномовній чужинецькій пресі у світі, щоби один часопис лаявся проти другого і щоби один автор нападав непристойною лайкою проти автора статті, яка йому не до вподоби? І не було такого в Україні під ворожою окупацією, ані нема такого у широкому світі, щоби провідна центральна ор-

ганізація приймала окремі „резолюції" з засудом (чи похвалою) поведінки будь-яких окремих осіб чи організацій. Для цього власне існує преса: вільно кожному проголосити у вільній пресі правильну чи неправильну статтю чи заяву і можна, чи навіть треба коментувати її, критикувати, опрокинути чи схвалити — на сторінках преси, а установи й організації мають діяти за своїм статутом.

Можна б сказати: у кожній політичній еміґрації і в кожному поселенні серед чужомовного населення, з відірванням від рідного ґрунту, діються аномалії. Історія різнонаціональних еміґрацій виявляє, що в кожній із них з часом проявлявся у більшій чи меншій мірі декаданс. Але ж не можна погоджуватися, що зло є „річчю природною" і тому терпіти його і сприяти йому. Завданням преси є боротися проти проявів декадансу у нашій вільній громаді. За якнайвищий рівень часописів мають дбати видавці й редактори, має дбати „Спілка українських журналістів" і мають дбати всі шануючі себе і віддані журналістичній професії українські журналісти. В історії української преси багато часописів різних типів записалося золотими буквами і тривкими буквами записалися різні наші видатні редактори, журналісти й публіцисти. Сучасна проблематика української преси широка і складна. Віримо, що поки Україна перебуває в під'яремному стані, — вільна українська преса гідно виконуватиме свою місію.

Іван Світличний

ІЗ ЗБІРКИ „ҐРАТОВАНІ СОНЕТИ"

Порціями

Не дуже щедро, але й не скупо.
Ситим не будеш, хоча й не вмреш.
Порція хліба, порція супу,
Навіть повітря порція теж.
На все є норми. На все є міри.
Багато? Мало? Не в тому суть.
Порція честі, порція віри
І правда порціями, як суп.
Порційні бази патріотизму
Та нормативи прав і свобод
Любити порціями вітчизну
І знати з дозволу — свій народ.

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО КОЛИСЬ І СЬОГОДНІ

Написав А. Юриняк

У житті кожного живого народу бувають періоди, коли на чолі його національних змагань стають не політика, а діячі культури і мистецтва: філософи, історики, поети. Буває це тоді, коли якийсь народ груба матеріяльна сила ворога подолала і придушила, але подоланий ще не вичерпав своїх духових сил, ще не відбув свого історичного призначення. Тоді з глибинних верств, з надр свого етнічного масиву народ видає на поверхню свого життя речників свого невмирущого духа, творчої життєдіяльности. І такими речниками нераз виступають письменники-поети.

XIX століття в нашій історії було століттям, коли здавалось, остаточно вигасли наші національно-політичні, державницькі аспірації. На час народження Т. Шевченка минуло вже понад сто років з дня нещасливого Полтавського бою, наслідком якого Україну міцно прикуто до московського імперського воза. І саме в тьмяну глуху добу сорокових років XIX стол. залунало могутнє слово Великого Кобзаря. Впевнено, сміливо зазвучали Шевченкові слова про те, що наша „Слава не поляже; не поляже, а розкаже, що діялось в світі. Чия правда, чия кривда, і чиї ми діти". Це був голос нашого революційного духа, збудженого з вікового сну, голос, що — кажучи словами іншого великого поета — „Словом сильним, мов трубою, мільйони зве з собою, — мільйони радо йдуть, бо це голос духа чуть!"

Цей голос Кобразя могутнів з року в рік, дзвенів металом і палахкотів вогнем, будив певність у нашому народі і закликав до бою: „Борітеся — поборете: вам Бог помагає!"

Тарас Шевченко був свідомий свого великого завдання і призначення: бути виразником історичних, століттями виплеканих дум і прагнень нашого народу. Він розумів, що мусить гриміти (наражуючись на найтяжчі удари ворога), бо мовчать мільйони його земляків, придушені ярмом визиску і неволі. Саме їх, „братів незрячих, гречкосіїв", мав насамперед перед очима наш поет, творячи свої пристрасні поезії:

„Возвеличу малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх поставлю слово!.."

Земляки нашого Кобзаря — оті „брати незрячі-гречкосії", „раби німі" — це не самі лише т. зв. „двірські кріпаки", або „панська челядь", що, бувши кріпаками, не мали власної хати й садиби, живучи й виконуючи в панській садибі різні господарські функції: льокаїв, фурманів, доглядачів тварин, садівників, а жінки й дівчата працюючи як покоївки, прибиральниці, в короварні, пекарні тощо. Їх доля могла бути гірша і краща за тягар польової праці селян-кріпаків, та проте їх була зникома меншість у порівнянні з масою кріпаків-хліборобів, що робили ПАНЩИНУ, маючи проте й власне домашнє господарство. Безумовно, наш Кобзар був співцем саме цього мільйонового селянського масиву, а не самих лише наймитів у панських садибах — як це намагались представити свого часу большевицькі „шевченкознавці". Ми пізніше ще зупинимось довше на совєтсько-московських спробах фальшувати творчість Шевченка. Тут же тим часом скажемо: для нашого поета-борця з часу появи його знаменної поезії „Три літа" отой багатомільйоновий масив українського кріпацького селянства був рівнозначний з самим поняттям живої, сучасної йому України — подібно до того, як у ранньому, романтичному періоді його творчости поняття „Україна" вичерпувалось образами Козацької України.

Жива Україна, сучасниця Шевченка, не „плила на байдаках", гуляючи на Дніпрі та Чорному морі, „визволяючи братів з турецько-татарської неволі", а ниділа в кріпацько-царському тискові Москви. І почавши з періоду згаданих вище „Трьох літ", національно-політичні, протиімперські мотиви посідають у Кобзаревій творчості домінантне місце.

Висловлюючи в імені закріпаченого українського селянства палкий протест проти соціяльних та національно-політичних утисків, підносячи свідомість земляків, Шевченко зростав і сам, кристалізувався з погляду виразности і глибини мистецького показу й осмислення тодішньої дійсности. Якщо на початку сорокових років він подав в мистецьких образах порізнені, відокремлені факти визиску і знущання з убогих і безправних людей, то декілька років пізніше Шевченко здобувається на мистецьке відтворення в поемі-сатирі „Сон" усієї гнобительської системи московського деспотичного імперіялізму.

Поему написано від першої особи — „я", тобто поет ніби говорить про себе. Одного разу, вернувшись додому стомлений, поет швидко заснув і йому приснилося таке: ніби він перетво-

рився в сову і полетів понад Україною. Згори сова-поет крізь бачить чудові гаї і родючі лани; але серед цієї щедрої природи живе в горю та злиднях покріпачений люд. Летить поет далі на схід, міняється природа — вже не така щедра й мальовнича, але люд таксамо вбогий. Ось поет летить уже понад сніговими просторами Сибіру, шукає нагоди побачити людське життя і бачить неймовірно важку працю нужденних людей на золотих розсипищах та руднях-шахтах. Поет хоче дізнатися — звідки починається і як „пускається в рух" цю велетенську державну машину гноблення і визиску; він повертає свій лет на захід, прямуючи на столицю — Петербург. Уже над столицею, побачивши на майдані незвичайне скупчення людей, поет з сови перетворюється знову в людину і продирається крізь натовп у середину царського палацу. Тут його очам представляється така картина: довжезний ряд деякого начальства — від міністрів з орденами на грудях, до звичайних сірих урядовців — вишикувався перед царем і царицею. Ось цар підходить до найстаршого і з усього розмаху б'є його кулаком в обличчя. Той, недовго думаючи, відвернув руку — і трісь в обличчя свого сусіда, а цей дальшого сусіда — і так пішов мордобій аж до поета, що стояв біля вхідних дверей. Ніхто не пробував спитати: для чого і за що бють? „Рукоприкладство" їх величности царя вважалося законом.

Чи можна яскравіше й дотепніше, а заразом і більш уїдливо представляти засобами поетичного слова загальну картину безправ'я, самодурства і підлабузництва в московській деспотії?

З часу написання цієї безсмертної універсальної сатири минуло чимало часу. Але яка ж вона дійова і сучасна сьогодні — і то якраз на тому самому терені Російської імперії, що нині зветься СССР! Можна бути абсолютно певним, що якби нинішнім кремлівським сатрапам заманулося „спустити директиву", щоб усі мужчини в цілому СССР носили бороди і вуса, то вся совєтська преса відразу заквалiфікувала б цю дурну забаганку як чергову „мудру постанову мудрого керівництва КПСС"! Як ще один нищівний удар по капіталістах і фашистах!

Непроминальна сила поетичних абразів справжніх літературних геніїв саме в тім і полягає, що вони можуть з пророчими візіями і з граничною ощадністю мистецьких засобів, а водночас з найбільшою конденсацією вислову подати читачеві вічне в мінливому, загальне, універсальне в специфічному. Образ царсько-московської деспотії в поезії Кобзаря саме до таких і належить. Тому він не застаріє аж доти, доки взагалі існуватиме тиранія і сваволя. Завдяки незвичайному емоційному впливові,

питома вага таких творів у формуванні людської свідомости набагато більша, ніж, скажімо, публіцистики. Про те, що кожен народ лише у власній національній державі може мати нормальні умови свого національного розвитку, вже написано безліч статтей і брошур. Але навряд чи їх емоційний вплив дорівнює коротенькому, але якому ж ядерному вислову Т. Шевченка: „В своїй хаті — своя правда, і сила і воля!"

У цьому твердженні нашого поета-борця ми бачимо домінанту, хребет його поезій на громадсько-політичні теми і дороговказ, що його Кобзар полишив своїм сучасникам і майбутнім поколінням у таких незабутніх творах як „Суботів", „Сон", „Кавказ", „Посланіє" (І мертвим, і живим..."), „Іржавець", „Розрита могила",, містерія „Великий льох". Цей заповіт-дороговказ можна зформулювати так:

Цілковите заперечення Переяславського договору з Москвою, — цієї нещасливої акції Богдана Хмельницького; натомість утвердження самостійницької акції гетьмана Івана Мазепи.

Нефортунний крок Богдана (помилковість якого гетьман скоро побачив сам) призвів наш народ до втрати „своєї хати", тобто власної державности; акція Івана Мазепи, що виступив збройно проти Москви, мала на меті повернути українцям „свою хату" — так розумів і цінував ці поворотні факти нашої історії Тарас Шевченко і так оцінює їх українська політична думка тепер. Тому такі близькі і зрозумілі нам нині розпука і біль Великого Кобзаря, коли він говорить з приводу фатального поєднання з Москвою 1654 року:

„Ой Богдане, нерозумний сину,
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну!.."

А в поезії „Суботів" поет додає:

„Отаке-то, Зіновію, Олексіїв друже,
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже.
Кажуть, бачиш, що все-то те
„Таки й було наше!"
Що вони тільки наймали
Татарам на пашу..."

Досі ми мали перед собою головно ті твори Шевченка, які є мистецьким висловом нашої національно-політичної лінії назовні, в стосунку з сусідом-окупантом. Та в поезії Шевченка вті-

лено — і то з великою напругою — також лінію наших внутрішніх взаємин, сказати б „політику щодо самих себе".

Ось „Іржавець" — невелика розміром, але багатюща змістом поема, написана 1847 року. Говорячи про нещасливий для України вислід Полтавського бою 1709 р., Шевченко каже:

„... . поради не подала мати,
Як пшениченьку пожати.
Полтаву достати?
Ой пожали б, якби були
Одностайно стали
Та з хвастовським полковником
Гетьмана єднали..."

Тобто, якби Мазепа із своїм оточенням і Запоріжжя діяли в контакті з Семеном Палієм, за яким ішли широкі маси української людности на Правобережній Україні.

Отже, солідарність і єдність на ґрунті національно-державницькому козацької старшини (з гетьманом на чолі) і посполитих, тобто селян і міщан — ось що, на думку поета, могло і мусіло відвернути нашу поразку під Полтавою, а тим самим і врятувати нашу державність.

У вже згадуваному „Посланії", в „Розритій могилі" тощо — великий поет ні за що не картає так земляків, як власне за брак політичної солідарности в обличчі ворога, за відступництво і зраду. Слова прокляття і їдкого сарказму зриваються йому з уст при згадці про перевертнів:

„А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та поможуть москалеві
Господарювати
Та з матері полатану
Свитину знімати!"

Ми вже сказали, що Шевченко з своєю полум'яною поезією з'явився тоді, коли в народі вигасали вже пам'ять про славну добу Козаччини, в часі якої Україна ставала на прю не лише проти кримців, але і проти Варшави та Москви.

Трудно, навіть неможливо уявити собі національне відродження України без Шевченка. Він наш перший справжній поет-трибун, поет — національний борець, що стоїть як милевий стовп на нашім історичнім шляху, орієнтуючи нас від Хмельницького на Мазепу, запалюючи до боротьби все нові й нові лави послідовних самостійників. За всі довгі століття нашої неволі ніхто не спромігся так струснути і піднести наш народ з глибини духо-

вого занепаду. Ніхто так певно і яскраво не доніс до світу правду нашого покривдження! Ніхто з такою силою творчого генія не надхнув непохитною вірою пробуджену націю, що

„Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти".

І ось саме цього найбільшого, Богом нам даного Генія-Кобзаря московські імперіялісти — без сорома казка — намагаються представити своїм однодумцем, посмертно „совєтизувати". Здавалося б — марне намагання: хто ж, мовляв, хоч трохи тямущий, повірить такій несусвітній брехні?!

Так здавалося б. А в дійсності воно не зовсім так. Бо відомо здавна, що двадцять разів повторена брехня сильніша за раз сказану правду. А тому настирливо повторювану червоними імперіялістами брехню про нашого Кобзаря необхідно раз-у-раз спростовувати, викриваючи й демаскуючи всі її етапи, всі варіянти. Це тим паче, що кремлівські сатрапи показали себе в маневруванні брехнею неперевершеними майстрами.

На початку, під час безпосередньої боротьби за владу і в перших роках своєї диктатури, большевицька пропаґанда якнайдужче наголошувала соціяльні протистантські мотиви Шевченкової творчости. З метою якнайшвидше розкласти, деморалізувати українське селянство, зокрема і особливо „українізовані" полки солдатів-українців, большевики плели несусвітні теревені на адресу Центральної Ради та її уряду — Генерального Секретаріяту. Використане було й звичайне в українських національних колах звернення „пане-добродію" (мовляв, самі пани!) і назву „Генеральний Секретаріят", „Генеральний Військовий Комітет" (мовляв, самі генерали!) і наявність галичан — колишніх австрійських вояків і т. д. і т. п. І поруч з цим Т. Шевченка „ударним порядком" обертано в большевика: „співець бідного селянства", „співець сільського пролетаріяту України", „борець проти панів і генералів", „предтеча і пророк соціяльної революції в Україні" — так представляла Шевченка большевицька пропаґанда на мітинґах і в пресі. „Товаріщ Шевченко єслі б жіл сєводня, то вмєстє с нами біл би панскую Центральную Раду!" — горлав на мітинґу в Лубнях командир „Харьковского пролєтарского отряда імені Т. Шевченка".

З великим жалем треба ствердити, що в „большевизації" творчого обличчя Шевченка діяльну участь приймали деякі наші ліві

соціялісти: ліві есери „боротьбісти" і ліві есдеки „незалежники", давши себе заманути большевицькими демагогічними кличами. З них один такий А. Річицький, пізніше різстріляний большевиками вже як член ЦК КП(б)У, особливо багато потрудився щодо кастрації національних первнів Шевченкової творчости, написавши цілу книгу „Тарас Шевченко в світлі епохи". В цій книзі А. Річицький (його прізвище зроду було Пісоцький) з ревністю яничара ретельно затушковує протимосковські, національно-визвольні ідеї творів Шевченка, підкреслюючи натомість, що „своєю визвольною поезією Шевченко міг би знайти собі ґрунт в революційній, плебейсько-пролетарській суспільності...", що він, мовляв, був виразником „передпролетаріяту" — сільських наймитів-злидарів.

Та минали роки — і на місці старих панів розпаношились нові; ними була „сметанка" колишніх революціонерів-підпільників плюс усілякого роду спритярі (навіть з бувших царських посіпаків: згадаймо жандармського полковника Муравйова, декількох „ген-штабістів" і дипломатів). Стало немодно скрізь і завжди тягти ту саму „соціяльно-бідняцьку нуту". Більше того: старі большевицькі гасла „Геть буржуїв і панів" тепер були добрі лише для закордону, а на „батьківщині трудящих" могли будити небажані думки і настрої. І компартійний „політпросвєт" і „аґітпроп" одержали від „хазяїна" директиву перебудуватися в напрямі нової совєтсько-імперської настанови. Ця настанова з марксизмом і пролетаріятом не мала нічого спільного, а формула її проста, примітивна: все і всі, що сприяли розширенню колись царської, а від листопада 1917 р. совєтської імперії — є гаразд. І навпаки: всі і все, що цьому перешкоджало і перешкоджає — оті всілякі сепаратизми і самостійництва неросіян — є зло для Кремлю.

Звідси й інший, ніж був досі, підхід і до царських діячів та й самих царів, такі кольористі постаті як Іван Грозний, Петро Перший, Суворов і Кутузов — мальовані вепер як позитивні постаті російської історії взагалі, тобто і для „пожовтневої доби".

Уніфікована совєтська імперія не могла зносити „разномисля": „на всіх язиках" мусіли або мовчати, або співати на одну нуту.

Звідси й почалася інша вже „препарація" Кобзаревої творчости — причісування Шевченка під „народного поета-самородка", поета-співця природи і побуту, без жадної претенсії до тем соціяльно-політичних. От щось на взір російського поета-самоука Кольцова. Для цього у всіх масових виданнях — для шкіл і пуб-

лічних бібліотек комуністична цензура викреслювала слова і цілі речення в таких гостро-політичних Шевченкових творах як поеми „Сон" („У всякого своя доля"), „Кавказ", „Іржавець", „Посланіє" („І мертвим, і живим..."), або взагалі оминала їх, обмежуючись романтичними балядами як „Причинна", „Тополя", та поезіями (включно з поемами) з мотивами сімейного побуту та кохання.

Це був курс на „відполітизацію" Шевченка, курс, знаний ще з доби царату, коли московські імперіялісти намагались обмежити українську літературу рамками „літератури для домашнього вжитку". І хоч як абсурдно це виглядало, але й Шевченкову творчість царська цензура пробувала втиснути в ці „домашні рамки", вилучаючи й замовчуючи його названі вище революційні поеми-сатири. Цим способом московські імперіялісти намагались поета-революціонера зробити „безвредно кобзарствующим" — за крилатим висловом представника царської цензури.

Так і пригадується нам роблено-наївне запитання одного „тоже малоросса" (вже тут, в Америці): „Почему ви считаєтє Шевченка самостійніком? Развє в Кобзарє ґдє-нібудь єсть выраженіє „Самостійна Україна"? Ілі „Українска Народна Республіка? Вєдь нєт?! А почему? Да потому, что Шевченко нікакой самостійності нє желал і даже понятія о нєй нє імєл! Он просто любіл Малороссію, ілі-пусть будєт по-вашему — Україну, єйо пріроду, єйо трудолюбівий народ..."

І цю примітивну „єдиноросійську" (нині „єдиносоюзну") брехню неосталіністи Брежнєва, не моргнувши оком, взяли в свій арсенал ідеологічної зброї! (Не забуваючи при слушній нагоді використовувати в своїх інтересах і соціяльний патос Кобзаря).

В умовах комуністичної диктатури трудно давати — не знекровлюючи нашу біологічну субстанцію — належну відсіч щораз дужчому просуванню імперської „єдиносоюзної" асиміляційної настанови. Цілком очевидно, що мета Кремлю — домогтися „України без українців", України як суто географічне поняття — на взір Кавказу чи Сибіру. Тим більша відповідальність і обов'язок боронити нашу самобутність і її найбільшого речника — великого Кобзаря — лягає на українську суспільність вільного світу.

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА І КРИТИКИ В ПІДСОВЄТСЬКІЙ УКРАЇНІ ПІСЛЯ „ШЕСТИДЕСЯТНИКІВ"

Написав Микола Степаненко

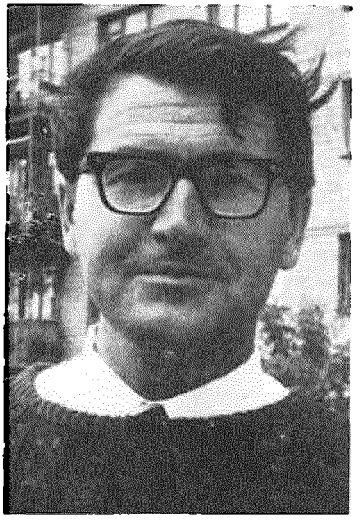

Іван Дзюба

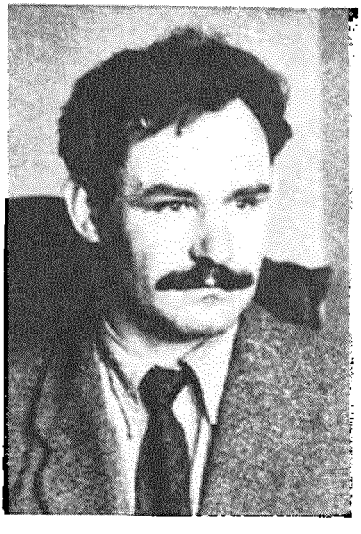

Іван Світличний

Це вже давно відома істина, що рівень художньої літератури усякої нації визначається рівнем її літературної критики. Майже неможливо будь-якій національній літературі вирватися з провінціяльно-колоніяльного становища й вийти на осяйні вершини світової культури без високо розвиненої професійної, теоретично обґрунтованої національної літературної критики. Цей висновок майже повністю прикладається до понад шістдесятилітнього періоду підсовєтської українськсї літератури. Після короткотривалого пореволюційного розвитку й бурхливого змагання та творчих дискусій різних шкіл і напрямків у 20-их роках, наступає мертвотна доба „вікторій" сталінського режиму з його догматично-доктринерським соціялістичним реалізмом.

І знову ж — у роки всебічної відбудови національного життя після жахливих спустошень Другої світової війни, зокрема в роки відносної „відлиги" після смерти Сталіна, в роки „всенародного піднесення духу свободи й розкутості, духу дерзання і творчості"[1], в ці роки титанічними зусиллями молодих критиків-новаторів Івана Дзюби й Івана Світличного та їх послідовників відвалено цвинтарну глибу від могили української національної критики й покладено основи для її відродження та приходу до літератури високоосвіченого й вийнятково обдарованого покоління „шестидесятників".

Заледве коротких п'ять років — від кінця п'ятидесятих до початку шестидесятих років — тривало це відродження, бо вже в червні 1962 р. на засіданні президії Спілки Письменників України під головуванням Юрія Збанацького започатковано і розгром новаторської національної критики і шестидесятників узагалі, обмеживши й без того „куцу" свободу творчости й посиливши партійну цензуру. Як і за часів лихої слави сталінщини, вибрано випробуваний поліційний метод знеславлення, наклепів і фальшивих обвинувачень провідних діячів та застрашування їхніх послідовників. Так, наприклад, у повідомленні про це засідання президії СПУ, що було надруковане в „Літературній Україні" ч. 52 за 29 червня 1962 р., Івана Дзюбу прирівняно до „випадкових або й безвідповідальних" людей, непокликаних і непідготовлених говорити „про сучасну радянську літературу". „Досить назвати, наприклад, — говорилося в тому повідомленні, — недавні гастролі до міста Львова молодого київського критика І. Дзюби. Демонструючи свою теоретичну незрілість, І. Дзюба вдався до безсоромної самореклями, перекручення справжнього стану сучасної української літератури, політично хибних тверджень. Президія СПУ рішуче попередила І. Дзюбу, що така поведінка може поставити його поза Спілкою письменників"[2]. За наслідками цього „рішучого попередження" не довелося довго чекати, бо після того засідання ім'я Івана Дзюби і його послідовників зникло із сторінок літературних видань, а якщо й появлялося, то не у зв'язку з обговоренням творчости письменників молодого покоління, а у зв'язку з літературознавчими й історико-літературними темами.

***

Офіційним партійним гаслом до безоглядного й тотального розгрому письменників-новаторів була промова Нікіти Хрущова

під час зустрічі „керівників партії і уряду з діячами літератури і мистецтва", що вдбулася 8 березня 1963 року, в якій він підкреслював, що „в питаннях художньої творчости Центральний Комітет партії добиватиметься від усіх... неухильного проведення партійної лінії[3]. Цей виступ започаткував „ланцюгову реакцію" партійних громил від літератури: вже 8-го квітня 1963 року в Києві відбулася нарада „активу творчої інтеліґенції та ідеологічних працівників України", скликана Центральним Комітетом Комуністичної партії України, а 19-го квітня — відкриті збори комуністичної ячейки при Спілці Письменників України з прокурорськими виступами правовірних партійних апаратчиків або вже раніше заляканих пристосуванців з числа письменників середньої і старшої ґенерації. Про наступні місяці й роки та події найліпше висловився у своєму щоденникові Василь Симоненко, що 21 червня 1963 року записав таке: „Ледве не задихнувся в пороховому диму ідеологічних баталій. Реалізм одержав чергову вікторію, не творами, правда, а адміністративними заходами..."[4]. Але остаточний розгром шестидесятників стався з „братньою" допомогою московських письменників і критиків під час зустрічі з українськими молодими літераторами в Москві в червні 1965 року, на якій московський критик Дмітрій Сєдих, підтриманий Ігорем Дзевеніром, гостро засудив статтю Івана Дзюби про творчість Василя Голобородька.

Недовготривале, але дуже плідне й перспективне відродження національної критики в Україні, що намагалася вивести українську літературу з її колоніяльно-провінційного загумінку на широку дорогу світових літератур, було остаточно заглушено й знищено. Тому й не дивно, що вже на початку 1965 року, підсумовуючи дискусії на засіданні секції критики Спілки Письменників України, тижневик „Літературна Україна" в числі 12-му за 9 лютого року писав: „Останнім часом надто мало критиків, особливо провідних, які можуть порадувати читачів своїми статтями в журналах та газетах. Не чути принципового й кваліфікованого слова критиків при обговоренні нових творів, які з'явилися за останній рік... Гірше те, що й теоретичний рівень багатьох писань такий низький, що його не можна назвати навіть посереднім"[5].

***

За п'ятнадцятиліття, що проминуло від тих понурих часів, зокрема за останніх два з половиною роки (1978, 1979 і за шість місяців 1980-го року), становище значно погіршилося. Після зга-

дуваної вище промови Нікіти Хрущова 8-го березня 1963 року правління Спілки Письменників СССР наспіх скликало свій IV-ий пленум, на якому Любомир Дмитренко, роблячи ганебний вірнопідданський донос на молодих українських письменників-новаторів, мабуть, непродумано й ненароком, сказав і таку й дотепер злободенну правду: „На жаль, в Україні вже сакраментальною стала фраза: „Критика відстає"[6]. Одначе докладний перегляд рецензій і літературно-критичних матеріялів, що були надруковані в трьох найбільш важливих літературно-мистецьких журналах („Вітчизна", „Жовтень" і „Дніпро"), а також в органі Інституту Літератури імени Тараса Григоровича Шевченка при Академії Наук УССР і спілки Письменників України — місячникові „Радянське літературознавство", приводить до переконливого висновку про те, що в Україні під сучасну пору національної літературної критики НЕМАЄ. Натомість, як признається Григорій В'язовський в журналі „Радянське літературознавство" ч. 11 за 1978 рік (стор. 8-ма), є тільки „складова і невід'ємна частина критики загальносоюзної"[7]. Після докладного її вивчення годі визбутися враження від того, що рецензії й літературно-критичні огляди в названих вище журналах є лише перекладені з російської на українську мову загальносоюзні партійні стереотипи.

Ці стереотипи стали особливо разючими й убивчо нудотними після окремої постанови Центрального Комітету КПСС „Про літературно-мистецьку критику", що була опублікована 25 січня 1972 року. Варто відзначити, що певного роду нововведенням було бодай те, що дослівний текст цієї постанови не був відразу ж передрукований літературно-мистецькими журналами, а в лютневому чинслі журнала „Радянське літературознавство" за 1972 рік появилася тільки українськомовна версія офіційного повідомлення, в якому були вичислені такі понад півстолітні „гріхи" всесоюзної літературної критики:

> „Багато статтей, оглядів, рецензій мають поверховий характер, відзначаються невисоким філософським і естетичним рівнем, свідчать про невміння співвідносити явища мистецтва в життям. Досі в критиці виявляються примиренське ставлення до ідейного та художнього браку, суб'єктивізм, приятельські і групові пристрасті. Іноді публікуються й такі матеріяли, в яких дається невірна картина історії радянського і дореволюційного мистецтва, упереджено оцінюється окремі художники і твори. Критика все ще не досить активна і послідовна в утвердженні революційних, гуманістичних ідеалів мистецтва соціялістичного реалізму, у викритті реакцій-

ної суті буржуазної „масової культури" і декадентських течій, у боротьбі з різного роду немарксистськими поглядами на літературу і мистецтво, ревізіоністськими естетичними концепціями"[8].

Якщо з поданого вище переліку недомагань літературно-мистецької критики виелімінувати суто публіцистично-партійні „заклинання" про „революційні ідеали мистецтва соціялістичного реалізму", „викриття реакційної суті буржуазної „масової культури", „боротьбу з немарксистськими поглядами на літературу і мистецтво" тощо, які стосуються завдань агітації й пропаганди, то стане очевидним, що справжньої ЛІТЕРАТУРНОЇ і МИСТЕЦЬКОЇ критики таки не було й немає. Бо яка ж це літературно-мистецька критика, якщо її найхарактерніші жанри: статті, огляди й рецензії „мають поверховий характер"? Або якщо ці жанри „відзначаються невисоким філософським і естетичним рівнем" і свідчать про фахову непідготовленість, „невміння"? Або, якщо ця критика захвалює літературну макулятуру й культивує „приятельські і групові пристрасті"? Чи якщо ця критика спотворює історію літератури й мистецтва, виклинаючи, як ворогів, або замовчуючи визначні імена й шедеври єдиного культурнотворчого процесу недалекого минулого й сучасного, на Батьківщині і поза нею?

***

Така — з дозволу сказати — „літературно-мистецька критика", а точніше — ділянка партійної публіцистики, агітації й пропаганди, — існувала й існує в підсовєтській Україні ось уже сливе шістдесят п'ять років з невеликими перервами на початку двадцятих і шестидесятих років. Критиків-новаторів — Івана Дзюбу, Івана Світличного, Євгена Сверстюка і їхніх послідовників та високоталановите молоде покоління письменників-шестидесятників заглушено та розгромлено власне за те, що вони жадібно шукали, знаходили і прокладали нові шляхи для всіх родів і жанрів сучасної української літератури з метою вивести її з колоніяльно-провінційного животіння й визволити від ілюстрування чергових гасел т. зв. генеральної лінії партії. На шляху тих пошуків шестидесятники здобулися на справжній творчий і громадянський подвиг, що був не під силу застрашеному й пристосуванському поколінню часів „культу особи" Сталіна. Насамперед, вони сміливо виступили на захист свободи творчости й невтомно розширяли її горизонти і цим піднеслися до нових

висот власного й загального духового переродження, заперечуючи рабське наслідування чужих зразків і безбарвних шабльонів недалекого минулого. Вони постійно підвищували свій загальний інтелектуальний рівень і професійні вміння, витворюючи новий стиль, збагачуючи свою мову, висловлюючи оригінальні думки й глибокі філософські розважання. Вони любовно вивчали й використовували мистецьку спадщину недалекого періоду „розстріляного українського відродження" 20-их років, уперто змагалися за повну регабілітацію наших і загальнолюдських культурних надбань і традицій та за повернення народові „цілих духових контитентів", „відібраних у нього у період культу особи"[9]. Вони культивували пильну увагу до людських почуттів, наголошували потребу затіснення зв'язків з народом і чесного служіння його інтересам на основі вивчення й відображення комплексної проблематики новітнього суспільства. Вони пропагували відродження й розвиток занедбаних або спримітизованих жанрів пейзажної й інтимної лірики та справжньої пекучої сатири. Вони рішуче поборювали графоманство, літературну неохайність і теоретичну та творчу немічність, безпристрастність, схематизм, „натуралістичний нуднопис"[10] тощо.

Коли порівняємо всі творчі позитиви шестидесятників із переліком помилок, недотягнень і вад літературної критики, хочби наведених у постанові ЦК КПСС з 25 січня 1972 року, то побачимо, що їхня творча діяльність зовсім не суперечила загальникам партійних постанов й інструкцій, а радше змагала до поліпшення невідрадного стану літератури й літературної критики. Гріх шестидесятників був у тому, що вони, мабуть наївно, повірили в нові гасла партії й енергійно взялися за вичищення „Авдієвих стаєнь" сталінського соціялістичного реалізму якраз в українській літературі і цим об'єктивно сприяли вивищенню національної самосвідомости й зміцненню національної гордости. А це ж дозволено тільки для духовости й культури „старшого брата"!

***

В кожному випадкові, через сім років після розгрому шестидесятників знову актуальною стала „крилата фраза" Любомира Дмитерка, висловлена ще на IV-му пленумі СП СССР у березні 1963 року, — „Критика відстає". Та і як же вона б не відставала, коли вирубано й затоптано найліпші, найсвіжіші і найсильніші паростки вічного українського генія!? Редакції важливіших українських літературно-мистецьких журналів добре знали й ус-

відомлювали собі справжні причини „відставання" критики й, довго роздумуючи над тим, що і як сказати, припізнилися із своїми коментарями на постанову ЦК КПСС. Щойно у березневому числі „Вітчизни" за 1972 рік появилася редакційна стаття „Високий обов'язок", в якій наївно запитувалося:

> „Чому ж сталося так, що літературно-критична сотня української письменницької організації (сьогодні секція критики нараховує в своєму складі рівно 100 осіб) опинилася, за загальним переконанням, не в голові колони, а десь ніби в ар'єргарді!"[11].

Дійсно: суцільний парадокс — є в Україні аж СТО критиків, а національної професійної критики немає! Або, висловлюючись ідейно-витриманим стереотипом, вона постійно „відстає"!.. (В редакційній статті „Вітчизни" на стор. 160-ій сказано ще сильніше про „традиційне відставання критики" — підкреслення моє: М. С.). Роздумуючи над питанням „чому ж сталося так?", редакція, одначе, не вказує на дійсні причини, а лише говорить про наслідки: „кваліфікована автура" „самоусунулася від полемік і битв", „газетно-журнальна царина оголилася", „вакуум заповнили аматори", „кращі літературно-критичні кадри саме тоді поспішно академізувалися" (тобто: писали й захищали дисертації та одержували кандидатські й докторські звання і писали для видавництв т. зв. „закриті рецензії", що не робили їм клопотів і оплачувалися значно вище), „добротні і ґрунтовні рецензії професійних критиків зникли зі шпальт літературної періодики" і т. п.[12]. І тільки, здається, мимовільний натяк про „середній вік" критиків прозраджує дійсну причину — розгром творчої молоді:

> „Середній вік члена секції — 55 років. Тридцятилітніх немає зовсім. До сорока років — лише п'ятеро. До п'ятдесяти років — 24, а решту три чверті списку складають почесні професори, академіки й пенсіонери"[13].

Та й не тільки розгром критиків-новаторів і молодого високо обдарованого покоління письменників узагалі. Є й залишилася далі ще одна поважна причина, яку намагалася направити постанова ЦК КПСС у всесоюзному маштабі, визнавши „доцільним створити масовий літературно-критичний і бібліографічний журнал" „з метою дальшого поліпшення критико-бібліографічної справи і пропаґанди художньої літератури"[14] („Радянське літературознавство", ч. 2, 1972 р. стор. 5). Нав'язуючи до визнання цієї доцільности, редакція „Вітчизни" сором'язливо запитує:

> „То, може, й нам пора утворити новий, бойовий і оперативний орган критико-бібліографічної й книгознавчої справи?"[15]

На цьому несміливому запиті все й закінчилося. Але варто пригадати, що навіть у роки сталінського терору такий спеціялізований журнал літературної критики проіснував цілих дванадцять років, маючи різні назви („Критика": 1928-1932 рр.; „За марксо-ленінську критику": травень 1932 — грудень 1935 рр.; „Літературна критика": 1935-1940 рр.).

За вісім років від згаданої вище постанови ЦК КПСС „Про літературно-художню критику" становище в цій царині не змінилося і не могло змінитися. Немає й далі „добротних і ґрунтовних" проблемних статтей, оглядів, літературних портретів, розгорнутих рецензій, вичерпних аналізів кількох або одного лише твору, бо професійні критики зникли або замовкли. В статті Р. Горбовця, що була надрукована в журналі „Радянське літературознавство" ч. 9 за 1978 рік під назвою „Розмова про рецензію", подано, що в 1978 році, тобто через шість років після постанови ЦК КПСС, було тільки 114 членів секції критики СПУ („приріст" на 14 осіб...). З них „на сторінках „Вітчизни" протягом цього року виступають лише 15-17. Та ж сама картина і в інших журналах"[16].

За даними редактора відділу критики та бібліографії журналу „Дніпро" Володимира Мельника, на які покликається Р. Горбовець, в шести республіканських літературно-мистецьких журналах („Вітчизна", „Жовтень", „Дніпро", „Прапор", „Радуга" і „Донбас") щороку поміщують „приблизно 350 рецензій, тоді як нових книжок з'являється понад 500„[17]. Це виносить приблизно 5 рецензій на одно число журнала! Але справа навіть не в кількості. Ось що пише Р. Горбовець про якість тих рецензій на основі обговорення стану рецензування книжок у журналах, що відбувалося на засіданні Комісії критики й теорії літератури СПУ 14 червня 1978 року:

> „... Багатьом авторам бракує і життєвого, і творчого досвіду, часом у їхніх виступах відчувається незрілість поглядів, недостатність соціологічних знань і професійної підготовки. Слабка теоретична озброєність, поверхова обізнаність у літературі, говорить Е. Адельгейм, призводить до того, що рецензенти відкривають часом „нове", що було вже відоме літературі 30-40 років тому... Навіть критики з досвідом не завжди досягають переконливої характеристики художнього твору як цілісного організму. Не завжди вдається рецензентам проникнути в творчу індивідуальність поета чи прозаїка, відчути особливості його хисту... Загальний тон рецензентів переважно поблажливий, компліментарний... критика обережна й лагідна... Автори подібних відгуків, не вміючи ні аналізувати твір, ні мислити самостійно, вдаються до

штампів, оперують готовими „блоками". Особливо безпорадні вони перед ліричною поезією. За спостереженнями М. Слобишпицького, взагалі найслабшими є реценції на поетичні твори"[18].

Така неприглядна картина не тільки з рецензіями, що за висловом Р. Горбовця є „найбільш мобільний різновид критики", бо „вона першою з критичних жанрів потрапляє в поле зору читача, першою справляє вплив на його смаки, формує літературні запити"[19]. Літературно-критичні збірники й монографії (їх, наприклад, за статтею Григорія В'язовського в „Радянському літературознавстві" ч. 11 за 1978 рік, стор. 8 у попередньому, 1977 році, видано аж понад півсотні!) майже нічим не відрізняються від рецензій, писаних переважно авторами-ровесниками, що не мають відповідної теоретичної підготови, бо в університетах і в інститутах і до цього часу або ще не викладають курсів літературної критики та її історії, або, якщо й викладають, то за принагідними нотатками, не маючи науково опрацьованих підручників. Існує ще одна правда, яку майже гумористично висловила талановита поетеса Наталка Білоцерківець під час обговорення проблем української поезії семидесятих років, улаштованого відділом критики й бібліографії журналу „Дніпро":

„Мені здається, критика наша — нарівні поезії, тобто про посередні твори — посередні статті чи рецензії. Шкода, але це так"[20].

Семидесяті роки, якщо порівняти їх з попереднім десятиліттям, за одностайним поглядом учасників тієї дискусії, на жаль, ще не вилонили поетичних „зірок" і яскравих творчих індивідуальностей. І ледве чи й вилонять, бо задушено оту атмосферу „всенародного піднесення духу свободи й розкутості, духу дерзання і творчості" (Іван Світличний), бо знову запанували страх і пристосуванство, бо навіть слово „шестидесятник" прийнято вже заміняти фразами „наздогад буряків", описовими поняттями або й просто замовчувати. Ось, наприклад, згадуваний уже молодий критик Михайло Слабошпицький, рецензуючи нову збірку Миколи Вінграновського „На срібному березі" (1978), боїться навіть назвати його шестидесятником і пише:

„Микола Вінграновський належить до того покоління поетів, що й Іван Драч, Борис Олійник. Вони, безперечно, впливали не тільки на своїх літературних ровесників, а й на старших колег і на тих, хто згодом пішов у поезію слідом за ними"[21].

Виходить, що безіменне те покоління і його можна вже роз-

пізнавати тільки за прізвищами поетів. Але навіть і сам Іван Драч, пишучи про своїх одноплемінників, зокрема про Ліну Костенко і її твори з 1956-57 років, не відважиться вже згадати про шестидесятників:

> „Десь тоді голосно заявила про себе і Ліна Костенко. Може, звідси і почати генеалогію найновішого потоку нашої поезії"[22].

Ще добре, що мав сміливість назвати цей велетенський творчий подвиг „найновішим потоком..."

***

Через вісім років після постанови ЦК КПСС й несміливого натяку редакції „Вітчизни" про потребу утворити новий журнал „критико-бібліографічної й книгознавчої справи" нічого не змінилося й на цьому відтинкові. Відділи критики й бібліографії головніших журналів („Вітчизна", „Жовтень", „Дніпро", „Прапор") дуже немічні й очолені критиками пристосуванського хову. В трохи щасливішому, може, становищі, тільки відділ критики й бібліографії журналу „Дніпро", бо його керівник — Володимир Мельник навіть відважується на особисту ініціятиву: влітку 1978 року він улаштував „дискусійний клюб" — обговорення проблем „української поезії останнього призову" (!) з участю молодих критиків і поетів: Наталки Білоцерківець, Лади Федоровської, Вячеслава Брюховецького, Тараса Салиги і Михайла Стрельбицького. Деякі з висловлених ними думки позначені віяннями сміливости й оригінальности їхніх попередників — шестидесятників. Вище була наведена дотепна думка Наталки Білоцерківець про посередній рівень критики, зумовлений посередніми віршами. В іншому місці вона похвально відгукується на „деяке відродження потягу до експериментування"[23]. Лада Федоровська відважилась зробити паралель між поезією семидесятих і шестидесятих років і зформулювати такий сміливий висновок: „На загальному пристойному тлі, у порівнянні із роками шестидесятими, мало яскравих імен, чітко окреслених індивідуальностей"[24]. Цю цінну думку про „чітко окреслені індивідуальності" в поезії підтримав Вячеслав Брюховецький: „Вважаю, що все-таки краще три справжні поети, аніж триста посередніх. У мистецтві ж кількість рідко переходить у якість. Так от, творчі індивідуальності. Саме в них запорука можливости наших майбутніх і, треба сподіватися, навіть не дуже відтягнених у часі, зустрічей з істинною поезією..."[25]. Тарас Салига кращими досягненнями в

поезії вважає „лірику інтелектуальну", яку називали то „замисловатою", то спеціяльно обрамлювали це слово лайками"[26]. — Почин Володимира Мельника й думки, висловлені його талановитими співробітниками, — це насправді найсвітліші сторінки серед літературно-критичних відділів усіх журналів.

До певної міри роль поважнішого замінника органу критико-бібліографічної й книгознавчої справи дотепер виконував і виконує науково-теоретичний журнал-місячник „Радянське літературознавство", заснований у 1957 році, що є органом Інституту літератури імени Т. Г. Шевченка Академії Наук УССР і Спілки Письменників України, зокрема її Комісії критики й теорії літератури. В цьому журналі старанно допильнована партійна лінія загальносоюзних літературно-критичних стереотипів. Про неї постійно говорять на засіданнях Комісії критики й теорії літератури, що досить регулярно відбуває свої наради й тісно співпрацює з Інститутом літератури. Із звіту про одне з таких засідань, що відбулося на початку лютого 1978 року, довідуємося, що головуючий — Леонід Новиченко, член-кореспондент Академії Наук УССР і один з відповідальних керівників республіканської та всесоюзної письменницьких організацій, насамперед, поінформував про Всесоюзну конференцію письменників і критиків, що відбувалася 25-27 січня 1978 року в Тюмені. Зрозуміло, що він ще раз пригадав оті всесоюзні стереотипи, бо, говорячи про завдання критики, підкреслив: „Завдання критики — застосовувати в оцінках української літератури вимоги, вироблені вже всесоюзною критикою"[27]. Його підтримав Микола Жулинський, що майже дослівно повторив думку Леоніда Новиченка: „Проблематику української літератури й критики треба розглядати в контексті всесоюзної літератури й критики"[28].

***

В „Радянському літературознавстві" друкують свої праці переважно співробітники Академії з докторськими й кандидатськими званнями або відомі професори й викладачі вищих навчальних закладів — представники старшого й середнього поколінь: Е. Шабліовський, Е. Кирилюк, Е. Адельгейм, И. Кисельов, Л. Дмитерко, М. Шамота, К. Волинський, К. Флорова, І. Дзеверін, В. Русанівський, Г. Вервес, Г. В'язовський, С. Крижанівський та інші. При різних нагодах, як от опублікування Постанови ЦК КПСС „Про літературно-художню критику", влаштовуються розмови редакції журналу з визначними літературознавцями й критиками та друкуються редакційні партійно витримані коментарі.

Одна з таких розмов була надрукована в травневому числі журнала за 1972 рік, і відповідь Степана Крижанівського не залишає найменшого сумніву про характер цілого видання та про поміщувані в ньому статті: „Критика, — сказав С. Крижанівський, — розглядається як один з найголовніших важелів партійного керівництва літературою"[29].

Врядигоди статті цих авторів появляються і в головніших літературно-мистецьких журналах („Вітчизна", „Жовтень", „Дніпро", „Прапор"), що переважно мають своїх постійних або постійніших кількох співробітників. Серед них подибуємо імена талановитих молодих критиків, що дебютували і підсонні творчости новаторів шестидесятих років і засвідчили свою ґрунтовну теоретичну підготову й глибоке розуміння складности літературного процесу, високий естетичний смак, стилістичну витонченість і виразну творчу індивідуальність. Це Микола Ільницький і Маргарита Малиновська. — Наприкінці 1979 року у „Вітчизні" ч. 10 і в „Дніпрі" ч. 12 появилися по одній статті „перевихованого" й розкаянного Івана Дзюби. Але ... його „пристосували" за встановленою традицією до тем білоруської („Поліська хроніка" І. Мележа) й литовської (романи Міколаса Сліцкіса) літератур. Після покаянної заяви, опублікованої в „Літературній Україні" за 9 листопада 1973 року, Іван Дзюба три роки покутував свої „гріхи", пишучи брошуру про „співдружність соціялістичних національних культур". Була вона розрахована, мабуть, на „зарубіжних" читачів і появилася у якомусь „агітпропівському" видавництві Товариства „Україна" в 1976 році. Цікаво запізнатися з причиною написання цієї брошури, як вона зформульована самим Іваном Дзюбою:

> „Свого часу, в минулому, я припустився глибоко помилкових поглядів на певні аспекти цієї теми, на становище української національної культури і літератури, як і на національне питання взагалі. Ряд моїх хибних виступів був підхоплений ворожою, буржуазно-націоналістичною пропаґандою за кордоном і використаний в ідеологічних кампаніях проти нашої країни"[30].

В статті, що була надрукована у „Вітчизні" („Незглибимість життя. Штрихи до портрета І. Мележа", стор. 148), і в статті, поміщеній у „Дніпрі" („Духовні глибини повсякденності. Із спостережень над проблематикою і поетикою Міколаса Слуцкіса), Іван Дзюба ще раз заблистів своєю глибокою ерудицією і майстерним стилем професійного критика, який зумів заставити чужий і „нейтральний матеріял" перегукуватися з рідною йому національною проблематикою.

Крім доволі небагатьох праць Миколи Ільницького, Маргарити Малиновської й Івана Дзюби та „обов'язкових" статтей редакторів відділів критики й бібліографії головніших журналів (наприклад, „Вітчизни" — Іван Зуб, „Дніпра" — Володимир Мельник), решта журнальних публікацій, за дотепним висловом, здається, поетеси Наталки Білоцерківець, є „латанням критики — взаємокритикою". Тобто: письменники переважно пишуть один про іншого за принципом колегіяльних взаємопослуг. Дається зауважити, що крім столичних, київських, авторів значну активність і задовільну або й добру фахову підготову виявляють молоді критики Львова, Ужгорода, Чернівець, Донецька, Одеси, Херсона й Полтави. Серед них є кілька більш або менш надійних імен, як, наприклад, Тарас Салига, Михайло Гнатюк, Ярослав Мельник, Лада Федоровська, Галина Гордасевич, Наталка Білоцерківець, Володимир Здоровега, Людмила Таран і Володимир Панченко. Покищо ж, на жаль, це учасники зладженого хору, яким керують штивні доктринери й догматики від критичного ремесла. Це вони, а найголовніше — відсутність сприятливого підсоння, отого „всенародного піднесення духу свободи й розкутості, духу дерзання й творчості", перешкоджають вирізнитися яскравій творчій індивідуальності — солістові типу Василя Симоненка, Ліни Костенко, Івана Світличного, Миколи Руденка, Євгена Сверстюка, Олеся Бердника, Василя Голобородька, Ігоря Калинця чи Василя Стуса. Найбільше даних стати таким солістом, здається, має Галина Гордасевич, що живе й працює в Донецьку, де колись виростали й мужніли Іван Дзюба й Іван Світличний. Підставу для цих надій дає її стаття-рецензія на „Плянету — Вибране" Василя Мисика під назвою „Плянета поезія", що була надрукована в журналі „Жовтень" ч. 4 за 1978 рік. Наступні уривки дадуть уявлення про цей своєрідний талант:

„Хочеться стати навшпиньки і розмовляти пошепки, щоб ні голоснішим словом, ні необережним криком не порушити тишу — з таким почуттям я беру в руки вірші Василя Мисика . . .

Яка визначальна риса поезії Василя Мисика? На мою думку, це — доброта. У сучасній поезії надто багато гнівного викривання і категоричного повчання. Немає сумніву, що поети бажають людям добра, але чи завжди вони вміють самі бути добрими? Їх дієслова стоять переважно в наказовій формі, їх речення закінчуються знаками оклику. І лише небагато з них може так просто і сердечно подякувати людині, що вона йшла й усміхнулася сама до себе. Бо кожна усмішка — це зернятко до скарбу світового. А їх ще стільки

треба — зернят правди, добра, розуму, краси. Щоб сіяти ними всю нашу плянету, щоб розцвіла вона буйно і р'ясно"[31].

Але ж ці слова написано про поезію Василя Мисика! А після шестидесятників майже не було ні однієї книжки, яку розхоплювали б за годину з прилавків книгарень, і яку читали б, ставши навшпиньки і розмовляючи пошепки, і на літературному полі топчуться сотні посередностей. І сучасну українську провінційно-колоніяльну літературу „обслуговує", а не пориває до нових висот... дилетантська, „верхохватська", начотницька **посередня критика.**

---

[1] Іван Світличний, „У поетичнім космосі", „Дніпро", ч. 4, 1962, стор. 147.
[2] „Літературна Україна", ч. 52, 29 червня 1962 р.
[3] „Літературна Україна", ч. 21 за 12 березня і ч. 22 за 15 березня 1963 р.
[4] Василь Симоненко, „Берег чекань", Вид-во „Пролог", стор. 177.
[5] „Літературна Україна", ч. 12, 9 лютого 1965 р.
[6] Любомир Дмитренко, „Революцією мобілізовані й покликані", з виступу на IV-му пленумі правління СП СССР, „Літературна Україна", ч. 27, 2 квітня 1963 р.
[7] Григорій В'язовський, „Літературна Критика", „Радянське літературознавство", ч. 11, 1978, стор. 8.
[8] „Рад. літ-во", ч. 2, 1972, стор. 3.
[9] Іван Світличний, „Напередодні історико-літературного синтезу", „Дніпро", ч. 12, грудень 1964 р., стор. 144-151.
[10] Іван Дзюба, „Сучасність і література", „Вітчизна", ч. 2, 1959 ., стор. 162.
[11] „Вітчизна", ч. 3, 1972 р., стор. 159.
[12] там таки, стор. 160.
[13] там таки.
[14] „Радянське літературознавство", ч. 2, 1972 р., стор. 5.
[15] „Вітчизна", ч. 3, 1972 р., стор. 166.
[16] „Радянське літературознавство", ч. 9, 1978, стор. 94.
[17] там таки.
[18] там таки.
[19] там таки.
[20] „Дніпро", ч. 7, 1978 р., стор. 150.
[21] „Вітчизна", ч. 12, 1979, стор. 191.
[22] „Дніпро", ч. 5, 1979, стор. 147.
[23] „Дніпро", ч. 7, 1978, стор. 146.
[24] там таки, стор. 146.
[25] там таки.
[26] там таки.
[27] „Радянське літературознавство", ч. 4, 1978, стор. 96.
[28] там таки.
[29] „Радянське літературознавство", ч. 5, 1972, стор. 10.
[30] І. Дзюба, „Грані кристала", Т-во „Україна", Київ, 1976, стор. 5.
[31] „Жовтень", ч. 4, 1978, стор. стор. 141, 144.

БОГДАН КРАВЦІВ — ПОЕТ НОВОЇ ДІЙСНОСТИ

Написав Остап Тарнавський

БОГДАН КРАВЦІВ
Портрет у виконанні Любослава Гуцалюка у 1-му томі „Богдан Кравців: Зібрані твори".

Війна приносить зміни — не тільки політичні, чи соціяльні, але також зміни у культурі. Перша світова війна змінила мапу Европи, змінила порядок, що усталювався довгими століттями, та, що більше, перервала культурний процес, що його творили цілі покоління і запропонувала нові вартості і нову людину.

Змінилась ситуація в Україні. Політична еманципація, революція, визвольна війна, а в парі з тим культурна революція творять нову українську людину, що віднаходить себе в нових обставинах, приймає нову дійсність.

Цей час переміни характеризують дві постаті поетів — співців української національної революції: Олександра Олеся і геніяльного Павла Тичини. Тичина, який у глибинах своєї поетичної душі відчув золотий гомін волі у стародавній українській сто-

лиці Києві, залишився в Україні, де мусів приймати нову дійсність, як невідхильне приречення. Олесь, якого українське громадянство прийняло, як поета-громадянина і виразника його дум, пішов на еміґрацію та й — за словами Сергія Єфремова — став „музою гніву і зневіри".

У цій невідрадній дійсності до голосу приходять нові, молодші поети, що ще недавно тримали у руках кріс, захищаючи свій дім і нарід — ще не визнані і не розчаровані дійсністю. Головний їх представник Євген Маланюк так характеризував ролю поета в той час перемін: „Обезброєні мілітарно, ми вхопили за духову зброю, яка під час фізичної боротьби спочивала в піхвах". Маланюк, як і інші його ровесники — Юрій Липа, Юрій Дараган — заглибився в історію, шукав причин програної визвольної війни і голосним словом романтичного поета-віщуна ніс — як каже Юрій Лавріненко — сатисфакцію своєму поколінню. В той час, коли молоді поети-еміґранти замінювали кріс на перо, змінняли форму зброї у боротьбі за незалежність свого народу з мілітарної на культурну, також в Україні зривається сильна хвиля національного відродження, що проявляється в літературі і мистецтві. Цей потужний зрив культурного відродження — і в Україні і в еміґрації — хоч і різний формою і силою вияву, характеризує один і той самий культурний процес, що його ціллю було піднести подолану мілітарно націю до висоти самостійного духового життя.

Богдан Кравців — це представник отієї літературної дійсности, що її зумовила Перша світова війна.

Богдан Кравців народився в 1904 році, то ж з початком Першої світової війни йому було десять років і час його дозрівання — це вже роки після війни. Він — представник того молодого покоління, що його народив повоєнний час, формований отими всіми змінами, що їх принесла війна. Це ота нова людина, що народилась у новій дійсності, яка заіснувала на західніх українських землях, що у висліді міжнародних торгів припали Польщі.

Тут на цих найдалі на захід висунених українських землях, головно у старовинному місті — колись княжій столиці — Львові, заіснували тоді сприятливі для літературної діяльности обставини. Вже в 1921 році почав виходити у Львові перший після війни літературний журнал „Поступ", що коло нього гуртувалася група письменників католицького світогляду. В 1922 році стала діяти друга група письменників, що її творили головно колишні січові стрільці, з Романом Купчинським, Василем Бобинським,

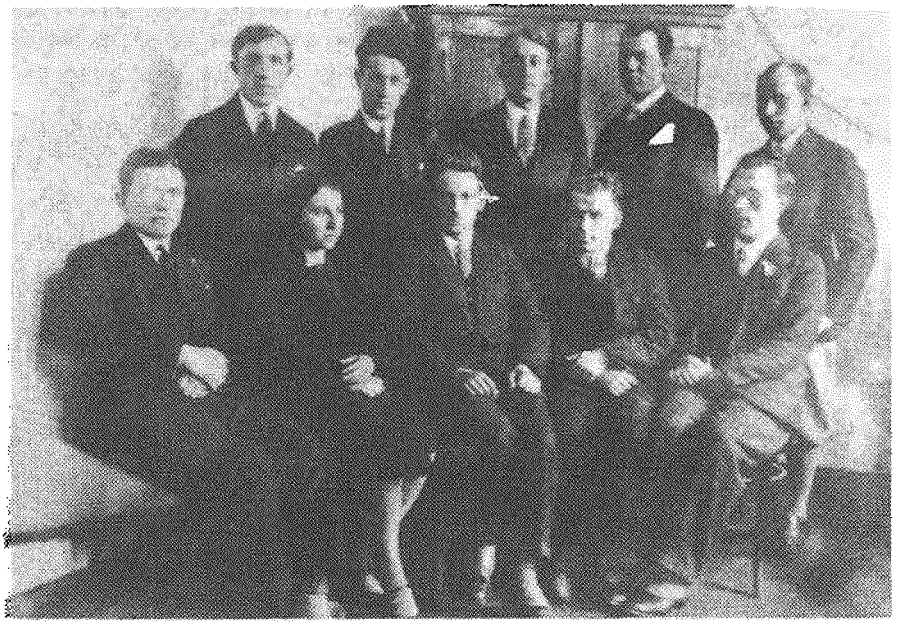

Богдан Кравців з групою студентів в Академічному Домі у Львові. Сидять (зліва): Михайло Демкович Добрянський, Зена Зайшла, Богдан Кравців, Євген Юлій Пеленський, Андрій Ґаєцький. Стоять (зліва): Володимир Калинович, Богдан Занько, Литвин (?), Михайло Колодзінський і Ярослав Карпевич.

Юрою Шкрумеляком, Олесем Бабієм і Левом Лепким, і ця група видавала літературний журнал „Митуса". Поети цієї групи підпали під вплив символізму, наслідуючи у великій мірі творчість Павла Тичини. І врешті в 1923 році почав виходити у Львові журнал „Нова культура", що його редаґував Антін Крушельницький. Це був радянофільський журнал, його видавало видавництво „Нові шляхи", що намагалось утримувати зв'язки з літературним життям в Україні. Крім цього, продовжував існувати „Літературно-науковий вістник", що згодом перейшов під редакцію Дмитра Донцова і, перейменований в 1933 році на „Вісник", став твердинею націоналістичного напрямку в літературі.

Вже перелік цих літературних угруповань показує на пожвавлене літературне життя у Львові, де в 1922 році Богдан Кравців закінчив академічну гімназію і почав свої університетські студії. Чого не засвоїв молодий поет в університеті, це черпав він повними пригорщами в безпосередній зустрічі з літературним життям. Україна переживала відродження культури. Твори письменників, що жили в Україні, були відомі в Галичині.

Видавнича спілка „Нові Шляхи" видала у Львові найповнішу на той час збірку поезій Тичини „Золотий гомін". Знали в Галичині і вишукану творчість неоклясиків. Ще в гімназії була нагода запізнатися з европейською літературою, головно німецькою, бо німецька мова була обов'язкова. Вже в той час увагу Кравцева звернула висока поезія Райнера Марії Рільке, що став для молодого поета зразком поетичного досягнення.

Двадцяті роки — це час, коли Богдан Кравців наполегливо працював для засвоєння майстерности віршування. Хоч він і почав віршувати ще гімназистом і його перші вірші були друковані в молодечому журналі „Український Пласт" в 1922 році, то перша збірка віршів вийшла друком щойно в 1929 році, коли Кравцеву було вже 25 років життя. Назва першої збірки „Дорога" і її тема це уявні мандри на далекі острови, у казкові краї, що постали не без впливів метафізичних подорожей Рільке, а ще більше під впливом творчости Рильського, що почав був свою творчість збіркою „На білих островах".

У саді журлива шелестіла липа,
вікнами спросоння надив супокій,
скрипом при криниці журавель захлипав,
як виходив ранком в простір гомінкий.

Не спинились очі... і пішов шляхами,
не спитавши в себе, ні в кого: куди?
я і світ широкий, з небом понад нами
синім і глибоким, як плеса води.

У просторах вітер і зелені герці,
чимсь забутим квітне жовтий молочій...
Я і світ широкий — і ще туга в серці,
туга як гаряча тьм'яна далечінь.

Бадьора ця збірка молодого поета, він виряджає свої кораблі, неначе хлопчак паперові човни на потоці, у синю далечінь. Це захоплення мандрами безперечно відгук поезії Рільке, чи навіть Бодлера, що його корабель, мов примара, потопає у темряві незнаного з капітаном-смертю при кермі, чи — ще ближче — відгук поезії Рильського, що шукав втечі від твердої дійсности у синій далечині, на далеких островах.

Але — не зважаючи на наслідництво — у Кравцева вже нова нотка, якої не могло бути ні у Бодлера, ні у Рільке, ні у Рильського. Кравців говорить про „невгомонний поклик", що кличе в дорогу до активної дії і це вже голос сумління нового покоління, що прийшло після війни. Це сумління нагадує новій

українській людині про її обов'язки на дорозі шукань. На цій дорозі поет зустрічає святого Юрія і просить цього мітичного лицаря, щоб узяв його із собою на „святі, справедливі бої", бо „навколо народ мій знеможений". Поетичні поривання до казкових країн, у вимріяну синю далечінь, зливаються у шляхетних думках поета з бажанням служити рідному народові, рідній країні, бути лицарем на зразок святого Юрія, що „бореться із силами ночі" — та й поет звертається до свого обраного патрона з молитвою:

„Сили залізної дай молодим нашим тілам,
радости й ритму змаганню і вправі твердій,
золота кучерям нашим і бронзи обличчм,
щоб і сильні ми були, і одважні, як ти".

Поет нової післявоєнної дійсности — роздвоєний: він хоче жити піднеслою поезією якоїсь далекої казкової країни, і він хоче жити шляхетними пориваннями, служити своєму народові. Поезія переплітається з громадською діяльністю. Богдан Кравців входить в організацію націоналістичної молоді, стає провідником цієї молоді та її речником, взявши на себе традиційні майже для кожного українського письменника обов'язки журналістичні, і редагує цілу низку націоналістичних видань. У Пласті Кравців знаходить однозвучність для своїх переконань і поетичних почуттів: мандрівництво, що сприяло поетизації природи, ідеалістичне виховання, що вирощувало чесноти характеру і патріотизм.

У висліді поетичних мандрівок прийшли перші книги поезій: „Дорога" (1929) і „Промені" (1930). У висліді громадської праці в нелеґальній в обставинах окупації організації прийшов арешт і кількарічне ув'язнення.

Та поет уміє знайти поезію і в обставинах тюрми; для нього „сонця плат на мурі і клапоть зелені каштану" за ґратованим вікном — це виклик на поетичну мандрівку. У в'язниці Богдан Кравців удосконалив своє поетичне ремесло; у в'язниці він ближче пізнає Рільке, читаючи його високодумні „Записки Мальте Ляврідса Бріґґе"; там переклав він біблійну „Пісню пісень" і на зразках Рильського і Зерова вишліфував мистецтво сонета. То ж в'язниця для Кравцева була продовженням його університетських студій. Його досягнення в поезії складені у дві нові книги: „Сонети і строфи" (1933) і переклад „Пісні пісень" (1934). З тюрми поет вийшов зрівноважений: він вибрав клясичну форму для своєї творчости; у громадській роботі він кладе натиск на вихо-

вання молоді, на вирощування характерів, підсилення благородних поривань у молодого покоління. Свій ідеологічний світогляд він поширює в багатогранній редакційній - журналістичній праці, що її виконує з повною відповідальністю під тиском чужої цензури і поліційного переслідування. Його творчість характеризує уважливість до слова, насичена поетична синтакса, вибаглива рима. Майстерність віршування дозволяє йому передати поетичну візію в оригінальній, завершеній простотою метафорі:

„Згасає день і гамірно в оселях.
Із сумерків — коридорів гернегих,
із мороку померклих склепів келій
виходить в сад у горній рясі вечір".

Але поет Кравців не може дозволити собі жити тільки поезією. Він носить у собі, мов сумління, свідомість тієї дійсности, що прийшла у висліді катастрофи: програної війни і знівечення національних святостей. Поетова візія — боротьба за свободу народу. Він пише про те, як „кривавим листом котить листопад", він присвячує вірші невідомому стрільцеві, згодом віршованими рядками оспівує боротьбу молоді за незалежність Карпатської України. „Остання осінь" — це остання книжка Кравцева, написана на рідній землі. У ній ще сильний молодечий запал поета-романтика, який бажає, щоби „ранами кривавилися дні", щоби „човен мій нестримно у бурю линув". Уже на чужині вийшла в 1941 році книга „Під чужими зорями", що презентує поета-майстра, який володіє рафінованими формами вірша, октавою, сонетом, олександриною.

Виїзд із рідної країни і побут в чужині — це нова зустріч Кравцева з Рільке. У післяслові до книги перекладів із Райнера Марії Рільке Богдан Кравців згадує, як це він уперше, десь у час Першої світової війни, бувши гімназистом, виловив у книгарні книгу цього поета „Дас Бух дер Більдер". „Не багато я розумів тоді — пише Кравців — із поезій, зібраних у цій книзі. Але завжди вертався до них, вгризаючися в чужу мені мову, вглиблюючися все більше в пишноту незвичайних образів". Ця друга зустріч із поезією Рільке благодатна для поета Кравцева. Мова вже не така чужа і зрозуміла та й післявоєнна непевність — як це не дивно — дозволяє присвятити більше часу й уваги поезії. Поет поглибив свою поетичну візію і намагання увійти у великий світ поезії німецького поета. У висліді постала книга „Речі й образи" — переклади з Рільке, видані в 1947 році.

На чужині Кравців віднайшов і подружив ще з одним пое-

том, уже своїм рідним, знайомим з часів молодости, що його наново захопив. Це Микола Зеров. У Кравцева деякі подібності до цього літературного діяча. Як і Зеров, Кравців залюбки працює в літературознавстві, як і Зеров, Кравців знаходить зрозуміння для молодих поетів, уміє дати їм відповідну пораду і заохоту. Навіть і шкода, що — під тиском подій — Кравців вибрав франківський шлях і віддав себе громадській праці — журналістиці, замість вибрати кабінет вченого, бо це було його найбільше призначення. Ще до початку Другої світової війни у Львові вийшла книга його есеїв „Дон Кіхот в Альказарі" (1938). На еміґрації Кравців присвячує багато уваги справам літературознавства, кропіткій бібліографічній праці, питанням літературних дослідів. У Кравцева дослідна розвідка про мітологію у „Слові о полку Ігореві", він також автор праць із давньої української картографії. Увага до літературного процесу, спеціяльна увага для молодих талантів, що голосніше заговорили в Україні в час відлиги напередодні шістдесятих років, керували працею Кравцева при складанні й редаґуванні трьох антологій, а саме: „Обірвані струни" (1955), „Поети чумацького шляху" (1962) і „Шістдесят поетів шістдесятих років". Багатий оригінальними спостереженнями і дослідницькою вникливістю і точністю літературний есей „На багряному коні революції" (1960).

Та не знаходив Кравців наймилішої серцю поезії. Задивлений у поетичний світ Рільке, вишколений на творах кращих майстрів віршової досконалости — Рильського і Зерова, Богдан Кравців знаходить час, чи радше викрадає час для поезії. В 1951 році вийшла друком збірка „Зимозелень", як відзвук давніх поетичних поривань. Майстерність віршування сполучена з тихим і щирим визнанням, що пливе просто з глибин серця поета, який не кривив душею і свій поетичний талант бажав віддати чистій справі служіння своєму народові. В 1960 Кравців склав вінок сонетів „Дзвенислава", як весільній дар своїй доні. Ось один із олександринів, що його дослідник віршування поет Ігор Качуровський вважає зразковим наслідуванням майстерности Миколи Зерова (жанрова досконалість: шість дистихів шестистопового ямба):

„Як птахи в далечінь, під бурю і під громи,
від рідних зір і гнізд одбилися давно ми.
Йшли повенню вогні. І задуми й доми
згоряли нам до-тла — і далі ми з дітьми
тікали далі в світ, як птахи безупину...
Хоч промінь спогаду, хоч мрій одну жарину

хотіли зберегти, голубити в серцях —
про край, про рідний той! І завжди темний шлях
одводив далі нас у далеч невідому...
Знайшли гужину ми, згубили путь додому —
і нині молимось, щоб знявся буревій,
щоб хоч дітей привів до рідних зір і мрій".

Справді, поет Кравців знайшов чужину, в дослівному і метафоричному розумінні — чужину, що кинула його у ті — як він самий називав їх — млини щоденної праці, і чужину для серця, що вірвала путь додому, відбирала йому вибраний дім поезії. Несподівано, як давня знахідка, вийшла в 1974 році книга сонетів „Глосарій". Книга „Глосарій" була готова до друку ще в 1949 році; її писав автор в після-воєнні роки, коли то мав змогу увійти у світ поезії по слідах Рільке. Автор задумав видати її з окремими поясненнями, як тлумачний словник таємних давніх слів, що творить поезію, але за щоденною працею зміг видати її не так, як заплянував, аж після двадцяти п'яти років. Це найбільш оригінальна книжка поезій Кравцева і це ще один доказ, як поважно ставився Богдан Кравців до поетичної професії, що вимагає в першу чергу володіння словом. Започатковані ще у львівському університеті мовні студії, що завели поета до поважних дослідів інтерпретації темних місць у „Слові о полку Ігореві", підсилювали намагання поета для збагачення лексики і для вдалих шукань у словотворенні, знайшли в циклі „Глосарій" багатогранне застосування. Тут найправдивіше звучить поезія, що в неї поет вклав, крім майстерности, і свою щиросердечність.

„З вербовим прутом в репаній руці
малий такий, зіркатий, горнобровий —
він пастиме і гуси і корови,
у скарб собі збирати камінці

і гудзики й череп'я. На луці
і в чуда дива сповненій діброві
чар-зілля від призору і для крови
шукатиме, підрісши, укінці.

І нетерпляче буде дня гекати,
коли, як батько, славний і хоробрий
за плугом він ітиме повесні.

І в роки воєн вершником крилатим
із загумення зрине він за обрій
на спіненім, негнузданім коні.

Найбільш щирі і найбільш безпосередні поезії Богдана Кравцева — сповнені ліричної теплоти і ніжної ласкавости — це ті останні його строфи, що їх під назвою „Осінні строфи" друкував поет у журналі „Сучасність" в 1974 році, вже ненадовго перед своєю смертю. Тут і відчутна ота метафізична мелянхолія Рільке, що захоплювала нашого поета від першої зустрічі з тим німецьким символістом-містиком, головно у сповненому сумом і безнадією образі „тих, хто бездомний". Поет живе і працює у великому місті, кожного дня змішується у людській товпі, але ні велике місто, ні многолюдна товпа не заторкують його творчих злетів. Він, як і Рільке, живе у своєму світі поезії, що в ньому спостерігаємо як відбиток і метафізичний нескінчений світ Рільке, і приманливу синю далечінь Рильського, і впорядкований за античною досконалою формою світ Зерова. У тому світі поезії Богдан Кравців знаходив себе — отого справжнього Богдана Кравцева, що був перш за все поетом, що, немов малий хлопчак вирушав у мандри в далеку омріяну країну краси і свободи.

Знеобаг пригади у мізку тенькнуть
заб'ється думка крильцями, як птах.
Виводить знов мелодію простеньку
сільське хлоп'я на дримбі ув устах.

Виходим знов на загородню стежку,
із хати на зарінки й сіножать.
І вслід за нами в просторінь безмежну
хлоп'ячі дні із батіжком біжать.

Юнаком Богдан Кравців замріяв стати лицарем, він молився до небесного лицаря — святого Юрія:

„сили залізної дай молодим нашим ділам...
щоб і сильні ми були та й одважні, як — ти!

Роки проходили у постійній непевності окупації, воєнних дій, переслідувань і вигнання, у завзятій боротьбі за щоденни життя, і вони загартували поета і сповнили його думки великим досвідом і рівновагою духа. Поет залишився вірний своїй музі все життя, шукав у неї ласки і злагоди, шукав нового кращого світу не тільки для себе, але й для інших, для своїх рідних і для свого народу. Свій поетичний талант він хотів віддати у дарі своїй країні і своєму народові. Відірваний фізично від рідної країни, Кравців жив постійно у духовому зв'язку з рідною землею і рідним народом, свою життєву — важку і тверду мандрівку прийняв, як виправу отого прославленого у віршах казкового лица-

ря, що виїхав у широкий світ, щоб здобути для своєї рідної матері-країни найкращий подарунок:

Хвилини розставань — раз'ятрені, мов рани,
і в роз'їздах, шляхах і дні і ночі рвані,
і завжди їдуть в невідоме поїзди...
Що я привезу тобі з-за гір, із-за води?
Чи пояс кований, цяцькований на славу,
чи хусти дорогі із шовку, злотоглаву,
чи перстень золотий на пальчики ясні?

Чи може тільки ось приїду в порожні
і гостем мандрівним схилюся над тобою,
натомленою вкрай і працею й журбою —
і тихо скажу : „Не злото, злотоглав,
я співанку тобі в дорозі склав.

Для поета Богдана Кравцева буде найкращим пам'ятником, як ця його співанка повернеться в Україну і там загомонить чистим, несплямленим звуком.

Михайло Осадчий

ІЗ ЦИКЛУ „СОНЕТИ БАТЬКІВЩИНІ"

Сонет 15

Оббреханий, як пес у реп'ях,
Гонитвою зацькований до впаду,
Із честю в серці, з шлунком у руках
Караюсь, мучуся, але не зву громади.

Громада розпливлася, як туман,
Немає України, жінки з сином.
А на раменах наклеп і обман,
Я цькований, закусаний до синя.

І як до слова слово, день до дня
Ув'язую ув'язнені хвилини.
І пустоцвітом опада брехня,
А плодом квітне тільки Україна.

Громадо, де ти?
Явна повсякчас
Дружина-Україна і Тарас.

„СОВЄТСЬКИЙ РЕЖИМ", „РУСЬКИЙ НАРОД" І „ТРЕТЯ ХВИЛЯ" ЕМІҐРАЦІЇ

Написав Михайло Кучер

Чому нароблено стільки гидоти і злочинів? Чому таким чудовим „русскім народом", свого часу Богоносцем, завжди командує горстка сволоти з „чужою" ідеологією?

Статистика каже, що в 1973-ому році із Совєтського Союзу виїхало 36 тисяч осіб і стільки ж за попередні до 1973 р. три роки. За останні п'ять років з СССР виїхало 90 тисяч осіб. Більшість з них прибула до Західньої Европи, Канади, ЗСА, а найменше до Ізраїля.

З 1880 року еміґрантами стало 2,5 мільйона підданих Російської імперії. Після невдалої революції 1905 року, число еміґрантів ще побільшилося. Після Другої світової війни сотні тисяч „переміщених осіб" не схотіли вернутися до Совєтського Союзу. Багато повернено силою на певну смерть. Деякі статистичні джерела подають кількість людей за межами Совєтського Союзу на 1,243,000 „русскіх" та 1,103,000 українців.

До Петра І самовільний виїзд за межі імперії вважався найтяжчим злочином. Іван Лютий (Грозний) знищив вогнем і мечем Новгород, зліквідував фізочно десятки тисяч мешканців, обвинувачених у „зраді".

За царя Олекси Михайловича втік у Швецію „вчений дяк" Котошіхін. За ним послано вбивників.

Молодий шляхтич Ордин Нащокін втік до Франції. Цар Олекса Михайлович послав за ним вбивників із наказом „тайно извести", себто знищити без розголосу... Йшли роки. Прийшла жовтнева революція і нову державу-імперію названо Союзом Совєтських Соціялістичних Республік. До 1944 року державним гимном був „Інтернаціонал" з гаслом „Пролетарі всіх країн, єднайтеся", та з анахронічним серпом і молотом.

В роках 1945-53 міжнародні зв'язки Совєтського Союзу зведено до епохи Петра І. Після революції завойовано УНР, 1920 року був похід на Варшаву, окуповано Бухару і Хіви 1921-22 рр.,

1921 року окуповано Грузію. Що сталося під час і після Другої світової війни повторювати зайво.

Після вмерти Сталіна затяжна криза Совєтського Союзу вийшла наверх. 1953-1954 рр. стихійно поширились страйки і повстання в таборах смерти. Активізувалися партизанські сили Прибалтики і Західньої України. Юґославія вирвалася з обіймів совєтського боа-констріктора. Війну в Кореї Москва програла, почалися неспокої в Польщі, Східній Німеччині, повстання в Мадярщині, збройна окупація Чехо-Словаччини. Все це призвело до „відлиги", яка збудила багато нездійснених надій. „Відлига" не змінила основи тиранічної влади безвідповідальної „номенклятурної" меншости. СССР залишився шовіністичним. Врешті, міжнародну славу здобув Солженіцин і Самвидав, в тому український.

Що ж ми маємо тепер в Совєтському Союзі? Сіоністичну ідеологію знищено ще на початку 20-их років. Починається новий совєтський антисемітизм, але одночасно з'являється новий совєтський сіонізм. Почали виїжджати з Совєтського Союзу інтеліґенти, які ніколи не мали нічого спільного із сіонізмом. Вони діставали „виклики" до Ізраїля.

Соціялістична ідеологія в Совєтському Союзі померла і обернулася у великодержавну російську, „великоруську" націоналістичну ідеологію. Загинула ідея „соціялізму з людським обличчям", розчавлена совєтськими танками в Чехо-Словаччині. Але прийшли Гельсінкі з посиленим терором в Совєтському Союзі. Жорстокість в СССР завжди була і тепер є ірраціональна. Совєтські номенклятурні чиновники зовсім розперезалися, бо не бояться терору зверху. Комітет Державної Безпеки — КҐБ — з кожним роком побільшується. Є велика кількість чиновників, що відають „ідеологічним фронтом". Судді судять за вказівками КҐБ. С т р а х виштовхує людей із Совєтського Союзу у вільний світ.

Такі дуже схематичні причини виникнення „третьої хвилі" еміґрації.

Історія знає позитивні наслідки еміґрації для розвитку міжнародної культури. Античні грецькі еміґранти занесли в басейн Середземного моря багатство еллінської думки. Жидівські еміґранти, що покидали завойовану римлянами Палестину, принесли перші елементи християнства до Европи. Німецькими еміґрантами в Англії були Маркс та Енґельс. Відома велика польська еміґрація XVIII-XIX століть і її праця для незалежної Польщі.

Розвиткові американської літератури сприяли „паризькі" американці 20-их років.

Хто приглядається до „третьої" совєтської хвилі еміґрації, помічає, що для її більшости, незвичайно великої, властивості, які не ворожать багато доброго. Ті люди залишили за собою режим, який вліз у всі ділянки життя людини, починаючи з дитячого садка — у школу, виховання, інформацію, пропаґанду, розвагу. Режим опанував ідеологічну контролю із терором. Очевидно, „третя хвиля" в якійсь мірі хоче це перемінити на краще, хоче мати вільну філософію, свободу вірити, різні політичні погляди, все, що прийнято називати світоглядом. Але чи можливе таке? І ось тут починається завірюха. Ті люди, ця „третя хвиля", з дитячих років засвоїли органічні структурні особливості совєтського сприймання дійсности та совєтського способу мислення. І тут починається небезпека. Чим більше нова „третя хвиля" відмежовується від совєтської дійсности, від її „пороків" і злочинів, тим більше виявляється органічний зв'язок із совєтською дійсністю і родинна близькість з нею.

Доба Сталіна залишила живим „москвоцентризм". Розшифрувати це поняття досить легко. Це визнання повної переваги СССР над цілим світом. Хто з тим не погоджується — „низькопоклонник" і „космополіт". І цей „москво-центризм" дуже помітний у публіцистиці і журналістиці „третьої хвилі". Публіцисти і журналісти „третьої хвилі" і тут боронять „Росію" перед „гнилим заходом", впевняючи, що Росія, як така, зазнала найбільше втрат і жертв від Леніна, Сталіна, Хрущова, а тепер Брежнєва. Про поневолені народи згадувати майже неприлично. У Леніна знайдено кров „інородця", Сталін грузин, Хрущов українець з епітетом „невежественний". Дійшло до того, що у Брежньова викрито українську вимову московської мови. І всі вони разом нищили і нищать „русскій" народ. У таких публіцистів помітна большевицька зарозумілість у відношенні до жалюгідних західніх лібералів. Найбільш радикальні еміґранти „третьої хвилі" зневажають тих західніх суспільних діячів, літераторів і політиків, які не хочуть признати, що „русскій" нарід найбільш нещасливий, найбільш пригнічений і пригноблений, живе найбідніше. І пригноблений ким? — р е ж и м о м. А хто є виконавцем режиму? Може всі докупи поневолені народи? Чому тоді у всіх союзних республіках і автономних областях начальниками КГБ є тільки великороси (москалі). Чому режим вибрав власне великоросів (москалів) сторожами неподільности червоної імперії?

„Третю хвилю" характеризує явище, що дошкульно названо

„большевизмом навиворіт", принаймні на теперішньому етапі... „Третю хвилю" характеризує відчай, фаталізм, байдужість, сліпа ненависть до інакше думаючих, бажання насильства, помсти, себто тих самих засобів гноблення, від яких ця „третя хвиля" втекла, бо їх на собі зазнала.

„Тертя хвиля" приписує трагедію Росії (про решту народів говорити неварто) за жовтневої революції і після неї тільки большевикам та їх ідеології чужого інтернаціонального марксизму, який не мав „русскіх корнєй", і його скеровано проти традиційної Росії, проти „русского" народу. Про решту байдуже. Тому простий висновок — від большевиків, від „режиму" дуже (а може і найбільше!) постраждав „русскій" народ.

„Третю хвилю" в розпуку приводить, коли на Заході утотожнюють Росію з СССР. Тому то велика більшість „третьої хвилі", у яку входять непризнані малярі, філософи без належної освіти і письменники з патологічним бажанням всіх повчати, голови яких наповнені старою царською й совєтською пропаґандою, запаморочені маніякальною ідеєю „русской" місії у світі, з непідробленим жахом побачили „правду" (совєтську) про „гнилий" Захід. Побачили власними очима. Зараз почалися спроби лікування. Конкретно, Максімов, який у своїх творах називає українців хохлами. Він глибоко „ужахнулся" гнилизною Заходу і також хоче лікувати. Захід гнилий і гнилий СССР. Але яка величезна різниця поміж їх гнилизною! Захід настільки хворий, що не має надії на виздоровлення, а-уважайте! — СССР — має. Демократія настільки гнила, що Максімова лякає навіть теоретична думка про можливість такої в СССР. Додумалися навіть для СССР можливости утворення нового устрою — „народної монархії", а Максімов говорить про якусь „демократичну синтезу", тільки покищо невідомо синтезу чого з чим. Тоді що ж всетаки робити практично? А ось що: за основу треба взяти совєтське „право", совєтське законодавство та очистити його від неюридичних та ідеологічних нашаровань, вернути йому — праву — (як же просто!) справжній правовий зміст. Отже, совєтське право не таке вже й погане і міняти його, а може й самий устрій нема потреби. Треба зробити — але як? — щоб ота совєтська влада виконувала свої ж закони. І все буде чудово.

Для української політичної еміґрації неможливо відділити „русскій" народ від совєтського режиму. Також не можна протиставити „совєтський режим" і русскій народ як поняття протилежні. Виконавцем совєтського режиму та ідеї неподільности

СССР є тільки „русскій" народ із дуже невеличкими вийнятками, які не мають практичного значення.

Дехто з „русскіх" московських дисидентів додумався до ще одного парадоксу як оздоровити Совєтський Союз, без жадної згадки про поневолені народи, а разом з тим як оздоровити „гнилий" Захід. Треба, щоб комуністична партія СССР прийняла православіє.

Наміри великоросів (москалів) перекласти свою величезну незаперечну вину перед поневоленими народами на „обставини", які їм накинула доля, не нові. І „третя хвиля" такою тактикою тільки послуговується. Свою історичну вину великороси спихають то на наслідки монгольської неволі, то на Петра І, який своїми непродуманими реформами зіштовхнув країну з нормального шляху поступу. Потім прийшли психічно ненормальні царі. А тепер як манна з неба впав марксизм, теж „чужа" ідеологія, на яку можна зіпхнути свої гріхи.

Таку тактику ще до жовтневої революції зрозумів Федір Достоєвський, якого правильно називають пророком „русской" революції. Він писав у своєму романі „Бєси" про бажання перекласти відповідальність за те, що сталося і стається в Росії, на якусь таємну і обов'язково неросійську організацію. І врешті формується питання: я к в с е т а к е м о г л о с т а т и с я?

„Третя хвиля" у вільному світі, сподіваймось, має можливості якщо не суб'єктивного, то об'єктивного характеру постаратись скореґувати свої погляди на історичний процес свого минулого і теперішнього. Самохвалення і виставлення себе як зразка для всіх народів це ознака повної стаґнації. Історична імпотенція, оборона неподільности Совєтського Союзу — явище у всіх відношеннях неконструктивне. Якщо „третя хвиля" залишиться глухою на своє історичне минуле і теперішнє також, майбутня національна катастрофа майже певна. Поневолені народи ніколи не погодяться із московським саморозгрішенням та пропаґандою неподільности совєтської імперії.

Варто нагадати, що Міжнародна Амнестія бореться за громадянські права, але не проти режимів, які такі права топчуть. Тим самим конкретно не проти Совєтського Союзу. Якщо не проти режиму, то в СССР права людини взагалі не можна оборонити. Не можна тигра проповідями примусити пастися.

Всі три хвилі російської еміґрації — перша, друга і тепер третя, бороняться проти утотожнення царської Росії з СССР, вже не кажучи про „розчленування".

А що говорять неемоційні цифри? При кінці 1919 року до

Червоної армії перейшло з царської 35.502 генералів і взагалі старшин. До Червоної армії перейшло також 3.441 царських військових чиновників, прапорщиків і молодшого командного складу. Генерали царської армії Брусілов, Зайончковський, Клембовський і Гуттер звернулися із закликом до всіх бувших старшин, де б вони не були, вступати до Червоної армії і своєю „чесною службою", неощаджуючи життя, усякою ціною захищати дорогу Росію і не дозволити розчленувати і пограбувати її. (Історія СССР, 1960, Но 2, стор. 109).

У грудні 1921 року, після демобілізації, 33.7% командного складу Червоної армії були старшини царської армії. Очевидно, не всі вони поділяли большевицьку діеологію. Але вони погоджувалися з большевиками у дуже важливому — не дозволити розчленувати СССР, нехай так тепер зветься Росія.

Якщо того мало, якщо того не вистачає, то „третя хвиля" чіпляється поглядів Михайла Драгоманова про національне питання і зі злою радістю зазначає, що єдине, чого не передбачав Михайло Драгоманов — це самостійність України із своєю армією та власною закордонною політикою.

Український нарід разом із Т. Шевченком та IV Універсалом давно перекреслив думки Драгоманова і до них тепер вертаються перелякані москалі, якщо їм бракує арґументів.

Викликає оправдане здивування, що т. зв. „третя хвиля" не антикомуністична. Якщо ні — хто вони, оті люди, а кількість їх тепер у західньому світі немала? Дійшло до того, що появляються статті дивного характеру „В обороні антикомунізму". Це доказує, що справа вже поважна і не зовсім безпечна. Автор чи автори подібних статтей — „В обороні антикомунізму" досить обережний, але інші журналісти з „другої хвилі" еміґрації не так обережні журналісти, як, наприклад, В. Пірожкова (Німеччина) одверто пише, що не знає жадного з „третьої хвилі", який п и ш е, де він назвав себе антикомуністом.

Згаданий вже В. Максімов заявив, що він не антикомуніст, він антитоталітарист. У друкованих інтерв'ю він заявляє, що категорично проти усунення від влади совєтського режиму, якщо таке навіть було б можливе, бо тоді настане ще гірша диктатура. Отже, на думку Максімова, совєтська диктатура не найгірша.

Навіть Солженіцин якось схарактеризував антикомунізм явищем неґативним. Тому дехто для заспокоєння заявляє, що рядові еміґранти „третьої хвилі", які не п и ш у т ь — антикомуністи, але про їх погляди ніхто не знає. Дивна потіха.

Ті ж з „третьої хвилі", що п и ш у т ь тут, писали і в совєтській пресі, дуже ортодоксальній, як журнал „Октябрь" (жовтень). І якщо їх друкували, вони відповідали вимогам партії і випрацювали собі звички і спосіб думання, який неможливо змінити. Вони писали про непорядки, недороблення, місцеві або й всесоюзні хиби, але не критикували с и с т е м у, яка все це викликала, не критикували совєтську ідеологію.

Очевидно, так пишуть і журналісти „третьої хвилі" тут, де критикувати совєтську ідеологію безпечно. Ті люди живуть здебільшого минулим. Вони не вважають потрібним поширити свій обрій, а якщо хто із них якось тримав в руках Самвидав, то вже герой і він страждав, хоч ніхто його не чіпав. Вони все ще перебувають в совєтському оточенні. Для кого вони пишуть — для самих себе, або собі подібним? Багатьом з них відсутня тривога перед можливістю смертельної небезпеки для західнього світу з боку Совєтського Союзу. „Третя хвиля" такої небезпеки просто не бачить, чи не хоче бачити?

Якщо „друга хвиля" була в Совєтському Союзі „внутрішніми еміґрантами", не була совєтськими людьми, то „третя хвиля" — велика більшість — була типовими „совєтськими людьми" і такими залишилися тут. Ті люди принесли у західній світ совєтське оточення і сприймання дійсности. І в тому полягає небезпека для антикомунізму. Еміґрація взагалі перестала б мати сенс, якщо відмовилась би від антикомунізму.

І те, що „третя хвиля" не антикомуністична, напевно приємне КПСС і в тому, можливо, лежить причина, чому таких людей легко пускають у вільний світ, а українських дисидентів — антикомуністів — як правило не пускають.

Дехто з „третьої хвилі" пояснює, чому він не антикомуніст — він не хоче бути в одній компанії з Ґітлером (!). Це тільки доказ неграмотности подібних людей. Можна навіть почути серед „третьої хвилі" голоси справжніх совєтських патріотів, які кажуть, що будуть боронити Совєтський Союз в разі небезпеки.

„Третя хвиля" числом дуже велика та вміло використовує, граючи на своїх „стражданнях" в СССР, на наївності західніх урядів тих країн, куди приїхала. Таким людям тут дають велику моральну і матеріяльну допомогу та можливість працювати в університетах, де вони напевне отруюють голови студентів просовєтськими поглядами.

МОЇ УКРАЇНСЬКІ ДРУЗІ

Написав Михайло Хейфец

Михайло Хейфец, єврейський літератор і борець за права людини, 18-го січня 1980-го року закінчив 6-літній термін ув'язнення — 4 роки тюрми і 2 роки заслання, приречених йому совєтським судом за те саме, за що там судять у безконечній черзі тисячі синів і дочок однаково, ізраїльського та інших поневолених народів: любов до свого народу та відданість його правді і волі. Перебуваючи в мордовських каторжних таборах, у Михайла Хейфеца склались дружні стосунки з багатьма українськими політв'язнями. В половині березня того 1980-го року Михайлові Хейфецові дозволено виемігрувати до Ізраїля. Розмову з ним про його українських друзів із відповідними висновками провів з ним для „Свободи" ред. Яків Сусленський.

ПИТАННЯ: Пане Михайле, скажіть, будь ласка, з ким із українських політв'язнів Ви зустрічалися на своїм шляху?

ВІДПОВІДЬ: Першими українськими політв'язнями, що я їх зустрів, були Дмитро Квецько, керівник „Українського Національного Фронту", і Зорян Попадюк, студент Львівського університету. Це дивовижні люди — обидва мужні, сміливі, незламні, надпрочуд благородні, обидва, хоч вони різного віку, різного психічного складу, — але обох споріднює якась відчайдушна відвага, мужність і відданість своєму народові. Потім я зустрів Василя Стуса, на мій погляд, поета з Божої милости, ідеального поета як особистість, у моїм розумінні, — маю на увазі, що я не міг належно оцінити його поезій, оскільки моє володіння мовою було недостатнім для того, щоб відчути силу цих поезій. Відтак я зустрів В'ячеслава Чорновола. Це людина справжнього політичного чуття, не абиякий тактик і водночас людина вийняткової порядности. Це я хотів би виділити в Чорноволі: виняткову особисту порядність, — це не так уже й часто надибуємо в політичних діячів, саме це особливо приваблює в людині, що вона є справжнім природним політиком. Потім я зустрів Миколу Даниловича Руденка. Це людина дивовижної долі, людина пройнята, так би мовити, поетичним бісом. Коли ним оволодіє поезія, він у нестямі, він просто . . . навіть там, у зоні, це людина віддана поезії. Це насамперед впадає в око. Він творить безперервно. За той рік,

що він провів між слідством і доставкою в табір, він написав чимало. Привіз цілий зошит — 70 поезій. Багато з них — першорядні. Це людина, безумовно, великої стійкости, мужности і також — повторюю — шляхетности. Ну, як не сказати цього про тих, що вміють жертвувати всім заради правди й батьківщини. Я зустрічав Ігоря Кравцова — дуже цікаву людину. І з-поміж інших я б хотів виділити Василя Овсієнка, мого близького друга, що йшов по справі „Українського вісника", відсидів 4 роки, був випущений на так звану волю, себто під адміністративний нагляд, і тепер знову відбуває 3 роки табору за диким, фальшивим, геть сфабрикованим звинуваченням. Я згадую Гуцула, Гомулу, котрі були учасниками гуртка, що читав і вивчав українську націоналістичну літературу. Я згадую незабутнього пана Кончаківського, мого старшого друга, в якого я вчився мужности переносити в зоні все і зберігати себе непохитним, вірним своїм ідеалам. Відбувши 25 літ, він помер на 18-ий день після виходу з зони.

Можливо, я когось забув. Я зустрічав багатьох українців і намагався бути їм вірним другом. Я напевно забув. От уже зараз пригадую: забув Федора Дроня, українського колгоспника, що створив організацію „Українська робітничо-селянська спілка" й відбув за це 15 років. Багатьох я зустрічав. Усі вони були людьми, що їхньою дружбою я пишаюся, — я прагнув бути гідним їхньої дружби й не підвести їх.

ПИТАННЯ: Хто з тих, кого Ви перелічили, був найближчий Вам за духовним складом?

ВІДПОВІДЬ: Це важке запитання. Близькі мені були, мабуть, Зорян Попадюк і Петро Саранчук, незламний бандерівський вояк, що колись 13 років відбув за участь в УПА, а відтак, за Брежнєва, ще 8 років дістав за свої націоналістичні погляди, але зберіг вірність собі й не заламався ні за яких обставин.

ПИТАННЯ: З ким із українських політв'язнів Ви підтримували зв'язок під час Вашого заслання?

ВІДПОВІДЬ: Я листувався з Чорноволом, листувався зі Стефою Шабатурою. Одного разу я бачив її на етапі. Вона встигла мені сказати: „Я українська малярка Стефанія Шабатура. Я сьогодні десятий день голодую. В мене відібрали всі мої малюнки. Передайте це Стусові". І ось відтоді, з цього дво- чи трихвилинного бачення, я завжди мав її в пам'яті, ми листувалися, вона мені допомагала під час заслання. Я листувався з Петром Саранчуком, Василем Стусом, Василем Овсієнком, листувався з ма-

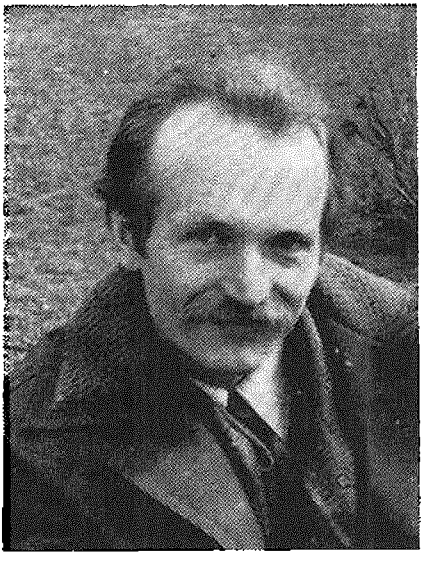

Вячеслав Чорновіл

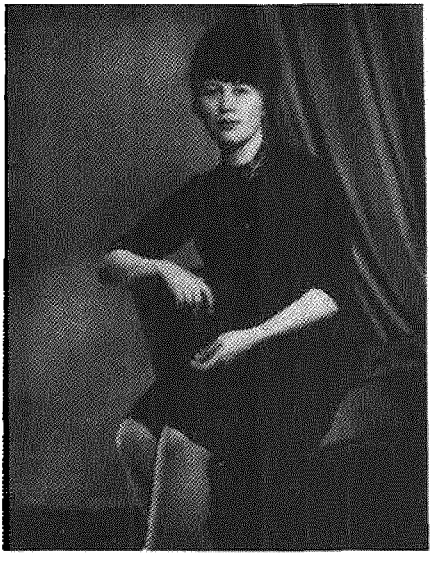

Стефанія Шабатура

тір'ю Зоряна Попадюка, з сестрою Дмитра Квецька. Ось, либонь, ті люди, що з ними я листувався.

ПИТАННЯ: Хто з них перебуває на засланні й хто з них — у найтяжчих умовах?

ВІДПОВІДЬ: На засланні тепер перебуває Чорновіл. Він у Якутії, в селищі, де минулої зими температура не піднімалася вище -46° Ц., а в середньому було за -50. Гадаю, що самі ці числа показують, у яких умовах перебуває Чорновіл. Але, мабуть, у найтяжчих умовах тепер перебуває Василь Овсієнко, якого запроторено до табору побутовиків, кримінальників. Там брутальні люди, які не розуміють його, мучать, знущаються над ним. Там начальство, яке не знає, як поводитися з такими людьми, як Овсієнко, і поводиться з ним, як із звичайним кримінальником. Я вважаю, що в найтяжчому становищі з-поміж них тепер Василь Овсієнко.

ПИТАННЯ: Дозвольте поставити Вам запитання теоретичного характеру: чи існує між українськими націоналістами й українськими демократами різка протилежність у поглядах і методах боротьби?

ВІДПОВІДЬ: Я волів би не відповідати на це запитання, оскільки вважаю, що внутрішньоукраїнські стосунки — це справа українсьдого народу і не треба стороннім людям у це втру-

чатися. Моїми друзями були і українські націоналісти, і українські демократи. Природно, що за моїми переконаннями мені ближчі демократи, але й українські націоналісти користувалися моєю найглибшою і найсердечнішою повагою. А свої суперечності нехай вони вирішують без нас. Це моя принципова позиція.

ПИТАННЯ: Які були контакти в зоні між євреями і українцями?

ВІДПОВІДЬ: Контакти були щонайтривкіші й щонайсердечніші. Це може викликати подив людей, не обізнані з обстановкою зони й займаються лише історією. Але річ у тім, що відтоді, як у нас виникла наша держава, держава Ізраїль, мені здається, у свідомості багатьох представників українського народу стався злам у ставленні до євреїв — злам надзвичайно благотворний і сприятливий. Вони зрозуміли, що ми нація, що здатна розуміти національні прагнення інших, співчувати їм, підтримувати їх. Повірили в нашу щирість, повірили в те, що ми є друзі всіх, хто бореться за свою національну незалежність, якщо ми вміємо так серйозно і стійко захищати свою національну незалежність. Ми брали участь у багатьох спільних акціях. Наприклад, я завжди проводив голодівку солідарности з українцями 12 січня, в День українського політв'язня. Я завжди робив будь-які акції: голодівки, заяви, — якщо треба було підтримати моїх українських друзів, наприклад, Чорновола чи Стуса. Для мене особисто, та й для інших моїх товаришів-євреїв, українці були братами по духові.

ПИТАННЯ: Розкажіть, будь ласка, про декілька фактів, відомих Вам з листів.

ВІДПОВІДЬ: Ну, що я можу розповісти?.. Ось отримав я перед самим виїздом з СССР листа від В'ячеслава Чорновола. Він пише, що коли в нього на засланні гостювала дружина, вони якось пішли в гості й по дорозі згадали, що щось забули, — вернулися додому. А вдома — непрохані гості провадять трус. Вони цих гостей вигнали. Самі провели ретельний огляд кімнати й знайшли підслухач, який гості встановили в їхньому домі. До речі, це не перший підслухач. Коли Чорновіл прибув до Якутії, його 10 зайвих днів тримали вже в місці заслання, аби за цей час устаткувати його помешкання підслухачем, який він, безумовно, виявив одразу, як тільки з'явився в цій кімнаті. Отже, спостереження за ним дуже жорстоке, дуже тверде. Постійно на нього нацьковують місцеве населення й намагаються всіляко ізолювати й залякати його. Це він писав мені сам.

ПИТАННЯ: Як Вам відомо, в Ізраїлі створено Комітет єврейсько-української співпраці. Чи маєте Ви намір стати членом цього Комітету?

ВІДПОВІДЬ: Якщо мені це запропонують, вважатиму це за найбільшу шану, яку мені могли віддати. Разом з тим я хотів би повідомити, що в листі до мене В'ячеслав Чорновіл висловив бажання стати членом-кореспондентом цього Комітету. Я хочу запропонувати Комітетові розглянути цю пропозицію.

ПИТАННЯ: Як ви уявляєте роботу цього Комітету і його цілі?

ВІДПОВІДЬ: Мені здається, що метою роботи цього Комітету є, по-перше, усунення всього намулу, всього зайвого й непотрібного, що історія, кривава історія, наклала на колишні стосунки наших народів. Ми мусимо почати нову сторінку у взаєминах наших народів — сторінку, що її можна почати зараз, бо наш народ домігся незалежности й живе новим життям. І це дає йому зовсім новий статус ув очах усіх інших народів. Та й саме внутрішнє відчуття нашого народу змінилося. І коли ми маємо справу з таким, я переконаний у цьому, великим народом, як український народ, ми мусимо потурбуватися про те, щоб нас уже тепер зв'язували з цим народом дружба, довір'я і взаємна співпраця.

ПОЛОЖЕННЯ

ПРО ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ ЄВРЕЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ

Громадський комітет єврейсько-української співпраці бачить своє завдання у всесторонньому покращенні-взаємопорозумінні між євреями й українцями, у спільній участі в боротьбі за Права Людини, у взаємопідтримці національно-визвольної діяльности наших народів, у культурних і людських зв'язках, у спільній обороні переслідуваних за національні, релігійні, демократичні переконання. Цілі, які Громадський комітет ставить собі, підлягають головній цілі: подолання багатовікових нашарувань відчужености між українським і єврейським народами.

Громадський комітет об'єднує як колишніх мешканців України, так і всіх тих, хто сьогоднішній стан українсько-єврейських справ оцінює як незадовільний.

У своїй діяльності комітет керується такими засадами:

1) Безумовне й беззастережне визнання права українського і єврейського народів на самостійні держави в їх історичних кордонах;

2) Героїчна багатовікова боротьба українського народу за незалежне державне існування — це справедлива законна боротьба. Комітет підтримує національно-визвольний рух українського народу і співдіє у тій боротьбі в рамках своїх можливостей. Комітет переконаний, що національні змагання єврейського народу знаходять підтримку серед української громадськости — як на Україні, так і в діяспорі;

3) Комітет категорично відкидає прояви тоталітарно-шовіністичних ідеологій, в якій би формі вони не проявлялися;

4) Комітет безумовно підтримує національні, опозиційні та релігійні рухи на територіях країн комуністичного бльоку, а також в країнах, які підпали під вплив комунізму (його ідеології і практики);

5) Комітет прагне до якнайширшого культурного обміну і зробить усе від нього залежне, щоб такий обмін і обізнаність з культурною спадщиною і нинішнім культурним багатством українського й єврейського народів стали дійсністю;

6) Одною з найважливіших сторінок діяльности комітету буде всебічна допомога єврейській спільноті в Україні — допомога тим, хто бажає переселитися до Ізраїля, підтримка арештованих за сіоністську діяльність, боротьба з накиненою згори юдофобією.

Громадський комітет єврейсько-української співпраці є позапартійною добровільною організацією.

Організаційну групу комітету обирають на загальнім зібранні всіх членів.

Прийняття програмових документів, вибори управи комітету, висота членських внесків — прерогативи загального зібрання.

Джерелами фінансування комітету можуть бути тільки членські внески, прибутки з видавничої і культурно-освітньої діяльности та пожертви окремих осіб. Ніяких засобів із державних, партійних і „політично анґажованих" джерел не приймається.

Форми праці комітету (відповідно до вичислених цілей і завдань): симпозіюми, конференції, дискусії про проблеми єврейської й української літератури та мистецтва, політичного і суспільного життя наших народів, їх історії. Видавання бюлетенів, які обговорюють працю комітету, діяльність українських і єврейських спільнот у різних країнах світу, зустрічі з українцями, які відвідають Ізраїль, обмін відвідинами для зміцнення взаєморозу-

міння, поширення інформацій про репресії українців і євреїв, складання науково-публіцистичних і літературних збірників з матеріялів із питань єврейсько-українських зв'язків, закладання бібліотеки україністики, боротьба з наклепами на адресу єврейських і українських національно-визвольних рухів і організацій.

Комітет змагається за розширення маштабів своєї діяльности і створення масового Товариства єврейсько-української співпраці.

Громадський комітет звертається до всіх мешканців і країн розсіяння із закликом підтримати комітет у його праці.

Олександер Фельдман, Яків Сусленський, Юрій Мислославський, Мая Улановська, Дора Тиктина-Штурман, Сергій Тиктин, Олександер Слинин, Рейза Палатник, Юрій Вудка, Олександер Ямпольський, Ізраїль Клейнер, Соломон Дрейзнер, Голда Єліна, Наум Гороховський, Борис Азерніков, Віталій Улицький, Лариса Мартилевич, Анатоль Чередников, Давид Бицзель.

Микола Вороний

КРАЮ МІЙ РІДНИЙ...

Краю мій рідний, занедбаний краю,
Де ж те сподіване щастя твоє?
Крається серце од болю, одчаю,
Як тільки долю твою нагадаю —
Горе моє!...

Люду мій бідний, окрадений люду!
Що у твоїх я побачив очах,
То вже й до віку свого не забуду;
Де б я не був, всюди бачити буду —
Голод і жах.

ФАНТАЗІЯ, ЩО МОГЛА Б СТАТИ ДІЙСНІСТЮ

Написав Володимир Душник

„Третя Світова Війна: серпень, 1985", — ця книжка уявно написана в 1987 р., після короткої, але руйнуючої Третьої світової війни, яка призвела до розвалу комуно-московської імперії, т. зв. Союзу Совєтських Соціялістичних Республік (СССР).

Автором цієї промовисто фантастичної книжки є британський генерал Сер Джон Гакетт, визначний вояк-науковець нашого часу. Під час Другої світової війни він був нагороджений трьома відзначеннями за відвагу, головно як командант парашутної бриґади під Арнгем в Німеччині. Він був заступником шефа генерального штабу і закінчив свою військову кар'єру як головнокомандуючий Британської Армії над Реном в системі НАТО. Тепер він є візитуючим професором клясичних наук в Кінґс Коледжі в Лондоні.

Ген. Гакетт є головним автором книжки, але в дослідах та передбачуваннях описаних в ній подій, він покористувався допомогою та порадами сімох військових знавців, політичних науковців та б. високих урядовців НАТО, а саме: маршал летунства Сер Джон Барраклов, бриґадир Кеннет Гонт, віце-адмірал Сер Джон МекҐавч, Норман Макрі, генерал-майор Джон Стравсон і Сер Бернард Бирровс.

Світова ситуація, в уяві автора, загрожена тяжкими проблемами політичної нестабільности, спричиненими зубожінням, расовими неспокоями та тертям між державами-суперпотугами. Здається, що довголітній конфлікт між Сходом і Заходом дещо притих, але за це виринула нова ворожнеча між „убогим Півднем" і „багатою Північчю". До цієї останньої зараховано ЗСА, СССР, Західню Европу, Китай і Японію. Але тоді, як Китай і Японія розвиваються у економічному відношенні, СССР переходить затяжну кризу, спричинену опозиційними і революційними рухами в не-російських республіках СССР та в сателітних Східній Німеччині й Польщі. Також Індія і Південна Африка „розпалися" на

ряд малих держав, творячи нові загрозливі пункти для світового миру.

Міжнародна ситуація загострюється, коли американський президентський кандидат, „губернатор Томпсон" з півдня, заявив, що він не відмовив би військової допомоги, коли б у Польщі вибухло повстання, а він був президентом ЗСА. Незабаром його обрано на президента ЗСА. Політбюро постановило скомпромітувати нового президента, провокуючи його в різних дипломатичних конфліктах та у „вибухових ситуаціях" у Південній Африці і на Близькому Сході.

Одначе, московський плян не удався. Що більше, він обернувся проти Москви, коли спровоковані Кремлем розрухи в Польщі поширилися на цілу країну та перетворились у проти-московське повстання. Викриті документи Політбюра виявили московські провокації і тоді президент ЗСА та британський прем'єр, яким є жінка, рішають змобілізувати збройні сили НАТО. Після скритовбивства мехіканського президента та звернення Єгипту до СССР, щоб той перебрав контролю Суезького Каналу, Америка висилає масу своїх бойових літаків до країн над Перською Затокою.

Дня 4-го серпня 1985 року Совєтський Союз починає масову інвазію Західньої Німеччини конвенційними збройними силами, загарбавши раніше Югославію.

Першу фазу війни між Сходом і Заходом описав генерал Гакетт дуже докладно і подрібно, уживаючи велику кількість військових мап та ілюстрацій і переконливих аналіз військово-індустріяльних переваг і недоліків обох воюючих сторін. Західні союзники уживають „гнучкої тактики та конвенційної і тактичної атомової зброї, але не роблять генеральної атомової атаки, мимо того, що в перших днях совєти мали ініціятивну перевагу та почали заливати своїми військами Західню Европу. Але з часом, коли західні союзники рішили використати великі резерви, ситуація нагло зміняється: НАТО не тільки здержує совєтський наступ, але почало протинаступ, перед яким комуністичні сили почали відступ на схід.

В обличчі безнастанних розрухів в запіллі та поразок на фронті, „атомова група" в Кремлі рішається на повну атомову атаку. За перший об'єкт атомового удару обрано місто Бірмінґгем в Англії. Совєтські літаки СС-17 скинули атомові бомби на англійське місто, вбиваючи 300,000 осіб і поранивши 250,000 цивільного населення. У відповідь на це, американсько-британська атомова атака нищить цілковито місто Мінськ, столицю Білорусі,

спровоковуючи ряд повстань у столицях совєтських республік та в сателітних країнах. Найсильнішим звеном в тому ланцюгові є Україна, яка була першою, що проголосила незалежність.

Введення українського елементу в рішальній стадії інтриги у цій книзі-фантазії вказує на політичну ознайомленість авторів. Перед введенням українського елементу в цій останній стадії війни, автори згадували Україну й українців багато разів (репресії української культури, переслідування дисидентів, політичні судові розправи тощо). Побіч одвертих українських противників проти імперіяльного режиму, контрольованого Москвою, в СССР було багато українців в центрі совєтської сили — „між ними було багато генералів; і тепер улюблений син українських націоналістів був в невигідній ролі тайного поліціянта" (ст. 306).

Про цього „улюбленого сина українських націоналістів", генерал Гакетт пише:

„Після закінчення поліційної академії в Києві в 1960 р., Василя Дугленка рекомендували Хрущову українські приятелі цього останнього; його швидко перенесено до головного штабу КГБ в Москві. Бувши ще на низькому пості, він якось зумів пережити упадок Хрущова і піднявся вгору по нестійкій драбині влади до становища заступника голови КГБ, який був відповідальним за безпеку в Кремлі. Він задержав тісні зв'язки з націоналістичними клітинами в Комуністичній партії України і зумів примістити споре число своїх українців на відповідні пости в КГБ, головно в районі Кремля..." (ст. 307).

Знищення Мінська переконало Дугленка та його українських змовників, як теж багатьох „старшин-голубів" в совєтському генеральному штабі, що атомова війна не доведе до перемоги і тому треба знайти вихід з тієї ситуації. Правда, ці противники атомової війни не йшли так далеко як українські націоналісти, які тайно мріяли про розчленування СССР, але треба було знайти якийсь „модус операнді" з націоналами.

Дня 22-го серпня 1985 безпосередній „бос" Дугленка в дорозі на секретне зібрання Політбюра „впав жертвою автомобілевого випадку", що дало нагоду Дугленкові зайняти його місце. Він відразу арештує тих членів Політбюра, які настоювали на атомову війну; як новий президент і генеральний секретар партії, Дугленко переконує решту членів Політбюра, що СССР мусить шукати перемир'я. По розмові з президентом ЗСА Томпсоном по „гарячій лінії", Америка та решта членів НАТО погоджуються на перемир'я.

На конференції представників „союзних республік", скликаній на поспіх, рішено „розв'язати" Совєтський Союз: за Україною, яка вже раніше проголосила свою незалежність, пішли всі інші не-російські республіки. Рішено також скликати конференцію в Гельсінкі, Фінляндія, для вироблення пляну про практичне застосування незалежности, як теж про способи демобілізації та репатріяції совєтських військ із Західньої Европи, Африки і Близького Сходу.

Після закінчення Другої світової війни в 1939-1945, у світі залишилися дві потуги-велетні: ЗСА і СССР. Після війни в 1985 році, знову залишилися дві потуги-велетні: ЗСА і Китай та Японія , ці останні як спільна „сфера добробуту".

Щодо Европи, на конференції рішено перебудувати Европу в той спосіб, щоб виключити назавжди безнастанні війни. Німеччину не злучено в одну державу, бо були побоювання, що об'єднана Німеччина знову може стати домінуючою силою в Европі. Обі Німеччини стали, однак, рівнорядними членами „Европейської Економічної Громадськости", до якої прийнято також Україну та інші бувші европейські республіки в СССР аж по Уральь. Росія остала національною державою без тих територій-країв, які були силою прилучені до царської Росії і Совєтської імперії, контрольованої Москвою.

Книжка ген. Гакетта є уявною новелею-романом, яка робить сильне враження на читача, бо вона є свого роду документальною історією. Вона є також добрим підручником воєнної стратегії і тактики, що вказує на це, що автори книжки знають знаменито воєнне діло і, що більше, вони вміли представити читачеві сценарій, оснований на подіях, які фатастично, але при цьому й дуже реалістично вказують на те, що може статися в будучині.

Для українського читача, книжка ген. Гакетта може тільки доказати, що є у світі великі, щирі люди, які оцінюють українську справу чесно й справедливо, що є відрадним явищем в порівнянні з тією масою пропаґандивної й ворожої літератури, яка очорнює ім'я українців і України.

The Third World War: August 1985. By Sir John Hakett and Others Top-Ranking NATO Generals and Advisors.. Macmillan Publishing Co., 1979.

ПОБАЧИВШИ ОЛЕГА ТРОЯНОВСЬКОГО...

Написав Степан Підкова

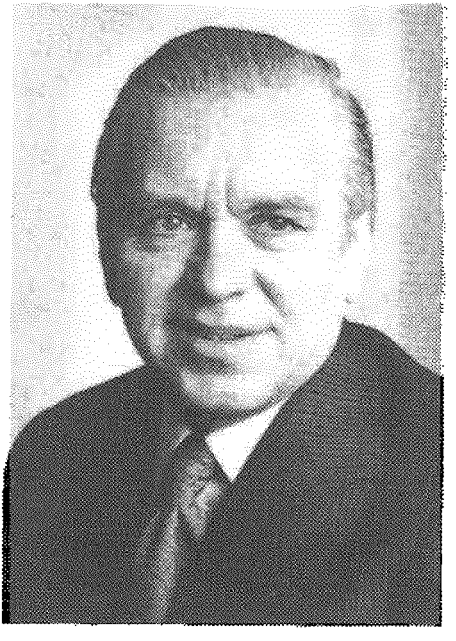

Олег Олександрович Трояновський, постійний представник СССР в ООН.
(Фото: ОН-М Тковарас)

„Глибока виїмка"

Хлебніковський район розкинувся попри саму Москву на схід. А початок каналу Москва-Волга проходив повз Хлебніково. І саме там, між трасою каналу й Хлебніково, виріс величезний лагпункт, який прозвали „Глибока виїмка". Назва походить від гори, яку треба було ув'язненим пробити в глибінь на трасу, а тими мільйонами кубометрів землі насипати поруч штучні береги й гідро-моніторним способом замулити долини. Політбюро заплянувало, що тією трасою, довжиною в 227 кілометрів, з Каспійського моря буде запливати до Москви морська каботажна фльота із зануренням до двох метрів і буде доставляти червоній столиці необхідні товари.

І в тому лагпункті відбував кару старший пожежник, засуджений на п'ять років. Ніхто не знав по якій він статті сидів і за що, але всім було відомо, що з політичною статтею „в лагерні придурки" не потрапити. Одного дня він, з нудоти, задивлявся на бараки, де з димарів за вітром струмкував кудлатий дим, і вирішив зробити чергову інспекцію печей. Коли він виходив з якогось бараку, він чув скрегіт екскаваторів „Ковровець", вибухи амоналу й перекличні гудки паротягів. Там, у западині, двадцять тисяч ув'язнених день і ніч, по 12 годин, з усіх сил довбали мерзлу землю; тачками вивозили її геть, щоб виконати норму, щоб обід припав з першого котла, щоб достроково вийти на обіцяну й благословенну волю...

Адже недаремно того літа, 1934 року, саме над „Глибокою виїмкою" побудували тріюмфальну арку, яку прикрасили зеленими гірляндами, а над нею напнули розписаний транспорант з кличем Лазаря Кагановича: „Заставім Волгу тєчь мімо Кремля!" І під тією аркою появилися Сталін, Молотов, Каганович і всі вони залюбки роздивлялися, як там на дні, немов потривожена комашня, вовтузились раби двадцятого століття. А після роботи в'язням замість „баландо" припала супа з більшою дозою картоплі і, навіть, декому попадалось щастя — ознаки м'яса — „кришонки". І тоді не один із ув'язнених бажав на думці, щоб оті всі вожді з-під тріюмфальної арки та бодай на кілька років потрапили на канал...

Старший пожежник, інспектуючи бараки, отак з нудоти дійшов аж до будинку УРЧ. Там вівся облік усіх ув'язнених, поведінка, норма виробітку і строк ув'язнення. І біля того будинку йому кинулась у вічі люксусова лімузина, в якій сидів шофер у шкірянці з хутряним ковніром.

— Чиє це авто? — нестерпів спитати старший пожежник.

— Товариша Трояновської! — була відповідь.

— Трояновської? — якось розгублено вимовив він і поспішив додати:

— Будя ласка, передайте від мене щирий привіт.

Шофер дістав з пляшетки нотатник і олівця й спитався:

— Як ваше прізище?

— Іван Савич Романченко, — відповів він і пішов собі геть.

В обіймах Москви

Літвінов, Карахан, Трояновський...

Читач з посивілим досвідом знає, що це початкове ядро дипло-

матичного корпусу в Москві. Але не один із читачів буде здивований тим, що якийсь там ув'язнений пожежник наважився передати Трояновській привіт. Що вона йому доводиться? Рідна мати.. Та й де таке є, щоб українські матері їздили в лімузинах? Та це ж абсурд! Навпаки, українських матерів за колоски з десятирічним ув'язненням вивозили геть, на північ!

А хіба й сам пожежник не був здивований, чи просто вражений, коли одного дня з Москви за ним приїхала та сама лімузина й забрала його з собою? Та це ж просто казка Шахразади з „Тисяча й однієї ночі"! І хто тепер у Москві повірить, що він з арештантів? І хоча він не з політичних — все рівно пляма — п'ять років! Але про ту „пляму" в Москві ніхто не знав, навіть у спецчастині Пушкінського Комітету, де його влаштували секретарем. А в тому Комітеті працювали такі знані корифеї-пушкіністи, як В. Вересаєв, Авербах й інші. О, він тепер — Іван Савич, хоч і Романенко. І сте саме „енко" з півдня йому трохи псувало. Він відчував інтуїтивно приховану антипатію до себе російських шовіністів. Дарма, що він володів бездоганно російською мовою і знав клясичну літературу не гірше за того Авербаха.

Та не довго йому довелося в Пушкінському Комітеті балянсувати своєю лагідною вдачею. В 1935 році несподівано помер Максим Горький. І тоді Івана Романченка призначили відповідальним секретарем Горьківського архіву. А там стільки цікавого можна довідатися про все, від Леніна й до Сталіна включно. Може саме тому йому — одній особі й доручено було вести архіварну справу? Не встиг він наладнати справу з реєстрацією листів письменника й заснувати каталог приватної бібліотеки, як з Москви від „Правди" приїхали кореспонденти шукати в архівах зв'язків Сталіна з Горьким. Знайшли!.. Колись Сталін приїхав у гості до Горького. Письменник прочитав йому свій поетичний твір „Дєвушка і смерть". Під впливом прочитаного Сталін лишив абсурдний автограф, порівнюючи той твір з творчістю Гете, Гайне, Елізе Реклю (?!). Кореспонденти потайки дивувалися: „Відколи це Е. Реклю став поетом?" Але в „Правді" появилась світлина: Горький сидить в центрі, Ленін — праворуч, а Сталін ліворуч нього. Але жадної композиційної ув'язки між ними: зліплена мунтиплікація!..

Та не пощастило Івану Савичу втриматися на посаді відповідального секретаря. В ту справу почали втручатися й інші наукові установи. Справа дійшла до Кремля. І тоді сам Сталін

наказав передати архів Горького Академії Наук СССР. На цьому „Одіссея" Романченка в Москві закінчилась.

Остання осінь

Оспівана поетами завжди романтична осінь 1943 року започаткувала драматичну розв'язку: наступив другий великий ісход українців на захід. Саме тоді я й познайомився в дорозі зі згаданим І. Романченком. Він і розповів мені всю свою історію, пов'язану з Трояновською. І коли він, нарешті, скінчив оповідати мені про архів Горького, тоді й мені язик розв'язався.

— Іване Савичу! Бачу, що по Сумській області ми земляки, а по Хлебніковському району — родичі. Я теж працював на „Глибокій виїмці" і на власні очі бачив, як під тріюмфальною аркою кремлівські вожді спостерігали за нашою працею. І саме з того лагпункту в 1935 році і я вийшов на волю. Отже — ми родичі. Але цікаво знати, хто вам доводилась товариш Трояновська, що вона так жертвенно заопікувалась вами?

— Вона моя хрищена мати, — відповів він і додав, — Я припускаю, що вона була в близьких відносинах з Молотовим і тому я мав такі посади.

— Це, мабуть, чи не єдина хрищена мати за всю історію християнства? — жартома відповів я. — Ми, виходить, звільнилися майже разом, але естетичну насолоду від отриманої свободи ми, думаю, сприйняли по-різному. Ви, після вбивства Кірова в грудні 1934 року, мали московський паспорт?

— Так...

— То вам, мабуть, зняли й судимість? А з московським паспортом вас радо припишуть і в Києві і в Харкові... А я не мав такої хрищеної матері і з своїм районово-провінційним паспортом не мав права навіть піткнути носа до Харкова! І тому я прямую на захід, хоч німці нічого доброго не віщують нам.

Десь аж під самим Києвом наші дороги розійшлися. Він зник...

Олег Трояновський

Хтось такий на скрижалях буття викарбував народну приповідку: „На віку, як на довгій ниві". Але в наш час ниви куди коротші за вік: ниви перетинаються горами, річками, кордонами, а сучасний переселенчий вік перекидає мільйони людей і через океани. Так, орієнтуючись на захід, і ми опинилися в „Одноетажней Америці". І в цій країні мені приходила газета „Сво-

бода", в якій я зачитався в наукову працю д-ра Луки Луцева про життя і творчість Т. Шевченка. А в поданій в кінці бібліографії вичитую несподівану новину: „І. С. Романченко: „Атеїзм у творчості Шевченка".

Дивна зустріч... Іван Савич Романченко! Той самий! Живий і здоровий! Дарма, що за німців займав відповідальну посаду. Йому — нічого! Дійсно наші дороги розійшлися не під Києвом, а ще, мабуть, від кремлівських мурів. І на своєму віку я також залізнався телевізійно з Олегом Трояновським, коли він приїздив з Анастасом Мікояном до Америки. Тоді він виглядав симпатичним, навіть інтеліґентним і, здавалося, що в своїх перекладах він згладжував деякі загострені вислови Мікояна. Вдруге я побачив його в суботу, 5-го січня 1980 р., коли він уже як амбасадор СССР, наклав „вето" на рішення Об'єднаних Націй. Я уважно слідкував за його промовою і психологічно вивчав його з лиця. Це не той Олег Трояновський, що був біля Мікояна, ні! За тих останніх десяток років йому неначе хтось зробив невдало пластичну операцію. Його обличчя набуло не постарілого, а зовсім якогось іншого вигляду, як у довголітнього конспіратора, або в тюремного наглядача.

Психологічно це можна пояснити тим, що він, як совєтський дипломат, перебуває під вічним наглядом власного КҐБ, завжди тримати язик насторожі, а головне, — що він Олег Трояновський, репрезентує в Об'єднаних Націях „тюрму народів". Вираз цей вийшов з уст не „буржуазного" націоналіста, ні! Ще в минулому столітті про це писав французький письменник і мандрівник А. де Кюстін у своїй книзі „Росія в 1839 р.". Наводимо золоті слова з тієї книги: „Хоч яка величезна ця імперія, вона не що інше, як тюрма, ключ від якої зберігається в імператора".

Ніхто не в силі заперечити, що за тих майже півтораста років „тюрма народів" так розбудувалась і до таких розмірів розрослась, що ключі від неї, під сучасну пору, зберігаються вже не в імператора, а в Політбюро. І ту „тюрму народів" репрезентує в ООН Олег Трояновський — рідний син згаданої раніше товариша Трояновської, хрищеної матері Івана Савича Романченка.

Усе це я згадав, побачивши Олега Трояновського...

ВЕЛИКДЕНЬ 1916*

Написав Батлер Єйтс

Я зустрів їх під вечір, як лиш
вийшли з запалом, що на лиці,
з-за станків і прилавків поміж
сірі давністю кам'яниці.

Я пройшов, головою кивнув
і сказав малозначні слова;
я пристанув на мить і гукнув
малозначні та чемні слова.

Та й подумав — ще заки зробив —
про хвилини прожиті смішні,
коли друзям на втіху я кпив
там у клюбі, в гурті, при вогні,

певний того, що з'єднує нас
ця країна — зелена яса.
Все змінилось, змінилося враз:
народилась велика краса.

Ось ця жінка, що їй кожний день
промина монотонний такий,
але ніч виповня аргумент —
її голос мужніє різкий.

Чи солодший хтось мав голосок,
як красуня оця молода,
що рішуче поставила крок?
Ось і вчитель, що радо сідав

на Пегаса в країні оцій,
і цей другий — помічник і друг.
що повірив ідеї новій
і віддав себе їй до послуг:

він міг славу здобути колись,
бо глибоке у нього чуття
і сміливі думки... Ось дивись:
і той третій, що пив без пуття,

ще й і кривду гірку він вчинив
тій особі, що серцю близька —
але я його в пісню вложив;
він лишив удавать дурака

у комедії, що серед нас,
і прокинувсь, мов рання роса,
і змінився, змінився він враз:
народилась велика краса.

Їх серця захопила, мов міт,
одна ціль ще від літа й зими
та й у камінь злива, в моноліт,
щоб життя течію замінить.

Як той кінь, що з дороги зійшов,
і їздець, і пташині рої —
летять з хмари на хмару, і знов:
все змінюється і не стоїть.

Як та хмара, життя течія
замінилася в леті хвилин;
посовгнулась підкова коня
та й коня потягла до глибин,

де куріпки по хвилі пливуть,
когутів закликаючи вслід,
бо з хвилини в хвилину живуть:
в осередку всього моноліт.

Лише довга посвята серця
в кам'яний затіснить моноліт...
О, коли вижидати кінця?
Це небесний і наш заповіт

вимовляти їх кожне ім'я
так як мати дитину зове,
коли сон після довгого дня
її зморить і в постіль кладе.

Що це присмерк, зближається ніч?
Це не присмерк, не ніч — але смерть.
Чи конечна була оця січ?
Та це Англія все шкереберть

перебила, зірвала закон!
Ми всі знаєм, що їх повела
ясна мрія, омріяний сон,
щоб вільною країна була.

Це любов їх до гину вела.
Їм на славу пишу я цей вірш
— тут МекБрайд, і МекДонеф Тома,
тут і Конноллі, і Патрік Пірс —

і тепер, та й у вічності час,
де зелений наш колір звиса...
Все змінилось, змінилося враз:
народилась велика краса.

З англійської мови
переклав

Остап Тарнавський

Понад шістдесят років тому відбулося у Дабліні так зване „Великоднє повстання". У Великий Понеділок, 24 квітня 1916 р., ірляндські республіканські революціонери зайняли будинки і парк в середмісті Дабліна, вимагаючи від англійської окупаційної влади встановлення приречених в так званому акті „Говм Рул" законів про самоврядування для Ірляндії. Повстання було криваво здавлене. Його провідників: головного командира учителя Патріка Пірса (1879- 1916), поета Томаса МекДонефа (1878-1916), майора Джона МекБрайда (чоловіка сестри княжни Маркевіч), революціонерку Констанцію Гор-Бут (1888-1927), одружену за князем Маркевичем, і інших засудили на кару смерти. Всіх їх, за вийнятком княжни Констанції Маркевич, розстріляли у травні того ж року. З усіма цими революціонерами, головно з сестрами Гор-Бут, поет Єйтс був близький, зустрічався з ними в літературному клюбі, був прихильний їхній діяльності. Великоднє повстання 1916 р. пізно прийняла ірляндська суспільність; деякі вважали його непотрібним і вірили, що англійці дотримають приречення і дозволять ірляндцям на самоврядування. Так і сталось, під тиском революційних дій. Вже в січні 1919 р. ірляндський парлямент встановив незалежність Ірляндії. В грудні 1921 р. англійський уряд наділив Ірляндію статусом домінії, а вже наступного року Ірляндія як незалежна держава, хоч на статусі домінії англійського комонвелту, прийняла нову конституцію і 12 грудня 1922 р. — користаючи з договору з Англією про самовизначення — проголосила незалежну Ірляндську Республіку. Єйтс написав цей вірш під впливом безпосередніх революційних подій славного Великодня 1916 р. Тема вірша, що оспівує учасників повстання, пов'язана із святом Воскресіння. Згодом, після проголошення незалежности Ірляндії, Єйтса вибрали сенатором, а в 1923 р. поет отримав Нобелівську нагороду — перший і, покищо, єдиний ірляндець нагороджений тією найвищою літературною нагородою.

Боротьба Ірляндії за самостійність в час Першої світової війни нагадує нам визвольні змагання України і тому вірш Єйтса близький і нашим почуванням.

СПОГАДИ УКРАЇНСЬКОГО СІЧОВОГО СТРІЛЬЦЯ

(1914-1921)

Написав Лука Луців

Шевченківський здвиг у Львові, 28-го червня 1914. За гімназійною оркестрою — колони Січових Стрільців.

В 1914 році вже добре пахло війною. Щойно закінчилася була Балканська війна, в якій прогнано з Европи довголітнього турецького окупанта. Інші слов'яни думали також здобути собі волю, якою колись втішалися. Та наймогутніший поневолювач слов'ян — царська Росія не позбулася давньої своєї мрії поневолити решту українського народу, який був під австрійською окупацією, де втішався такою волею, якою міг притягати до себе наддніпрянських українців, яких Москва не визнавала навіть за окремий народ, твердячи, що існує один великий „російський народ", що складається з трьох племен: великоросів, малоросів і білоросів.

Українці в Австрії вибороли вже були собі такі права, як і інші народи в цій державі, і це турбувало Росію, бо підросійські українці відчували російське поневолення, бачачи, що на захід від Збруча їхні брати мають свої народні й середні школи, що в університеті у Львові по-українськи викладають українські професори, що по українських селах діють тисячі читалень „Просвіти", що українські спортові товариства „Січі" та „Соколи" гартують тіло й духа молоді та співають „Ще не вмерла Україна", мріючи про здобуття волі своїй Батьківщині за Збручем.

Тут читач цих рядків міг би з невдоволенням сказати:

— Ти маєш писати про спогади, а оповідаєш історію! Отже починаю:

Був кінець червня 1914 року. У Львові в неділю 28 червня відбувався Великий Здвиг українського народу, бо тоді саме відзначувано 100-ліття народження генія Тараса Шевченка. Того дня Львів був зукраїнщений. Десятки тисяч членів „Січей" і „Соколів" маршували вулицями Львова на здвигову площу. Окремо маршували коло 500 Українських Січових Стрільців в однострояхх, частина озброєна. Ось як про це написав історик УСС, д-р Степан Ріпецький:

„Вся увага зібраних мас (між ними і автор цих рядків) була звернена на струнко маршуючі відділи відноленої української збройної сили. Небувале одушевлення та сльози радісної гордости викликав вид зброї, що сріблом блискала в променях літнього сонця".

Відділи УСС на здвиговій площі виконали тоді ж військові бойові вправи в пошану Т. Шевченка. Цим вправам приглядався командант Корпусу зі своїм штабом на окремій трибуні. Я сидів на трибуні, що була збудована довкола площі, разом із Михайлом Матчаком, своїм товаришем, пізніше сотником УСС і київських СС, а по війні послом до Варшавського сойму.

І нагло ми побачили, що штаб австрійського генерала встає, оркестра грає австрійський гимн, а наші УСС саме тоді закінчили з успіхом наступ і вправи. За кілька мінут пішов шепіт між глядачами на трибуні, що в Сербії вбили австрійського престолонаслідника і його дружину. Постріли в Сараєві започаткували Першу світову війну. Тоді ж був і початок епохи визвольних змагань українського народу. Відкрили цю епоху Українські Січові Стрільці своїм виступом проти Московщини.

Ми не хочемо писати історії УСС; це прекрасно зробив уже згадуваний д-р Степан Ріпецький. Ми будемо згадувати те, що собі пригадуємо; це ж почало діятися 66 років тому...

Австрія 28 липня 1914 року виповіла війну Сербії, Росія зарядила 31 липня загальну мобілізацію і Австрія за це виповіла їй війну.

Головна Українська Рада і Українська Боєва Управа оголосили спільний мобілізаційний заклик вже 6 серпня 1914, який кінчався так:

„Нехай цей заклик пориває до бою всіх, і тисячі нехай стануть в ряди Українських Січових Стрільців!

Бо пора се великая есть!
У завзятій, важкій боротьбі.
Ми поляжем, щоб славу і волю і честь,
Рідний Краю здобути Тобі!

В моєму селі Грушові Дрогобицького повіту було тоді понад десять учнів середніх шкіл, шість із них зголосилися до УСС. Ми виїхали до Дрогобича, де було вже стільки добровольців, що зорганізовано повну сотню, яка помаршувала на Службу Божу до церкви св. Трійці, а пізніше до села Модрич, де стояли ми кілька днів і нас почали вишколювати. Сотню поділено на чотири чоти, чоти по чотири рої. Хто був командантом? Ті, що мали до цього охоту, бо були членами „Січей", або „Соколів" і ті, що вміли „командувати" чотами в цих спортових організаціях. Командантами були також учні середніх шкіл, які знали „команду", бо її навчилися на годинах руханки в школі. Українську команду можна було пізнати з друкованого підручника, якими послуговувалися „Січі", які мали свій „Впоряд".

І так ми навчилися „ставати в ряд", організувати чоту, а командант сотні пробував маніпулювати чотами, робити з них кольони та всі інші формації, що нам здавалося великими осягами у військовому вишколі, бо звичайні команди в роді „долів", „рачкувати" і подібне були для нас уже опанованою частиною військового вишколу.

І так зближався кінець серпня. Після Матки Божої (28 серпня) ми вирушили до Дрогобича, до бурси на вул. св. Івана Христителя. Після Служби Божої прощав нас д-р Степан Витвицький і ми поїхали поїздом до Стрия. Стрий був тоді столицею — можна б сказати — „воюючої України". Там був наш „бойовий штаб", на чолі з Михайлом Галущинським, до нього зараховували ми, такі звичайні стрільці, як я, всіх тих старшин, що мали ранґу австрійських поручників або тільки чотарів, і мали дві або одну золоту зірку на ховнірі.

Військові вправи відбувалися на широкій луці, де вправля-

ли тисячі стрільців, вже цілими полками. Очевидно, що де є більше українців, там мусять вони співати. Я сам не співаю, але люблю слухати гарного співу. Зібралися там під час перерви найкращі співаки з цілої Галичини і ними дириґував д-р М. Волошин, що мав ранґу поручника або чотаря — і над річкою Стрієм нісся спів, що міг би був чарувати слухачів в найкращій концертовій залі.

Та це не тривало довго, бо вже російські війська зближалися до Львова і треба було залишати Стрий, де стрияни на своєму кошті утримували десятки тисяч січових добровольців. Добре собі пригадую, як ми чотами маршували до кухні, де діставали, крім якоїсь юшки, ще один „пиріг"-великан (це в дійсності був вареник)., що мусів заступити ту харчову порцію, що її дістає вояк.

Аж після складення присяги австрійський уряд взяв на свій харчовий стан тих стрільців, понад дві тисячі, що склали присягу Австрії, а тисячі інших добровольців мусіли вертатися додому, бо поляки постаралися, щоб число УСС не було завелике, що нам дуже пошкодило в 1918 році, коли треба було перейняти владу в Галичині і до боротьби за здобуття Львова могло стати тільки мале число УСС-ів.

Присягу складено 3-го вересня і вже 4-го треба було залишати Стрий, бо москалі вже були зайняли Львів.

На Закарпатті УСС заквартировано в двох селах біля Мукачева, в Горонді і Страбичеві (по-мадярськи — Мезетеребеш). Ми ще не мали однострої і зовсім не виглядали по-військовому. Стрільці мали завжди гумор і самі про себе співали тоді:

Машерують добровольці
Через Мезетеребеш.
Чи то військо, ги то банда
Ти ніяк не розбереш.

Я служив у сотні Вітовського. Сотня Дідушка відійшла на фронт 10 вересня, а сотня Семенюка тиждень пізніше.

Сотню Вітовського (і ще дві інші сотні) австрійське командування вирішило використати як партизанські відділи, що мали діяти за ворожим фронтом — непокоїти ворога. При різних ситуаціях нападати на обози і муніційні колони та нападати навіть на ворожі штаби. Наша двадцятка мала перейти до Городка під Львовом та пізніше вернутися до команди УСС. Мали ми новенький синій австрійський однострій, але старі кріси, ще з пруської війни (1866 року!) „Верндля", на одну кулю. А треба

знати, що фронт був тоді вже глибоко в Карпатах, сотні Дідушка і Семенюка вели бої під Сянками і Нижніми Верецькими.

Кожна двадцятка мала вийти з австрійської бойової лінії, перейти ворожий фронт і там вести „бойову акцію — партизанку" в запіллі ворога. Наша двадцятка мала маршувати аж під Городок біля Львова. Це був польський плян на знищення Українського Легіону — УСС. Цей плян партизанки не міг вдатися, бо саме тоді москалі вели офензиву. Але наша двадцятка зі сотні Вітовського, до якої і я належав і якою командував десятник Іваненко, а пізніше вістун Осип Бойко, натрапила була на московську атаку на Бескиді і австрійський полковник не міг натішитися таким молодим військом у синіх одностроях, бо його старі „ополченці" були в старих чорних плащах, — і затягнув нас до окопів, де ми з радістю могли перебути бойове „хрищення", та пустити по кілька набоїв зі старих крісів „Вернділів", стріляючи тільки по одному набоєві, а потім закладаючи новий один набій. Москаль стріляв на нас шрапнелями і поранив був в плечі одного стрільця, Греха Якима з Волі Якубової, який, жартуючи, сказав був: — Стріляй мені тут, показуючи місце нижче плечей.

Ми москаля відогнали, але дістали наказ відступати до найближчого села взад, де переспали дощову ніч. Та на другий день ми знову пішли боком вперед до московської лінії, і нам вдалося цілій двадцятці перейти за ворожі лінії та дійти до якогось села (назви собі не пригадую), де не було ворога, і ми могли там переночувати, щоб найближчого дня йти дальше поза ворожою лінією, виминаючи — на основі інформацій цивільного населення — місцевості, де стояли москалі. Ішли ми поволі, обережно, але щасливо. Одного дня наша двадцятка (яка мала вже тільки 14 стрільців) спокійно спала собі на стриху, а в хаті відпочивали довший час три москалі, не знаючи нічого про нас. І так дійшли ми аж під Дрогобич, але не зачіпали москалів, бо інакше були б напевно, в найліпшому випадку, пішли в неволю, бо ж ми були десятки кілометрів в московському запіллі. Ми вдень спали, а вночі маршували. Під самим Дрогобичем натрапили ми на поляка, який нами дуже втішився (це було вночі), думаючи, що це вже наступає австрійська армія.

Коли ми минули Дрогобич і були вже в дорозі в напрямі на Городок, довідалися ми, що австрійці наступають і на нас натрапить російська армія, що втікає на північ із Карпат. Ми на своїй „раді" вирішили „здемобілізуватися" по селах, на північ від Дрогобича, і чекати на австрійців, щоб закінчити свою

партизанку, яка не могла нічого зробити, бо москалі мали всюди повно війська, в тому численну кавалерію. Наш найменший виступ проти ворога був би нашим кінцем, і то не знати, чи москалі були б уважали нас за армію, чи за банду. Австрійська армія була коротко в Дрогобичі, бо москалі перекинули з-під Перемишля численні військові частини і австрійці відступили в гори, а ми залишилися в різних селах на північ від Дрогобича (Добрівляни, Грушова, Татари, Дорожів) і чекали аж до травня 1915-го року, коли російська армія мусіла відступати аж на Поділля.

***

В травні 1915 року ми могли змобілізуватися, наділи однострої, озброїлися старими крісами і пішки маршували аж до Турки, де всіли до поїзду і заїхали до Коша УСС, який був у Варпалянці на Закарпатській Україні.

Не можу похвалитися славною Маківкою, де УСС вславилися в боях при кінці квітня і на початку травня 1915 року, бо я тоді ще був під москалем „здемобілізований".

В Коші УСС у Варпалянці мене приділили до похідної сотні і я чекав на вихід в поле, що сталося вже при кінці червня 1915 року, коли я прибув до своєї сотні Вітовського саме тоді, як УСС здобували колишню українську столицю Галич. Мушу признатися, що трохи страшно було мені переходити через міст на Дністрі, який обстрілювали москалі з гармат ґранатами й шрапнелями. Треба було уважати, щоб ногами не влізти в одну з ям, що вже були на мості, і падати долів, щоб охоронитися від шрапнелевих куль. Та я щасливо перебіг цей міст. Найближчої ночі був я на польовій сторожі на цвинтарі, та стрільці не боялися мертвих, тільки чуйно пильнували, щоб їх не заскочили вночі живі москалі.

Дня 27-го червня УСС увійшли перші до княжої столиці Галича. Сотник Вітовський обняв команду міста, з ратуші скинено російський прапор і на його місці замаяв синьожовтий прапор України.

Липень і серпень 1915 року УСС стояли в лісі під Заваловом, а частина на зміну йшла до першої лінії на фронт, що був на західньому березі Золотої Липи. Там вперше я почув, як стрільці співали відому пісню „Чуєш, брате, мій", під час похорону стрільця, що тоді згинув від московської шрапнелевої кулі.

Було гаряче літо, ми спали під цельтами, а вдень, у вільний від служби час, вигрівалися на сонці, поскидавши сорочки, в яких було повно вошей. Сотникові Вітовському його чура ви-

чистив сорочку від цієї комашні. Коли ж сотник одягав її, побачив одну расову вошу, бо їх було стільки вже і в лісі, що важко було їх позбутися. Та треба признати, що вже другого року війни, в 1916 році і пізніше, австрійська команда старалася, щоб нищити цю насікому тим способом, що щодва тижні всі стрільці йшли до купелі, а під час того їх одежа й білля давалося до дезінфекції, де сильним огріванням нищено воші.

27-го серпня 1915 року почався наступ на російські сильно укріплені лінії, і в цьому наступі згинув мій командант чоти чотар Іван Балюк, один із молодших ідеологів УСС.

Не був я на Маківці, але воював під Семиківцями над Стрипою, де відбулася завзята битва, яку історик УСС, згаданий вже д-р Ст. Ріпецький, називає „другим блискучим бойовим чином УСС після Маківки". Про цю битву написали німці у своєму звідомленні таке: „З нами йшли в наступ українські добровольці. Це, мабуть, найкращий відділ із усієї Австро-Угорської армії".

Так закінчився перший рік боїв УСС і Загальна Українська Рада з цього приводу писала про УСС:

„В полках УСС тепер міститься серце українського народу, те серце, що вогнем любови горить до поневолених мільйонів, що горить жадобою волі для скованого велетня, що за добро, за свободу, за правду, за світло для свого народу рветься до бою й уже цілий рік стоїть у кривавій боротьбі з його смертельним ворогом".

Письмо Загальної Української Ради кінчалося:

„Хай живуть хоробрі Українські Січові Стрільці! Хай живе український нарід!"

***

Хоч я сам не співаю, але мушу тут з приємністю згадати про стрілецькі пісні, які творилися на моїх очах, і на „прем'єрі" яких я дуже часто бував, бо мусів бути, це значить слухати, як їх співали їхні автори разом зі стрільцями-співаками.

Трапилося так, що УСС другу зиму, це значить зиму 1915-1916, могли на самім фронті переживати доволі спокійно, бо не було на їхньому відтинку фронту більших боїв.

При команді II-го куреня працювала так звана Пресова Кватира. Весна і частина літа 1916 року були спокійні на фронті і тоді Пресова Кватира могла спокійно працювати, це значить, тоді поети писали свої вірші, а композитори компонували до них музику — і так творилися стрілецькі пісні. Ані УПА, ані Укра-

їнська Дивізія не мали такої довгої передишки на своїх фронтах і не могли залишити стільки мистецької творчости, що її дали УСС, створивши нову епоху в українській пісенній творчості, що вже тепер уважається гейби народною.

Найславніша стрілецька пісня „Гей, у лузі червона калина", яку спопуляризував вже в Стрию 1914 року стриянин Грицько Трух, тоді ще стрілець, а пізніше він був поручником УСС, а після війни священиком Василіянином в Канаді. Ця пісня — це гимн УССтрілецтва, яке бореться за волю України. Про це співається і в поширеній колись і в Україні пісні „Ой, видно село" Лева Лепкого, яку використовували як „народну пісню" московські окупанти, замінивши слова „стрільці січові" на „стрільці червоні", які йдуть „за Вкраїну воювати". Стрільці мали і свою пісню Романа Купчинського про те, що „встоятись не було сили" — це пісня „Ой та й зажурились Стрільці Січові", в якій домінує не песимізм, а надія, що „вернуться ще тії Стрільці Січові — задрожить тоді Варшава". Деякі стрілецькі пісні, як „Їхав стрілець на війноньку" М. Гайворонського, або „Ой, видно село" Лева Лепкого були відомі в Україні ще під час війни.

Назвімо хоч деяких авторів стрілецьких пісень: Михайло Гайворонський, Роман Купчинський, Лев Лепкий, А. Баландюк, Гр. Трух.

При піснях треба б згадати й авторів стрілецьких пісень, цебто стрілецьких поетів: Р. Купчинський, Л. Лепкий, М. Голубець, Ю. Назарок, Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, М. Угрин-Безгрішний. Дехто ще згадує тут і мене (Л. Луцева), який перші свої вірші містив у віденському „Вістнику Союза Визволення України" вже в 1915 році, підписуючи УСС Лу-лу.

***

Восени 1916 року автор цих рядків був ранений у праву руку під Бережанами і перебув тоді першу операцію аж у Відні (досі мав він їх аж сім!). У Відні він закінчив гімназію в лютому 1917 року, здавши матуру з відзначенням, про що докладніше згадано у збірнику „Дрогобиччина — земля Івана Франка", яку він редаґував.

В Коші УСС, що був тоді в Пісочній коло Миколаєва, я був у Вишкільній сотні, яка пізніше стояла коло села Розвадова. Це був 1917 рік, вже після революції в Росії, наші надії вже були ближче до здійснення. Я був тоді вістуном і мав під собою рій, в якому були самі гімназійні учні, або й матуранти. Між ними був і відомий в Ню Йорку д-р Богдан Бородайко, який і тепер

розмовляє зі мною, як з „паном вістуном". Був в цьому рої ще матурист Юревич з Коломиї і стрілець Кармазин, що є священиком в ЗСА. Я не був „штрамак" і не командував 50 разів „долів", бо вже знав з досвіду, що стрілець напевно впаде сам „долів", коли йому засвищуть біля вуха ворожі крісові кулі, або коли трісне шрапнель над головою. Мої стрільці просили мене відвести їх десь трохи дальше на площі вправ від високої команди, щоб там закомандувати довше „долів" під час якого можна було б навіть „по тихо" закурити.

***

Ще мушу згадати про те, що на початку 1918-го року я мусів скінчити офіцерський курс, який був при 25-му Корпусі в Роздолі. Там нас було три УСС: Володимир Назаревич, стрілець Юрик і я. Курс мав чисто пруську програму, його вели пруські підстаршини, хоч його командантом був поручник мадяр. Німецький фельдфебель так звинно учив нас „фехтуватися", що своєю тичкою всіх перемагав, тільки наш стрілець Юрик зміг його перемогти та вибити з його рук ту жердку, якою він всіх перемагав і яку мусів кинути, піддаючися нашому стрільцеві.

Ще варто згадати, яке враження зробив на мене перший день, зглядно перша ніч побуту в Україні. Я був на відпустці, коли наш Легіон, в дійсності його Кіш (кадра) відходив на Україну. Я прибув на Україну сам через Київ до села під Єлисаветом, і вже першої ночі дістав службу дижурного старшини, бо я вже був підхорунжим. Вночі о півночі пішов я контролювати варту та стійки біля магазинів. Почув я спів прекрасного хору і пішов в його напрямі. Там я побачив таки справжній принагідний хор, що ним дириґував дириґент, а кругом стояли зацікавлені слухачі, між ними численні УССтрільці. Це була моя перша зустріч із українським селом.

Софія Тобілевич, дружина відомого драматурга, з найбільшою похвалою написала про побув УСС на Херсонщині влітку 1919 року в окремій книжечці „Рідні гості" (Ню Йорк, 1954). УСС під час побуту в Україні були під командою архикнязя Вільгельма Габсбурґа (Василя Вишиваного). УСС могли успішно обороняти українське населення від надужить австрійців і мадярів, бо навіть найвищі австрійські командири не могли виступати проти архикнязя.

***

В 1919 році я був у IV-му Курені УСС під командою поруч-

ника Струця. Курінь був приділений до Самбірської бриґади сотника Гофмана. Тут згадаю тільки те, як ми з частинами Третього Корпусу здобули були 30 серпня 1919 року золотоверхий Київ і як нас овацейно вітало населення нашої столиці, радіючи з цього, що ми прогнали большевиків. На жаль, внаслідок нерішучости найвищих політичних і військових кол, вночі цього ж дня — 30 серпня — війська білих москалів (Денікіна) встигли зайняти Київ і галицький курінь, що зайняв був будинок Думи, та сотня, де я був командантом чоти, яка стояла на пошті — попали в полон Денікіна і я вже 31 серпня був в полоні в бараках для полонених в Дарниці за Дніпром. З Дарниці я втік аж в жовтні 1919 року.

Втікши з денікінського полону, прибув я до Вінниці, де, на щастя, стрінув січового стрільця Назаревича, в якого переночував і, змірявши гарячку, побачив, що я хворий на тиф, бо температура була 41 Цельзія. Товариш Назаревич врятував мені життя, бо силою впхав мене до шпиталя, який був привіз із Женеви д-р Новак. Тисячі хворих УСС і вояків українських армій, Галицької і УНР, лежали на долівках на станції залізничній і ніхто ними не цікавився, бо хворих „обслуговували" ті, що вже були виздоровіли. Я мав щастя, мене в шпиталі д-ра Новака обстригли, викупали і положили до ліжка з білим чистим простиралом. І там я лежав та бачив, як вночі сестри по-тихо, не будячи хворих, винесли мого лівого сусіда, який помер на тиф. Його прізвища не знав і не знаю, бо сестри не оповідали про це нікому, щоб не страшити хворих. Я це знав, бо не міг спати: мені коло лівого вуха докучала пухлина, яка мене душила, вчинившися внаслідок високої гарячки, що тривала довший час, бо я, хворий, не чистив довший час уст.

Минувся був тиф, але ця напухлина мені так докучала, що мене перенесли до міського шпиталю в Вінниці, де мені зробили операцію. Час втікав, Галицька Армія була в „союзі" з Денікіним, а пізніше з большевиками і вкінці втекла на південь, десь аж під Одесу, а мене залишили у Вінниці. Під час володіння большевиків увійшли до лічниці два комуністичні вояки й заявили, що вони шукають за зброєю. Я лежав на ліжку і в мені дух заперло. В моєму наплечнику був револьвер фірми „Фроммер", який мав я ще із Галичини. Та енергійна сестра вхопила цих комуністів за плечі і викинула з кімнати, де лежали хворі, кажучи, що вони не сміють шукати за зброєю, бо можуть настрашити хворих, що мають високу температуру. Я до сьогодні по-

дивляю цю хоробру українську сестру, що їй на ім'я було Мельник.

Я із забандажованою ще головою був на мітинґу, на якому „вітали" Леніна, Троцького, червону Галицьку Армію і... накінці „Всемірную революцію".

Та наради скінчилися і „червоні галичани" мали йти на фронт проти Польщі. Я поїхав до Третьої Бриґади, що стояла десь під Одесою в німецьких селах. Звідтам десь перед самим Великоднем 1920 року наша Третя Бриґада (ЧУГА) під командою сотника Станиміра відійшла на фронт проти Польщі. Тоді на тому фронті згинув чотар Фодчук, з яким я втікав із денікінської неволі. На Великдень наші стрільці йшли на цвинтар, де були гістьми місцевих українців, які тоді гостяться самі і всіх прохожих не тільки їжею, але й горілкою. А треба знати, що харч у Червоній Галицькій Армії був недостатній.

—— ❋ ——

ІЗ СТРІЛЕЦЬКОГО ГУМОРУ

ГРІХ ЗА ХУДОБИНУ

Два старі галицькі „ляндштурмаки" йдуть на стежу в Карпатах. Нараз побачили в долині козаків. Один з них намірюється, щоб стрілити. Другий каже:

— А вважайте, куме, щоб ви коня не поцілили; все то шкода худобини.

—— ❋ ——

І ВІН ТАК ДУМАВ

Сотник Кишка каже до чури:

— Грицьку, мені здається, що печеню сьогодні щось чути.

— Голошу слухняно, і я так думав, пане сотнику, але не хотів вам псувати апетиту.

—— ❋ ——

В КАСАРНІ

— Стрілець Щипавка! — кричить вістун. — Скажи, що стрілець повинен зараз рано зробити?

— Одягнутися.

— Зле! Скажи ти, Баричко!

— Умитися!

— Зле! Капуста!

— Піти за потребою.

— Зле! Ніхто з вас не знає. Повинен ще увечері вичистити всі ґудзики від одностроюі Зрозуміли?

ДОРОГАМИ СМЕРТИ

Написав Роман Шраменко

У 35-ту річницю смерти закатованих німцями українських політв'язнів під час вивозу з німецького концлагеру Грос Розен до Нордгавзен - „Дора" (лютий-березень 1945).

Нас вантажили у відкриті товарові вагони по п'ятдесят чоловік в кожний.

На дворі розлогого залізничного двірця було холодно та сніжно. Довкруги двірця — німецькі СС з добре вигодованими вівчурами, що постійно гарчали та кидалися в наш бік. Нам видавали, вже при самому вході до вагону, одну четвертину гливкого хліба і трохи чогось в роді мармеляди, а тоді у вагон.

Вантаження тривало приблизно шість годин, при температурі замерзання води. Ми всі були одягнені в флянельові „уніформи", що мали знані білосиві, або темносині паси. В нас усіх були дерев'янки на ногах, а обстрижені та виголені хрести на головах були прикриті кацетними „беретами", що були також з тієї самої флянелі.

Поки поїзд нарешті рушив, ми всі вже були сині від зимна, як і припорошені снігом. Люди тулились один до одного, взаємно натирали собі плечі, щоб не відморозити дорешти легенів, допомагали більш ослабленим та старшим, шукаючи хоч найменшого затишку у відкритім товаровім вагоні.

СС-и розмістилися по стійкових з дашками будках, понад нашими головами, в кожній по двох. Ці будки були прикріплені поміж вагонами так, що вартові могли мати під обстрілом два вагони кожночасно.

Поїзд повільно просувався поміж гористі терени Горішнього Шлезьку і ми не знали куди нас везуть. Одначе, майже всі ми були задоволені, що нарешті вийшли з життям з дикого Грос Розену, де кожного дня масово, сотками, вбивали людей, видумували прерізні роди знущань, зокрема над політичними в'яз-

нями, жидами та священиками, яких тут було доволі, зокрема з Франції, Польщі та Чехо-Словаччини.

Пару тижнів перед нашим виїздом прибули тут великі транспорти з в'язнями з Осьвєнціму, бо зближався там фронт і їх, тих, що не повбивали, силою впихали в наші і так переладовані бараки. Ми спали, принаймні в нашому 9-му бараці, всі покотом на долівці, дослівно без найменшого відступу, один біля одного. А коли хтось вночі хотів вийти до лазнички, тоді переступав людям голови, а вони вже навіть не реаґували. Кожного ранку в нашій залі підбирали з десяток задушених, або прямо повбиваних людей. Найгірша справа була з ранішнім апелем. В 6-ій годині ранку на дворі ще ніч і гірська зима. Раптом пронизливий свисток і божевільне: „Апель!". До п'ять хвилин треба бути одягненим і бігти чим скоріше на двір, щоб ставати в трьох рядах, де будуть нас рахувати, оглядати та всіляко притримувати, щоб люди костеніли на морозі.

Мавши 20 років та бувши трохи загартованим спортом і партизанкою, я все якось вспівав на ці апелі, але одного тижня хтось під час сну потягнув мої дерев'янки, які я, звичайно, скидав з ніг і вони мені служили за подушку під голову. І ось прийшов „апель", а я босий... На дворі сніг і мороз, а тут уже б'ють палками „капи" (переважно рекрутовані з кримінальників). Я рад-не-рад погнав босий на двір. У першій хвилині й не чув я зимна, бо крик наглядачів, свист, побої, все це якось зливалось в дику ґаму божевілля. Але постоявши на снігу 5-10 хвилин, мої ноги почали примерзати до нього. По правому боці від мене стояв мій старший друг, сотенний УПА Жарина з Крем'янеччини на Волині, а по лівому жид, професор з краківського університету, прізвище якого вже й забув. Вони почали мені допомагати, але тут треба стояти й не рухатися, бо викличуть наперед і, звичайно, будуть бити... Видержав я якось апель тим разом недовгий, може яких двадцять п'ять хвилин, а коли нам дозволили іти назад до бараку, я вже не міг рушитися з місця... Друзі відтерли мої ноги, Іван Гнатів з Рави Руської приніс з якогось померлого в'язня онучі та нові дерев'янки...

Ґрос Розен — хто його пережив, цей дійсно був щасливцем і тому ми їхали в незнане, може і гірше, але подальше від цього пекла каменоломів, де ми тяжко працювали і вмирали, забуті цілим світом.

Наш поїзд нараховував понад тридцять вагонів і всі вони були заладовані в'язнями. Ми їхали дуже повільно і що пару го-

дин звертали на бічні залізничні рейки, пропускаючи військові поспішні ешельони, що їхали на фронт, який гримів позаду нас на польсько-німецькому кордоні. Червона Армія була в повному наступі.

Кожного ранку нам казали виходити з поїзду, який, звичайно, ставав десь серед поля, і тоді ми дещо прочищували вагони, як і виносили померлих, або постріляних вартовими СС-ми. Трупів скидали в останній вагон, що був прикритий брезентом. Одного такого ранку мене заставили носити мертвих до цього вагону і ми з Володею Корнієнком із Запоріжжя почали їх там складати. Коли ми виносили до цього вагону молодого, може десь 16-літнього юнака, я завважив, що він ще теплий, хоч непритомний. Володя, що був фельдшером у совєтській армії, а пізніше в УПА, скоро привів його до притомности і ми поклали його на купі закостенілих трупів, що вже байдуже дивилися на все своїми мертвими, широковідкритими від болю очима. Наш воскреслий юнак виявився українцем, гуцулом десь з-під Кут, що був вивезений німцями на роботу, але втікав і його зловили та запроторили до Ґрос Розену. Ми його „відтерли", дали з'їсти моркви, яку Володя дістав від земляка з Ростова, який працював у кухні, і наш гуцул Михайло, яку годину перебувши у вагоні на верстві трупів, помандрував назад живий до „свого" вагону. Але, вже на другу ніч його убив вартовий, як він пробував вискочити з поїзду, очевидно заплянувавши втечу в гори, хоч і не свої, але сподівався знайти там волю, що манила його довкруги розкинутими лісами й засніженими полонинами.

Три дні нам не давали нічого їсти, а пайки хліба, що їх ми одержали в час від'їзду з Ґрос Розен, ми з'їли вже першого дня. Дехто мав якісь „припаси", одну-дві сирі бараболі, цибулю, чи моркву, але вбільшості в нас не було нічого ні їсти, ні пити. Ми відкривали роти і ковтали сніг, що падав на наші голови.

Третього дня люди, без харчу і в холоді, почали хворіти та в неописаних болях вмирати... Звичайно, першими жертвами ставали старші.

Під вечір третього дня наш поїзд став на окраїні якогось містечка.

Сніг перестав падати і на дворі заносилося на добрий мороз. Навколо ще працювали робітники, які вантажили на сумежний поїзд якісь пачки, залізничне приладдя тощо. Ми пробували нав'язати з ними розмову, але ніхто з них до нас не говорив і навіть не дивився в наш бік. Василь, найбільш моторний з нас усіх, що знав знаменито німецьку мову, почав голосно говорити про

наш стан. За ним, по-українськи, в подібний спосіб апелював Залізняк з Володимирщини, але робітники своє скінчили і почали відходити. Ми в апатії відвернулися, проклинаючи німців та їхній жорстокий світ.

Одначе сталося чудо.

Десь через годину, як на дворі вже добре посіріло, ми почули з-поза других рейок, на яких стояли порожні пасажиртькі вагони, як хтось кликав по-українськи: „Гей, земляки, звідкіля, хто ви?". Залізняк почав відповідати і ми вкоротці довідалися, що наш співрозмовець є з Житомира, працює тут, як „остарбайтер" і бажає нам якось допомогти. Декількох з нас почали гарячково радити, щоб втікати, але наш співрозмовник категорично відраджував, запевняючи, що ми тут не пройдемо навіть два кілометри як нас зловлять, бо довкруги військова зона з огляду на велику фабрику панцерних возів та іншого військового устаткування. Залізняк одначе договорився, що він нам принесе дещо з'їсти, що через якийсь час і сталося, як наш незабутній житомирець вкинув нам трохи хліба, марґарини і, на радість курців, декілька папіросів.

Наша українська група тихо та чесно поділилася принесеним, що дало нам не абияке підкріплення, принаймні ще на один день жорстокого життя.

На другий день, тобто чствертий від нашого виїзду, нам дали перший раз приділ, що складався з куска хліба і якоїсь рідини, що її привезли до нашого поїзду. Також вкинули нам свіжої соломи до вагонів, які ми перед тим ретельно почистили. В нашім вагоні, що в Грос Розені нараховував 50 осіб, залишилося вже 39 чоловік. Одні повмирали, трьох вартовий застрелив, а двох вискочило під час їзди, шукаючи волі в покритих снігом горах.

Ми почали привикати до зимна, до їзди, яка була довга, повільна та в більшості зводилася до вистоювання на окраїнах міст, бо ми були в останній категорії, якій дозволяли пересуватися залізничними шляхами.

Нарешті, десь на сьомий чи восьмий день, ми приїхали до Дрездену, що було великим досягненням. Ми бачили — на нашу радість — побомблені американцями та англійцями залізничні споруди, мости, а також горіючі будинки. Під час алярмів нас залишали з декількома вартовими у вагонах, але альянтські пілоти ніколи не кидали бомб, ні не обстрілювали нашого поїзду.

Ми не знали точно скільки в цім транспорті українців, хоч у нашому вагоні їх було одинадцять: п'ять наддніпрянців, трьох

бувших членів української поліції, а двох з Українського Підпілля; три волиняки, всі бувші учасники партизанських дій на Волині; два галичани, або з частин української поліції, і один холмщак, член ОУН і УПА.

В інших вагонах було всюди по декілька українців, серед яких найбільше число становили наддніпрянці. Майже всі були, за дуже малими вийнятками, заарештовані за співпрацю з українським підпіллям і спочатку вивезені до Кракова, до тюрми Монтелюпа, а опісля до концлагерів.

Ще треба згадати, що арештовані жінки, які також були вислані з Кракова, або інших тюрем, зокрема Криниці, Бохні та Варшави, до концлагеру в Грос Розені, переходили далеко гірші муки, чим чоловіки. Їх держали окремо в таборі, що був відгороджений колючими дротами від чоловічого. Звичайно, як і серед чоловіків, був тут повний інтернаціонал, але в більшості переважали тут молоді жидівки та польки. Вони переходили всілякі медичні експерименти та всілякі інші знущання, що в подавляючій більшості зводились до сексуальних.

На чотирнадцятий день від нашого виїзду з Грос Розен, ми опинилися знову у гористій околиці Німеччини, біля містечка Нордгавзен, де в підніжжях масивних скилястих гір розмістився спеціялізований концлагер „Дора", а під горами, в їхньому нутрі, побудовано величезну фабрику ракет „V-I" і „V-II", що ними тероризовано Англію.

Коли нам сказали виходити з вагонів, ми були, можна б сказати, ходячі трупи. Довга їзда, голод і холод, а тоді різні недуги, побої, все це мало нищівний вплив на наш фізичний і психічний стан. У нашім вагоні забракло знову 7-ох людей, які загинули під час їзди, а понад десяток не могли вже ходити, були обпухлі, посинілі і байдужі до дальшого життя.

Наша українська група, як на диво, держалася ще сяктак добре. Усі, за виїмком Залізняка, Володі та старшого вже професора-наддніпрянця, держались на своїх кволих ногах та, тримаючись спільно попід руки, повільно посувались у формуючий похід.

Оголошено, що всі, хто не може іти, зможуть скористати з підвозу вантажними автомашинами. Хтось з нас висловив недовір'я цьому і ми кинулись до поїзду та прямо силою витягли Залізняка і Володю та потягли їх, напів живих, в ряди соток живих людських примар. Професор залишився у вагоні, разом з іншими, запевняючи нас, що завтра зустрінемось в таборі. Одначе так не сталося, бо всіх, хто не міг іти (3 до 4 кілометри

від станції), по нашому відході СС-и постріляли і на другий день привезли їх до табору, але впрост до крематорії. Так загинув професор, прізвища якого не знаю, а з ним в інших вагонах також багато українців, про що нас пізніше інформували інші в'язні, вже з „Дори", що були вислані там для вантаження на тягарові авта трупів та чищення вагонів, в яких проїхали від Грос Розен до Нордгавзен і які були свідками нелюдських терпінь та брутального розстрілу кількох сотень людей, що не могли вже ходити своїми ногами.

В „Дорі" обставини були дещо кращі, бо тут потребували людських рук до праці у фабриці ракет, як і при спалюванні людських тіл у величезній крематорії, яких тут привозили з інших концлагерів.

В „Дорі" понад 50 % становили в'язні з Чехо-Словаччини, Бельгії та Голляндії. В більшості були це інженери та механіки, що працювали в підземельній фабриці ракет. Харчування тут було три рази денно, а навіть видавали працюючим при ракетах цигарки і мило.

Нас насамперед відставлено до таборового шпиталю і вже першого дня я пізнав там українця-лікаря з Дніпропетровська, що працював тут уже другий рік. Завдяки йому, я позбувся перестуди, корости і він мене дещо підгодував.

Наша українська група тут в „Дорі" поповнилася ще кількома українцями, яких заарештовано у Львові після проголошення 30-го червня 1941 року Української Державности.

Усі ми собі взаємно допомагали і це довело до нашого перенесення до концлагеру в Дахав, до іншої німецької машини смерти.

Більшість з тих, що була в Грос Розені, не живе. Їх помордовано, або знищено під час транспорту до Нордгавзену, чи вже в дорозі із станції до табору. Деякі погинули в „Дорі", інші вже в Дахав.

В триднять п'яті роковини цих трагічних днів смерти знаних і незнаних синів української землі, що впали жертвами для звироднілого режиму гітлерівської Німеччини, згадаймо їх у наших серцях та думках.

САМОВИЗНАЧЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Написав Я. Гайвас

На наших очах, на очах тільки одного покоління, Карпатська Україна пройшла бурхливий історичний шлях розвитку від „ґенс фіделіссіма" — до суверенного народу. Неначе на глум, хоч це мало бути в устах мадярських наїзників найвищим відзначенням, цю частину українського народу прозвано найвірнішим плем'ям — ґенс фіделіссіма — мадярської імперії, яка століттями намагалася в серці Европи плекати колоніяльну систему, в якій є нарід-пан і хазяїн та народи другої кляси, призначені йому на служіння.

Майже неймовірним є факт, що це сталося після тисячоліття гніту й денаціоналізації, тобто виривання народного кореня й накидання чужих форм і чужого змісту. Тисячу років тому син основоположника мадярської держави, святого Стефана, дістав титул „дукс рутенорум". Майже від колиски мадярської державности і аж до найновіших часів Карпатська Україна була, здавалося, безвільною частиною тієї держави. Власне, тільки здавалося. Бо під поверхнею життя, в глибокій духовості народу був власний зміст, власне розуміння життя і його відчування не переставали тривати, жити, поволі визрівати, щоб у пригожому моменті вийти на поверхню.

І коли після тисячі років нарід не загинув, пробудився, цей неймовірний факт міг здаватися чудом. Для декого це навіть може бути вагомим доказом, що „нарід вічний". Та це не чудо, це органічний, природний розвиток, це одна з великих віх, які показують, куди народи й куди ціле людство йдуть. Про Карпатську Україну кажуть, що там почалася Друга світова війна. Воно так. Але там почалося щось більше, щось важливіше. Там почався новий, вищий етап зрілости народів нашої землі. Те, що сьогодні бачимо кругом, поставання націй-держав, зливання племен у народи, консолідація націй і всіх її елементів в органічну цілість, — це було продемонстроване на Карпатській Україні півсторіччя тому.

Як і кожний глибокий суспільний процес, так і цей починався раніше, розвивався довший час, наперед зовсім невидний для людського ока і повільними темпами, щоб в останньому моменті вибухнути у всій своїй величині і розмахові. Перші парості нового показалися на Карпатській Україні в часі „Весни народів" 1848 р. Ми не знаємо, хто перший ужив ту знаменну назву, так само, як ми не знаємо, чи ті, що її вживали сторіччя і чверть тому, здавали собі справу з того, яке літо, яке визрівання буде після тієї весни і як воно змінить обличчя нашої землі.

Перші проблиски весни в той час на Карпатській Україні зразу показали його основні прикмети, а серед них найважливішу: Закарпаття — невідлучна органічна частина українського народу, жива частина живого народного тіла. Тодішній провідний діяч Карпатської Русі, пізніший москвофіл Адольф Добрянський, відбив цей факт у своїй вимозі створити „Руський Коронний Край" у рамах Австрійської монархії, зложений зі Закарпаття, Галичини й Буковини. І хоч він сам зійшов на манівці, але в цій своїй вимозі він пішов за голосом землі, голосом народу, що її замешкує. Саме тоді, після стількох років насильного

відірвання, упала відповідь тим усім, що хотіли б відірвати цю частину від її матірнього пня. А таких не бракує і тепер, навіть на цій землі, хоч їх число щораз менше та меншає далі.

Сьогодні Закарпаття, разом з майже усіма українськими землями, окуповане большевицькою Москвою. Одначе, нарід його став суверенним у своїй поставі, своєму розумінні життя і себе самого та в своїх прагненнях і змаганнях. Большевицька окупація — це назверхня шкаралупа, під якою живуть і трудяться люди, які знають, ким вони є, які свідомі, що скорше чи пізніше вони стануть вільними й рівними усім народам світу, і які крок за кроком у цьому напрямі змагають. Доказ цього в участі карпатських українців в сучасному відродженні на Україні. Карпатська Україна дала йому не менше вкладу, як будь-яка інша частина українського народу.

Колись писав полковник Євген Коновалець, що у великому вогні витоплюється сталь. Цей вогонь для народу — це боротьба за свої права. Важка, вимоглива, не раз вийнятково жертовна. Але без цього вогню не витопити сталі.

Для Карпатської України поверсальська Европа була тим горнилом, в якому нарід гартував себе і здобувався на вищі форми. Чехо-Словацька Республіка була твором і частиною тієї поверсальської Европи, побудованої без будь-яких принципових фундаментів, а через те і призначеної на швидкий упадок. Чехо-Словаччина все ж таки була одним з кращих зразків демократії. Надхненна духом Томи Масарика, вона намагалася зберегти основні демократичні норми, що не було легко в тодішньому оточенні. Не хочеться вжити цього слова, але кругом були шакали. Запаморочена привидами панування над іншими народами Мадярщина, „монархія без монарха", кандидат на формуючу силу в обширі середущої Европи без усвідомлення, що в цій Европі діється й куди вона йде. Румунія, королівство нужди народу й блиску шляхти, просякнута підкупством, марнотравством і теж жадна чужих земель, й накінець славетна поверсальська Польща. Звільнена з поневолення, яке тривало майже півтора століття, всю свою увагу й усі свої сили звернула вона на поневолення й денаціоналізацію інших. Накінець ваймарська Німеччина, колись „країна філософів і поетів", а тепер країна вчених, інженерів, будівничих і винахідників, країна, яка могла стати провідником інших народів, стала їхнім прокляттям. І серед них демократична Чехо-Словаччина.

Демократичність Чехо-Словаччини зовсім не перешкоджала чеським демократам експлуатувати, денаціоналізувати, насаджу-

вати штучно чеське коштом українського й словацького, де тільки можна було. Таким чином українці Закарпаття мали вийняткову нагоду пізнати велику фундаментальну правду, що чужа держава, будь вона демоліберальна, соціялістична чи яканебудь інша, є державою чужого народу, який у першу чергу дбає про свої справи й потреби і коштом іншого, там де можна. Чудесна практична лекція, яку дехто з наших українських сучасників забуває і, як не диво, сьогодні між нами тут і там появляються ілюзії, що хай тільки зміняться форми й методи чужого режиму — і нам вистачить. Що це не так, карпатські українці пізнали протягом довгої лекції, яка тривала двадцять років між двома війнами. І нам сьогодні не слід забувати їхнього досвіду. Це, що зрозуміли селяни Закарпаття, це тепер слід на кожному кроці пригадувати нашим інтеліґентам.

Уже згадано про те, що в добі „Весни народів", коли родилося щось нове, чий дальший розвиток мабуть нікому в голову не приходив, русини Закарпаття виразно заявили, що вони одно з такими ж самими русинами Галичини та Буковини. Очевидно, що в той час і в тих умовах вони ще не могли сягнути своїм зором далі, на Наддніпрянську Україну. Та це прийшло в іншому переломовому пункті Европи і світу. Це прийшло після Першої світової війни.

Коли ми сьогодні відгребуємо старі фоліянти й зачитуємося виступами делеґатів на конференції у Любівні 8-го листопада 1918 р., які з'їхалися з відомих сьогодні сіл і міст Пряшівщини: Свидника, Стропкова, Гуменного, Межиляборець, Бардієва, Спішу, або таких самих селянських делеґатів Свалявщини, що того самого дня з'їхались у Сваляві, то бачимо, що їхні тодішні думки й прагнення є нашими думками й прагненнями сьогодні: „Наш нарід прагне свободи, демократії, миру, і тому ми хочемо з'єднатися з країною наших братів — Україною", або „Карпато-Руська Національна Рада прагне звільнити руський нарід з мадярської неволі... Вона теж бажає з'єднати карпато-українські землі з іншими українсько-руськими землями".

А найкращим доказом постави русинів Закарпаття були їхні виступи на конференції в Сигіті 18-го грудня того ж року. Цю конференцію скликали мадярони, які хотіли провести рішення за прилучення до Мадярщини. На їхні пропозиції заля відповіла: „Ми не хочемо Мадярщини, хай живе Україна!"

В той час, коли на самій Карпатській Україні населення в такий спосіб виявляло свою волю, в місті Скрентоні, Пенсильвенія, відбулася 19-го листопада 1918 року конференція Народ-

ної Ради карпато-українських еміґрантів у ЗСА і вона вирішила приєднання до Чехо-Словаччини.

Нам ясне, чия постава повинна мати більшу вагу: народу чи еміґрації. Але в цьому світі рішає в першу чергу сила. А тієї сили не ставало нам, щоб перевести свою волю в життя.

З практикою чужої демократії запізнався закарпатський українець дуже швидко. І вже 16-го березня 1921 року Григорій Жаткович, один з промоторів рішення у Скрентоні про прилучення до Чехо-Словаччини, який власне став губернатором Карпатської України, зрезиґнував, бо переконався, що демократичність Чехо-Словаччини не забезпечила національних прав закарпатцям. З цього ще скорше народні провідники витягли висновки й заложили 29-го квітня 1920 року „Просвіту", яка через свої читальні, розкинені по селах, перетворювала людську масу в людську силу. Людям було замало, що Чехо-Словаччина дбала про піднесення матеріяльного рівня, покращання соціяльних умов, навіть закріплення людських прав. Люди хотіли бути повністю собою, хотіли бути господарями на власній землі, хотіли мати свого податкового урядовця, свого учителя, свого жандарма, хотіли самі рішати свою долю під кожним оглядом: не хотіли „старшого брата".

Вслід за „Просвітою" в 1921 році прийшов український театр, український Пласт, українська преса. Виростає українська молодь, що стає в авангарді активного українського життя. В 1929 році відбувається І З'їзд Народовецької Молоді в Ужгороді, який стає переломом. У цьому самому році націоналісти розпочали бойову форму визвольної боротьби замахом студента Василя Тацинця на одного з керівників протинародної аґентурної роботи. Боротьба за культурне самозбереження й розвиток переростає в боротьбу за повні національно-політичні права. Нарід, що стихійно в добі „Весни народів" шукав розв'язки у „коронному краю", який мав з'єднати всіх українців австро-угорської монархії, а в 1918-19 роках шляхом поєднання з Києвом і Львовом засвідчав свою волю і свої прагнення, тепер усвідомлює собі конечність консеквентної важкої національно-політичної боротьби, що єдина може забезпечити вільне життя і вільну творчість у власній державі.

І тому, коли валилася Чехо-Солваччина, творення самостійних державних форм українцями Закрпаття були закономірним явищем, плодом внутрішнього розвитку народу, вислідом його довголітньої праці й боротьби. Антиукраїнські сили, а в першу чергу поляки, аж захлиналися, так розносили по цілому світі,

що національний рух на Карпатській Україні — це діло рук насланих звідусіль націоналістичних організаторів і пропаґандистів. Правда, націоналісти зліталися дослівно з усіх боків. Але коли б населення Карпатської України само не хотіло власної держави, тоді воно було б глухе на націоналістичні проклямації. А воно ще довгі роки перед прибуттям націоналістів, ще тоді, коли ОУН взагалі не було, виявило, чого воно прагне.

Найкращим свідоцтвом тому був вислід виборів, що відбулися 12-го лютого 1939 року. Не зважаючи на всебічні намагання мадярів, рафіновану політику Польщі, виявлену злу волю тодішніх можних цього світу Гітлера і Муссоліні та апатію чехословацьких державних чинників, українське населення пішло масово до виборчих урн і на 285 тисяч управнених голосувало 265 тисяч, з того 245 тисяч віддало свої голоси за самостійну українську державу.

Події на Карпатській Україні, особливо в останній стадії, коли вже валилася Чехо-Словаччина, є для нас і на сьогодні та завжди залишаться неперевершеною політичною лекцією. З неї черпати політичний реалізм, вчитися тактики і метод.

Почнімо зі західніх великодержав. Англія і Франція, які мусіли бути найбільше заінтересовані, бо ж їхні противники нищили їхніх союзників і приготовляли собі випадові позиції для нападу на них, сиділи тихо й були щасливі, що їх не чіпають. Вони не тямили, що і на них прийде черга та що це тільки питання часу. Чи ми маємо щось інше сьогодні? Чи інакше є їхнє поступування у відношенні до, назвім для прикладу, Афганістану? Вони проголошують заяви, але бояться заплатити ціну золота і крови. Забувають, що завтра вони заплатять ціну куди вищу, але тоді вони вже не відхиляться від неї, бо гра йтиме за їхню шкіру.

Аґресори, як звичайно, засліплені собою, своїми хвилевими успіхами, поза ними не бачать нічого іншого. Гітлер і Муссоліні — жалюгідні ілюстрації цьому. Жалюгідно виглядає на цьому дуже чорному тлі тодішня Польща. Окружена смертельними ворогами, большевицькою Росією й Німеччиною, вона прагнула тільки двох речей: покористуватися нагодою й пограбувати ослаблену Чехо-Словаччину та розправитися з українцями. І це їй на короткий час удалося. Сьогодні не хочеться вірити, коли побачимо, які сліпі були в той час польські найвищі державні діячі. Вони були готові заплатити кожну ціну, щоб тільки згнобити Карпатську Україну. Нам не раз здається, що ми поступаємо нераціонально, занадто піддаємося емоціям, забуваємо холод-

нокровно важити, щоб опісля, щойно після холодного розрахунку зважитися, але в обличчі такого нашого поступування тодішні польські діяч прямо божевільні. Власними руками обсували вони скелю, яка мусіла їх розчавити.

Цікаво, що в цьому концерті сліпих і нездар найкраще випала Румунія. Не зважаючи на намови союзника і приятеля Польщі, румунський король і його співробітники не далися втягнути в гру. Навпаки, виразно від неї відмовилися. Правда, в останньому моменті не витримали й, не знати під чиїм тиском, видали проти закону й проти власних заяв та обіцянок численних січовиків в руки нападаючих мадярів.

Поступування чехів відносно Карпатської України були цілком у стилі їхніх головних ворогів. Вони робили все можливе, щоб ослабити Карпатську Україну, їх природного й найпослідовнішого союзника. Нещасний Гаха ставляв всі можливі перешкоди, щоб не допустити до виборів. Після виборів, він і його уряд намагалися не допустити до скликання Сойму Карпатської України. Та на тому не кінець. Генерал Прхаля, головнокомандуючий чеськими збройними силами на Карпатській Україні, всю свою силу сконцентрував на роззброєння Карпатської Січі, свого єдиного на той час союзника. День перед головним мадярським нападом, 13-го березня, він кинув всі чеські збройні сили на боротьбу і роззброєння Карпатської Січі. В боях, що тривали цілий день, загинуло понад 100 січовиків. А коли кілька годин пізніше мадяри розвинули генеральний наступ, чехи почали покидати Карпатську Україну і передавати її оборону Карпатській Січі, разом зі зброєю, амуніцією та усім воєнним постачанням; тій самій Січі, яку перед декількома годинами намагалися всіми воєнними засобами знищити.

Як же на цьому загальному тлі виглядає українська сторона? Як поступали наші діячі й керівники, як заховувалося населення, що робив командний склад українських збройних сил та вояцтво взагалі?

Почнім з політичних провідників, отих „простих" священиків, учителів, інженерів, адвокатів і селян. Коли мадярські дивізії наступали на недалеких кордонах країни, мавши за собою підтримку Гітлера, Муссоліні і Польщі, прості селяни й вийшлі з них інтеліґенти, на чолі з священиком Авґустином Волошином, зібралися на відкриття свого парляменту, який мав записати велику сторінку історії. Як міністер, президент країни о. Волошин в останньому моменті вислав ще ноту до Берліну, в якій писав: „Українці . . . будуть боротися проти кожного нападу, навіть про-

ти об'єднаних польських і мадярських сил..." Коли ж декілька годин пізніше представник Німеччини передав в часі засідання Сойму ноту берлінського уряду, в якому той радив: Прошу поінформувати Уряд Карпатської України усно, що з огляду на те, що мадярські війська на широкому фронті посунулися вже вглиб Карпатської України, уряд Німеччини радить йому не ставити опору...", то Сойм Карпатської України, не звернувши ні словом уваги на те послання могутньої в той час Німеччини, продовжував свою програму. Ці люди знали, що на них дивляться тисячі років історії їхнього народу, що на їхній поставі в цьому моменті покоління їхніх наслідників будуватимуть, як на непорушній скалі, своє життя і свою долю.

А січовики? Зі зброєю в руках, а в численних випадках і без неї, ставили чоло наступаючим танкам і гарматам, чесно виконували свій обов'язок, обороняли свій нарід і свою землю. Одні з них загинули на побоєвищах Другої світової війни, в підпіллі, в рядах УПА, розстріляні, або в катівнях, інші розсіяні по Україні і по світі продовжують розпочате діло.

Карпатська Україна самовизначилася і цього самовизначення вже нікому і ніколи не змінити!

Дмитро Загул

Я ЧУЮ ПІСНЮ...

Я чую пісню, мов крізь сон
Далекий Черемош гуркоче;
Мені вчувається щоночі
Той шелест листя, шум сосон.
І щось тій пісні в унісон
Так ніжно в серці зашепоче...
Я чую пісню — мов крізь сон
Далекий Черемош гуркоче.

То спів засмучених флояр,
То стогін журної трембіти, —
Зашелестять шовкові цвіти
І з серця скотиться тягар.
Туди, де скелі аж до хмар,
Хотів би соколом летіти,
Де спів засмучених флояр,
Де стогін журної трембіти.

СПІВЕЦЬ КАРПАТСЬКИХ ПОЛОНИН

Написав о. Севастіян Сабол, ЧСВВ (Зореслав)

Дня 25-го листопада 1974-го року, після довготривалої недуги астми, помер у Братиславі, в Чехо-Словаччині, співець Карпатських полонин, поет, письменник і драматург та незрівняний ентузіяст краси карпатських гір, — Василь Гренджа-Донський, проживши 77 років.

Сьогодні, в нашій діяспорі, мало хто пам'ятає, хто це був Гренджа-Донський і читач може подивується, чого це хтось із його дуже близьких пригадує українській громаді його ім'я. А Василь Гренджа-Донський був дослівно першим українським поетом на Закарпатті, що ним перші поцікавились літературні кола Києва і Львова, а в себе, дома, в літературі Закарпаття, він виріс на велетня, якого досі не було по цьому боці Карпат. Чим для Наддніпрянщини був Григорій Квітка-Основяненко, чим для Галичини був о. Маркіян Шашкевич, тим для Закарпаття став ся і назавжди остане Василь Гренджа-Донський. Він перший поет по цьому боці Карпат, що не тільки почав писати, але сміло відважився також і друкувати свої твори чистою, літературною українською мовою, і своїм прикладом надхнув багатьох інших, що пішли його слідами. І саме в цьому найбільше значення Василя Гренджі-Донського. Після століть бездушної церковщини в мові і штучного, пригноблівого москвофільства в закарпатській літературі, він своїми поезіями несподівано заблиснув над Карпатами ясним і радісним метеором, звіщаючи відродження, початок нового, кипучого життя, і стався батьком нового покоління робітників пера, патріярхом української літератури на Закарпатті.

Василь Гренджа-Донський, син бідних, неписьменних, селянських батьків, якими він гордився, народився 23 квітня 1897-го року в Воловому (Карпатська Україна), на клаптику української землі, про яку Михайло Драгоманів ще 1876-го року писав, як то він, після довшої студійної подорожі по тій землі, сів за стіл у ресторані в Чопі й став зводити в пам'яті все, що він

бачив і чув на „Угорській Русі". „Пригадав я мадярську і жидівську зневагу народу, — писав він, — темноту народну, тупость, еґоїзм і слабодушність інтеліґенції руської, і мені стало гірко, як ніколи не було... Я бачив, як передо мною поставили вино й страву, і коли я отямився, то бачив, що в мене з очей капають сльози прямо в тарілку..." Не дивно, що коли молодий Ґренджа, покінчивши народну й сердню школи, почав писати не вивченою українською літературною мовою, про яку тоді ще навіть і не чув, а простим діялектом свого рідного села, то перші його поезії (в збірці „Квіти з терньом", Ужгород, 1923) були покриком болю над темнотою й нуждою свого народу та бунтом проти тих, що його поневолювали й штучно тримали в темноті. Ось, експресіоністичний малюнок „Русина" в першій його збірці:

Ще го й на світі не було,
ще го і не знали,
а вже пута парували,
окови кували.

Ще го мати не зродила,
під серцем носила,
а вже руки повязала
негувана сила.

Ще тільки що народився,
ще го не оділи,
а вже йому над колисков
кайдани дзвеніли...

З появою перших трьох-чотирьох невибагливих збірок віршів Ґренджі-Донського літературознавці, як Є. Ю. Пеленський, Олесь Бабій, Євген Маланюк, а згодом і Андрій Малишко. зразу назвали його „дійсно талановитим співцем, правдивим поетом", а його автобіографічний нарис у збірці „Тернові квіти полонини" (Харків, 1928 р.) Євген Маланюк назвав просто поемою і поставив його нарівні з творчістю Стефаника та Черемшини. Дальші його збірки поезій, а потім історичні епоси, оповідання, повісті, драми і т. п. були все і все ціннішим вкладом Ґренджі-Донського в скарбницю загальної української літератури. Ними він перший на Закарпатті ввійшов у загальне русло всеукраїнської літератури.

Від 1923 до 1974-го року він видав 15 збірок поезій, написав 12 довших і коротших поем, 40 повістей і оповідань, 6 докумен-

тальних спогадів, 25 драматичних творів, 24 казок і оповідань для дітей, крім того переклав 42 довших і коротших творів із чужих мов на українську, до того ще й 23 п'єс, оповідань і поезій у словацькій, чеській та мадярській мовах. Ніхто з українських поетів Закарпаття, і крім одного Іван Франка мабуть ніхто інший з-поміж усіх письменників українського народу, не написав так багато, як Гренджа-Донський. Не довелось йому закінчити переписування автобіографічної повісті „Сини Верховини". Переписував її на машинці, втомлений сін на каналу, щоб хоч коротко відпочинути, бо ослаблі очі вже не добачували, й так заснув навіки на 77-му році життя, дня 25-го листопада 1974 р. і „Співця Карпатських Полонин" похоронено на цвинтарі „Солов'їна Далина" в Братиславі, на чужині, замість на Карпатській Верховині, яку він так безмежно любив.

Єдина дочка пок. Василя Гренджі-Донського, п. Аліція, що живе в Америці, подає пояснення додаткового прізвища свого батька „Донський". Тим прибраним прізвищем її батько „хотів символічно висловити свою віру в неподільність українських земель, що сягають від Карпат — його колиски — до самого Дону". Вона також уже кілька років пильно збирає всі твори свого батька, розтрачені по різних часописах і журналах, і каталогує їх. Працює над ними тут і до Братислави їздить, щоб усі зібрати, недруковані ще твори по можності опублікувати й так зберегти всю спадщину по своєму батькові для грядучих поколінь.

Повна біографія Василя Гренджі-Донського та монографія про його творчість ще чекають на своїх авторів та й ще не прийшов час на те, щоб подрібно проаналізувати всесторонню діяльність цього небуденного велетня. Різні люди різних поглядів, що не знали Гренджі-Донського так зблизька як автор оцих рядків, можуть посуджувати його про багато різних прогріхів. Однак, одне є незаперечне: Василь Гренджа-Донський безмірно любив свій обіднілий і утискуваний нарід і свій край — Карпатську Україну. А любов, як навчає Апостол Петро, „покриває багато гріхів".

УКРАЇНЦІ НА ГАВАЯХ

Написав І. Світ

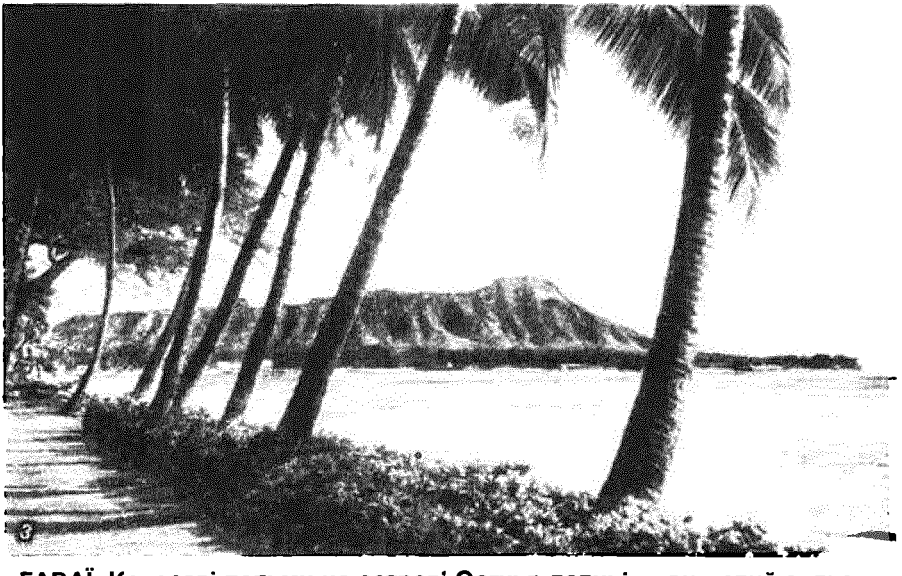

ГАВАЇ. Кокосові пальми на острові Оагу; в далині — вигаслий вулкан „Алмазна голова", що служить за орієнтаційний пункт для кораблів.

Першою людиною родом з України, що була на Гаваях та залишила там свій слід, — був ляйтенант російської фльоти Юрій Федорович Лисянський (1784-1837), який закінчив освіту в Морському корпусі в Петербурзі. З ним разом був інший моряк, П. Ф. Крузенштерн, родом з Прибалтики. Обидва молоді старшини були вислані до Англії на вдосконалення їхньої науки і перебували в англійській фльоті п'ять років. У тому часі царський уряд вирішив вислати свою експедицію в подорож довкола землі. Тоді був період, коли Англія, Франція та інші країни слали кораблі в такі подорожі, мавши на меті знайти собі колонії або започаткувати вигідні торговельні зв'язки.

Командуючим експедицією був призначений П. Крузенштерн, а ляйтенант Ю. Лисянський дістав під свою команду ко-

рабель — „Нева", на якому була залога з 54 осіб; Крузенштерн мав у себе 85 осіб залоги. Обидва кораблі були куплені в Лондоні та мали поємність — перший (Лисянського) 54 тонни, а другий 85 тонн. Вони відплили разом з Кронштадту і причалили до Гаваїв 7 червня 1804 року.

Капітан Лисянський мав тоді 30 років і виявився не тільки добрим командиром корабля, але також знаменитим спостерігачем життя та умов політичних взаємин того часу. Він знав добре англійську мову та вмів обслідувати береги нових земель й накреслювати їх на мапи. Правда, для цього експедиція мала спеціяліста-картографа Викентія Тобілевича. Ми не знаємо майже нічого про нього та його освіту, але відомо, що він був автором, себто креслярем мапи Гонолулу, яка є надрукована в першому томі опису подорожі капітана фльоти В. М. Головина (який відвідав також Японію та мав там великі труднощі).

У складі експедиції Крузенштерна був також маляр Луї Хорес, німецького походження, народжений в Катеринославі, а освіту він одержав у Харкові, де його батько викладав мистецтво в „університеті", як зазначає К. Менерт, б. професор Гавайського університету, з яким автор цієї статті свого часу мав нагоду познайомитися у Шанхаї. Це, очевидно, помилка, бо тоді в Харкові університету ще не було, а малярство викладалося в приватних школах та в Харківському Колегіюмі, який був зорганізований на тих самих принципах, що знаменита Могилянська Академія.

У час експедиції Хорес мав тільки 21 рік. Відвідавши Гаваї в 1816 році, він залишив багато своїх малюнків з життя та краєвидів Гаваїв, які були пізніше видані його ж заходами в Парижі в 1826 році. Публікація мала 32 сторінки тексту та 24 кольорові вкладки. Луї Хорес відвідав Аляску та пізніше був у Мехіко, де й загинув під час подорожі з англійцем Гендерсоном біля Веракруз, де був вбитий на початку березня 1828 року. Хорес згинув, а англієць був тільки поранений.

Майже нічого не відомо про приватне життя та працю Луї Хореса, окрім тільки того, що він записав у надрукованих двох книжках. Він ніколи не вернувся до рідного Харкова. Так само майже нічого не знаємо про його батька, хоч у листі Петро Мегик пише нам, що тоді в Харкові були дві добрі мистецькі школи — Раєвської і мистця Безперчого. Але, залишається питанням, в якому університеті викладав його батько, про що пише К. Менерт.

Праця К. Менерта під наголовком — The Russians in Hawai була надрукована в працях Університету Гаваїв в квітні 1939 року. К. Менерт був зокрема зацікавлений дослідами питань, пов'язаних з московською колоніяльною історією. Він у першому розділі пише досить подібно про московську експанзію, говорячи, що „кігті московського ведмедя протягнулися через Сибір і Далекий Схід до Пацифіку та хотіли загарбати Гаваї в роках 1804-1819..."

Згадати б, що в журналі „Красный Архив" (т. 78, стр. 161-186) є велика стаття С. Окуня „Царская Россия и Хаваи", яка розповідає про спробу захоплення островів, запляновану адміністратором Русско-Американської Компанії на Алясці, Барановим. Пляни ці були приготовані лікарем-хірургом Еґором Шеффером, який був членом залоги корабля „Открытие", командиром якого був „ляйтенант та кавалер" Подушкин. В 1819 році він, лікар Шеффер, склав записку про такий плян та як його перевести, і Баранов переслав це цареві Олександрові І, вказуючи на великі користі, що їх може цей плян принести Росії.

У своїх подорожніх описах кругом світу Я. Рудницький має окремий розділ під сенсаційним наголовком — „Слідами українського Колюмба", в якому передає головніші фраґменти з життя Ю. Лисянського та зокрема зупиняється на видрукуванні двох видань його, Лисянського, описів: перше як „російсько-українське", та друге, яке появилося в 1814-му році, англійське. Перше вийшло його власним коштом, бо „вчений секретар адміральського департаменту Никольський написав, що рукопис не був написаний чистою російською мовою та „по множеству погрешностей против русского язика и слога, никак не может бить издан в том виде в честь Морского департамента"... Я. Рудницький зазначає, що книжка вийшла тодішньою московсько-українською мовою і тільки в 1947 році її перекладили на „російську мову та видали у Москві"...

На жаль, Ю. Лисянський залишив недобру славу на Алясці, бо приймав участь в здавленні повстання тубильців проти жорстокої адміністрації знаного керівника Руско-Американської компанії Баранова...

В кінці минулого століття, коли Гаваї були вже під адміністрацією Америки, дісталися туди перші українські поселенці. Я. Чиж пише, що в зимі 1897 року зібралося в Бремені 34 селянські родини, які хотіли їхати до Канади, але аґент корабельної компанії Ф. Меслер намовив їх їхати до Гаваїв, бо там, мовляв, є тепліше підсоння та ліпша платня. Аґент запропонував підписати

контракти, в яких передбачалося, що кошти будуть сплачені після їх приїзду до Гаваїв та праці там. То була велика помилка наших українських переселенців-заробітчан. Фактично то були контракти стати „білими невільниками" — працюючи три роки, щоби заплатити борги. Саме тоді на Гаваях прийшла зміна влади. Королева Ліліуокалан примушена була відійти та підписати акти прийняття островів до Американського союзу — ЗСА. Це було в 1893 році, але президент Клівленд відкликав із Сенату ту заяву про анексію і в 1894 році Америка визнала провізоричний уряд Гавайської республіки, яка закінчила своє існування переведенням анексії в 1898 році.

Після цього в 1900 році Конґрес ЗСА схвалив закон про створення Території Гаваїв. Щойно в 1959 році Гаваї стали окремим стейтом та разом з Аляскою увійшли в склад ЗСА як 50-ий та 49-ий стейти. Стейт Гаваї має 20 островів, з яких 9 мають населення, а решта це коралеві острови, без постійного населення. В тому числі є також острів ім. Ю. Лисянського, який визначено захисником для птацтва, й туристам заборонено його відвідувати без окремого дозволу.

Звернув увагу на Гавайські острови та українських переселенців там о. Агапій Гончаренко та навіть видрукував візитову картку з мапкою Тихого океану, де мали бути українські поселення.

Українці переселенці на Гаваях в 1897 році опинилися на острові Оагу, де були в той час плянтації цукрової тростини. Умови праці були жахливі, а при тому повне бозправ'я, ґарантоване тими контрактами, що їх підписали наші поселенці за намовою аґента пароплавної компанії в Бремені, якогось німця Ф. Месіера. Про умови праці та життя зовнішній світ дізнався щойно з одного листа, надрукованого в „Сан Франсіско Екзамінер", та кількох дописів в тій газеті. Тоді о. Агапій Гончаренко переслав те все — добавивши ще дещо і від себе — до редакції „Свободи" й вона видрукувала те все, а редактор Іван Ардан звернувся з проханням до сенаторів і конґресменів у Вашінґтоні захистити наших людей.

Результатом тих заходів було, що сенатор Петтіґру вніс до Сенату проєкт закону про заборону контрактів для іміґрантів. Закон був схвалений 15 червня 1900 року і всіх цих „білих рабів" звільнено від контрактів. Умови праці на плянтаціях після того покращали і робітники почали діставати заплату, а пізніше навіть землю від власників плянтацій, та вже самі управляли цукраву трощу і значно збільшили свої заробітки.

Проте, значна кількість робітників почали переходити на інші праці, як будову шляхів, або пішли на урядові фармерські уділи. Частина їх взагалі залишила Гаваї та подалася до Канади аби Каліфорнії.

Ю. Бачинський в своїй книзі „Українська імігрaція в Америці" пише, що поверх 20 родин осіло тоді на Гаваях біля Гіло, де вони дістали наділи землі по 50-100 акрів по дешевій ціні із сплатою на протязі 21 року. Земля було дуже плодовита, положена високо, і тому не було там спеки, але були великі дощі. Наділи ті були в лісистій околиці й треба було прикласти багато труду, щоби очистити ту землю від лісу. Підсоння тієї верховини не було здорове і українські поселенці почали покидати свої наділи та роз'їхалися по всіх усюдах. Так закінчився перший період української імігрaції на Гаваях. У пізніших часах українці знову почали поселюватися на тих островах, але це вже не були імігранти з України, а зі ЗСА.

Богдан Курилас

ПРЕДКИ

Туди, туди полинь, у той блакитний світ
Де предків знамена до перемог пливли,
Могили свіжі де, засіяні кістьми
На весну посипав калини білий цвіт.

У грудях й боротьбі за цілість володінь,
На захист городів здвигали списів дах.
Спасибі вам, діди, що збудували шлях
Для величі грядучих поколінь.

І хоч давно уже над череп'ям батьків
Курличуть журавлі, гудуть кущі калини
Над насипом м'яким осінньої рябини.

То дух незборний ваш нащадками живе,
До предків обріїв унуків в бій веде,
За вашу з тернів путь унуків вдячний спів!

КОЛИ МИ ЩЕ БУЛИ „ГОНКІС"

Написав Іван В. Іванчук

Тому, що робляться заходи написати бімьш детальну й обширнішу історію про українців в Америці, я вирішив написати про нещасливий випадок, що його українські майнери пережили в місцевості Делож, Міссурі, 1917 року.

Заки приступлю до короткого опису події, то постараюсь подати короткий огляд українського шукання за робо́дами по Америці. Нема що дивуватись бідним іміґрантам, що вони були цікаві й рухливі та шукали все кращих робіт і місць, і де платили більше грошей за день праці. Дуже можливо, коли українці почули, що до олив'яних копалень яких 40 миль від Сейнт Люіс, Міссурі, приймають людей на працю, та що зараз в сусіднім стейті Ілліной набирають робітників до копалень вугілля, туди поїхало досить поважне число українських робітників. Точних даних нема, коли саме почали українці приїжджати до Ст. Люіс, звідки роз'їжджались одні до копалень олива вбік Делож, а другі їхали до Медісон, Ілліной, до копалень вугілля. На підставі того, що пишуть о. Йосиф Ганяк і Василь Голдак у Пропам'ятній Книзі УНС, то більша кількість українців почала прибувати до Сейнт Люіс десь коло 1882 або 1885 років. Ці робітники переважно були наші лемки й закарпатці, а згодом приїхало досить поважне число з Дрогобицького й інших повітів. Поважна кількість з тих, що приїхали до міста Ст. Люіс, таки там і лишились, бо знайшли собі роботи, а більша кількість з тих, що приїхали зі сходу, роз'їхались до робіт у копальнях.

Яких 40 миль на південний захід від міста Ст. Люіс в сторону й недалеко містечка Флет Рівер, околиця була відома, як олив'яна полоса, де функціонували чотири олив'яні копальні. Перша війна в Европі та те, що Америка приготовлялася потиху до війни, також викликали велике запотребування на оливо, й тоді ті компанії, що завідували олив'яними копальнями, постановили збільшити продукцію олива й почали набирати робітників на працю. На ці оголошення приїхало досить поважне число українців з Ст. Люісу, а навіть з далекого сходу Америки.

ю можливо, компанії, що завідували „майнами", бу-
и для робітників досить близько до місця праці. Ці
були або двокімнатні, або трикімнатні. В тих, що бу-
натні, переважно мешкали жонаті люди з дітьми. Самі господарі займали дві кімнати, а третю винаймали самотним робітникам-„майнерам", іноді їх було аж 15 осіб, які там і харчувалися. За такі хати платили „рент" господарі по $8.00 на місяць.

Українці переважно гуртувались у місцевості Делож, — це було найбільше українське скупчення, — друге було Бона Тир, або, як українці казали, Бона Тер, та ще було третє українське село, досить мале, там жило тільки кілька родин, котрі евентуально перенеслися до Делож. Наскільки відомо, то в Делож і Бона Тир були свідомі українці числом 67, які до 31-го грудня 1901 року зложили на будову церкви в Ст. Люіс $1,154, а це досить поважна сума грошей в тім часі.

Коли українська колонія у Делож зросла, як декотрі казали, до яких 150 родин, то тоді почали думати про свою церкву, Народний Дім і свій цвинтар. На підставі того, що пише Онуфрій Копач у Пропам'ятній Книзі УНС, в Делож були два Відділи УНС: ч. 50 і ч. 181, котрі були згодом розв'язані, а в 1909 році о. Д. Хомняк зорганізував Відділ 225 з 24-ма членами. В тій місцевості були наші православні, які в 1908 р. побудували православну церкву.

Щодо українців католиків, то, помимо того, що вони мали свою мурована церкву, збудовану 1909 року, і дім для священика, вони постійного свого священика не мали, а до них доїжджав священик з Ст. Люіс, або ще далі зі сходу. Доказ на те, як далеко наші священики їздили, є хрищення моєї жінки, Стефанії Бартош-Іванчук; вона була хрищена в Делож, а христив її о. Нестор Дмитрів з Джерзі Сити.

У копальні Делож працювало найбільше число українців, що походили з різних сіл Дрогобицького повіту. Пригадується мені мій покійний тесть Василь Бартош, котрий походив з Брониці; він все споминав, що то недалеко від Нагуєвич, де родився Іван Франко. Покійний Бартош читав все, що міг знайти з Франкових творів.

Для цікавости й історії наших „майнерів", подам короткий опис про те, як тим українським шахтарям жилося, як харчувалися щодня, як женилися та як провадили своє щоденне життя, і які були церемонії на весіллі.

Як уже згадано, в тих хатах, що мали по три кімнати, у господарів мешкало по приблизно 15 самотніх робітників, яких

називали „бортниками". За те, що господиня варила їсти, прала й прасувала їх речі, кожен платив по $2.00 місячно. А за харчі, що господиня купувала, при кінці місяця розділювалось загальну суму на кожного бортника по-рівному. Діти, господар і господиня не були включені в ті розрахунки, помимо того, що вони всі їли ті самі харчі. Пересічно рахунок на харчі виносив від 13 до 15 долярів від особи. За ці гроші вони діставали на сніданок досить добру поживу, а то було: свіжозварене волове м'ясо, що було покраяне на дрібні кусники, з додатком цибулі, соли, перцю та часом пари зубців часнику, те все було підправлене спряженою мукою. До того була часом варена квасна капуста, квасоля і хліб з кавою. Тоту страву, що їли на сніданок, називали „фрістаком". Це був порядний сніданок, котрий був обов'язковий щодня. На обід кожен діставав по два печених „порк чапс", хліб, часом „кейк" і чорну каву з цукром. Все те носили до праці в спеціяльній бляшанці, в якій на самім споді була чорна кава, а у меншій бляшанці, яку вкладолося до більшої, були „порк чапс" і хліб; все те накривалося, і цю посудину називали „бокетом". На вечерю їли борщ або росіл, волову або вепрову печеню, вареники або голубці, а в неділю часами бував студенець.

Щодо розваги, то переважно тоті перші українські заробітчани ще нею не дуже інтересувалися; їм часто бочка пива вистачала на те, щоб їх розвеселити. Кажуть, що чогось міцнішого від пива там не вживали. Коли котрий самотній хотів знайти собі жінку, то мусів їхати аж до Ст. Люіс, або ж знайомився з дівчиною на сусідовому весіллі. Досить часто по весіллі тоті дівчата, що були дружками, заручувалися й незабаром приготовлялися до свого власного весілля.

Досить дивні, не українські, весільні звичаї прийняла наша громада в Делож. Доти, доки не збудовано Народного Дому, весілля відбувались по хатах, а як вже був Народний Дім, то в Домі.

Не буду входити в деталі, як відбувались весілля, але коротко оповім один запозичений десь звичай — дарування грошей молодій парі. За цим звичаєм молода мусіла тяжко відробляти оті дарунки, що їй тільки мужчини-гості давали. Зараз по вечері молодий з дружбами доглядали гостей, а староста викочував бочку повну мілких тарілок, було їх 100 до 200. Тоді починала грати музика й парубки брали молоду до танцю. На початку цієї церемонії музики звичайно грали коломийки. Поруч бочки з тарілками на підлозі була виставлена одна тарілка, і той танцю-

рист, який танцював якраз з молодою, старався срібним доляром розбити ту тарілку. Якщо потрапив у тарілку й розбив її, тоді обов'язково віддавав молоду другому гостеві, а як не розбив, то танцював знову і знову влучав долярм по тарілці. Часом той, що хотів похвалитися, що він має досить срібних долярів, навмисне не розбивав тарілки, а інший — може й тому, що хотів довше потанцювати з молодою.

Всі ті срібні доляри, що кидали гості на підлогу, староста піднімав і скидав до торби, а при закінченні цієї церемонії віддавав їх молодому й молодій. Про ці звичаї мені оповідала пані А. Дяків, яка одружувалась у тій українській католицькій церкві в Делож. Вона тоді мала всього 17 років і ще не мала нагоди научитися добре танцювати. Так само й ті хлопці, що з нею танцювали, не були добрими танцюристами, а ще, як собі трохи попідпивали, то почали їй дуже наступати на ноги. Вона, бідна, танцювала від 7-ої години вечера до 12-ої ночі. Як вже всі перетанцювали, тоді молодий мав останній танець. А молода, взута в нові черевики, потанцювавши понад п'ять годин, на другий день мала такі попухлі ноги, що не могла ходити. Але за той вечір на весіллі пані Дяків зібрано 150 долярів, що заплатило кошти весілля.

Коли так сталося, що при бочілці пива зайшла якась гаряча суперечка, вона була остаточно розв'язана кулаками й справа опинялася в суді. Якщо ж з однієї сторони й другої були ушкоджені, а не було нікого невтрального, хто міг би вияснити справу, тоді суддя громадського спокою, щоб не оминути винуватця, засуджував кожного з учасників бійки на 8.00 долярів грошової кари.

В самій середині олив'яної індустрії було місто Флет Рівер. У тім місті панував дух сегреґації. Там могли працювати негри, але ніколи не мали права там переночувати ніч. Те саме відносилось до українців чи до кого іншого, що приїхав з Европи. В тім місті понували ворожі настрої до всіх чужинців, яких називали „форинерс", або переважно „гонкіс". Українці, зауваживши таке упередження супроти них, перестали в тім місті купувати потрібні їм речі; вони, як мали нагоду, їздили до міста Фармінґтон, що було віддалене на яких 15 миль від їх околиці. Щодо харчування, то м'ясо й інші продукти возили поміж хатами, що їх тягнули коні або мули. Господині виходили з хат, купували потрібне та давали замовлення візникові, що має привезти на другий день.

Робота в копальнях була дуже тяжка, а напочатку українці в них виконували найтяжчу працю. Це була найголовніша ділянка, бо без неї не було продукції: треба було накидати „шуфлею" полупане каміння, серед якого була олив'яна руда, до спеціяльно зробленого візка. Той візок стояв на вузеньких рейках і, як вже був заповнений, його відвозили, а привозили порожній. В той візок можна було накидати одну тонну руди, залежно від того, які завбільшки були ті каміння. Норма, яку кожен „шуфляр" мав накидати за один день (8 годин), була 21 тонна, тобто 42,000 фунтів; йому платили $1.90 на день, що становило по 9 центів за одну тонну. Тож „майнер" заробляв біля сорока п'ять долярів на місяць, або 540 долярів на рік, з чого міг заощадити від 200 до 250 долярів річно.

Помимо того, що місцеві люди не працювали так скоро і добре як українці, але вони діставали за ту саму роботу по $2.40 на день. А українці, не зважаючи на те, що кожен перевиконував свою норму, бо замість наладувати 21 тонну, він часто накидав 25 тонн, а декотрі й більше, все ж таки за цю тяжку працю діставали тільки по $1.90 на день. Тут вже була дискримінація, визиск українського „майнера", бо не було кому упімнутися за ними. Між іншим, те перевиконування поверх 21 тонн на день, викликало у місцевих робітників огірчення і критицизм щодо українців. Їм казали: „Гонкіс, ви заскоро й затяжко працюєте".

Проте, не було ані одного випадку, щоби була яка конфронтація українців з місцевим населенням. Американські й українські шахтарі мешкали одні попри других у „майнерських" хатах, але помимо того, що діти вже сходилися і бавилися разом, старші не мали нічого спільного поміж собою. Зокрема незнання англійської мови стримувало українців від зближення з місцевим населенням, але той, хто підучився мови, згодом діставав легшу працю навіть у копальнях і до тієї людини трошки краще відносились і компанійні урядники. Такі зауваги дав у своїх спогадах Василь Бартош, бо він не шуфлював руди, а оперував малим електричним локомотивом, який тягав ті візки, що вже були наповнені олив'яною рудою, та привозив назад порожні. Він також діставав більше грошей на день за ту працю.

На 10 липня 1917 р., як Василь Бартош закінчив працю на своїй шифті, до нього підійшов форман і сказав: „Завтра бери свою жінку й діти та виїдь до Ст. Люіс і вернись тоді, як щось прочитаєш у газетах. Я певний, що тут буде якийсь клопіт". Пан Бартош на слідуючий день виїхав до Ст. Люіс. О 6-ій го-

дині вечора в п'ятницю 13-го липня 1917 р., коли пополуднева шифта наших робітників зголошувалася до роботи, при вході до копальні вони побачили барикаду з дощок і, коли наблизились до неї, на них з-поза барикади посипались сотні каменів, на них кидали й кричали: „Гонкіс, їдь додому!"

Зчинилась паніка поміж майнерами. Багато з них мали порозбивані голови, чола, ушкоджені очі, потяті лиця. Декотрі були сильно ударені в голову, що попадали. Майже кожен, що його камінь поцілив, мав розтяті рани і вони кривавили. Побиті робітники почали втікати додому, а за ними гнала озброєна юрба й кричала та стріляла за нещасними українськими майнерами, які втікали до своїх домів, думаючи, що там будуть мати де сховатися. Але за якийсь час юрба погромщиків настигла їх і тут. Погромщики вдиралися до приватних хат. Якщо двері були заперті, то їх розбивали й насилу вдиралися всередину зо три або чотири розлючених погромщиків, які силоміць витягали чоловіків з хат, казали клякати на подвір'ї й прикладали пістоль коло вуха, а тоді, щоб налякати, стріляли попри вуха. Багато з тих, що їм попри вуха стріляли з пістолі, повмлівали й звалились на землю; це викликало ще більш розпачливі ридання жінок і дітей. Жінка думала, що її мужа вже забили, й розпачливо ридала: „Андрейку, мій Андрейку!" А маленькі діточки також думали, що їх тата застрелено, та з великим жалем голосили: „Тату; Тату!" Такий розпачливий лемент жінок і дітей та вистріли опанували все українське село, де мешкало коло сто родин. Тих звироднілих посіпак було біля 500, вони були озброєні й не звертали ніякої уваги на розпачливі ридання жінок і дітей. У них була одна ціль: вистрашити з терену всіх „гонкіс".

Тяжко собі уявити, що за той час пережили наші робітники. Пізно вночі утихли крики й стріли, але хоч погромщики відступили, то наші не могли зорієнтуватися, що мали робити в тих критичних обставинах. Не було ані провідника, який дав би пораду, що нашим людям в тій ситуації робити, ані такого, щоб міг був з погромщиками поговорити.

У суботу, десь по 9-ій годині рано, зійшовся натовп понад 500 озброєних осіб під компанійну канцелярію і почав домагатися, щоб компанія звільнила всіх „гонкіс" з праці в копальні, виселила їх з їхніх домівок і вислала з тієї місцевости. Як рівнож чомусь та юрба домагалася видачі компанійного адвоката, котрого хотіла повісити. Цей компанійний адвокат покликав „шерифа" міста Фармінґтон, около 15 миль від Делож, але „шериф", як приїхав, то навіть не був озброєний і ані слова не

сказав погромщикам. В міжчасі погромщики ходили по хатах і примушували наших людей забиратися з хати. Вони позволяли взяти їм із собою тільки стільки речей і харчів, що могли вміститися у простирало з ліжка. А те все, що лишилося, пропало, — позабирали навіть корови. Тоді спрямували всіх на залізничий шлях й гнали, мов худобу, аж прийшли всі до вагонів, таких, у котрих возиться збіжжя або худобу; тоді примусили безталанних людей влізти до тих вагонів.

До всього горя додалася ще й погана погода, бо коли гнали їх по залізниці, почав падати сильний дощ. Було то сумне видовище, бо нещасні матері мусіли всі горя зносити: дощ падає, діти плачуть, самі вони також плачуть, бо не знають, яка доля їх чекає і за яку провину так над ними знущаються, а ще до того на вільній землі Вашінґтона. Чи були які особи, що померли від скалічення, того ніхто не знає.

Ще про шерифа. Коли виганяли українців з їх домівок, і коли ще далі продовжувалась стрілянина й ридання українських жінок і дітей надворі, шериф все те бачив. Видно, що він, однак, уважав, що не зможе дати собі ради з тими напасниками, і тому покликав військо, яке стояло в бараках у Фармінґтоні і могло бути на місці за дві-три години, бо віддаль до Фармінґтону була лише 15 миль. Очевидно, якби військо було приїхало скорше, то не були б відвезені ті, що їх примусово заладували до вагонів, аж до Ст. Люіс в суботу під вечір. А коли поїзд з військом зближався до Флет Рівир, то хтось з розмислом перекинув рейки, що спрямувало поїзд до іншого міста; тому, замість того, щоб поїзд з військом був у Делож ще в суботу по обіді, він з однією сотнею вояків під командою майора Степа, прибув до Делож аж в неділю 15-го липня десь коло 12-ої години дня. Коли майор Степ з поїзду побачив з півсотні озброєних погромщиків, то зараз спинив поїзд і наказав воякам ставати в лінію до бою. Тоді погромщики здали зброю, яку забрало військо, а в близькій віддалі зліквідовано цілий віз горілки і пива.

Військо стояло в Делож аж до закінчення Першої світової війни. Напочатку військові власті робили допити, щось сімох були затримали й списали їх зізнання, але невідомо, чи кого покарали за ті погроми. Наочних свідків відсилали, а ті, що ховались та бачили, що назагал робилось, були застрашені, боялись зголоситися до військової команди та зробити зажалення. Найбільшою перешкодою в цім случаю було незнання англійської мови. І так та незвичайна справа пропала: погромщики чулися досить добре, що їм так все легко пішло, що своєї мети вони доконали й таки позбулися „гонкіс".

Я дуже добре пригадую тих „гонкіс", більше з них вже нема в живих. Ті, що пережили той погром, були тієї думки, що його приготував і виконав досить великий відділ „Ку Клукс Клану", що, певно, льокувався у Флет Рівер. Коли взяти до уваги навіть такий випадок, як те, що поїзд так довго блукав і аж на другий день приїхав, а інженера, що керував льокомотивою, і кондуктора не можна було потягнути до відповідальности за те, що вони вдавали, що не знають, куди вони ведуть поїзд. Таж вся залога була льокальна й напевно знала добре той терен, куди вони їздили поїздом. Можна з цього одного епізоду догадуватися, що залога поїзду поступила так навмисне. Далі: як то сталося, що стільки порожніх вагонів було на станції? Багато й інших фактів вказує на те, що все було приготоване ККК, але того неможна було довести. Одне є відоме, що ККК відновив свою акцію на з'їзді в Атланта, Джорджія, 1915 року. На тім з'їзді було постановлено повести сильнішу акцію проти негрів, жидів, католикій, радикалів і всіх чужинців. На жаль, і досі всіх ненароджених тут американських громадян та голота ще досі називає „форейнерс". Тому, мені здається, що день, почавши від 6-ої години вечора в п'ятницю 13-го липня 1917 року і 14-го липня слід уважати ЧОРНИМ ДНЕМ в історії американських українців. А ці скромні спомини в 64-ту річницю цієї сумної події нехай будуть китицею свіжих квітів на могили тих, що вже від нас відійшли.

ІНФОРМАЦІЇ ЗІБРАВ ЯК СЛІДУЄ:

Від п-ва Дяк, — обоє ще живуть в Канюга Парк, Каліфорнія; п-ні Комар, — тепер живе в Делож, Мо.; вже померлих: св. п. подружжя Бартош, Франка Демка, Михайла Коваля, Юрка Сенишина з Детройту і Михайла Кульчицького з Ст. Люіс, Мо.;
Від Л. Волтера Демпсей: Дві статті, друковані в місцевій пресі у Флет Рівер, Мо.; і з „Пропам'ятної Книги УНС 1936 року" (див. стор. 567, 8, 9 і 570).

СКАРБИ ПРИ ДОРОЗІ

Написала Ольга Кузьмович

Ствердити що кому найдорожче, дуже важко, бо почуття вартости це справа суб'єктивна. Для одних найцінніший гріш, для інших золото або брилянти, ще іншим образи чи марки. А втім, у сьогоднішньому світі інфляції та переоцінки усіх вартостей, ледве чи можна керуватися такими втертими критеріями.

Все ж таки одне певне, що для нас, українців, неоспореною загальною цінністю, якою усі пишаємось, є народне мистецтво.

Споконвіку було воно найбільшим скарбом родини, заховане і передаване у цих легендарних скринях, що стояли на покутті у всіх найважливіших моментах циклу життя: народин, вінчання і смерти. У тих скринях не було золота ні грошей, але праця жіночих рук, захована у вишивках, тканинах, писанках, виконана із мистецьким добором узорів і красок. Не багато із цінностей тих скринь урятувалося протягом віків війн і знищення, що проходили українською землею — то ж ті, що перетривали, стали для нас ще більшим скарбом.

Здається, що при цілій сьогоднішній рівноправности у поділі почувань та обов'язків поміж чоловіками і жінками, у тих останніх таки залишиться завжди більший інстинкт збереження. Ця прикмета питоменна зокрема українським жінкам. Тож не диво, що саме наші жінки докладають усіх зусиль, щоб зберегти народні скарби і передати принаймні частину із глибин родинних скринь майбутнім поколінням. Наскільки це вдається тепер на рідній землі, не знаємо, — але тут, на американській, маємо наявні докази завзяття і послідовности в тому напрямі.

Спокійно, без голосної реклями постав старанням українських жінок і їхніми фондами Український Музей в Ню Йорку. Осінню 1980-го року минуло чотири роки від його відкриття і за цей короткий для музею час зроблено вже дуже багато. Це завдячує музей не лише своїм організаторкам і горстці ентузіястів, але також фаховим силам, що зуміли поставити його на рівні інших ню-йоркських музеїв. І так неповторні вже сьогодні зразки нашого мистецтва у вишивці, тканині, у кераміці, писанкарстві, що їх

зібрали українські жінки в Америці ще у тридцятих роках, поповнені скарбами новоприбулих після Другої світової війни, найшли вкінці гідне, хоч і як скромне, — в порівнянні з іншими музеями — приміщення при 203 Другій евеню в Ню Йорку.

Скільки краси зберігається вже тепер у маленьких, затишних від вуличного руху кімнатах музею. Поруч із довготривалими або й постійними виставками, як, наприклад, народного убрання з різних частин України кінця XIX і початку XX сторіч, чи виробів Гуцульщини, раз-у-раз зміняються біжучі виставки. Досі, як знаємо із чепурно видаваних каталогів та „Вістей Українського Музею" у „Свободі", відбулося таких виставок уже десять і кожна з них була перлиною сама по собі.

Виставка обрядового печива, праць Никифора, оригінальних документів Самвидаву і праць в'язнів совєтських концтаборів, виставка гуцульської кераміки, щорічні виставки писанок з особливо багатою в останньому році, показ дитячої творчости в Році Дитини, українські вишивки як вироби прикладного мистецтва — все це висліди збірної, наполегливої праці постійних робітниць музею і цілого ряду жінок-добровільців.

Поруч із виставками, в музеї постійно проходять курси-майстерні: писанкарства, різдвяних прикрас, вишивки, різьби, образотворчого мистецтва. Курсантами в більшості є діти і молодь, члени українських молодечих організацій та учні українських шкіл. Але не рідко трапляються чужинці, зацікавлені частими згадками про Український Музей та його праці в американській пресі Ню Йорку. Раз-у-раз відбуваються також в музеї доповіді, звичайно зв'язані з темами виставок, як теж покази фільмів. Музей придбав велику збірку мистецьких українських килимів, які однак із-за браку приміщень переховується у Філядельфії і там вони будуть виставлені в 1981 році в часі чергової Конвенції Союзу Українок.

Тепер музей розпочав нову акцію: збірку фотографій, що ілюстрували б історію української еміграції у ЗСА, зокрема її піонерський період.

Цей великий задум, як теж інші пляни вказують на те, скільки неоціненнихх скарбів нашого народу треба доконче нам ще тепер віднайти і передати, немов євшан-зілля, сьогоднішнім і майбутнім поколінням українців, які народилися і виросли поза межами батьківщини.

Ті скарби народного мистецтва не можуть ніяк залишитися приватним майном, яке переходить з роду в рід. Їх треба виставити у відповідному оточенні та із відповідним поясненням, щоб

Оглядають виставку оригіналів „Самвидаву" українців та інших народів СССР (10лютого — 18 березня 1979).

Під час сесії програми „Завідування і дбання колекцією костюмів", яку влаштував в приміщеннях Українського Музею в Ню Йорку місцевий Метрополітальний Музей 2 листопада 1979.

знала про них і ними захоплювалася ціла наша, а також і чужа культурна громада.

На щастя, через свій професійний підхід до переведення виставок та відповідну пропаганду, через мистецько виконані афіші та каталоги в двох мовах, Український Музей вже досі зумів здобути собі належне місце серед інших музеїв великого Ню Йорку. Він є членом Асоціації Американських Музеїв і находиться на списку музеїв та культурно-освітніх установ.

Тому музей, хоча і міститься в сусідстві важливих українських установ, церков та шкіл міста Ню Йорку, вже в першому році існування вийшов із українського ґетто та відкрив широко двері для всіх відвідувачів. Український Музей — це чи не єдина наша культурна установа в ЗСА, до якої має постійно доступ американська публіка й туристи інших національностей і яка дає компетентні інформації про українські культурні цінності. І ця чужа публіка користає з цього справді численно. Коли переглядаємо списки відвідувачів, як поодиноких осіб так і груп, бачимо, що майже 50 відсотків це не-українці. А у книзі гостей саме коментарі тих не-українців повні подиву й захоплення для виставленого в музеї українського народного мистецтва, засоромлюють нашу громаду. Бо ніде правди діти, ми все ще у більшості вважаємо, що цей перший професійний український музей це відповідальність лише зорганізованого жіноцтва, значить тих, які були його творцями і фундаторами. Але, як бачимо, саме моральне і матеріяльне зусилля створити таку важливу культурну установу, як музей, не може вистачити на довший час. Кожний сьогоднішній музей існує і вдержується зрозумінням і постійною жертвенністю одиниць-меценатів, спільноти або держави. Не може бути інакше з Українським Музеєм. Це тим більше, коли його завдання таке особливе і таке важливе для нас, українців, що живемо поза межами батьківщини.

Ми врятували і вивезли наші скарби народного мистецтва не на те, щоб вони ховалися у закутках родинних скринь, піддаючись знищенню часу і кліматичних умовин. Нам треба їх забезпечити й виставити на широкій дорозі власного і міжнародного культурного життя. Вони — наша спільна власність і цінність, за яку мусимо усі відповідати перед історією і перед власною совістю.

УКРАЇНСЬКИЙ ОДЯГ

Написав К. Шонк-Русич

Одяг має дуже давню історію: він поступово вдосконалювався, ускладнювався і ставав щодалі різноманітнішим. Всі типи одягу виникли, безперечно, від двох основних найпримітивніших прототипів: плечевого одягу — у вигляді накинутої на плечі шкури, і поясного одягу — шкури, пов'язансї навколо бедер. З того поволі поставала різноманітність форм: плащі, сорочки, каптани, піджаки тощо.

Житло й постіль, виконуючи функцію ізоляції людини від несприятливих явищ природи, могли захистити тіло лише на час відпочинку, сну й обмеженого кола зайнять.

У районі давнього вогнища східньослов'янської культури — в Середньому Подніпров'ї — утворилася Київська держава, що дуже швидко об'єднала під своєю владою всі східньослов'янські племена і вже в кінці X ст. перетворилася на одну з найсильніших в Европі держав. Використовуючи вигідне розташування своїх земель на одному з важливіших торговельних шляхів того часу — на шляху „з варягів у греки", — Київська держава вступила в широкі торговельні зв'язки з іншими европейськими країнами. Зростали великі міста: Київ, Чернігів, Галич, Новгород-Сіверський та інші центри. Розвиток ремесств та прикладного мистецтва набув високого рівня.

У X ст. Русь прийняла християнство, і разом із християнством давньоруська культура сприйняла деякі елементи візантійської культури. Родова знать — князі, бояри, дружинники (русичі) і церковні достойники — вносили „боярський" стиль до одягу, відмінний серед костюмів інших народів. Костюм (одяг) був пристосований до життя в суворих кліматичних умовах і складався із щільно облягаючого одягу, що прикривав усе тіло. Теплий верхній одяг: кожухи, підбиті хутром свити — обмежувався лише глибоким грудним розрізом до пояса, отже, надягався через голову. Одяг з дорогих золотих узорчастих тканин поширю-

вався серед верхівки, відмежованого від народного одягу. Проте, основні складові частини повсякденних костюмів знаті та народних мас були однакові: сорочки, верхні свити, штани, чоботи, шапки. Різниця полягала переважно в якості матеріялів, характері та кількості прикрас. Відрізнялися лише парадні костюми князів, княгинь, бояр та вищої знаті Київської Русі: вони були значно коротші від візантійських. Верхній одяг обох статей був однаковий. У князівському убранні чоловічий та жіночий костюми були ще більше схожими, бо, з одного боку, чоловічий одяг був довгим, з другого — жінки одягали плащі, подібні до чоловічих.

Для шиття одягу в давній Русі X-XIII ст. були лляні, конопляні тканини домашнього виробу. З льону і конопель виготовляли грубе, цупке, а також і досить тонке полотно. З цього полотна шили нижній одяг та підшивки до костюмів. Крім лляних тканин здавна займалися виготовленням домотканного сукна з вовни — сірячини для верхнього одягу.

У старовину в Русі-Україні одяг, як чоловічий, так і жіночий, здавна оздоблювали вишивками. Вишивали різними простими візерунками геометричного й рослинного орнаменту, насамперед, сорочки. Основним кольором вишивки був червоний на білому полотні. Це був улюблений колір тих часів. Крім вишивки, князівсько-боярське вбрання оздоблювали перлами, що їх здобували в північних річках Київської Русі.

У народі носили простіше хутро — з вовка, лисиці, ведмедя, зайця, білки і, найчастіше, з овчини; для одягу знаті використовували дороге хутро: з бобра, видри, соболя та куниці.

У давній Русі X-XIII ст. до костюмів додавали різноманітні прикраси, від чого одяг ставав вишуканим. Дуже поширеними серед знаті були нашийні обручі — гривни, що їх переважно носили чоловіки. Жінки носили браслети з крученого дроту, скляне намисто, трьохбусинні сережки. Сережки носили і чоловіки, але лише в одному вусі. Давньоруською жіночою прикрасою були наскронні кільця, що прикріплювалися по кілька штук до волосся. Намисто складалося з ланцюжків або низок медальйонів, до яких чіпляли різної форми підвіски. Діядеми різних типів, срібні й золоті, прикрашені коштовними камінцями, в тому — і з окремих щитків, часто з підвісками, носили жінки вищої знаті. Художня обробка металу в Київській державі була на дуже високому рівні і надзвичайно різноманітною. Велике поширення мали рельєфне карбування, ґравірування, тиснення, литво, чернь,

Жіночі костюми стародавньої Русі-України (X-XIII ст.): а) сорочка; б) паньова поверх сорочки; в) „занавіска" поверх сорочки; г) навершник поверх сорочки; д) парадна туніка і далматик княжни; е) мантія поверх далматика (одяг княгині).

скань з тонкого крученого дроту, що утворював візерунки; відома також княжа емаль, що відзначалася яскравими фарбами.

Сорочки шили з домотканого полотна, рукави не широкі, часто значно довші від рук (довгі рукави тоді ще правили за рукавиці). Сорочка була без коміра з високим вирізом горловини й досить глибоким грудним розрізом, який застібався на ґудзики, дерев'яні чи кістяні. Сорочки були довгі, до колін, їх підперізували по талії поясом. Шовкові сорочки зустрічалися в парадних костюмах вищої верхівки. Чоловічі сорочки також оздоблювали вишивкою червоного кольору — комірець і пазуха. Пояси виготовляли зі шкіри з металевими пряжками. До чоловічих костюмів шили полотняні штани — порти. Заможніші верстви населення носили поверх портів ще верхні штани з сукна, а князі — з шовку. Штани підперізували очкуром, зробленим зі шкіри або шнурка, штанину заправляли в онучі або в чоботи. Верхнім одягом чоловіків була свита, з глибоким грудним розрізом, надягана через голову.

У костюмах князів стародавньої Русі X-XIII ст., крім спільних елементів одягу — сорочок, портів, чобіт, свит і шапок — був ще парадний одяг, який у народі не зустрічався. Це одяг — туніка та плащ — запозичений в основному з візантійського костюма яко верхній одяг; оздобляли його перлами та дорогоцінними камінцями, застібали біля шиї — фібулою. Плащ-корзно. Його носили князівські дружинники. Ці плащі були коротші і шили їх із червоного сукна.

Шапки князів шилися з сукна. Внутрішню частину підкладали хутром. Чоботи — червоного, пурпурового чи зеленого кольору, високі, до самих колін; парадні були коротші. Типовим народним взуттям були плетені з лика личаки. В личаках робили петлі, куди простягали ремінці, чи шнурок, щоб підперізувати ногу аж до коліна. Зі шкіри виготовляли постоли, що їх носили і чоловіки, і жінки.

Волосся чоловіки носили довге, воно звисало на потилицю, підстригали його під макітру. Коротке волосся вважали ознакою рабства. Князь Святослав Ігоревич носив зачіску і чуб, звисаючий набік.

В той час було модою мати бороду й вуса, на ознаку чоловічої зрілости. Форми борід були різні: подвійні, лопатовидні, клиновидні тощо. Вуса — довгі, спущені. Дехто з перших князів Київської Русі, як згадуваний Святослав, голив бороду, але мав довгі вуса.

Християнське духівництво, що з'явилося в Київській Русі з кінця X ст., ходило в давно прийнятому церковно-богослужбовому одягові, цілком запозиченому від Візантії. Ченці (монахи) носили довгу, до ступні, сорочку-хітон, з довгими рукавами, підперізану широким поясом, та плащ-мантію, що застрибався в центрі, під шию. На голову надівали гостриверхий куколь-каптур, на ноги — личаки. Монахи-пустельники (схимники), крім звичайного чернечого одягу, носили поверх хітону епітрахиль, а на голові, поверх каптура — клобук із шликом, що звисав на плечі. Одяг був чорний. На епітрахилях та каптурах вишивали червоними нитками тонкі хрести.

Військовий костюм склався в Київській Русі давно, значно раніше, ніж у Західній Європі, — як натільний панцир, великого поширення набула кольчуга. Давня кольчуга являла собою вузьку сорочку, з короткими, до ліктя, рукавами; робили її з металу. Голову воїна захищав кутий залізний шолом. Бармицю-сітку прикріплювали зсередини до нижнього краю шолома і вона вільно спадала на плечі. Додатковим захисним обладунком був щит, мигдалевидної форми. Робили його з дерева, обтягали шкірою, краї обковували залізом. Посередині, смугами заліза, набивали навхрест округлу опуклу бляху.

Основною зброєю воїнів був меч з рукояткою. Носили його зліва на поясі в дерев'яних, обтягнутих шкірою піхвах. Крім меча, були списи, рогатини, списи-сулиці, обушок, лук та стріли.

Жіночі костюми мало чим відрізнялися від чоловічих. В основі лежала сорочка, — довга, до ступень, вишита навколо коміра та грудного розрізу червоними візерунками. Сорочка підперізувалася довгим тонким поясом, вільно, не псуючи фігури-талії. Поверх сорочки, жінки стародавньої Русі носили давньослов'янський одяг паньову — сучасну українську плахту, що з неї постала спідниця. Паньова-плахта була коротшою від сорочки, складалася з трьох або двох пілок, укріплених на поясному шнурку-очкурі. Паньова ткалася шахматними орнаментами, або ж були нашиті різних кольорів з інших тканих квадрати.

У східніх слов'ян здавна існував звичай, що дівчата ходили простоволосими, а заміжні жінки прикривали своє волосся накидкою, хусткою, чіпцем (очіпком), ковпаком, вінцем або пов'язкою.

Зачіска, як основний культ головного убору — це заплітання коси однієї грубої, або двох. Прикраси голови типової русинки були: колти, що звисали по боках голови, вінець і пов'язка навколо голови.

Український верхній чоловічий одяг XV-XVII ст.: а) гуня, одягнена наопашки; б) чуганя, одягнена наопашки; в) кептар.

Вишивка на сорочках знана в Україні ще з VI ст. Знайдені: бронзова фігурка в Полтавщині з VI ст. На цій фігурці показана вишивка пазухи. Вишивка своїм візерунком нагадувала перехрестини. Це найпростіша форма орнаментики, що збереглася до сьогодні.

Дещо змінилося в українському костюмі по визвольній війні українського народу з окупантами.

Суто українським одягом, що виник у XV-XVII століттях, у чоловіків були: широкі шаравари, кептарі, бурки, смушеві шапки, сорочки з суцільними рукавами: у жінок — плахти, запаски, лейбики.

Основним матеріялом для шиття українських народних костюмів було домоткане полотно з льону та конопель. Поряд з полотном набули поширення вовняні тканини місцевого ткацтва; були тканини й імпортовані. Козацька верхівка шила свої костюми з матеріялів імпортованих: парча, оксамит з золотими та срібними нитками; з візерунчастих шовкових тканин шили верхній чоловічий і жіночий оддяг: жупани, накидки, кунтуші.

У XVII ст. на Волині та в Галичині виникло золототкацьке виробництво з мотивами стилізованих рослин. Особливо популярним був мальовничий орнамент на домотканих плахтах і запасках. Відзначається збагачення українського костюму вишивкою, що значного поширення набула на всій території України, а саме вишивка мережкою та гладдю. Так звана лічильна гладь виконується паралельними стібками, віддаленими на одну нитку. На Полтавщині й Чернігівщині вживається пряма гладь або лиштва, виконана білими і сірими нитками. Пряму гладь на Поділлі вишивали чорними, червоними та іншого кольору нитками з правого боку на лівий. Крім прямої гладі, на Київщині була поширена коса гладь, що в ній стібки вишивальної нитки кладуть похило до ниток основи. Її вишивали переважно червоними та чорними нитками.

У XVII і на початку XVIII століття виникла техніка вишивання хрестиком. Хрестик, безумовно, менш складна техніка, творить візерунки дещо грубші, ніж виконані низзю, хоч є зразки хрестика, що досягають значного мистецького ефекту.

Крім естетичного враження, вишивка на жіночих сорочках підкреслює мистецький смак, додає ніжности та елеґантности дівчині та жінці. Нерідко вишиванням оздоблювали й верхній одяг, на західніх землях — кептарі, лейбики та сердаки.

Львів уже в XVI ст. славився золотими вишивками з обвідкою кольоровим шовком.

Перлами прикрашали розкішне парадне вбрання у багатших колах козацької старшини.

Прикраси до українських костюмів були відносно незначними: у жінок — нашийне намисто, коралі з обробкою срібних кілець, сережки, персні; у чоловіків — персні.

У книзі „Живописная Россия" — С.-Петербург, 1897, — у відділі про звичаї і побут українського села, написано, що коралі приносять щастя тим, хто їх має на собі. Є багато леґенд про коралі. Найпопулярнішими коралі були на Київщині, Гуцульщині, Чернігівщині, Полтавщині. Популярні вони були і в інших місцевостях України. Вишивані сукні з'явилися на початку XX ст. як вечірній одяг, і до сукні вдягали прикраси — коралі.

У народному костюмі не прийшло жадних змін: він залишився таким, яким виник у козацьку добу. Існують костюми місцевого характеру: бойківський, буковинський, волинський, запорізький, київський, лемківський, івано-франківський, подільський, полтавський, слобожанський, снятинський, харківський, чернігівський та інші.

ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ — КОРОЛЕВА КНИГ

Написав Максим Бойко

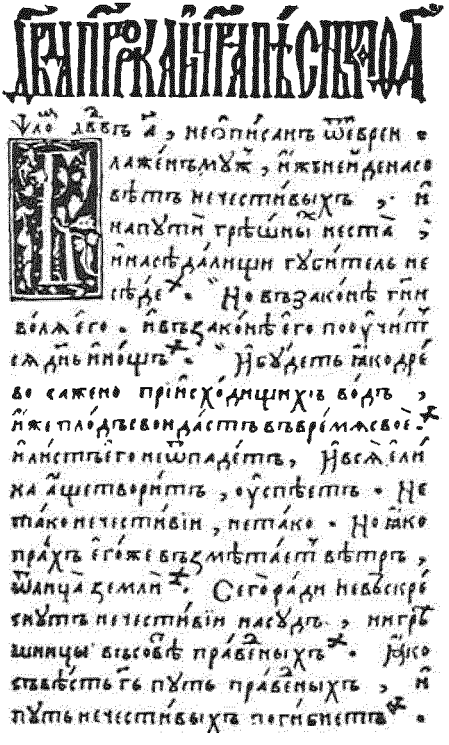

Сторінка з Острозької Біблії (1581)

Ідея друку Острозької Біблії виринула тоді, коли єзуїт Петро Скарга доказував, що церковнослов'янська мова зовсім не надається до богослуження та писання книг. У Граматиці, Остріг, після 1578 р. видавці помістили мовний трактат болгарського монаха Храбра, писаний на початку X ст., який доказує, що церковно-слов'янська мова рівна гебрейській, грецькій та латинській. Біблія є однозначно важливим документом початку тяжкого періоду для Православної Церкви під тодішньою польською владою. На схилі свого віку кн. Василь-Костянтин Острозький (1527-1608)

зрозумів, що треба піднести освіту в народі та видати потрібні книги. Тому він оснував коло 1575 року Тримовну школу вищого типу, яку часто називають Острозькою академією, та видав у 1580 році Новий Завіт з Псалтирем і Біблію (1580-1581).

Згадана Біблія не тільки переклад, але й науковий твір, над яким працювали найкращі знавці того часу, вперш у чергу українці, а потім запрошені чужинці. Такої книги тоді не могла видати жадна країна на сході Европи; вона, як виявляють сучасні досліди, мала служити єдності Православної Церкви. Можливо, що після охрищення литовських поганських завойовників, після 1340 року Острозька Біблія сповнила другу місію України серед народів цього обширу. Подібно в тодішнім Острозі сильна група інтеліґентів рішила видати рідномовну біблію, гарячим сторонником якої був о. Дем'ян, брат полководця Северина Наливайка. Імовірно, він сам готував такий переклад. У сусіднім Хорошові, Валентин Негалевський невипадково перекладав Новий Завіт на українську мову. Це одночасно показує, що в тих часах сильно відчувалася потреба Святого Письма на рідній мові, як засобу просвіти.

Біблію відкриває заголовна сторінка рамки простокутного дереворита довкола напису такого змісту: „Библія сирѣч книгы ветхаго и новаго завѣта по языку словенску от еврейска въ еллинскій язык седми десят и двѣма богомудрыми преводники прежде воплощенія господа бога нашего Ісуса Христа 308 лѣти на желаемое повелѣніе Птоломея Филадельфа царя египетска преведенаго своду съ тщаніем и прилѣжаніем елико мощно помощію божіею послѣдовася і исправися. В лѣто по воплощеніи господа бога и спаса нашего Ісуса Христа 1581" (Божества тоді писали з малої літери). На підлицевій сторінці герб кн. К. К. Острозького та вірш про нього. На наступних 8-ох ненумерованих сторінках передмова від князя-видавця (частина передмови надрукована по-грецьки). Дальше слідує „Предісловіє" ... і вірш Гарасима Даниловича Смотрицького.

Після цих 8-ох аркушів ідуть п'ять послідовних числувань: 276, 180, 30, 56, 78. Разом 628 листів (аркушів), або 1256 стор. На кожній сторінці по дві колони, в кожній по 50 рядків. Циноброю (червоним) відбито заголовки на аркушах другого і третього рахунку. Зміст на арк. 8. Дальше слідують старозавітні книги на аркушах 2-4 рахунків. Євангеліє (Новий Завіт) — 5-ий рахунок, на 6-му Апостол і Апокаліпсіс. Останній аркуш 6-го рахунку буває в двох варіянтах: перший з датою 12 липня 1580 р., під нею друкарський знак І. Федоровича, а друга сторінка

зовсім порожня (цей варіянт зустрічаємо значно менше); другий — остання сторінка задрукована, післямова грецькою і церковнослов'янською мовами і під ними знак друкаря; щойно під тим знаком колофон (кінцівка) про вихід з друку біблії 12 серпня 1581 р. Довший час це насувало думку про два різні видання, але останньо з'ясувалося, що тільки задруковано другу сторінку останнього 78 аркуша.

Після тодішньої техніки кожну сторінку треба було відтискати окремо, сушити, потім задруковувати другу. В першій редакції послання до Солуняк вжили слово „тѣм же", потім рішили виправити на „прочее", мусіли вирізувати один аркуш уже з брошурованого складу та вставляти новий. Таких поправок, мабуть, було більше. За пляном мали друк закінчити в 1580 р., а потім, слід думати, рішили збільшити наклад, тому друк протягнувся ще на один рік довше.

Висота шпальки, як уже згадано, 50 рядків в два стовпці, набрано шістьма різними шрифтами, в тому два грецькими. Острозький шрифт кириличного типу задруковує всю книгу. За приблизним підрахунком, в усій біблії є 3,240.000 друкованих знаків. Це перевищає усе друковане до того часу. В біблії багато заставок, ініціялів, в'язі, візерунків та різних прикрас, усього нараховано 1,384. На берегах аркушів позначено різні покажчики. На всю книгу вжито папір 18 різних папірень, більшістю місцевих і польських, з додатком угорського і голляндського виробництва.

Обслідження виявили, що наклад, як на ті часи, був значним: 1500-2000 прим. Іван Федорович, виїжджаючи до Львова 1582 р., взяв з собою 400 прим. Під сучасну пору нараховують: в РСФСР 117 примірників, в Україні — 53 (приблизно), в Англії — 10, Польщі — 9, 7 у Болгарії, 3 в Америці, 2 в Зах. Німеччині і по одному в Австрії, Румунії, Канаді і Швеції. Усіх — коло 200 примірників.

Дослідники друкарства у східньоевропейських країнах під впливом московського галасу сильно наголошують мистецьку майстерність Івана Федоровича, і то з таким захопленням, що затемнює творчий інтелект українських вчених відносно наукового перекладу біблії, величезних заходів дістати найкращі списки, оплати українськими грішми членів редакційного складу, матеріялу, влаштування друкарні, набір і вишколення персоналу та довгих годин засідань і нарад.

Багато вже сказано і написано про Острозьку Біблію, але ще й багато дечого очікує на свого дослідника, наприклад, об'єк-

тивна наукова студія під оглядом фізичного опису, філологічним і палеографічним. Різні прикраси в Біблії, яких там є десятки, усі мають своє символічне і досі нерозгадане значення. Наприклад, прикраса — як її назвав дослідник книг Кісельов — „херувими-українці" — це маленька головка величини гороху, з суворими очима та довгими вусами, по боках з крилами, що нагадує запорожця. Чому, хто та з якою метою цю прикрасу скомпонував і примістив у книзі? Таких питань можуть бути сотні. Це справді книга, яка ставить нас в ряди культурних народів, але на земській кулі, як уже згадано, є всього лише 200 примірників. Ми маємо велику культуру, як її мають інші великі народи, але вона в нас ще не виявлена такою формою, що могла б зацікавити чужинецький світ. Чужинцеві вбили в голову, що біблію виготовив „русскій" мандрівник в Західню Україну і тим зайняв у нас місце просвітителя.

Деякі дослідники українського друкарства в Україні, як Я. Ісаєвич, Я. Запаско та інші, останнім часом зробили багато в ділянці відхилити заслону невідомого, але завжди в парі з першодрукарем „Фьодоровим". Всеохоплюючої студії українського друкарства покищо немає, бо, напр., описати фізичний бік виготовлення біблії, оформленої московським друкарем, цензори дозволять, але виявити філологічні особливості та вказати на наукову сторону Острозької Біблії, як Святого Письма, навряд чи дозволять. За таку об'єктивну студію можна взятися тільки за кордоном. Що ж до того потрібно? Десятків тисяч долярів для повного затруднення кількох знавців книги. Таку працю міг би двигнути хтось з меценатів з можливістю доглянути хід праці, включно з остаточним друком.

В 1968 р. в публічній бібліотеці Гота у Східній Німеччині випадково знайшли „Читанку", Остріг, 1578 р., досі єдиний примірник. В описі знахідки німецькою мовою знавець друкарства німець Грассгоф та мовознавець англієць Сімонс в заголовкові назвали її „Гріхіш-руссіше" (Грецько-російська, що можна думати: „православно-російська") та здійснена в Білорусі. Можна припускати, що хтось з цензорів так повів справу, що цей першодрук зовсім приписано чужим. Тепер треба все переробляти і втрачене тяжко відвоювати, бо тисячі блудних примірників уже пішли в світ.

В Острозькій Біблії на перших вісьмох ненумерованих сторінках подано два вірші Гарасима Смотрицького, один на герб кн. К. К. Острозького, що є першою геральдичною поезією, а другий в заключній частині передмови. В останнім автор говорить

про тяжке положення українського народу. Діяльність князя Острозького автор порівнює до діл Володимира Великого (грамота, школи, друкарство) та Ярослава Мудрого. Ці два вірші та авторство передмови дають підстави думати, що головним редактором біблії був сам ректор Острозької Академії — Гарасим Смотрицький. Слід припускати, що він був головою редакційної колегії, або зібраного гурта вчених, що відповідає сучасним академіям наук. Другим виднішим вченим був Тимофій Михайлович, а третій грек Євстахій Нафанаїл з Канді. Можна думати, що перекладчики в більшості були філологами і багато з них одночасно викладачами місцевої вищої школи — Тримовного ліцею.

Князь Острозький та перекладова комісія були подвійно відповідальні за вірний переклад Святого Письма — перед Богом і наукою. Тому ця книга довгими століттями була вчителькою Божих правд на сході та півдні Европи. Її перевидавали в Москві: 1663 (з дописко: „С готоваго перевода князя Константина Острозскаго печати неизменео . . ." Змінено лише в передмові „народ рускій" на „народ великорусскій"), 1756, 1757, 1759, 1762, 1763, 1778, 1784, 1797, 1806, 1810; Петроград: 1663, 1751, 1756, 1759; Київ: 1758, 1779, 1788; Почаїв: 1798; Сербія: 1795 (Пізніше в Росії почали робити зміни).

Острозький культурний осередок існував відносно недовго, але його вклад в українську духову скарбницю значний, а саме:

1. Перша висока школа на сході Европи — Острозька Академія, коло 1575.
2. Друкарня в Острозі витиснула до 30 назв книжок (не всі вже відомі).
3. Перекладова комісія, потім Гурток вчених — теперішня академія наук.
4. Монументальний богословський кодекс Божих правд — Острозька Біблія, перша на сході та півдні Европи.
5. Покажчик до Нового Завіту Тимофія Михайловича, 1580, перший того роду на наших землях.
6. Вірш на герб К. К. Острозького, „Хронологія" Римші та „Лямент дому Острозьких" — перші зразки української поезії.
7. Літеру „Ї" перший раз вжито в „Хронології", Римші.

Всі ці заходи до піднесення освіти в Україні ставлять нас у ряд народів Заходу. Правда, церковна колотнеча після десятка років майже припинила добрі наміри. Але добрі наслідки цих починань стали нашим духовим багатством.

Ми хотіли б відділити московський галас про „вищість культури" від щоденної пропаґанди. Коли мова про Острозьку Біблію, ми зустрінемося з іменем її мистецького оформлення Іоанном Федоровичом, який у 1565 р. був змушений втікати з Москви перед переслідуванням, спершу на Білорусь, а потім, у 1572 р., переїхав до Львова. Тут він змінив своє прізвище на Федорович. Згодом одружив свого сина з галичанкою і від того часу він уже до Москви не належав, туди не вертався. Він дістав в Західній Україні азиль, закріпатизувався та дістав доступ до княжих дворів. Не належить він до Москви, як кожний еміґрант в Америці, який, напр., складає музичні твори, опери тощо. Тому до великого московського галасу слід підходити дуже критично і не затемнювати ролі українського інтелекту в перекладі і редакції Біблії, організації матеріялу, друкарського станка та працівних українських рук і гроша, бо не сам Федорович усе виготовляв. Він виконав тільки мистецький бік справи складача і за цю працю він одержував заплату, мав приміщення, харчі, став тут вільною людиною, без страху запроторення в манастир переписчиків книг, що боялися друку книжок, щоб не втратити праці. В його майстерності був йому помічним Гринь, чи не білорус, ґравер, щоправда вишколений Федоровичем у Заблудові. Виїжджаючи з Острога до Львова, кн. Острозький за спільним домовленням дав Федоровичеві 400 прим. біблії, що на тодішні часи це був величезний маєток.

Другий галас підносять москалі, що немов би то в основу перекладу Острозької Біблії положено текст списків „Геннадієвської Біблії", складеної в Новгороді, 1488 р. при дворі митр. Геннадія, звідки і її назва. Цей список привіз із Москви писар Великого князівства Литовського — Михайло Гарабурда. Дійсно, це був переклад біблії з грецької мови, але перекладова комісія виявила багато неточностей, а навіть „перекручень" (Ісаєвич, Першодрукар . . ., 1975, ст. 100). Князь Острозький слав листи та післанців усюди, де чутка передавала, що є списки Святого Письма. Писав навіть до патріярха Єремії. Остаточно рішив наслідувати грецький переклад з старожидівської мови 72 перекладачів. Про це згадано на титульній сторінці Острозької Біблії, а за список Геннадієвської Біблії князь дякує в передмові Іванові Васильовичу IV (Грозному), бо цього вимагала двірська етикета, бо біблія була передана через литовського дипломата.

Назване джерело зазначує, що в тексті Острозької Біблії є чимало українізмів, головно у віршах Гарасима Смотрицького. Цей вплив став тогочасним варіянтом церковнослов'янської мови

східньороманських і південнослов'янських народів, а також якоюсь мірою нормою старослов'янської тодішньої літературної мови. Отже, ця біблія стала духовим лучником між православними слов'янами того часу. До цього слід додати ще одну деталь: В Острозькій Біблії є численні прикраси, між ними видніє плетінка 3 см. висока, мабуть, принесена сюди болгарськими емігрантами, що втікали перед переслідуванням турків; стилізований листок, що може також нагадувати серце; терновий вінець, або мережка; стилізований подовгастий хрест, то знову ніби півмісяць з зіркою. Все це розміщено миловидно в певні композиції. А вже згадана голова „херувима-українця" вказує, що українська стихія в Острозі була тоді сильною.

Для багатьох поколінь Острозька Біблія була вчителькою Божих правд і вона й сьогодні репрезентує нашу книгу, як її королева, пригадуючи світові велику духову культуру нашого народу.

СОФІЯ

Написав Вячеслав Лащенко

„Щоб були одно" (Євангеліє Іоана)

Софію дав нам Ярослав,
Як символ світла, миру, злуки,
І заповіт нам свій послав:
„Світіть Софією онуки!"

І ми дивилися туди,
Де море, де Еллада мріла,
І мали ми в степу сліди
Від ніг Методія й Кирила.

Віз човен серце наше в світ
Чуття весінні, не жовтневі,
Блакитну казку, світлий міт,
Боянів гимн зорі та дневі.

І дні плили... Й несли до брам
І вир, і грюк життя нового,
Але стояв Софійський храм
І спів віків ми чули з нього:

„Злучіть чуття й думки свої
В єдину світлу думу й волю,
Бо ж принесуть сварки й бої
Нам тільки ярма та неволю.

Софійським словом гойте люд,
Що в нас на сліпоту хворіє,
Хай зникне тьма й поганський блуд!
Хай „Руська Правда" зазоріє!

Понад Дніпром ще мла густа,
Ще ніч на дворі й за ворітьми,
То ж світлим образом Христа
З Софії, з гір світіть до пітьми!"

ВІДЛУННЯ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ

Написала Ірена Книш

Ессайяс Теґнер

УКРАЇНКА ГЕРОЇНЕЮ ШВЕДСЬКОГО АРХИТВОРУ

Як Ватерльоо вважається синонімом поразки, дарма, що переміг Веллінґтон, так же й Полтавська битва однозначна з катастрофою, згубою, хоч виграв Петро. Наша Полтава й уся Україна стала відома шведам хоча б тому, що стала могилою слави й величі їхнього лицарського короля Карла XII. А втім, союз Мазепи з Карлом XII не унікум — а відблиск наших зв'язків із Скандинавією протягом віків. Ми мало згадуємо й небагато знаємо про них, хоч живі сліди того спілкування збереглись донедавна й їх віднаходиться теж у примерклій далечі нашого державного буття з прадавнім Києвом. Ще в половині XIX віку

Пателеймон Куліш чув між українським народом усні перекази, що походили з давніх дум і лицарських пісень. Він навіть відтворив, на підставі вторинних нашарувань, колишню думу-розповідь про морський похід варяго-русів у Грецію. З новішої нашої літератури „шведські могили" в емоційній прозі Микоми Хвильового. Ім'я Мазепи навіки пов'язане історичною долею з Карлом XII, хоча б тільки в поемі геніяльного Байрона.

Для шведів Карло XII — це герой над героями. Постать його височить сьогодні в центральному парку Стокгольму: юний велетень з довгим мечем і жестом, що кличе до перемоги. Інший пам'ятник біля ратуші над водою, здвигнено звеличникові короля: скульптурна фігура простягає руки вперед до злету ввисочінь, а під цією символічною постаттю на фронті цоколю вирізьблено рельєф вродливого клясичного профілю та напис: „AT ESAIAS TEGNER — MCMXXVI"[1]. Це є ім'я геніяльного шведського поета (1782-1846), що глибокою патріотичною творчістю здобув славу й вдячність свого народу. Наче поетичний акомпаньямент до столичного монументу короля звучать у сторіччя його смерти строфи: Король Карло XII: хоробрий лицар, стрункий молодець із золотим волоссям, неперевершений, безбородий громовержець, у великому серці якого палке прагнення правоти, добра, справедливости, що перед ніякою силою не уступає. Тому поет остерігає. „Сталь шведських мечів палюча — то ж бережіться, москалі!"... Хоч король мовчить уже сто років, то це лиш сон, що заповідає реванш: на цій могилі могутнього лицаря освячуються шведські прапори до нових перемог!..

Найбільшим твором Есайаса Теґнера, що звеличує епоху Карла XII, є поема-саґа „Аскель". Знаменне в тому, що поет, замість етапів тріюмфальних подвигів, коли Европа дрижала перед мечем Карла і його побідоносним військом, вибрав потрясаючий фінал цієї героїчної епопеї після полтавської катастрофи. І на тлі полтавської трагедії оспівано хвилюючими строфами прекрасну любов шведського лицаря Акселя до українки.

Поема „Аскель", опублікована 1822 р., принесла поетові нові лаври. Перекладена вона на різні мови: англійську, французьку німецьку і навіть російську. Очевидно, переклади рідко передають повністю вірний зміт і красу оригіналу. Проте, без знання шведської мови завдяки перекладам[2] твір став доступний. На їхній підставі зладжено вільний український переклад поеми прозою, часто парафразований (з пропусками й скороченнями). Проте, він може дати уявлення про фабулу саґи „Аксель", хоч

і без відтворення мистецької краси, музики віршів, багатства картин порівнянь, метафор тощо.

II

ПОЕМА „АКСЕЛЬ"

У початкових строфах поет відкриває джерело поеми — розповідь про давні, світлі часи звитяжних лицарів, сміливців і радісних, як сама перемога; розповідь, яку автор слухав дитиною від сідоглавого учасника походів Карла XII. Оповідач був одним із сімох вибранців, отих найближчих „каролінців", бравих молодиків у синіх піджаках і жовтих поясах[4], відчайдухів, що змагалися між собою за досягнення лицарських чеснот, якими відзначався їхній король. „Синій гурт сімох" був короною найкращої королівської ґвардії, цвіту всього шведського війська. Одним із сімох „каролінців" був Аксель.

Ті заслухані в дитинстві лицарські картини не покидали уяви поета, він заховав їх з тих днів як лілеї, що їх насіння вкрив зимовий сніг. Ці пісні походять від лицарського старця, але те, що він так пламенно розповідав, тут тільки тьмяно передають прості рими.

У Бендерах лежав великий король. Дарма, що його краї опустілі, його світле ім'я осоромлене, його народ мов зранений воїн . . . уся надія тільки в ньому. Він — як захист і опора в час землетрусу й пожежі, як скеля на бурхливім морі, як сила духу проти смерти. Раз увечорі він з листом у руці звернувся до Акселя: „Візьми цей лист і мерщій неси його до Швеції. Мчи прудко день і ніч, а добігши як стій передай його в руки моєї Ради! Швидше їдь ще сьогодні, Бог тобі допоможе! І моїм горам віддай привіт!"

Молодий лицар звик нестися на коні, листа зашив у пояс і притьмом почвалав. Він виростав на полях боїв, під брязкіт зброї, поки батько не поляг у Литві в час перемоги над царем. Та Аксель був уже дорослий, вчсокий і стрункий, свіжий мов троянда, чесний і відкритий, гартований у спеку й стужу. Сім побратимів заприсяглися не поступатися силі, не втікати від небезпеки та не в'язатися з ніякою дівчиною, поки Карло не стане нареченим . . .

Безмежними просторами України мчав Аксель щосили днями й ночами. Вже гонець достиг лісних околиць[5], коли налетіла озброєна зграя ворожих вершників: „З Бендер письмо везеш —

віддай або загинь!" Удар мечем був шведською відповіддю. Аксель дотримував присяги: перемогти сімох одному — це було б мало, але двадцять напасників — мала надія. Поранений, залитий кров'ю лицар втратив притомність...

В цю мить ґальопував загін мисливців зі соколом і кількома парами гончих собак. Попереду на зебрі вчала амазонка в зеленій одежі — промінна як сонце, як квітка чарівна. Напасники повтікали, а дівчина, на вид поляглих, плигнула на землю, де лежав у власній крові Аксель, мов дуб повалений в галавнику північним гураґаном. Дівчина схилилась над красенем, як Діяна — покинувши лови — над Ендиміоном, причарована його вродою. В пробитій груді ще тліла іскра життя; обережно покладено пораненого на носилки з галуззя й забрано до її двірця.

Біля ліжка Акселя його рятівниця, сповнена тривоги й болю, гляділа на його бліде обличчя виразом, що вартий королівства. Вона сиділа мов розквітла рожа в колишньому грецькому гаї біля поваленої статуї Геракля. Раптом хворий прочуняв і заговорив у гарячці про себе, свою присягу, пояс, королівський лист, свого покійного батька і його меч, гострий особливо проти москалів. Коби Карло був бачив, з якою втіхою він сам їх ним тут косив! Вони падали як зріле колосся під серпом. Йому здається, що й він стікав кров'ю. Він мусить уже нести листа до Стокгольму. Це честь його заставлена, кожний момент дорогий!.. І смертельно блідий цей окличник боротьби склонив голову на примирливе узголов'я.

Ще довго боролися за нього смерть і життя, поки не перемогло життя. Опритомнілий міг врешті поглянути хоч тьмяним зором на янгола, що його доглядав[6]. Вона не була ідилічною красою, що, зітхаючи, лине крізь луги, з обличчям завжди тужливо знудьгованим, з ясним мов проміння сонця волоссям, блідими лицями нічної лілеї й незабудьками очей. Марія була донькою півдня. Чорне, буйне волосся коронувало голову як нічні тіні оточують трояндовий сад. Бадьора відвага, ця справжня хоробрість, сіяла гордо й шляхетно з її чола, як знак перемоги на щиті героїні. Колір обличчя такий свіжий, яким малюють променистий вінок ранньої зорі (Аврори). Стрункa й гнучка як Ореада, з легкою й гармонійною ходою, а високі груди повнились молодістю й здоров'ям. Тіло зіткане з рож і лілеїв, душа обвита вогнем і полум'ям як літнє небо півдня вміщає соняшне золото сонця й пахощі квітів. Її карі очі промінюють небесною екстазою і земним жаром. Раз це гордий погляд вірлиці з небесних висот, то знову світлий, лагідний як голубки на возі Афродити.

зникнуть болі ран і залишаться тільки близни на груді. Поет остерігає Акселя, щоб не глядів так [illegible] руку, яка лагідно обвиває його рани; ця ніжна рука почивати в його долонях, бо вона більш небезпечна [illegible], ніж у минулому році в Бендерах тверді руки оттоманів з їхніми шаблями й пістолями. Хай не слухає шепотіння цих рожевих і свіжих уст, їх божественних слів надії й розради, бо це примарний наспів. Краще б йому ще раз почути грюкіт гармат і свист оружжя полтавського бою. А коли підведеться ходити, хай виснажений спирається на свій меч, а не на кругле рам'я, від якого кращого не міг сам Амор вигадати для спочинку...

... Був вечір, сповнений чарами літньої краси, співу соловейка, вечір, повний життя і водночас спокою й тиші, в якій чути биття серця. Аксель і Марія разом проходжувалися й обмінювалися спогадами свого дитинства, як наречені перстенями. Він згадував щасливі дні з матірю в дерев'яному домику смерекового лісу, про сестер, що вже покійні, а далі говорив про батьківщину, розповідав про старі, воєнні пісні скальдів, про хроніки в шкіряних оправах, що будили в ньому уяву й жагу до лицарських подвигів. Розпалений він гнався лісом, з дитячою радістю піднімався на вершки смерік, щоб досягти орлів і північним вітром гасити свій жар. Він мріяв про королівські далекі походи Карла (що був від нього нецілих 8 років старший) та вже 15-річним став вояком. Відтоді життя його проходило серед воєн. Проте, він був чутливим до інших, лагідних картин життя, коли в час походів помітив дитину над струмком, що гралася квітами, або птахів, як годують своїх малих, або на порозі хатини дівча з вечірним промінням на обличчі. Воно йому нераз ввижається в уяві, завжди схоже на Марію...

„Щасливі сильні, що не мусять носити ярма!" — відповідала схвильована Марія, відмічуючи різницю в призначенні жінки й мужчини. Чоловіки є вільні вже від дитинства. Все є для них: чар діяння, шаноба, слава — ввесь світ належить їм. А доля жіноча — хмарна: служіння мужчині. Вона жертва, він полум'я, що лине до висот... Батько Марії поляг у царському бою, ледве пригадує свою матір. Донька степів виростала самітно в цій палаті, де вона стала ідолом для покірної служби, що шанує кожну її примху. Шляхетний ум не сприймає тієї рабської слухняности. Чи він помітив степових коней іншої породи? Вони як лицарі браві, легкі як лані, ці вільні діти природи не визнають панування над собою. Яке чудове їхнє життя в тих зелених степах! Її душа, спрагла волі, не змогла довго переносити нудь-

ги, замкнутости палати. І вона змагалася з вовками, ганяла за шуліками, не раз врятувала чиєсь життя з ведмежих кігтів. Але дарма — природи не перемогти! Чи швачка чи амазонка — жінка залишається жінкою. Істота неповна, їй треба ділитися своїм щастям. Вона це відчуває, коли наче на крилах несеться далеко від землі, до зір, до божественних висот і раптом злітає вниз до землі, повертається до любих дерев, до заквітчаних лугів, до шумливих потоків; їх вона тепер любить без себелюбства, її почуття стали вищі, чистіші — відколи... І тут Марія умовкла, ніжний рум'янець і легке зідхання сказали більше, ніж недокінчені слова. Під солов'їний спів хмарки закрили місяць, а Аксель і Марія пригорнулися в безконечнім поцілунку — гарячому як життя й вірному як смерть... Як два генії півдня й півночі їхні губи не відхилялися, ведучи їх до небесної щасливости.

Перший повернувся від нестями лицар. Заклинаючись на меч, на славу Півночі, на зорі — білі весільні дружки, на землю, на небо, назвав Марію своєю. Якже прагне він залишитися з нею назавжди — але мусить виповнити присягу! А тоді повернеться до Марії, його нареченої, його дружини. „Прощавай, душе моєї душі! Прощавай до мого повернення!"

І Аксель миттю схопив меч, досяг коня й хвацьки помчав на північ. Поборовши тисячі небезпек, крізь ворожі ескадрони Аксель добився до королівського міста Меляр. Тут з подивом усі вислухали лицаря, який передав лист і привіт Державній Раді — як велів король.

Марія одинока в спустілій палаті з і д х а л а і м е н е м Акселя, його м'я шептала в лісі й лугах. Бо не могла збагнути тайни його присяги. Кому вона дана? Чи дівчині в його батьківщині? Колишня любов? Та чи може бути більше ніж одне кохання? Її серце каже: „Ні!" О, снігом вкрита дівчино Півночі, ти або вона мусить умерти! Ти не знаєш жару Півдня. Вона знайде тебе за твоїми зледенілими потоками, за твоїми засніженими горами й скелями та принесе тобі біль смерти..." Проте... Аксель покинув свій край дитиною й досі не бачив свого земного раю, а трепетлива любов ніколи не будує житла при таборових звуках. Він не зміннливий. Вірність і честь вінчають його високе чоло. Крізь чистоту його очей вона бачила глибину його серця як день бачить дно свіжого блакитного струменя.

Що наложило на нього ту присягу? Чого він уникає? Чи хоче присягою розбити вірне серце? Вона німіє від болю, як вдови, що скаржаться на могилах, як голуби даремно несуть скаргу крізь землю й небо та не знаходять відповіді. Але ж її

голос теж зупиняють шуми лісів і клекоти вод. А якби вона щодуху подалася за ним? Але ж це не може вдатися жінці. Так, вона дівчина — але хто ж її спізнає? Взяти меча і — на її місці мужчина. Адже вона любила гратися з небезпекою, не раз на смерть і життя! З неї добра вершниця, виросла ж на конях, а її куля завжди трапляє в ціль. Це Бог її надхнув і вона шукатиме Акселя на далекій Півночі, поміж усіми людськими юрбами, по всіх долинах і потоках, по всій землі. І вона добуде присягу з його уст. Хай же війна прийме її на свої крила і приведе до краю Акселя.

Сказано — зроблено. Марія з поспіхом перетворилась. Під військовий шолом приховала своє чорне волосся; постать вирівняли: шкіряна куртка, наповнений рюкзак, рушниця. Замість бороди легка тінь довкола губ. З мечем, поясом і всім збройним обладнанням скидалася на образ Амора, що його носив на щиті син Алькібіяда. „Прощавай, моя бідна садибо! Я до тебе вернуся, коли любов і покута нас об'єднають. Вагання й нерішучість не роблять нас вільними. То ж у дорогу! Хай ніч візьме мене під свій покров і заведе мене до краю Акселя!"

На ледве досяжному морському березі, на кінці ока Півночі, лежить Петрове місто, тепер столиця, де Азія закріплює свою корону для світів. Тоді ще мале, але вже подібне в глибині свого ґольфа до новонародженого дракона. І вже малий монстер зраджував свій родовід: котить свої кільця на зогрітій сонцем арені, у його зубі вже кипить отруйне жало і вже сичить з розколеним язиком... Тут готується проти берегів Швеції фльота смерти й пожеж. Марія прокладала шлях поміж списами й прапорами, шукаючи для себе місця на кораблі. Один з провідників цих диких банд, приглянувшись до неї, закричав з реготом: „Ти, хлопче, мені виглядаєш більш небезпечний для дівчат ніж для вояків! Не зможуть тягати тебе за бороду там, куди тебе поведено, але навчать тебе воєнного діла, бо це війна на життя й смерть!.."

Вітрила напняті, судна в дорозі й до вечірньої зорі замайоріло скелисте, шведське узберіжжя. Ні час, ні буруни морських хвиль не знівечили Левкадії Півночі. Прадавні гігантичні могили досі видніють. Тут бачилися в останнє лицар Гіяльмар і красна Інґеборґа, донька короля Упсалі, тут вона вмерла від горя, коли Гіяльмар поляг у бою. Кажуть, на скелях і досі чути її голосіння по втраті милого.

Та ось палахкотять, тріщать надбережні села, згоряють один за одним. Діти кричать, жінки тікають. Знані способи, якими мо-

скалі ведуть війни. День і ніч б'ють без упину дзвони. Та дарма, мертвих не збудити! Горе нещасній країні, великі могили проковтують воїнів. Проте, у навислій небезпеці збираються старці й діти з мечами, що пам'ятають німецькі війни Густава Адольфа, побідоносних галлєбардів, а теж мушкети вже поржавлені. Це все, що залишилося шведам для рятунку. Цей невеликий гурт слабо озороєний, але запальний і мужній, кинувся бодро на ворога. Та ворог не став відважно до бою, а тільки з вигідного захисту скель гримів барабанним вогнем на рідкі ряди оборонців.

Втім, як розлючений Тор, бог війни й сили з раменем сили й молотом, коли зі страху грозила втеча — кинувся попереду всіх на білому коні Аксель, порядкував і вирівнював ряди з усіх боків, наче янгол-рятівник у час катастрофи. Його грудь — сталь, його рам'я — смерть: „Шведи, зупиніться, збирайтесь, тримайте щільно ваші ряди! Я знову вернувся від нашого короля! Карлів привіт відродить вашу мужність! Наш клич: Бог і король Карло!" Бійці в цю мить рушили атакою на скелі з окликом: „Бог і король Карло!" І враз усі смертоносні пащі канонів здавлені, поле вкривають трупи. Міцні мечі пробивають плечі втікачам. Вжахнулася банда грабіжників, в переполоху й безладді гнала до берега, щоб відчалити.

Побоєвище спочивало, сплячи як виснажений дикий звір. Місяць з високого неба кидав свої чисті проміння на це спустошення. Посеред мертвих бродив, зідхаючи, Аксель. Там лежали поруч себе парами боєць проти бійця, затиснені в приступі... „Коли хочеш бачити вірні обійми, не гляди на любовників: вони інколи прикрі, то знову милі. Інакше є на полі бою, де в смертельних боях вороги притискають себе до сердець. Ох, сп'яніння любови й радости є летюче як весняний легіт; але ненависть, нужда й глибока журба є вірні до гробу!.." Так зідхаючи в тінях ночі Аксель почув поблизу голос: „Аксель, води! Перестань журитися, попрощайся зо мною в останнє!.." На цей зболілий голос він кинувся у висоту й побачив спертого на скелі незнайомого юнака, залитого кров'ю. Місяць з-поза хмар кинув на мить сяйво і Аксель задрижав від жаху: „Та це ж Марія, Христе Боже!"...

Це була вона. Перемагаючи болі, Марія говорила зламаним голосом: „Добрий вечір, Аксель! Або радше — Добраніч! Бо смерть уже близько біля мого серця. Не питай, що мене сюди привело. Це сила необачної любови. О, коли починається смерти сон, перед входом у могилу, якими іншими очима споглядається на життя й свої малі турботи! Тільки любов така, як на-

ша, це те, що з нами йде до неба. Я лиш знати хотіла Твою присягу. Тепер я її прочитаю на зорях і я побачу твою невинність таку чисту, як зоряне світло. Мій вчинок нерозважний і нічогісні мої турботи. Прости вину моїй любові й сльози твоєї ніжности! Не маю ні батьків, ні сестри, ні брата. Ти заступив усі любови. В цю особливу ніч ти присягни, що щиро й вірно мене любив! Ти присягаєш? Тоді навіщо скарга? Адже життя мені дарувало найкращу саґу! Дівиця з вірою в любов помре на серці Акселя. Чи не поховають її в тій землі, яку ти сам боронив? Дивись, хмарка закрила місяць; як вона зникне, мене не стане. Моя душа потойбік буде молитись Богові й усіми очима неба споглядатиме на тебе. Посади на моїй могилі троянду мого краю, а коли ця донька соняшного Півдня згине похована під снігом, згадай твою дівчину, що теж лежить покрита снігом Півночі. Короткі були дні мого розквіту. Аксель, поглянь, хмарка зникла — прощавай, прощавай..." Із приторком руки її душа злетіла до небесних висот.

Тоді з братерства злинула сестра смерти — безумність. На розвихреному волоссі вінок квітів невинности, напів відкриті очі глядять у небо, то знов на землю. Він криво усміхався з очима повними сліз... Кружляв довкола гробу Марії, як мертві античних саґ вокруг схованих скарбів. Днями й ночами стогнали вихри роздираючими скаргами. А йому ввижалася Марія, його наречена. З'являються як зорі щастя соняшні дні блакитні на далекому Півдні... „Яке тоді все було щасливе! Палата серед зеленого гаю, дворець юної прекрасної дівчини. Я лежав у лісі смертельно поранений, вона поцілунком врятувала моє життя. Мені, бідоласі, вона подарувала своє серце, гаряче й багате. Тепер воно вкрите ледом у зів'ялій, висохлій груді. Все пропало. О, зорі, що світите на небі, погасіть свої проміння й никніть, стемнійте! Я знав чудову ранню зорю, вона згинула в морі крови. Дух крови досі несеться на березі, моя власна рука є вмочена в крові!"..

Так у розпачі ридав Аксель на скелі Сота. Він завжди там, коли сходить ранок, він там же, коли настане ніч, невтомний у голосінні. Одного ранку на березі на тому ж місці сидів мертвий. Його руки зложені як до молитви, застиглі від раннього вітру сльози повисли на щоках, а його згаслі очі дивились на Марії гріб...

„Оце й саґа сивого старця" — каже поет у кінцевих строфах — „Я тридцять зим зберігав її глибоко в серці гарячим спочуттям, хвилюючим до болю. Бо в душі скальда спогади ди-

тинства незабутні. Згодом теж з'являються величні геройства, розкішні принадності, але їх уже бачилося кращими в свіжих картинах очима юности. То ж коли весною з зелених трав відзивається перепілка, коли на сході з моря виринає місяць, а тіні проникли з могил розсівають на гори й доли свою мертвотну блідість, коли повіє з моря східній вітер, я вслухуюся в давній знайомий голос, що знову розповідає про долю Акселя й Марії".

III

Так завершується поема-саґа Ісайаса Теґнера.

Нещасна доля Акселя й Марії наче символізує трагічні для Швеції й України наслідки битви під Полтавою. Хоч Теґнер тільки раз (як виявляють переклади) називає Україну як місце акції свого твору, зате він ознайомлений з нею, її природою, історією, культурою краще, ніж його тогочасні критики. При появі перших строф „Акселя" його автор, професор грецької мови (й естетики) університету в Lund, новообраний член шведської Академії Наук, пастор Ісайас Теґнер, став прицілом гострої й злобної критики саме за... Україну. У шведській літературній газеті (1821, ч. 10) появилася атака, що, як передавано, „горлала з запіненою злістю, а не з глибшим дослідженням". Найбільше не подобався критикам вибір країни: отієї „Західньої Росії", вкритої степами, лісами, болотом, трясовинням, заселеної лиш кіньми й козаками. Критикам видавалося незбагненним, що великий поет для надхвених картин природи своєї поеми вибрав з околиць Европи саме „набридлі, відпихаючі, понурі, нужденні пустилища". В цьому випадку співець саґи про Фрітьова Сміливого, (найбільший твір Теґнера) кинув так сказати б свої поетичні ракети на вітер пустелі...

Ці безсилі й непристойні виплоди злости „критиків" викликали не так гарні описи природи немилої їм України, як перш за все політичні погляди поета, його характеристика Московщини як загрози для світу. Не без впливу на реакцію критиків була й героїня, донька тієї непривабливої землі.

Одухотворена Марія, оспівана поетом так сердечно й зворушливо, з такою поетичною силою й пієтизмом, що глибоко хвилює й підкоряє читача своєю благородністю й хоробрістю.

А втім, вийнятковість Марії ще й в тому, що це дівчина не з народу, а з вищих шарів мазепинської аристократії, про яку гетьман особливо дбав, бо на цій козацькій олігархії спирав свою владу[7].

Поет наділив Марію типово українськими рисами. Не тільки зовішністю чорнобрової, кароокої красуні, але й характером, вдачею, вчинками. Героїчні часи незламного завзяття, гордої непереможности козацтва — вирощували таких же жінок. У своєму бунті проти пасивного животіння без високої мети, проти жіночої неповноцінности, проти робства й рабовласництва, проти невірного кохання, у незалежності своїх думок, у рішучості й сміливості, в активній боротьбі за здійснення своїх прагнень ця самітня сирота така, якою можна уявляти Марусю Чурай, Мотрю Кочубей, Марію Башкирцев... Теґнерова Марія, благородна, хоробра дівчина з великим серцем, це апотеоза українки, унікальна в чужомовній літературі.

І ця прекрасна постать українки увікопомнена в творі, що його вважають найдорогоціннішим пам'ятником шведської мови, а автора сіяючим промінням сонця XIX-го сторіччя, як його назвав Юрій Брандес.

---

[1] Автором пам'ятника є знаменитий шведський скульптор, Карл Міллес (1875-1955).

[2] R. G. Latham, M. A. „Axel" — from the Swedish Esaias Tegner, London, 1838. L. Leouzon-Leduc „Les poemes nationaux de la Suede moderne", Paris, 1867. Esaias Tegners: Lyrische Gedichte, uebersetzt von Gottfried v. Leinburg, Leipzig, 1878. Поданий список не вичерпує всіх перекладів на цих мовах.

[3] The english versions of Tegner's „Axel", A biographic Sketch by Gustaf N. Swan, Scandinavian Studies, V. I (1911/14).

[4] Синій і жовтий — національні кольори шведів.

[5] Можна б прийняти, що це „Ліси й лани чернігівської сторони" (М. Важан).

[6] Подібна сцена в „Мазепі" Байрона.

[7] Вважаючи себе спадкоємцем київських князів, Мазепа дбав про розвиток культури, науки, мистецтва, але, не дивлячись на блиск і пишноту його режиму, не був серед народу популярний. Життя в його столиці Батурині, недалеко від Чернігова, нагадувало відвідувачам із Заходу королівський двір у Варшаві. Французький літератор, що залюбки подорожував з дослідними зацікавленнями добою Мазепи, свідчить, що ще під кінець минулого століття в збережених старшинських садибах можна було оглядати портрети козацьких предків минулих епох. Виглядом, одінням і т. п. вони цілком схожі на польських магнатів, їхні черти й вираз обличчя надихані гордістю влади. З них складався гетьманський двір Мазепи. Автор залюбки слухав кобзарів, яких називає „степовими Гомерами". Це їм завдячує Палій лицарську славу „Ролянда козаків" — завжди в боротьбі проти гетьмана. Так легенда кривдила історичну правду про гетьмана Мазепу — великого актора великої епохи, який захоплював красою вигляду, особистим чаром, блискучим умом і палким серцем, завжди граціозний на коні, з мечем чи в словах... (Eugene Melchior de Vogue: „Mazeppa. La legende et l'histoire". Revue des Deux Mondes, 1881, t. XLVLLL).

ІБСЕН В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Написав Осип Кравченюк

Генрік Ібсен
(20. III. 1828 — 23. У. 1906)

Хоч Ібсен норвезький драматург, більшість його творів постала в час його побуту в Німеччині (1868-1891). 1872 р. появилися перші німецькомовні переклади трьох його п'єс, а чотири роки пізніше театр Майнін Ґенців вперше поставив його „Претендентів на престіл". Великий успіх цієї постановки відкрив дальшим його творам доступ до театрів Берліну, Мюнхену, Авґсбурґу та інших міст, а їхній вплив на німецьку публіку, зокрема молодь, порівнювано до впливу драм Шіллера дев'ять десятків років раніше. До цього причинились у великій мірі дуже прихильні відгуки театральних критиків, особливо Павла Шлєнтера й Отто Брама. Це якраз завдяки їм драми Ібсена почали поширюватись також і на Сході Европи в перших 80-тих роках минулого століття, спершу польською, а дещо пізніше російською мовами.

Про поширення їх українською мовою тоді навряд чи могла бути мова. На східньоукраїнських землях вся наша культура бу-

ла спаралізована нелюдським Валуївським указом, а в Галичині можливості, хоч і були куди кращі, були також сильно обмежені. Відкритий з дрібних пожертв цілого народу український театр „Руська Бесіда" (1864) у Львові розпоряджав надто скромними засобами, щоб могти додержати кроку новим течіям у театральному мистецтві, що приходили на наші землі із Заходу. Під цим оглядом багато краще стояли інші два львівські театри: німецький і польський. Перший з них користувався фондами фундації графа Скарбка, одержаними субсидіями та іншими привілеями, а польський театр ввесь час діставав державну допомогу, а від 1862 р. перейшов у цілості на крайовий фонд. А проте, і вони постійно нарікали на брак фондів. Яке ж тут може бути порівняння між цими двома чужинецькими театрами й нашим, що був зданий виключно на власні сили, бо всякі намагання (зокрема Лаврівського) одержати державні субсидії залишалися безуспішними, мовляв, український глядач може користати з вистав німецькою згл. польською мовою.

„Ворог народу" був першою п'єсою Ібсена, що її поставив польський театр у Львові 18 грудня 1891 р. Якраз при нагоді цієї постановки Іван Франко помістив на сторінках „Кур'єра Львівського" (чч. 351-52 за 19-20 грудня 1891 р.) свою рецензію, яка і є першою вісткою про творчість Ібсена, написаною українцем. Франко подає короткий зміст „Ворога народу", називає цю п'єсу „шедевром", а про п'ятий її акт каже, що це „справді майстерне діло". Не поскупив цій драмі Франко також критичних завваг, зокрема про її постать та провідну ідею. З одного боку Іванові Франкові подобається показана тут „боротьба благородної одиниці з брутальним насильством більшости і гнилих суспільних стосунків", з другого ж боку він вважає доктора Штокмена „доктринером", який „помиляється, заперечуючи громаді — юрбі право подавати голос про свої потреби й домагатися їх задоволення". Тут Франко має, мабуть, на думці слова Штокмана: „Більшість ніколи не має права по своїй стороні, вона ніколи не має рації", однак його висновок не зовсім згідний з задумом автора п'єси. Про цей задум Ібсен писав Брандесові ось як: „Можливо, що через десять років більшість займе становище, що його займав на публічних зборах д-р Штокман. Однак під час тих десяти років д-р Штокман також не стоятиме на місці; він буде принайменше десять років попереду більшости. Більшість, маса, товпа, ніколи не може перегнати його; він ніколи не може мати більшости із собою. У всякому розі, коли йдеться про мене, я завжди свідомий тієї безперервної черговости. На місці, де я

стояв, коли писав кожну із моїх книжок, стоїть тепер досить компактна товпа; однак мене самого там уже нема, я є деінде й, надіюся, далеко впереді". Значить, в еволюції суспільства одиниці мусять завжди стояти перед рештою народу.

Вдруге Франко писав про Ібсена в другому томі „Літературно-Наукового Вісника" (кн. 4) за 1898 р.. В дев'ятисторінковій статті „70-ті роковини вродження Генрика Ібсена" він згадує про святкування цього ювілею в Осльо, Дрездені та Мюнхені, про видання німцями ювілейного збірника творів Ібсена в німецькому перекладі, серед них також тих драм, що не були публіковані норвезькою мовою, і звертає увагу на те, що „молодша генерація наших писателів попала по трохи впливові єго могучого таланту". Франко згадує також що „одна з єго найліпших драм, „Ворог народу", була перекладена на нашу мову М. Павликом і прийнята „Руською Бесідою" для сценічних вистав". Він дорікає цьому театрові за те, що не спромігся поставити драми Ібсена, хоч і знав, що в нього не було на це ані можливости, ані часу. І так „Ворога народу" поставили аматори — питомці львівської Духовної семинарії, хоч, на жаль, ся вистава була недоступна для позасеминарської публіки".

Останні два десятиліття минулого століття стояли на західньо-українських землях під знаком постійно зростаючого зацікавлення жіночим рухом. 1887 р. вийшов, коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки, жіночий альманах „Перший вінок", а 1893 р. появилася в Стрию перша книжка видаваної Н. Кобринською „Жіночої Бібліотеки" п. з. „Наша доля; збірник праць ріжних авторів". В цьому збірнику находимо статтю д-ра Дам'яна Морачевського про п'єсу Ібсена „Будівничий Сольнес". Про неї висловився з признанням М. Павлик у своїй рецензії на збірник „Наша доля" (в „Народ", ч. 3, 1894), хоч і мав сумніви, чи стаття Моравського „умістна в „Нашій Долі", тобто, чи покористуються нею як слід читателі її. У нас усі наведені писателі (крім Ібсена також Гавптман, Готфрід Келлер, Ніцше та Гюі де Мопасан — прим. моя, О. К.) незвісні публіці, тим менше жіночій і, на нашу думку, про такі справи в нас писати б скажемо так — живим м'ясом, починати їх аб ово..." На ці завваги Павлика відписав з Цюріху сам Морачевський („Народ", 15. 2. 1894 р.), заявляючи, що „всі книжки, о котрих я реферував, належать до нових творів літератури, до творів, котрі мали й мають вплив на всіх модних писателів. Книжки ті вибрано мною, аби показати напрям в літературі, а не, аби змістом своїм служили вищим цілям або пропаґанді... Гадав я отже, що

ліпше відослати читачів до оригіналу, чим позволити їм читати то само в формі зіпсованій і пригладженій. Ліпше читати Ібсена і Гавптмана, ніж Судерама..." Морачевський стверджує, що ціллю його „заміток" є „звернути увагу на західньо-европейську літературу і відірвати читачів від тої літератури оригінальної, котра, помимо великих талантів, затісняє круг естетичних змагань читачів".

Погляди Морачевського на потребу знайомлення українських читачів з новими літературними течіями Західньої Европи поділяла Наталія Кобринська. Вона з великою увагою ставилась до творів Ібсена, Стріндберґа, Метерлінґа та ін., а з 1900 р. сама виступає як літературний критик. В числах 141-144 газети „Діло" за 1900 р. вона помістила свою статтю про „Нору" Ібсена, що появилася також окремою відбиткою (28 стор.). Кобринська звертає увагу на велику популярність творів Ібсена, вказує на основні мотиви в них та подає коротку аналізу характеру Нори та інших дієвих осіб драми. На її думку, Ібсен „глибокий ум", „біглий обсерватор", „сумлінний в обробленню своїх творів писатель, у котрого нема одного слова без відповідного значення, котрому звичайно дуже невеликий у розмірах твір забирає два роки життя". Не подобається їй, однак, Ібсенова „повільність", яка некорисно впливає на цілий твір, не тільки ширше обговорювану „Нору", але також на інші п'єси. Вона підкреслює наклін Ібсена до містицизму та символічної форми творів, де герої не завжди є собою, а репрезентують якусь певно визначену ідею. Його „Бранд" — то „персоніфікація" твердих протестантських доктрин", „Пер Гінт" — запалений, непохитний, без означеного напряму й, на думку інших критиків, має бути виразом певної епохи, в цьому випадку романтизму. Цю саму прикмету Кобринська добачує також у інших творах Ібсена, в яких вона появляється менш-більш виразно або загадково, наприклад у „Дикій качці", „Жінці моря" тощо. У своїй аналізі характеру Нори Кобринська стверджує, що їй не відомий твір, „в котрім би такий тип в подібний спосіб був трактований, в котрім би так вірно була підхоплена одна з найголовніших черт важкої прояви нашого століття, видвигаючого девіз: „жінка — чоловік"...". Після короткого обговорення інших характерів п'єси, авторка статті пише, що „Ібсен — то тип вищого духа мужчин, правдивої мужеської піднеслости. Творець, що високо підносить голову понад дочасну змисловість в часі літературного романтизму, понад добру, щирого, не драперуючого, але грубого в відносинах до жінок натуралізму, понад нехтуючого аспірації жіночого духа,

слушно названого упадком „декадентизму". Коли ж дивитися на Нору як на твір штуки, при чому під штукою розуміється силу враження, то „Нора" в представленню яко реальна особа, не лиш під взглядом ідеї і під взглядом штуки випадає слабо, безцвітно й родить скорше несмак ніж артистичне вдоволення. Натомість Нора, яко символ, виступає у повній гармонійній цілості й викінченню, набирає правдивої естетичної досконалости й робить колосальне враження".

Під час коли згадані вище статті Франка, Морачевського й Кобринської зосереджувались лиш над одним твором Ібсена, Юрій Кміт дав перший загальний огляд його творчости в більшій праці „Генрик Ібсен; єго житє і твори" (1899), що була переднім словом до його перекладу п'єси „Ворог народу". Висловлені в ній думки не належать Кмітові, а взяті з книжки Еміля Райха „Драми Генрика Ібсена". Після короткого життєпису Ібсена, Кміт зупиняється над поодинокими його драмами. „Претенденти на престіл", пише він, це дарма, „що в самому заложенні є хибна. Говорити про народність в 13-му столітті — се велика історична неправда. Нема ніякого розвитку акції, багато побічних епізодів, що не в'яжуться тісно з головними героями. Містика в життю героїв, що доля вже а пріорі засудила сего на вдачу, а того на невдачу, робить радше комічне, ніж трагічне враження". В п'єсі „Бранд" Ібсен зробив „із свого героя, пастора Бранда, зовсім анормальну і неконсеквентну постять", а в „Пер Гінті" „змішані з собою світ дійсний з фантастичним так, що нераз годі пізнати й розрізнити, де начинається один, а кінчиться другий". Досить неґативно висловлюється Кміт також про п'єсу „Цар і Галилейці", називаючи її „слабою", бо в ній „накопичено так багато матеріялу, що годі орієнтуватися. Розвиток акції млявий, не росте, а слабне так, що друга часть не робить майже ніякого враження". Знову же в „Підпорах суспільности" Ібсен „не дивиться на людей, як на людей, а все натягає до своєї тези про еґоїзм, про „Я" та про волю і правду, як підпори суспільности. Найкращою драмою Ібсена Кміт вважає „Ворога народу", бо в ній „усе зложене вірно й вдачно, нема нічого зайвого. Густою лавою стає тут більшість супроти смілих змагань одиниці, свідомої себе і своїх сил. Надія, гаряча віра в кращий лад, висловлені вогнистими реченнями. Що мав сказати позитивного Ібсен, сказав тут; відтепер ідуть сатира, іронія і мітичні мрії". Дальше у своїй статті Кміт подає зміст, провідні думки та добрі й злі сторони Ібсенових драм, що появились між 1884-1898 рр. („Дика качка", „Росмерсгольм", „Жінка моря", „Гедда Ґаблер", „Будів-

й Сольнес", „Малий Ейольф" і „Йон Габрієл Боркман").

На східньоукраїнських землях молода генерація українців познайомлювалась з новими літературними течіями Західньої Европи через сцену російських театрів, зокрема театру Соловцова, що існував у Києві від 1891 р. і ставив драми Г. Зудермана, Г. Гавптама й дещо пізніше також Ібсена. В 90-тих роках почали появлятись твори цього останнього в перекладах російською мовою, а 1896-97 рр. вони вийшли окремим шеститомовим виданням.

Драмами Ібсена цікавилась Леся Українка. Згідно із спогадами Оксани Стешенко, Леся приділяла немало уваги його п'єсі „Примари", бо „питання спадковости хворіб Лесю дуже цікавило й вона часто розмовляла на цю тему". У своїй першій драмі „Блакитна троянда" Леся сама вказує на зв'язок з творчістю Золі й Ібсена, вкладаючи в уста Любови такі слова: „Справді, панове, розмова наша виходить а ля Ібсен. Що ж робити? Наше бідне покоління стільки вже ганьби прийняло за необачність, егоїзм, що нарешті задумало поправити свою репутацію й поставило ребром питання про спадковість".

На тематичну спорідненість „Примар" і „Блакитної троянди" вказав М. Драй Хмара, під час коли П. Рулін стверджує, що Лесі Українки не можна назвати „ученицею такого незрівняного майстра драматичної техніки як Ібсен". На його думку, із засобів нових драматургів, зокрема Ібсена, Леся використала у своїй драмі тільки одне, а саме те, що в її задумі „виразно діють не тільки слово, але й інші театральні фактури". Подібно й Константин Біда у своїй англомовній праці про життя і творчість Лесі Українки не погоджується з критиками, які добачували сильний вплив Ібсена на її драму. Він думає, що „так у своїй філософії, як і в своєму стилю вона стоїть осторонь від Ібсена. Недвозначна постава до життя й проникліва філософія її героїв, що завжди стоять віч-на-віч до дійсности й окружающих їх відносин, мають мало спільного з Ібсеновими самотніми героями, які постійно заплутуються в гущавині їхнього приватного життя. А проте, великий норвезький мистець мав певний вплив на неї, особливо в подробицях драматичної техніки й у деяких мотивах".

На деякі подібності мотивів Ібсена й Лесі Українки вказував також Спиридон Черкасенко, добачуючи мотив „самотности на верховинах життя" з Ібсенових драм „Ворог народу" й „Будівничий Сольнес" в „У пущі" Лесі Українки. Та з цією думкою не погоджувався чоловік Лесі, Климент Квітка, стверджуючи, що

до п'єси „Ворог народу" наша поетеса ставилась байдуже. Ось що він писав про це: „Якби Леся Українка хотіла лише дати нову варіяцію мотиву, розробленого в „Ворогові народу" Ібсена, чи в його „Бранді", чи в інших творах Ібсена та багатьох західньоевропейських письменників 19-го віку, якби вона обмежилась тільки черговим засудом тупої та лицемірної „юрби" та апотеозом незломного „героя", то драма „У пущі" була б явищем і мало оригінальним і, власне, малозначним. Своєрідність цієї драми в тому, що в ній немає підкресленої програмовости, ідейного схематизму Ібсенових драм (риса, помітна і в багатьох „драмах ідей" Л. Українки). Вона не робить з центрального героя послідовного і суворого проповідника своєї віри на зразок Бранда з незломним здійсненням заповіту: „все або нічого", не примушує його після пережитих тяжких ураз приходити несподівано до Стокманового висновку: „найдужчий на світі той, хто найбільше за всіх самотній". Ці думки Черкасенка й Квітки наводить П. Филипович у своїй статті „Генеза драматичної поеми Лесі Українки „У пущі". Сам же він, однак, не заперечує деяких подібностей „У пущі" з „Будівничим Сольнесом" Ібсена, але одночасно бачить між ними також чималу різницю, зокрема в постаті самого Сольнеса, який, досягнувши слави, багатства та певної влади у своїй галузі, не дає змоги молодшим виявляти себе, бо почуває, що в нього немає уже колишніх сил і що він може бути переможений. Він заздрить молодим силам і не дає їм ходу. Він індивідуаліст до кінця. Зате Річард у драмі Лесі Українки, „що так само йде до загину, хоче своїм самотно-гордим кінцем подати приклад незломности молодшому поколінню".

Сама Леся Українка писала про творчість Ібсена у своїй статті „Европейська соціяльна драма кінця XIX століття; критичний огляд". Тут Ібсен виступає „як єдиний в своїм роді, але нерівний та негармонійний талант", який, хоч і був завжди „новатором в ідеях, а при тім любив виключно драматичну форму, а все таки не міг до кінця визволитись від романа, філософського трактата або моралізуючої проповіді. При його драмах здебільшого читач мусить забути, що діється на сцені, а зосередити увагу на тому, що там говориться. Цим я не маю сказати, ніби в драмах Ібсена нема події, а тільки, що подія в них часто дуже незалежна від діялога, отак як у старосвітських операх лібретто було незалежним від музики". На думку Лесі Українки, „всі драми Ібсена проникнуті закидами, кожна з них написана на якийнебудь морально філософічний тезис і тільки величезний художній талант „північного лицаря" не дозволив йому зробити

свої драми діялогічними проповідями". Ібсен, пише вона, не так просліджує причини, або вирішує дилеми, а радше обвинувачує і його драми „часто нагадують суд, в якому процедура ведеться тільки для форми, бо засуд відомий усім від самого початку". Вони, ці драми, належать до старого типу, особиста драма має перевагу над суспільною, а герої зовсім домінують над товпою, яка служить їм немов би п'єдесталом (навіть у таких драмах як „Бранд" і „Ворог народу")".

Про „Нору" Ібсена Леся Українка висловилась у своїй статті „Новые перспективы и старые тени", темою якої є питання „нової жінки" в західньоевропейській белетристиці. Леся пише, що „по радикальності переконань і рішучості поведінки ніодна „нова жінка" новіших французьких романів не може рівнятися з Ібсеновою „Норою". Не тільки героїні, але також і самі автори французьких романів ніколи не проявляють такої фанатичної переконаности й незмінности та спасенности своїх ідей, на яку спроможні скандинавські письменники". А проте, побачивши „Нору" на сцені (правдоподібно в Києві), Лесі не подобалась героїня п'єси й про це вона писала в листі до Ольги Кобилянської з 18/30 січня 1900 р. ось як: „Бачила я недавно Ібсенову „Нору" тут на сцені, і — страх подумати! — вона мені не сподобалась. Ся Нора таке наївне звірятко, що я надивуватись не можу, як могла вона вкінці обернутись у Фрау Ібсен. Але ж таки обернулась, при Божій та авторовій помочі, бо останню сцену була такою проповідницею, що аж злість на неї брала. Ес клянґ ґар цу ербавліх унд ес рох нах ель".

В нашому столітті про творчість Ібсена написано українською мовою дуже мало. В розділі „Із чужих літератур" „Літературно-Наукового Вісника" (рік 3, том II, 1900) непідписаний автор (правдоподібно Ю. Кміт) дав короткий огляд Ібсена „Коли ми мертві розікриємо очі", підкреслюючи, що це твір, що „відзначається незвичайною поетичністю. Техніка майстерна. Діялоги швидко розвиваються; нема фальшивого патосу, ані шумної реторики, як це буває у інших модерністів". Подібний огляд творів Ібсена дали Михайло Мочульський („Над могилою Генрика Ібсена", ЛНВ, рік 9, том 36, кн. 6, 1906) та Юрій Клен у журналі „Життя і Революція" (ч. 8, 1928). Більшу працю п. з. „Генрік Ібсен; до 25-річчя з дня смерти" помістив у сьомій книзі журнала „Життя і Революція" (липень 1931) Григорій Ткаченко. Для нього Ібсен „один із найвиразніших буржуазних письменників другої половини минулого століття", який вмів „з найбільшим ефектом використовувати художню літературу в клясо-

вій боротьбі". Тому, пише Ткаченко, треба викривати „буржуазну суть творчости Ібсена" й таким чином набувати „більшої вправности боротися з ворожими впливами такої літератури на широкі трудящі маси". Після короткої біографії Ібсена автор статті стверджує, що Ібсен ніколи не був „революціонером у повному розумінні цього слова", а вважав, що „лише окрема людина може добитися всього, що треба, лише її треба культивувати. Свій індивідуалізм він довів до скрайности". У своїй аналізі деяких творів Ібсена Ткаченко зупиняється на „Примарах", у яких дійсність показана „з погляду буржуазії", на „Ворогові народу", а при огляді п'єси „Росмерсгольм" називає її автора „безперечно великим майстром слова", композиції якого „підносяться до великої майстерности". Згадуючи драму „Будівничий Сольнес", автор статті покликається на думки Юрія Клена, мовляв, ця п'єса „наскрізь просякнута символізмом; кожне слово, кожний образ криє у собі глибокий, інший зміст. Вся вона немов написана таємничими гієроґліфами, які треба розгадувати". Вкінці про п'єсу „Йон Ґабрієль Боркман" Ткаченко пише, що вона вийшла „з художнього погляду блідою".

При нагоді 50-річчя смерти Ібсена появилась у київському журналі „Вітчизна" (рік 24, ч. 5, травень 1955) коротка згадка „Генрик Ібсен", в якій подані деякі біографічні дані й головні мотиви його драм. Радянські люди, пише автор згадки, шанують Ібсена „як людину, яка ненавиділа дрібно-буржуазний світ пошлости, і як мистця, що так яскраво висвітлив психологію цього світу".

Поруч вказаних уже вище деяких подібностей між творами Ібсена й Лесі Українки, вплив цього першого на українських письменників кінця 19-го й початку 20-го століть дуже мало досліджений. Дуже можливо, що він, цей вплив, не був надто великим, бо особливо в цьому столітті наша драматична література не була надто багатою, а в Західній Европі на зміну літературним напрямкам, популярним за життя Ібсена, прийшли нові течії. Слідами Ібсена пробував безуспішно йти Антін Крушельницький у своїх драмах „Орли" й „Артисти", його творами живо цікавився також Михайло Коцюбинський. В листі до Михайла Мочульського з 30 вересня 1905 р. він писав: „Свій літературний смак я виробив під впливом европейської літератури. Слов'янські літератури мені менше подобаються. В останні часи я дуже захоплююсь північними письменниками (Ібсен, Арне Гарберґ, Кнут Гамсун, Іонас Лі та інші), а також Метерлінком, Роденбахом". Ібсена згадує у своєму листі до О. Гаморак (29 лютого 1896)

також Василь Стефаник. Зате Ольга Кобилянська, хоч і читала п'єси норвезького драматурга, заперечує будь-який їхній вплив на свої твори. Про це вона писала: „Василь Сімович написав недавно маленьку критику про мої письма і сказав там, що я начиталася Ібсена і перенесла його вмілою рукою на наш ґрунт. Його і Ніцше. Проти того я рішуче протестую... Ібсена брала я заповерховно в той час, коли він був цілком новий — отже, пишучи всі свої дотеперішні твори, я писала їх без впливу Ібсена або Ніцше". Чималий вплив на драматичну техніку Мирослава Ірчана мали твори Ібсена, Гавптмана й Метерлінґа.

Незавидна доля українського театру під австрійським, а ще більше під російським забором унеможливлювала своєчасне поставлення хоч однієї із драм Ібсена. Хоч і існував уже переклад „Ворога народу", виготовлений Михайлом Павликом і прийнятий театром „Руської Бесіди", його постановки не пощастило здійснити й, таким чином, ця п'єса була поставлена, як уже згадано вище, студентами Духовної Семінарії у Львові. Не краще виглядали справи українського театру в роки перед Першою світовою війною. Приїзд до Львова Миколи Садовського 1905 р. та його намагання перевишколити акторів і відновити репертуар залишилися безуспішними, а Заньковецька й Кропивницький, що побували в Галичині 1906 р., повернулись у короткому часі в Україну. Дуже можливо, що наше тодішнє громадянство не мало довір'я до свого театру й воліло відвідувати вистави польського театру, який в 1906-14 рр. поставив багато чужих п'єс, зокрема Ібсена. І так драми Ібсена були тільки предметом дискусій у вузьких колах нашої галицької інтеліґенції, особливо студентської молоді. Про це пише Микола Шлемкевич так: „Під час літніх ферій студенти університетів, головно німецьких, привозили подих чужого духа в забитій колись дошками галицький загумінок. Під час ферій творилося оживлене й цікаве товариство, осередком якого на селі були культурніші священичі доми. Там, під кріслатими липами, чи в затінених садах за високими живоплотами, читалися нові книжки, дискутувалися модні тоді у нас твори Ібсена, Ніцше, Сореля" (див. його „Галичанство", стор. 56). Жмуток світла кидає на ті часи також спогад Володимира Рудницького про т. зв. „чайні вечори", організовані 1912 р. при моральній допомозі д-ра Л. Мишуги й Степана Чарнецького та при активній участі Галини Федак, Оксани Ольшанської, Лева Ліщинського й Остапа Вахнянина. Під час тих вечорів, пише Рудницький, поставлено ряд одноактівок, „між ними й сцену

„Смерть Ази" з Ібсенового „Пер Гінта" в перекладі Михайла Рудницького" (див. „Сучасність", січ. 1964, стор. 91-103).

Помітне пожвавлення діяльности українського театру наступило щойно в останні воєнні й перші повоєнні роки. Літом 1918 р. „Молодий театр" Леся Курбаса, побуваючи в Одесі, підготовив, поруч „Горе брехунові" Грільпарцера, „Царя Едіпа" Софокля, „Затопленого дзвона" Гавптмана, також „Ворога народу" Ібсена. Деякі його драми входили в репертуар т. зв. „Українського Театру", що постав під кінець грудня 1918 р. в Тернополі (М. Бенцаль — дир.), а від березня 1919 р. перетворився на культурно-освітнє товариство акторів „Новий Львівський Театр". „Нора" Ібсена була на списку вистав театру Йосипа Стадника, що постав у травні 1919 р. в Станиславові. Дуже можливо, що оба ці театри задержали свій репертуар і тоді, коли з відступом УГА за Збруч вони опинились у Кам'янці Подільському, де з них постав „Народній Театр" Міністерства Преси й Інформації під керівництвом Й. Стадника, при чому артисти „Нового Львівського Театру" задержали за собою право самоуправи й виступлення з новопосталої трупи. По трьох місяцях вони покористувались цим правом і переїхали до Проскурова, а через два місяці до Вінниці, де стали театром при Начальній команді УГА. З виїздом Начальної Команди з Вінниці, „Новий Львівський Театр" поділився на дві частини. Одна з них дає вистави в Балті, Білорусі, а відтак перетворюється на Похідний Театр при ЧУГА. В травні 1920 р. цей театр інтерновано в Літині, а по звільненні з інтернування артисти дістаються до Львова й дають початок т. зв. „Українського Незалежного Театру", в репертуар якого входила, між іншим, п'єса Ібсена „Росмерсгольм". Друга ж частина „Нового Львівського Театру" осталась у Вінниці й разом з артистами „Молодого Театру" створила „Новий Драматичний Театр ім. І. Франка" під управою Гната Юри. Цей театр ставив „Примари" Ібсена.

Драми Ібсена входили також в репертуар „Державного Драматичного Театру", головним режисером якого став від листопада 1918 р. Олександер Загаров. Уродженець Єлисавета на Херсонщині, він здобув середню освіту на Харківщині, а на 18-му році життя виїхав на університет у Брюсселі. Відтак навчався в московській театральній школі, приступив до тамошнього „Художнього Театру", працював на кращих провінційних сценах і, вкінці, став артистом і головним режисером Драматичного Театру в Москві та театру ім. Корша. Звідти його запрошено на службу до Імператорської Петербурзької Сцени, де він пробув 6 ро-

ків. За ввесь час Загаров здобув не тільки великий досвід, як режисер, але також як артист, до головніших ролі якого належали, між іншими, Шайлок („Отелло"), Франц („Розбійники" Шіллера), Маркіз („Дон Карльос" Шіллера), а з Ібсенових п'єс він виконував ролі Бранда, Штокмана, Росмерсгольма, консула Берніка, Сольнеса й Освальда. Нічого дивного тоді, що ставши режисером „Державного Драматичного Театру, Загаров поставив на його сцені п'єси Ібсена „Підпори суспільства" й „Примари" з М. Тінським у головній ролі. Коли ж цей театр прибрав 15 березня 1919 р. назву „Державний Український Театр ім. Т. Шевченка", Загаров додав до свого репертуару також „Велетнів півночі" і „Нору". Цю останню п'єсу театр поставив також у січні-лютому 1923 р. у Харкові.

Після чотирирічного побуту в Києві Загаров переїхав 1921 р. до Львова, щоб обняти провід місцевого „Народного Театру". Мимо багатьох перешкод, йому пощастило зискати прихильність артистів і глядачів, а завдяки йому невеличка заля театру „Бесіда" перетворилась у храм справжнього мистецтва. З Ібсенових драм Загаров ставив тут: „Примари", „Гедду Габлер" і „Нору". Львівський театр підупав з виїздом Загарова на Закарпаття. В Ужгороді його репертуар включив, крім „Шоколядового воячка" Б. Шова й „Батька" Стріндберґа, також Ібсенову „Нору" з Леною Голіцинською в головній ролі.

ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ ІБСЕНА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Поруч із згаданим уже вище Павликовим перекладом „Ворога народу" Ібсена, в минулому столітті появився ще тільки один переклад цієї самої п'єси, виготовлений Юрієм Кмітом, друкований у другому й третьому числах „Літер.-Наукового Вісника" за 1899 р. й виданий у тому ж році окремою відбиткою (126 стор.). Рік пізніше Антін Крушельницький помістив на сторінках „Руслан-а" (чч. 53-58, 62, 64-67 і 69) свій переклад „Як ми мертві воскреснемо", а окремою відбиткою він появився накладом товариства „Академічна Громада" (135 стор.). В 15-му томі „Літер.-Наукового Вісника" за 1901 р. натрапляємо на переклад „Чи знаєш брате, як учать медведя танцювати", виготовлений І. Франком. 1906 р., в рік смерти Ібсена, Франко переклав його „До заплаканих потомків", „Метелик" і „До мого друга, революційного бесідника" (ЛНВ, том 34, кн. 6, 1906).

Революція 1905 р. принесла на східньоукраїнських землях помітне пожвавлення української культурної діяльности, якої не зуміла припинити навіть реакція 1907 р. й відновлене нею пе-

реслідування українства. Одним із чільних рушіїв праці над поглибленням української культури був Борис Грінченко. В листі до М. Кропивницького він писав про напрямні цієї праці, заявляючи, що „всяка культурна справа тільки тоді буває певна й міцна, коли вона, з одного боку, зростаючи на рідному ґрунті, живиться живучим духом з великої скарбниці духовних здобутків народів усього світу, а з другого боку — коли вона займає не саме тільки панство, а розвивається глибоко й широко, захоплюючи величезні маси народні й ведучи їх до кращого, яснішого життя". Особливу увагу Грінченко звертав на важливість українського театру в культурній роботі. А для того, щоб український театр став „дужою національною силою, яка пособила б нашій народності розвиватися", треба, думав він, щоб „з його сцени ширилися ідеї світового поступу й озвалися до нас герої Софокля, Шекспіра". Здійснюючи ці напрямні, Грінченко започаткував у 1907 р. серійне видання „Драми й комедії", в якому появилися переклади сімох драм Ібсена. Марія Загірна Грінченко переклала „Підпори громадянства", „Ворог народу", „Примари" (всі три 1907 р.), „Нора" (1908 р.), а Настя Грінченко дала переклади п'єс: „Жінка з моря" й „Гедда Ґаблер" (обоа 1908 р.). Переклад „Росмерсгольма" постав спільними зусиллями Марії Загірної і Насті Грінченко (1908 р.).

1908 р. появився також переклад „Нори", зроблений Марією Грушевською, а 1921 р. львівська видавнича спілка „Нові Шляхо" видала переклад „Пер Ґінта", виготовлений Миколою Голубцем. Переклад Ібсенового „Будівничого Сольнеса" дав Мирослав Капій, учитель української мови й географії в Теребовлі, Тернополі, відтак в Лежайську (дата невідома).

В 1930-32 рр. в Харкові появилися в двох томах „Вибрані твори" Ібсена в українському перекладі. Не маючи змоги бачити це видання, не можемо сказати, чиї переклади поміщені в ньому. Грінченків, чи інших перекладачів. При нагоді 50-ліття смерти Ібсена в Києві вийшла збірка перекладів його п'єс п. з. „Вибране" (1956), здійснена Е. Ржевуцькою та іншими.

Загально кажучи, переклад українською мовою усіх творів Ібсена дотепер ще не здійснений. А проте це, що дотепер зроблено, є чималим причинком до нашої перекладницької літератури й набагато перевищає дуже скромні досягнення в ділянці критичних праць про його творчість та її вплив на наших письменників. Цьому питанню повинні присвятити більше уваги молоді українські адепти науки, особливо при підборі магістерських згл. дисертаційних тем з порівняльної літератури.

ВІД НЮТОНА ДО АЙНШТАЙНА

Написав Лев Яцкевич

Ісаак Нютон

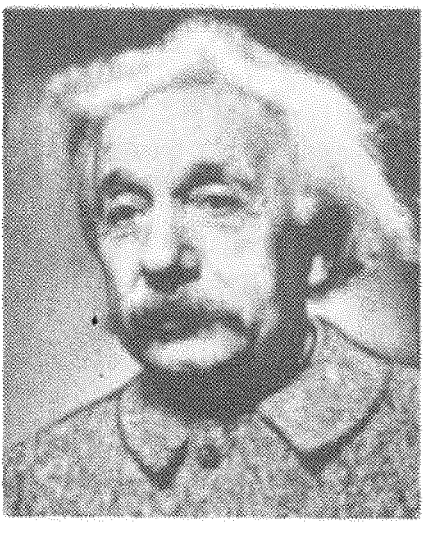

Альберт Айнштайн

Коли в 1630 р. Галілей писав початкові сторінки свого „Діялогу про великі світові системи", він двічі звернув увагу читача на можливість недалекого перевищення італійської науки її північними суперниками.

Згідно з його передбачаннями, приблизно в половині XVII сторіччя осередок европейської цивілізації перейшов з Італії до побережжя Атлантійського океану. Безпосереднім поштовхом для цього стало відкриття Нового Світу Христофером Колюмбом та встановлення нових шляхів світової торгівлі поза межами Середземного моря.

У висліді, Італія втратила не тільки своє доцьогочасне економічне, але й цивілізаційне значення. З розвитком морської екс-

панзії та зміною характеру торгівлі, повіяли нові вітри політичних та ліберальних ідей, які найшли пригожу почву для розвитку науки і знання в Англії та Голляндії.

У тому самому часі, коли ціла Італія стогнала під пануванням автократів та оліґархів, а найбільший представник її науки Ґалілей мусів перед Інквізиційним Трибуналом в Римі відпекуватися від своїх ідей, Англія стала республіканською, а релігійно пуританською та під керівництвом Олівера Кромвелла зуміла в мрячних просіках Лінкольншайру запалити іскру незалежности.

З поширенням морської експанзії до Нового Світу, мореправство стало перед проблемою далеких морських подорожей та пекучою потребою нових, докладніших метод обчислення положення кораблів на широких шляхах океанів.

Розв'язання тих проблем поставило перед наукою нові завдання, а головно потребу кращого розуміння космології і законів природи, на основі яких обертаються в космосі небесні тіла.

Так виглядав світ, в якому народився Ісаак Ньютон (1643-1729), геніяльний англійський математик, фізик та астроном, якому судилося стати засновником законів клясичної фізики та основ універсальної ґравітації, зібраних в епохальнім 3-томовім творі „Прінціпія". Цей твір протягом 200 років став „біблією" клясичної механіки, з якої професори університетів викладали своїм студентам, з певною дозою гордости, що, мовляв, „гомо сапієнс" збагнув врешті відчутну тайну світу та відкрив закони, на основі яких срібні зорі мандрують по блакитнім небі в 3-вимірнім обширі нашої ґаляктики.

І нежданo в те спокійне та самопевне плесо знання XIX сторіччя хтось вкинув камінь та сколихнув його. Тим ворохобником був скромний, 26-річний урядовець швайцарського патентового уряду Альберт Айнштайн (1879-1953), а цим каменем була його маленька книжечка, опублікована в 1905 р. п. з. „Про основи спеціяльної теорії відносности та висновки, що випливають з неї".

З початку на цю книжечку науковий світ не звернув більшої уваги, може тому, що його теорія відносности була зареволюційна, а його рівняння, якими він доказував цю теорію, були відмінні від нютонівських.

У висліді поширився несправедливий погляд про те, що його теорію релятивности розуміє тільки декілька людей у світі, а в Німеччині якийсь дотепний віршороб написав, навіть, на цю тему з'їдливий вірш, пов'язавши його теорію релятивности з поезіями поетесси Ґертруди Штайн та різьбами скульптора Якова Епштайна:

Є гудесна родина з найменням на Айн:
Яків Еп, Альберт Айн і Гертруда фон Штайн,
Берти вірш не бере, Епа різьби до де,
А ги Айна без водки, наш брат розбере?

Цей сатиричний вірш про „нерозбериху" його теорії релятивности робить в дійсності кривду Айнштайнові, бо краса поезій Гертруди Штайн, чи мистецька вартість скульптур Якова Епштайна, це справа індивідуального смаку любителів мистецтва, але вартість теорії умовности Альберта Айнштайна засновується на революційній концепції часу і його нової механіки, які відкрили перед людством ворота до 4-вимірного світу.

У 1879 р., коли в домі жидівського продуцента хемікалій Арона Айнштайна в Німеччині народилася никла дитина, яку мати назвала, по своїм батьку, Альбертом, світ плив спокійним та упорядкованим руслом. Учені були переконані в тому, що немає на світі нічого важливого, чого людина не збагнула б, або не винайшла, за вийнятком може кількох дрібничок, які були вислідом „неточних" помірів.

Одною з таких „дрібничок" була радіяція світла. Усім було відомо, що світло мандрує крізь далекі простори, доказом чого були зорі на небі. Але, з другого боку, всі були переконані в тому, що цей простір сповнений якоїсь речовини, що переносить проміння світла з тих зір до нашого ока. Цю речовину учені назвали етером.

Альберт Айнштайн мав 3 роки, коли американський фізик А. Майкелсон, досліджуючи вплив етеру на скорість світла, прийшов до переконання, що в космосі немає етеру. Бо якщо світло переносив би етер, тоді його скорість проти обороту землі, цебто проти хвиль етеру, була б інша за скорість світла з оборотом землі, цебто з хвилями етеру. Його досліди не виявили, проте, жадної різниці в скорості світла в обох напрямах.

Коли Айнштайн почав ходити до народної школи, великий данський фізик Льоренц та ірляндський учений Фіцджеральд перевели низку експериментів в обороні існування етеру та прийшли до висновку, що тіло, яке кружляє рівнобіжно з рухом землі, підлягає феноменові скорчу, цебто стає коротше.

В 1896 р., коли Айнштайн перепав при вступнім іспиті на політехніку в Цюріху, французький фізик Генрі Бекерел відкрив познаки природної радіяції. Рік пізніше англійський фізик Томпсон відкрив електрон, а ще кілька місяців потім Марія Кірі-Склодовська ізолювала два радіоактивні первні: польоній та рад.

Коли Айнштайн закінчив цюріхську політехніку та почав працювати в швайцарському патентовім уряді в Берні, німецький фізик Маркс Плянк відкрив таємницю радіяційної емісії, що стала основою його ревеляційної теорії квантів.

Айнштайн, перевіряючи нудні та, здебільша, мало практичні винаходи, що напливали сотнями до швайцарського патентового уряду, роздумував часто й довго над значенням експериментів Майкелсона та квантовою концепцією Плянка. Він відкинув висліл експериментів Льоренца, але використав деякі його рівняння, прийняв теорію скорчу Фіцджеральда, але відкинув його висновок про існування етеру. У висліді його розумувань про причину розходжень між вислідами згаданих експериментів та нютонівських уявлень про час і простір, виникла його „Спеціяльна теорія відносности", в якій він доказав, що:

1. Світло йде в розріз з деякими клясичними, нютонівськими законами руху,
2. Ніщо не може порушуватися у Всесвіті скоріше за скорість світла,
3. Між масою, енергією, простором та часом існує близьке взаємовідношення.

Коли Нютон був праґматиком, Айнштайн був мрійником. Він мріяв часто, ще малим хлопцем, про те, як виглядає світ, коли дивитися на нього з хребта світляного променя. Працюючи в патентовім уряді в Берні, він сідав біля вежі зі старинним годинником до трамваю та уявляв собі, що трамвай їде на тому самому світляному промені, що доводить образ годинника до його ока. Трамвай, їдучи зі швидкістю світла, переїде в одній секунді відстань 186,000 миль, але таку саму відстань зробить годинник (що їхатиме на тому самому світляному промені, що трамвай). У висліді, час перестане існувати, бо незалежно від цього, яку відстань проїде трамвай, годинник буде постійно показувати ту саму годину. Але для людини, що стоятиме на пішоході біля вежі, час не буде стояти на місці, бо годинник буде посуватися вперед. Це, очевидно, наявний парадокс, який доказує, що немає універсального часу у Всесвіті та що сприймання величини часу, простору та інших елементів руху буде інше для людини в трамваї, а інше для людини на пішоході. І це становить стрижінь теорії відносности Айнштайна.

Світло це сиґнал, що наче брижа розходиться у Всесвіті в усіх напрямах та інформує нас про події, що проходять в ньому.

І немає можливости, щоб вістка із Всесвіту могла прийти до нас скоріше за світло. Бо світло, радієві хвилі, чи промені — X, це найшвидші носії вісток та інформацій, що зв'язують ввесь матеріяльний Всесвіт в одну цілість.

В 1915 р. появилася Айнштайнова загальна теорія відносности, в якій він присвятив багато уваги теорії релявістичної ґравітації та ґравітаційного поля, що пов'язує час, простір і матерію.

Між іншим, він передбачив, що ґравітаційне поле близько сонця буде нахиляти до себе світляні промені.

Дві наукові експедиції, вислані в 1919 році Королівським Науковим Товариством в Англії до Бразилії та західнього побережжя Африки для студій затьміння сонця, потвердили повністю, при допомозі фотографічних світлин, правдивість його передбачування.

Беручи за основу концепцію квантів Плянка, Айнштайн випровадив низку рівнянь, відомих в науці, як „фотоелектричний закон Айнштайна", за який, до речі, Айнштайн одержав в 1921 р. нагороду Нобеля.

Для Нютона час і простір були незмінними (абсолютними) величинами, а годинник символом його системи та найважливішим інструментом для поміру положення кораблів на буревійних морях (через порівняння положення зір і часу з меридіяном та часом Королівської Обсерваторії в Ґрініч).

У світі Нютона час і простір творили рамці, в яких матеріяльні події проходили спокійно та без жадних заколотів. У світі Айнштайна все, що ми бачимо, релятивне та залежне від місця і часу. Ми не можемо розуміти та збагнути світу, ми можемо тільки порівняти, як він виглядає для кожного з нас через обмін інформацій та порівняння одної системи з другою; йдеться про те, що скорість світла становить незмінну величину (186,284 миль на секунду), без огляду на напрям обороту землі та напрям і рух небесних тіл у Всесвіті. При відсутності зміни скорости світла зір та космічного порівняльного „меридіяну", ми не маємо основи для поміру руху зір, ґаляктик та мряковин. Так само, як немає у Всесвіті одної незмінної точки (референс пойнт), так само немає у ньому одного незмінного (абсолютного) годинника, чи календаря часу.

Якщо на землі не було б ні годинників, ні календарів для поміру руху землі, що на її основі ми відмічуємо важливіші події на нашій плянеті, і якщо б не було в нас ні днів, ні ночей

для поділу землі на її дві основні частини, тоді для нас час існував би тільки у формі реакції на наш власний ритм життя.

Згідно з його теорією відносности, кожне тіло в русі підлягає феноменові скорчу, що є функцією його швидкости в просторі.

В тому часі, коли його теорія відносности появилася друком, вона мала чисто теоретичне значення, бо людина в тому часі не могла навіть мріяти про можливість міжплянетних подорожей, чи поза земських полетів. Сьогодні, по вичалі американських астронавтів на поверхню місяця, людина стала віч-на-віч з законами айнштайнівської механіки та усіми передбаченнями його теорії відносности. Ми є свідками щораз частіших полетів дослідних ракет, покищо в мережі нашої соняшної системи. Але завтра вони можуть полетіти до найближчої зорі. Єдину перешкоду в тому задумі становить, покищо, брак відповідного пального, чи радше революційного погону, що зумів би прискорити ракету до швидкостей, близьких швидкости світла.

Уявім собі, проте, що такий революційний погін ракети став дійсністю і він зумів прискорити ракету до швидкости, скажімо, 169,500 миль на секунду. При тій швидкості, згідно з феноменом скорчу, ракета скорчиться до половини, годинник в ракеті порушуватиметься на половину повільніше, а ритм життя астронавтів, цебто їх фізіологічний процес життя, проходитиме також на половину повільніше.

Практично говорячи, астронавти в ракеті будуть повільніше старітися, а тривок їх життя буде двічі довший. Маса ракети, а в тому і маса тіла астронавтів, стане двічі більша (при чому під поняттям маси Айнштайн розуміє не фізичний тягар, а характеристику опору маси при зміні її швидкости). Якщо б, теоретично беручи, ракета осягнула швидкість світла, вона скорчилася б до нулі, а її маса стала б нескінчено велика, годинник в ракеті перестав би ходити, а функція життя астронавтів припинилася б. Це доказує, що скорість світла становить абсолютну величину, чи, практично говорячи, межу, якої ніхто і ніщо в Космосі не може перейти. Коли довжина ракети скорчиться до нулі, її маса переміниться повністю в енергію, згідно з айнштайнівською формулою $E = мс^2$, де E = енергія, м = маса, а с = швидкість світла. Ця формула призвела в 1945 р. до відкриття атомної енергії, атомної бомби та атомної трагедії Гіросіми.

У своїй загальній теорії відносности Айнштайн впровадив нову концепцію ґравітації, відкидаючи нютонівське поняття ґравітаційної сили. На його думку, зорі, плянети, місяці та інші не-

бесні тіла вирощують довкруги себе характеристичні силові поля, що мають окреслену геометричну форму та певні характеристичні властивості. Рух ракети в такому полі буде залежний від геометричної форми цього силового поля. Спекулюючи на теорії його гравітаційної геометрії, автори наукової фантастики впроваджують у своїх творах концепцію простірного переміщення, що дозволяє їх героям пролітати відстань з землі до зоряної системи Альфа Кентавр, віддаленої від нас на поверх 4 світляних років, в часі між сніданком та полуденком.

Простірне відхилення, чи переміщення, це засіб, що дозволяє зміняти геометричне положення гравітаційних силових піль поміж двома світами. Іншими словами, воно зумовлює фізичну трансформацію положення ракети в рамках часо-простору.

Висновки майже фантастичні, які відкривають перед людиною нові горизонти і нові, приголомшливі можливості.

Здобувши загальне визнання, Айнштайн з 1909 р. стає професором університетів: в Цюріху, Празі і в Берліні, а в 1913 р. членом пруської Академії Наук. В 1933 р. переїхав до ЗСА, де працював майже до кінця свого життя в Інституті Фундаментальних Досліджень Принстонського Університету.

Айнштайн був творцем радше філософічної, як математичної системи. Його геній основувався на тому, що він знаходив філософічні ідеї, які можна було практично використати. Він дивився на природу як дослідник, що знайшовся в хаосі природних феноменів сил, які, на його думку, пов'язані спільним узором взаємодії в одну гармонійну цілість. І тому він протягом цілого свого життя пов'язував ті феномени разом: світло з часом, час з простором, енергію з матерією, матерію з простором, а простір з гравітацією.

Ті проблеми та зв'язані з ними турботи, були змістом його рідкісних, прилюдних лекцій, які він виголошував твердо акцентованою англійською мовою, стоючи поруч таблиці, записаної математичними взорами, в старім светері та, часто-густо, в пантофлях без скарпеток.

Він не дбав про славу, осяги та почесті. І коли йому запропонували стати президентом Ізраїля, він відмовився, бо він, мовляв, „не має голови" для людських справ.

Хоч як це дивно звучить, але Альберт Айнштайн, поруч його геніяльного фізичного та математичного таланту, був також добрим скрипалем і в хвилинах смутку та відчаю витягав з футерала улюблену скрипку, яка м'якими тонами улюбленого Моцарта переносила його у величний та містерійний світ Космосу.

МАНДРУЮЧИ ПО СВІТІ...

Написала Леся Стадниченко

Вступ

Бажання мандрувати зродилося у людини давно, мабуть ще тоді, коли вона у заранні свого буття вирішила вийти відважно із затишної печери назустріч призначенню, з твердою постановою визначити своє місце у світі.

Вона не зупиниться ніколи у своїй мандрівці, цікавість і жажда шукати і досліджувати глибоко закорінені в її натурі.

Не відстали у тому шуканні наші земляки. Вони мандрують часто слідами молодечих фантазій, слідами історії, археології. Мандрують по всілякому — хто на вакації, хто на прощу, з „бизнесом", чи важливою місією, гуртом чи одинцем. Вертаються щасливі, розказують, пишуть спомини, висвітлюють прозірки.

Розкажемо і ми про наш філядельфійський Прогульковий клюб. Він заснувався приблизно 8 років тому, при активному відділі Товариства Українських Інженерів, за ініціятивою молодих, енергійних інж. Бориса і Дзвінки Захарчуків. Ця рухлива група, за відносно короткий час свого існування, вспіла оглянути Еспанію, Португалію, Мехіко, Єгипет, Юґославію, Мадейру, Грецію та Еґейські Острови. Будучи в Греції, учасники групи відвідали Істамбул, з Еспанії „скочили" до Марокко.

Щастить нам у дорозі, хоч ніхто не второпає — чи не дає часом наш моторний Борис — голова Клюбу, хабаря старому дряпічці Нептунові, чи не шукає Дзвінка у печерах Еола за добрими вітрами ,бо віють вони для нас, якби замовлені — усе тепло і сприятливо для наших вітрил.

Далекі обрії, незнані люди! Як нам хочеться вас зустріти! Далекі, незнані країни, котра з вас цікавіша?

Котра найкраща?

ЕСПАНІЯ

В одному із андалюзійських музеїв зупиняємось перед картиною і вітаємось з нею, як зі старим другом. Картина для нас не чужа, її репродукція, бачена давно у старому шкільному підручнику, дуже була полонила колись нашу уяву.

Картина цікава, інтригуюча, гейби багата змістом книга. Відомо нам, що вдивлялись у неї бувало мистці, полководці і поети. І ми дуже раді, що і нам довелося постояти у тій не абиякій черзі.

Із понурого, замряченого фону, що віддзеркалює усі страхіття недавньої баталії, висунулись до переду дві виразні постаті. Обнялись цупко, гейби танцюючи: у довжелезному кафтані араб і в залізо закутий лицар. З боку, золотою шерегою підняті вгору труби — наче б приграваліи дивовижній парі до такого ж дивовижного танку. Ликує лицар, не зауважує у радості — із під затурбаненого лоба віщує не добро алмазове око. Пильно приглядається усьому вершник. Дорога упряж, на поводі стійка рука. Льоном розсипалась на плече коса, у зіницях густа синява неба зіллялась із холодом сталі. Обличчя біле— біле, сонцем роз'яснює картину. Другий кінь покірно скорився острозі, на ньому сопутник білої сеньйори, вродливий, упевнений. За вершниками — юрба.

Приглядаємось уважливо отій, наче б цілій ґалерії, ніяк не стандартних, відмінних, нічим не похожих на себе дієвих осіб, звернених до нас допитливими обличчями. Еспанські мистці — великі майстри від зображування людських постатей, зокрема їхніх облич. Вони все присвячували їм багато труду і мислі. Вони незрівняні знавці людських почувань, радости, жаху, наснаги, пристрастей. Кожна зображена постать це не тільки частина картини, чи колективу. Вона чітко віддзеркалює цікаву індивідуальність, тип складної, містичної і непокірливої еспанської людини — hombre!

І перше, що подорожник мабуть зауважує в Еспанії — це люди з отими надзвичайними обличчями і вдачами (коли їх краще пізнає). Не диво, що вони вартують найбільш спостережливої і проникливої кисти. І подорожньому дуже хочеться знати, хто ці люди, до яких він запросився в гостину. Які вони, ці еспанці, якими були в давньому, хто вонп тепер? Яка їх батьківщина, ця скеляста фортеця, відмежована від Европи вогненними верхами Піринеїв?

Залюднена Еспанія була давно, ще тоді, коли вона була сполучена з Африкою вузьким помостом. На його місці тепер Гібральтарська протока відмежила Еспанію від чорного континенту. Тільки географічно, бо долею вона все була пов'язана з Африкою. 15.000 років до Н(ашої) Е(ри) уже примітивні номади були настільки винахідливі і талановиті, щоб залишити по собі на склепінні печери, в якій вони жили, інтриґантні і вірні малюнки звірят, на яких вони полювали.

Розмальовані на стінах печер людські постаті в Еспанії вражаюче схожі своїм виглядом на людей, зображених примітивними мистцями в печерах у Північній Африці.

У слід за тими прадавніми жителями, наче широким руслом поплили, схрестившись в Еспанії, людські раси і культури. Приблизно 3.000 років до Н.Е. прийшли з Африки смагляві іберійці, за ними 1000 років до Н.Е. доплили сюди фенікійці, заснували свої торговельні станиці греки, за греками із півночі примандрували русяві кельти. Ці останні з часом змішались з іберійцями, а вислідом цієї суміші був занотований уже добре історією тип куріоза — кельто-іберійця, збагаченого помітно знанням і досвідом, запозиченим від фенікійців, греків і басків.

Баски, дуже давні жителі Еспанії, по сьогодні задержали свою ідентичність. З греками жили кельто-іберійці приязно, торгували з ними, вчились ремесла, допомагали собі взаємно. Зате нераз сперечались із влізливими фенікійцями. Фенікійці почали кликати на поміч своїх побратимів із близької Картагени, що вже встигла сколонізувати Північну Африку і західні середземноморські острови. Братньої допомоги картагенці не відмовили і самі ж почали колонізувати південну Еспанію та будувати військові бази. Щораз то частіше вони схрещували мечі з римлянами, яким стало тісно жити на їхньому вузькому півострові.

Римська республіка, впорядкувавши свої домашні справи, значно поміцніла. За прикладом Картагени, почала будувати торговельну і військову фльоти і, як її сусідка-суперниця, почала оглядатись за колоніями.

Суперництво довело до трьох великих пунійських (фенікійських) воєн, з яких Рим вийшов переможцем і відібрав від Картагени майже всі її надбання, між ними Еспанію, цінну на природні багатства і здоровий, дуже потрібний римлянам людський континґент.

У той час кельто-іберійці були ще нацією в „колисці", вони не мали ще виробленої політичної думки, чи національної свідомости. Вони хаотично, необдумано протиставились обом наїзни-

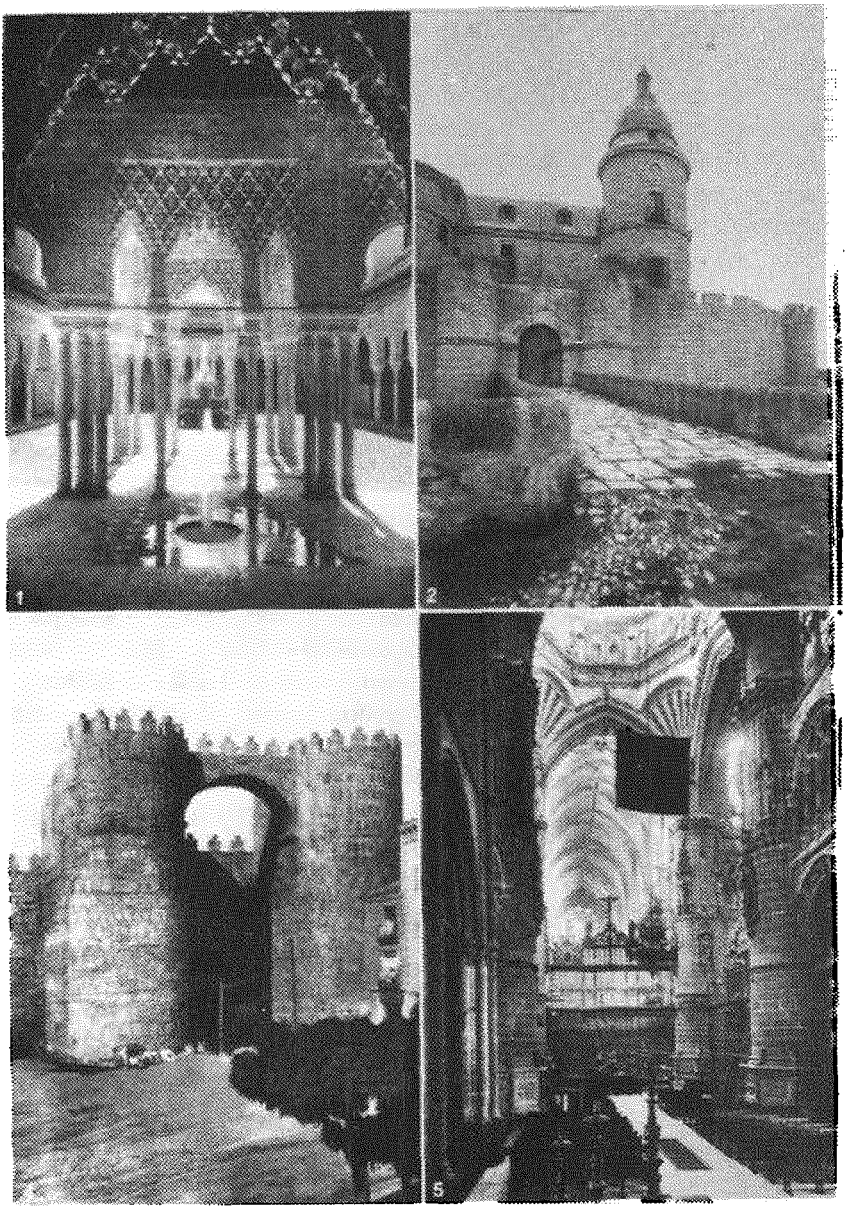

1. Альгамба: Внутрішня декорація палацу мавританських королів з 14-го ст. 2. Сіманкас, біля Валлядоліс: цитаделя, в якій від 1563-го року зберігаються національні архіви. 4. Місто Авіля: Альказарські ворота. 5. Бурґос: Нутро ґотицької катедри.

кам. Бувало, ставали на зміну союзниками раз Картагені, раз Римові. Під час Другої пунійської війни (218-201 р. до Н.Е.) кельто-іберійці допомагали Ганнібалеві. Зате римляни почали жорстоко розправлятися з „коляборантами", що по геройськи ставили чоло добре вишколеним, здисциплінованим легіонам, більш як 150 років. Щойно в 38 р. до Н.Е. Еспанія була остаточно завойована, стала офіційно колонією Риму і його взірцевою провінцією.

Після остаточного зламання опору, кельто-іберійці, втомлені війнами, скоро почали романізуватись. Їхня мова латинізувалась, молодь виїздила до Риму (що став уже імперією) на навчання. Римляни наділяли нових підданих громадянством, привілеями, самі ж радо, навіть заохочувані намісниками, одружувались з місцевими жінками — кельто-іберійками.

В 1. ст. по Хр., еспанці прийняли християнство. Спочатку горнулось до нової релігії простолюддя, опісля знать, згодом й самі римляни, що жили в Еспанії, ставали християнами. Мабуть, одним із них був відомий державний муж і мислитель, стоїк Сенека.

Щойно на переломі третього століття почалися в Еспанії жорстокі переслідування християн. Віджила і посильнішала Церква щойно із занепадом Римської імперії, а з її упадком Церква стала навіть покровителькою романізму.

Після упадку Риму, одна Церква зберегла заведену римлянами в Еспанії взірцеву і розумну адміністративну систему і вміло використовувала виплеканий ними політичний і дипломатичний змисл. Оцю спадщину по кесарях Церква передала новим господарям, візиґотам. Аквітанію, а згодом Еспанію дістали візиґоти від римлян за допомогу в боротьбі проти вандалів. Вандали ж, сплюндрували Еспанію, вигнані візиґотами в 415 р., відійшли до Північної Африки і там заснували своє королівство.

Візиґоти, хоч християни, були схизматиками — аріянами. Вони не вірили в божество Ісуса Христа. Правовірними вони стали щойно в 589 р., ортодоксальне християнство стало державною релігією.

Склонні до міжусобиць і анархії, візиґоти скоро занехали римські порядки. Уважали себе расово вищими і, хоч залишили по собі немало ясноокіх, білявих нащадків, офіційно з римокельто-іберійками рідко одружувались, везли звичайно зі собою своє власне, чисторасове жіноцтво.

Місцеве населення мусіло платити високі податки, викону-

вати примусову працю. Навіть у Церкві почалась корупція. Візиґоти вдержались при владі 300 років і не диво, що віддали вони їхню державу протягом одного тижня мусульманам.

З недалекої Африки, перебривши вузьку протоку на своїх баских конях, висадились у Гібральтарі (Гора Таріка) осінню 711 р. навернені на Іслям ербери і їхні наставники араби. Вони без труду розгромили нашвидко зібрану армію Родеріка, останнього короля візиґотів. Вони напричуд докладно були поінформовані про політичну ситуацію в Еспанії, слабість і проблеми візиґотів, знали кожний шлях і проїзд. Промощували дорогу арабам жиди, переслідувані і остаточно прогнані з Еспанії візиґотами, які їх не дуже то долюблювали. Жиди, можна б сміло сказати, майже дослівно продали Еспанію арабам.

Місцеве населення не дуже противилось новим займанцям, які зразу зовсім не ставились по ворожому до новопідкорених християн. Зокрема інтелектуали навіть скоро піддавались чарові ісламського світу. Одне тільки дуже обурювало тубильців, що від арабів одержали були жиди багато привілеїв, які вони вміли використати, не раз кривдячи місцеве населення.

Араби спочатку підкорювались баґдадським каліфам, але з часом, поміцнівши на новій землі, створили в Кордобі свій власний каліфат. З Андалюзії, яка їм дуже припала до вподоби, араби створили казку з тисяча і одної ночі.

Великі досягнення ісламського світу мали значний вплив на еспанців, багато з них почали визнавати Іслям, молоді радо вступали в подружні зв'язки з берберами і арабами. Ісламська Еспанія подарувала світові багато визначних вчених, філософів, архітектів, мова збагатилась багатьма новими словами, що починались від арабського Аль — (альгебра, алькоголь, альхемія і т. д.) Іслям, „релігія меча", що був запрограмований завоювати усіх „невірних", не думав зупинитися на Еспанії. Частими рейдами араби турбували молоду державу франків, і не знати, як виглядала б була тепер Европа, коли б геройські франки не зупинили дітей Пророка. Держава франків була християнська і не раз ставала у пригоді недобиткам візиґотам і багатьом еспанським християнам, що втікали від арабів до північної, гористої непідкореної ще Еспанії. Звідтіль вони почали плянувати скоро „реконквест" — відвоювання. Піддержував їх згодом у цьому король франків Карло Великий, відомий охоронець християнства, при кінці 8-го і на початку 9-го ст.

Не легко було відвоювати Еспанію і важко повірити, що еспанці змагалися з арабами цілих 800 років. Щойно в 1492 р.,

навчені досвідом, об'єднані однією метою, релігією, свідомі національно і політично, „нові еспанці", очолені могутніми „католицькими королями", розумною Ізабелею II і її чоловіком, геніяльним політиком Фердинандом (достойною парою вершників, з якими познайомила нас раніше описана історична картина), вигнали арабів з Еспанії. Зараз же після прогнання арабів були вжиті добре обдумані різні методи, метою яких було зміцнити і вдержати молоду державу. Еспанські князівства об'єдналися у сильний, братерський „святий союз". Він став на сторожі конечної в молодій Еспанії сцентралізованої влади. До помочі державі стала без сумніву інквізиція, метою якої було позбутися не лише чортів і відьом, але всіх шкідливих елементів.

Інквізицію в Еспанії, що не була жахливішою за інквізиції в інших країнах Европи, розреклямували не-християни і протестанти, що в той час боролися з католицизмом. Еспанські костирі не горіли ясніше, як у інших країнах. Правдою є, що визнавці Ісляму і жиди були силою навернені на християнство.

На жидах зокрема еспанці мстилися за кривди, заподіяні їм за панування арабів. Політично об'єднана, збагачена колоніями в 16 ст., Еспанія стала потугою. Відомий нам уже добре новий еспанець, цікавий продукт химерної історії, географічної панорами і закономірної спадковости, став відважно на порозі модерної доби, готов завоювати весь світ.

Часом, коли випадково почуєте ревну андалюзійську пісню, що затужить відомим слов'янським мотивом, не думайте, що вам причувається. Це плаче дума слов'янських бранців, приволочених сюди в давнину вандалами, чи візиґотами. Це плачуть, можливо, українські дівчата, закуплені на арабських базарах кордобським каліфам на втіху.

МЕХІКО

У Мехіко мандруємо слідами древніх цивілізацій, добре втоптаними стежками — не тільки туристами, але мексиканцями, зокрема молодими, які у джунґлях Юкатану, високих сієррах, розлогих долинах, шукають пильно за тінями своїх пращурів, шукають свого модного тепер „коріння".

У живописній розповіді нашого ґіда оживають у всій своїй величі і достойності віки і люди. Подивляємо витвір унікальної уяви, веденої мабуть інстинктом — залишки містерійних культур, що зродились у відскремленні від решти світу. Ішли вони поруч, або одна одній на зміну — кожна своїм шляхом. Звойо-

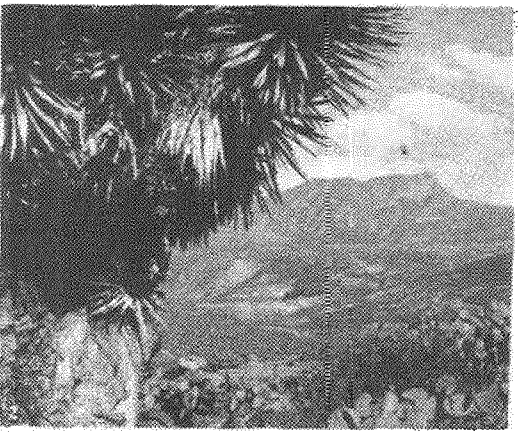

МЕХІКО. 1. Індіяни ідуть в суботу на ярмарок в місцевості Тляхкаля. 2. Кактусова околиця в місцевості Монтерей.

вували себе, мирились, падали, піднімались. Досліджувані археологами великі технічні досягнення, оригінальна архітектура, аграрна система, письмо, мистецтво — виявляють познаки довгої еволюції.

Нежданно, незгодним акордом розчавлює оцей гармонійний похід зловіщий 1519 рік.

В тому ж році, ссінню, чорнобородий Гернан Кортез (за міркуванням Монтезуми — „Кветцаль-Коальт", бог, що має повернутися) причалив до берегів Мехіко зі своєю нечисленною залогою і досі не знаними в тій країні кіньми. Своїм воякам він негайно наказав спалити кораблі, даючи їм до вибору тільки одне — залишитись і завоювати багату і могутню державу Азтеків. Мехіко стало дуже спокусливим для жадних золота еспанців, що вже давніше сколонізували Кубу.

Кортез, відважний, освічений, добрий знавець воєнного діла і дипломатії, ужив спритно всі свої вмілості і таланти, не забуваючи на мить старого — діли і пануй. Використавши індіянські міжусобиці, зухвалою і підступною стратегією він на протязі двох років завоював царство Монтезуми. Індіяни, налякані вогнепальною зброєю, принижені поразкою, знесилені, зморені пошестями і голодом, перестали ставити опір. Їхня земля стала новою Еспанією. Через декілька років були підкорені Мая та інші індіянські племена. Еспанці приклали усіх зусиль, щоб знищити до щенту все, що могло б нагадувати індіянам їх світле минуле. Вартісні книги — рукописи Мая — „відьомська брехня", були спалені еспанськими монахами.

Індіяни внедовзі були навернені на християнство. Вони не противились новій релігії, навпаки, дуже ревно горнулись до неї. Може були раді позбутись своїх жорстоких і кровожадних богів. Деякі вірили, що новий Бог допоможе їм прогнати займанців, що за його поміччю завоювали їхню землю. Хотіли його перекупити, приподобатись. Вірили і розуміли індіяни християнство по своєму, „закрашували" нову релігію своїми звичаями, традиціями, нових святих утотожнювали зі своїми старими богами. Не рідко практикували двоєвір'я.

Нова влада і Церква пильно і пляново співпрацювали. Вони скоро скористали з побожности індіян і їх готовости охреститися. Наказували і заохочували руйнувати давні святині і на тому ж таки місці, де вони стояли, — будувати величаві церкви. На північних окраїнах міста Мехіко, на місці, де була колись святиня матері азтецьких богів, стоїть тепер базиліка Пречистої Діви Марії із Гваделюпи. У базиліці за головним вівтарем переховується відбита на плахті подоба Матері Божої, яка об'явилась побожному індіянинові, взиваючи його збудувати для Неї церкву.

Їдемо до цього відомого місця прощі помолитись. На великій площі перед базилікою безліч паломників, багато із них навколішках. Приєднуємося до них просити Божих ласк.

Їдемо широкими бульварами модерної столиці, оглядаємо нове університетське місто, публічні школи, міські забудування, національну бібліотеку, театри, не надивимось . . .

Зупиняємось найдовше на освяченій віками площі трьох культур — старинної індіянської, колоніяльної еспанської і нової модерної. На цьому місці еспанці завдали індіянам останньої поразки, зруйнували велику жертовну піраміду, а з її каменя спорудили поруч першу у Мехіко церкву, похожу радше на фортецю, чим на дім молитви. Кругом площі виструнчились модерні будинки — хмародери.

Складний процес расового і культурного злиття у Мехіко відбувався дуже поволі і тернистим шляхом.

Пройшли довгі століття заки індіяви, местизи і самі еспанці, „панівна кляса", стали остаточно згідно однією нацією.

Але, мабуть найбільшою гордістю міста Мехіко є новозбудований модерний просторий Національний Антропологічний Музей, заплянований геніяльним архітектом Педром Раміресом Васкесом. Музей поміщує найбільшу у світі колекцію передколюмбійських скарбів, бездоганно скомплетованих, шикарно, естетично розміщених. Цікаво спостерігати, як древня культурна спадщи-

на іде тут згідливо у парі із сучасністю. На стінах музею, на видних місцях — цитати:

„Мексиканці, огляньте себе у дзеркалі цієї величі",

„Люди знаходять у потужності минулого відвагу і віру в майбутнє".

Індіянство стало у Мехіко джерелом національної єдности. Архітекти шукають надхнення серед могутніх споруд Толтеків, філологи пильно розшифровують старе письмо, художники вивчають мистецтво Мая, археологи відгадують таємниці Олмеків, відчитують історію, мозольно вигребану із твердої землі.

Нове Мехіко прямує у прийдешнє певним, стомилевим кроком.

ЄГИПЕТ

Мабуть і досі ніхто з нашої групи не забув Семію, готову мандрувати з нами по Єгипті, яка привітала нас у нашому готелі милим усміхом і сіяючими, мигдаловидними очима. Сам готель модерний, привітний, зараз же у підніжжі пірамід Гіза. Фронтова його частина, дуже гарна й шикарна, була збудована давніше, приблизно 120 років тому. Гостювала тут зі своїм почотом вродлива Евгеня, дружина Наполеона III, яка приїхала з Франції до Єгипту на святочне відкриття Суезького каналу 1869 р.

Семія приємно вражена, бо учасникам групи відомо, що непогано споруджений її винахідливими предками Канал існував уже 2000 років до Н.Е. Вона добрий знавець довгої історії і археології Єгипту. Зокрема, Семія зацікавлена єгипетською праісторією, культура і звичаї якої мали великий і рішальний вплив на дві окремі, добре суспільно і політично зорганізовані монархії, що вивели свій початок із численних племен і общин доби неоліту уже 5000 років до Н.Е. Цей вплив залишився дуже помітним у Єгипті і після з'єднання обидвох згаданих монархій у могутню династичну державу — 3400 років до Н.Е.

На шиї у Семії, на золотому ланцюжку нанизані рядом її „Cartouche" (подовгастий медальйон з ім'ям власника) і невеликий, рівнораменний хрестик. Вона — копт (староарабське — goubt — єгиптянин), чистокровний, прямий потомок прадавніх жителів Єгипту, яким з упадком єгипетської держави і під навалою численних окупантів стало дуже важко зберігати свою ідентичність. Панування персів, греків, римлян, Візантії, мало помітний вплив на культуру, мову єгиптян та їх релігійне життя. Розговірна мова давніх коптів виводилась із старинної єгипетської мови і була її останньою фазою, чи стадією. Очевидно, єгипетська мова нерідко мінялась на протязі кількох тисячоліть.

До третього століття по Христі копти писали старим, демотичним шрифтом, який почали вживати в Єгипті у 7 ст. до Н.Е. (на зміну гієрогліфам). У третім столітті по Христі вони замінили складний шрифт новим письмом, основою якого стала давня грецька азбука, доповнена символами й елементами, взятими із демотику.

Християнство, що швидко поширялось на Середньому Сході, прийняли копти більшістю у першому столітті по Хр., навернені св. Марком. З часом вони стали монофізитами (їхнє християнство відрізняється від нашого тим, що вони вірять в одно Єство — Натуру Божу). Копти перші серед християн завели монастицизм, який поширився на весь християнський світ.

За мову і віру вони були часто переслідувані їхніми поневолювачами. Одночасно немалої шкоди завдавали коптам часті розходження поміж ними самими, непорозуміння на політичному і релігійному ґрунті. Найбільшого удару і знищення завдали коптам араби, які прийшли до Єгипту в 7 ст. по Хр. Під натиском нового окупанта, коптійська мова мусіла поступитись арабській, бережене століттями християнство — ісламові. Навернених, по волі, чи неволі, араби щедро наділяли привілеями, вірних Христові коптів уважали громадянами другої кляси. Коптійське мистецтво і багату літературу араби винищили, заявляючи, що все, про що треба знати, можна знайти в Корані.

Не відрадніше жилось коптам під пануванням мамелюків і турків. Вони вийшли з „підпілля" і вільніше відітхнули щойно 1899 р., коли Єгипет став домініоном Англії. Копти становлять тепер в Єгипті заледве 8 % усього населення. Їх розговірна мова — арабська, хоч багато коптів вивчає і знає свою старинну мову. Її діялектом по сьогодні говорять феллаги у горішньому Єгипті, діялект Богаїрик став літургійною мовою. Уряд Садата піддержує коптів, як цілковито правдивий єгипетський елемент. Вони мають свої школи, церкви, патріярха, теологічну семінарію, музей, навіть бюро посередництва подруж. Вони одружуються майже виключно зі собою. Існує в Каїро щедро субсидійований урядом інститут коптійських студій, співпрацівником якого є Семія — наш гід і приятель. На дозвіллі, Семія велика активістка жіночого руху в Єгипті, часто перешіптується з нашою товаришкою подорожі Наталею Д. Вона розказує їй про проблеми єгипетського жіноцтва, Наталія інформує Семію про діяльність США і запрошує єгипетську „союзянку", пра-правнучку кмітливої Гачепсут і красуні Нефертіті, до себе у гості.

Сфінкс і піраміда одного з фараонів з 3-го тисячоліття до Н. Е.

Загальний вид на Каїр, столицю Єгипту (внизу).

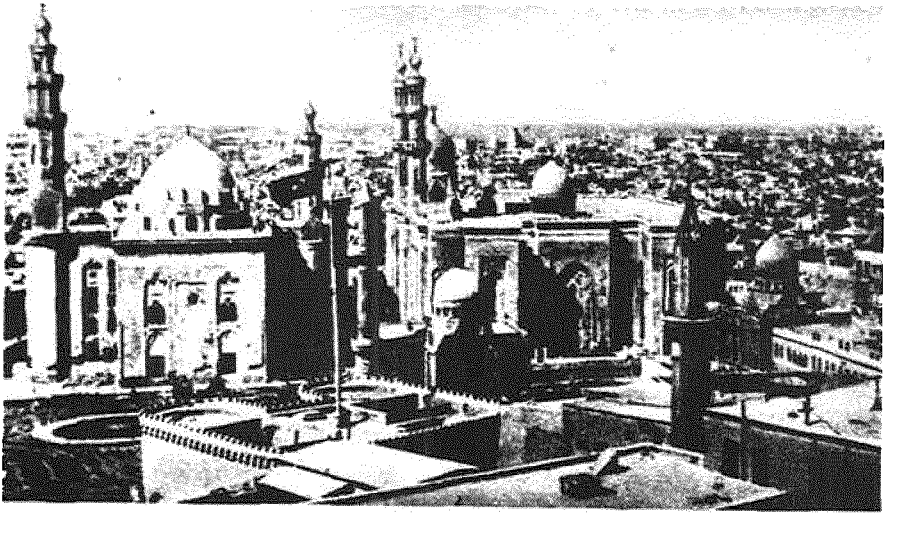

Коптійську мову і альфабет вивчив був докладно талановитий французький філолог Шамполіон. Він теж добре знав старогрецьку мову і ґрунтовне знання обох мов, зокрема коптійської (що стала йому гейби мовним помостом), дало йому змогу розшифрувати славнозвісний камінь Розетти. (Базальтовий двомовний „документ" з другого століття до Н.Е. поміщає єгипетський текст, виритий гієроґліфами і демотиком, той же сам текст понижче виритий у старогрецькій мові).

Камінь, об який спіткнувся необережно ступаючи наполеонський вояк, став магічним ключем до дверей скарбниці, в якій довгими роками була захована, вирита в ґраніті і розписана на папірусі, безцінна єгипетська спадщина.

Камінь Розетти переховується тепер у британському музеї в Лондоні і асоціяція єгипетських археологів робить заходи, щоби цей вартісний документ англійський уряд передав власникам. Варто б згадати, що Шамполіонові було відомо про те, що старе єгипетське письмо було переложене на латинську мову у 1 ст. до Н.Е. Про це згадує Тацітус, який по сьогодні має репутацію чесного і об'єктивного історика — дослідника. Переклади переховувались в Александрівській бібліотеці, яка була плюндрована декілька разів і остаточно згоріла в 383 р. по Хр.

Водить нас Семія „своїм" коптійським Каіро, рада, що нам цікаво. Нашу групу, братів і сестер во Христі, веде помолитись до старинної коптійської церкви св. Юрія Переможця, збудованої в 6 ст. по Хр.

І вона і ми хрестимось однаково — тричі.

Зіновій Красівський

О ЗЕМЛЕ МОЯ!

Я серце до крови своє обчімхав
на страсних дорогах до рідних пенатів.
Та хто ж це родинне гніздо зруйнував?
Могили розриті, поламані хати...
Німа, посивіла від горя руїна

реве, наче смерті на себе кличе.
І мліють в скорботній молитві коліна,
і горбляться мертвою втомою плечі.
О земле моя! Зашкарубла від крови!

Коли згомоняться у тобі терпіння?
Коли твої рани, як рани Христові,
закровоточать в народі сумлінням?

ДОЗВІЛЛЯ НА БЕРЕЖАНЩИНІ

Написав Богдан Остап'юк

(Спогад з юних літ)

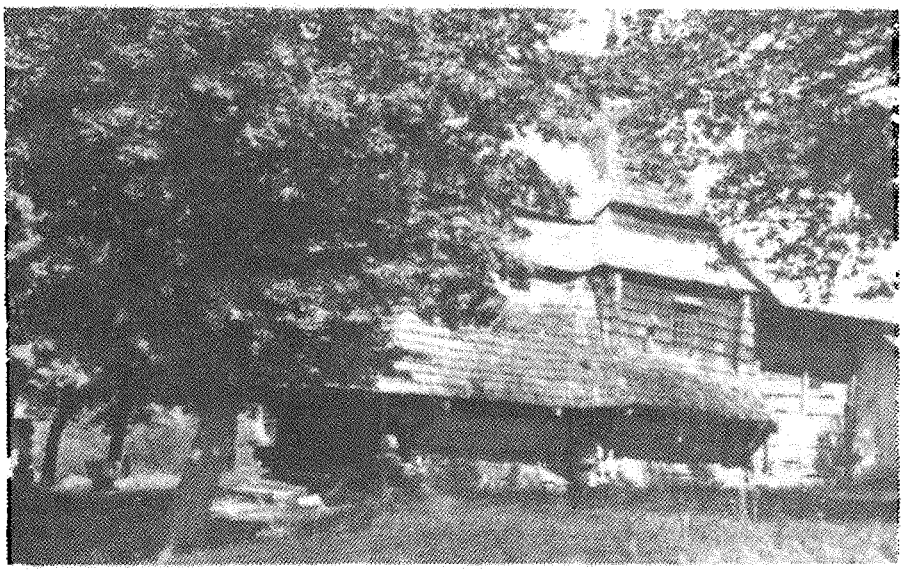

Церква в селі Поручині в 1930-му році

Обабіч оспіваної у стрілецьких піснях Золотої Липи, яка повільно несе свої води лугами, ярами на південь до Дністра, розкинулись села з чепурними, білими хатами, увінчані зеленню садів і лісів. Гора Лисоня зрошена кров'ю і засіяна могилами, вкрита навіки безсмертною славою Українських Січових Стрільців. Потутори, Конюхи, Пліхів, Куропатники, Вільховець, Посухів та інші села — це живі свідки стрілецької історії. Бережанщина — батьківщина Богдана Лепкого, славного співця галицького Поділля, який у своїх оповіданнях, нарисах, а зокрема у своїх різдвяних та великодніх віршах змалював красу цього чарівного закутка нашої батьківщини.

Бережанський гостинець пробігає рівнобіжно із Золотою Липою, проходить біля сіл Гинович, Жукова, Дрищева, Урманя, а

далі веде до Поморян. Перед в'їздом до Жукова стояв на узбіччі, під горою, пам'ятник Т. Шевченка, який поляки знищили, захопивши Галичину. Над мальовничим ставом, що його з одного боку оточує ліс, а з другого гостинець, простягається село Урмань. Сама назва цього села вказує на те, що його історія в'яжеться з нападами татарів, які у своїх походах часто облягали бережанський замок та довколишні села. Вони, мабуть, стояли там табором, звідкіля й походить ця назва.

Перший раз приїхав я до Урманя малим хлопцем з мамою ще перед Першою світовою війною. Тут гостював я у свого вуйка сл. п. Теодосія Бортника, управителя народної школи. Нова 4-клясова українська школа була на той час однією з кращих в бережанському повіті. При школі був великий город і сад, в якому була вуйкова пасіка. В сусідстві зі школою, за садом стояла стара, дерев'яна церква. Парохом Урманя був тоді сл. п. о. Омелян Гавришо. З його сином, моїм ровесником Тосьом, гралися ми в приходському саді та вганяли за освоєною, ласкавою сарною. До сну заколихував нас шум урманської греблі та ритмічний стукіт лотоків млина. Вранці будили нас лелеки, які прилітали з гнізда солом'яної стріхи сусідської хати, годуючи своїх малят. В 1917 й 1918 роках відвідав я двічі Урмань.

Але найкращі, незабутні хвилини юних років пережив я в Бережанщині щойно в 1920-30 рр., коли влітку кожного року, після закінчення навчання в тернопільській гімназії, гостював на вакаціях у своїх вуйків в селах Дрищеві і Поручині. Найбільшою моєю приємністю було ловлення риби в Золотій Липі. Звичайно мандрував я берегами Золотої Липи в напрямі урманської греблі, або протилежно у сторону Жукова. Не знав я ще тоді, що тими стежками уздовж Золотої Липи ходив колись ловити рибу Іван Франко (відомо, що Франко був завзятим рибалкою). У своїх мандрах по Галичині відвідав Франко, в товаристві Андрія Чайковського, о. Сильвестра Лепкого, батька Богдана, в Жукові влі-ті 1882 року.

Ловити рибу вибирався я удосвіта, коли село ще спало, коли щойно почало світати. І хоч Золота Липа невелика річка, то все ж таки водилося у ній багато різної риби. Були там щуки, коропи, лини, окуні, плотиці, лящі та інші, а крім цього й раки. Мої рибацькі прибори були дуже примітивні. Складалися вони з вудки, плетеної з волосіння кінського хвоста. Поплавець витісував я з вербової кори, а тягарці робив з олива, яке витоплював з голівок крісових набоїв, яких усюди валялося чимало. За вудило служив рівний прут ліщини. Лише гачки із зазубцем були

єдиним фабричним продуктом... Як принаду для риби вживав дощаників (дощових хробаків), хліб або тісто з муки та конопляних макухів. Торбина на рибу, або звичайний шнурок доповняли мій рибацький виряд.

Ловлячи рибу, висиджував я на березі ріки у верболозах, або під вербами від досвіту до пізнього вечора, дуже часто без їжі... (в рибацькому запалі забував я деколи брати полуденок). Якщо риба клювала, або — як це говориться по-рибацькому — „брала", то я не уважав на спеку, чи дощ) (нераз дощ цюрком стікав з капелюха на плечі й коліна і я промокав до нитки), але зосереджував всю свою увагу лише на один пункт, а саме на поплавець, який „то виринав, до потапав"... Окрім риби, ловив я раки, яких у плиткій воді, біля дрищівського млина, де поїли худобу, було багато. Їх витягав я обережно і викидав на берег. Це здебільша були малі раки, за великими треба було пхати руки у прибережні нори... Пізно ввечорі, коли сонце вже давно пішло на спочинок, коли роси вкрили луги, а мряки серпанком оповили Золоту Липу, повертався я додому.

Деколи вибирався я з родиною на малини чи суниці до Конюхівського лісу, в якому залишилися ще свіжі сліди кривавих боїв. Збереглися стрілецькі землянки-окопи, ями, вириті ґранатами, і неначе живі свідки на сторожі, стрілецькі могили з березовими хрестами, заквітчані квітами та вінками, якими завжди піклувалися дівчата з довколишніх сіл. В Конюхівському лісі на зрубах чагарниках росли дикі малини, ожини, полуниці й суниці. Найкращі суниці росли довкруги ґранатних ям, наповнених водою, в яких відбивалися червоним, багряним вінком. З диких малин, які мали свій питомий смак і запах, виготовлялося соки, а з суниць варення.

З Дрищева мандрував я пішки 4 кл. „через гору" до сусіднього Поручина, щоб тут закінчити у вуйка свої вакації. Поручин лежить в яру. Серединою села пливе потік, а по обох його боках розкинулись хати. Високо нагорі стояла понад 300-річна дерев'яна церква, оточена старими липами. Довголітнім парохом Поручина був сл. п. о. Михайло Шараневич. Між церквою а приходством на горбі примістилася невелика школа, керівником якої був мій вуйко сл. п. Петро Бортник. Про Поручин і поручинську церкву писав Б. Лепкий у своєму великодньому вірші:

„Ще й нині бачу церковцю стару
З дубових брусів, наче на картині
Доріжка в'ється під гору,
Село лежить в долині.

... І наче сон являються мені
Сільських дівчат веселі хороводи,
Лунають співи голосні,
Немов весняні води..."

В Поручині проводив я своє дозвілля з вуйком Петром на полюваннях. Спершу полювали ми на дикі качки, які прилітали під вечір з урманського ставу на поручинські поля. Качки любили „вечеряти" на гречаних покосах. Бувало, схувавшись за полукіпки, ждали ми нетерпеливо на вечірніх гостей. І, як злетіли вони на покоси, підіймали ми несамовитий крик та свист. Сполохані качки підлітали негайно в гору. В той момент гукнули постріли і кілька з них спадало до долу. Часом прилітали, чи прибігали куропатви під саму школу і вони теж ставали нашою добиччю. Згодом полювали ми на олені й сарни. Треба було годинами сидіти „тихесенько без гомону" в укритті проти вітру, бо мали вони знаменитий слух, а ще кращий нюх...

Але найбільші емоції переживали ми, полюючи на дики, чи пак дикі кабани, які у літній час стадами з'являлися на селянських полях. Особливо робили вони великі шкоди в картоплях, буряках та інших городніх культурах. Селяни палили вогні, стукали палицями об дерева, щоб в цей спосіб відогнати непрошених гостей. Полювання на сарни й диків вимагало деякого вишколу, який я під проводом вуйка пройшов. Коли ж надійшов сезон грибів, тоді бродили ми лісами графа Потоцького, шукаючи грибів, козарів і підпеньок.

В Поручині відбувалися влітку прийняття й забави з нагоди ім'янин чи уродин о. пароха, чи „пана директора". Такі прийняття з танцями і забавами відбувалися у шкільній клясі або на приходстві. Тоді з'їжджалися гості з Бережан і сусідніх сіл. Отець парох мав гарні доні і тому в нього все було багато гостей. Всі ці забави-прийняття створювали щиру товариську атмосферу, скріплювали дружні зв'язки серед нашої інтеліґенції.

Під час свого 5-ти, 6-титижневого перебування в селах Бережанщини кожного року, мав я змогу пізнати життя та звичаї наших селян. Чудова народна ноша дівчат, особливо вишивані сорочки, ґаптовані кафтани, ґердани, традиційна ноша старих ґаздів і ґаздинь, незіпсована та незасмічена міською модою, живо збереглася в моїй пам'яті. Серед хлопців-парубків мав я своїх приятелів, членів „Лугу", кооператорів і культ-освітніх робітників.

Але усьому приходить кінець. Мої вакації-дозвілля кінчалися. Звичайно тиждень перед празником Успення Матері Божої,

відомим колись славним відпустом на все Поділля в Тернополі, навантажений пляшками малинового соку та вінками сушених грибів повертав я до Тернополя. Треба було допомогти ще небіжці бабуні звести з поля решту збіжжя та за кілька днів повертатися знову до школи.

***

Понад пів століття проминуло з того часу, коли я виїжджав на канікули в Бережанщину. Давно відійшли у вічність оо. Гавришко, Заверуха, Шараневич. 39 років тому помер на чужині поет Богдан Лепкий, якому доля не дозволила спочити на рідній землі побіч могили свого батька в Жукові. Немає в живих колишніх моїх друзів, приятелів, які згинули в боротьбі з окупантами або на Сибірі. В 1971 році помер також в Бережанах мій останній вуйко Петро. Тільки часом уві сні оживають картини чудових, квітучих лугів над Золотою Липою, причувається шум урмансьдої греблі. Ввижаються струнконогі, ніжні сарни, які саме в той час, коли сонце на прощання слало свої останні промені на плесо урманського ставу, збігали стежечкою з лісу напитись джерельної води з „Бабиної криниці" (джерела). Залишились незабутні спогади з юних літ, які я проводив колись на дозвіллі у чарівній Бережанщині.

ЮНИМ

Написав Петро Кізко

Нас ніхто не пестив. Материнських не бачили рук ми.
Нам ніхто книжечок у торбини шкільні не вкладав.
Нам дивились у схудлі обличчя пожадливі круки,
Ми весняних не бачили обріїв, квітів і трав.

Нас пурга зимова колисала, хурделі і стужі,
Та вітри гострокрилі нам били в дитячі серця.
І усе ж ми були, о, які ми були тоді дужі,
Бо у завтрішнє віру нещербну несли до кінця.

Не судилось батькам світлу здобути звитягу,
Знову й знову негоди обличчя обпалюють нам.
Та ми йдем, далі йдем до верхів полум'яного змагу,
Щоб звідтіль принести справжню молодість, юні, хоч вам!

ЗАБУТИЙ АМБАСАДОР

ПАМ'ЯТІ ЄП. ЄВГЕНА ВАСИЛЬОВИЧА БАЧИНИ-БАЧИНСЬКОГО

Написав Василь Бородач

Євген Бачинський

Українська громада у вільному світі, а зокрема наші люди, яких доля у 40-их роках заставила кочувати в Австрії, у Форальберґу й Тиролі, добре пам'ятають про допомогову акцію Українського Червоного Хреста в Женеві, у Швайцарії, основником і директором якого був Євген Бачинський зі своєю дружиною Ідою Львовною.

У тяжкі часи нашого ісходу й людського горя після Другої світової війни Український Червоний Хрест, зі скромної початкової станиці, дуже активної „полевої пошти", нашого єдиного в той час зв'язку з рідними, приятелями й кревними в Америці

й Канаді та в інших краях вільного світу, з часом розрісся у поважну харитативну інституцію матеріяльної й моральної допомоги для тих, які тієї допомоги в той час так дуже потребували.

Український Червоний Хрест, хоча непризнаний офіційно державними чинниками, перекинув свої філії до Австрії й в Інсбруку, Зальцбурґу, Ґецісі, Гогенемсі та в інших місцевостях успішно проводив свою допомогову акцію через довірених своїх представників. Співпрацівниками УЧХ в Інсбруку в той час були такі наші громадяни, як пок. дир. Іван Вараниця, мґр Ярослав Спольський та багато інших.

Покійний Євген Бачина-Бачинський протягом свого 64-літнього побуту в Швайцарії з'єднав собі багато впливових громадян тієї країни. Ці швайцарські приятелі Є. Бачинського допомагали йому добиватися успіхів при всяких інтервенціях перед урядовими чинниками Швайцарії, а зокрема у справах азилю для наших людей, їх поселення та сборони у всяких клопотах воєнного порядку. Суворі вимоги швайцарських властей у таких справах були нелегкі до поборювання.

Для прикладу згадати б, що дозвіл для митрополита Іларіона й частини його почоту на переїзд до Швайцарії зараз по Другій світовій війні — це було ділом успішних інтервенцій Євгена Бачинського. Приміщення хворого нашого поета Леоніда Мосендза та безплатне лікування у ТБ-санаторії Міжнародного Червоного Хреста у швайцарській місцевості Блонай — було також дуже корисним і успішним досягненням саме цієї скромної людини. Таким же досягненням дир. Є. Бачинського та його швайцарських приятелів було виєднання дозволу на успішне турне по швайцарських містах і радіостанціях для хору „Сурма" під мистецьким керівництвом знаменитого дириґента Маркіяна Струка з австрійського міста Бреґенсу в 1948 році.

Це лиш кілька маркантних прикладів з праці й досягнень цієї людини в позиції неофіційного українського амбасадора наших часів у Швайцарії. У своїй непосидючості, рухливості та підприємчивості ця людина діяла протягом цілого свого життя не для якогось розголосу чи особистих користей, але з почуття обов'язку допомоги своєму ближньому.

Найкращим доказом повної відсутности будь-якої користолюбивости Є. Бачинського може послужити ціле його життя, бо жив він у дуже скромних умовинах і помер як монах в обітах убозтва. У своїй праці дир. Євген Бачинський постійно зазнавав багато прикростей і перешкод, зокрема від деяких своїх людей, які зі заздрости та з інших низьких мотивів утруднювали

життя цього дуже скромного громадського робітника.

Євген Васильович Бачинський постійно гостив у себе різних українських діячів політичного світу, а зокрема от. Симона Петлюру та полк. Євгена Коновальця, до яких він завжди ставився з окремим особистим респектом. Полк. Євген Коновалець кілька разів користав з допомоги дир. Є. Бачинського при уряджуванні таємних зустрічей з представниками Організації Українських Націоналістів з різних країн Европи. Ця сторінка діяльности дир. Євгена Бачинського жде ще на свого дослідника. Висвітлити цю ділянку активности Євгена Бачинського допоможе його кільканадцяти-томовий щоденник, який він вів дуже пильно протягом цілого свого довголітнього побуту у Швайцарії.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ЄВГЕНА БАЧИНСЬКОГО

Євген Бачинський народився 24-го серпня 1885 року в місті Січеславі на Запоріжжі. Він же гербовий шляхтич з князівських дворян Бачини на Лемківщині й з родового маєтку Овруцького повіту на Уманщині.

Військову академію закінчив він у місті Орел (1895-1902) рр.-, а „Гарматну Академію св. Михаїла" в Ст. Петербурзі (1905 р.), де одержав ступінь підпоручника гарматної кріпосної артилерії в Осовці біля Гродна.

Пок. Євген Бачинський був одним з організаторів таємного „Всеросійського Офіцерського Союза", у проводі якого стояв тоді учасник російсько-японської війни (1904-1905) ген. Ліневич. Бачинський брав чинну участь у кріпостному повстанні й за те в 1907 році був заарештований і опісля звільнений зі служби. В тому самому році Є. Бачинський почав вчитися в Петербурзькому університеті, де закінчив два семестри історичного факультету. Опісля у петербурзькій тюрмі „Крести" відсидів десять місяців; з тюрми йому пощастило втекти й при кінці 1908 року він потаємно виїхав за кордон.

Короткий час перебував він у Швеції, Данії та Англії, звідки переїхав на постійний побут до Франції (1909-1914 рр.). У Парижі був він фундатором та скарбником „Української Громади". В 1910 році відбув Бачинський подорож по Европі, побував у Галичині, відвідав митрополита Андрея Шептицького, побував також на Буковині, де за пропаганду на користь українського університету відсидів чотири місяці в тюрмі. В січні 1914 року Бачинський повернувся назад до Франції, де поселився на постійне в місті Тулюзі. У тому часі працював він кореспондентом

української преси й 1-го серпня 1914 р. перенісся до Швайцарії, до Женеви.

В часі від 1915 до 1917 рр. Є. Бачинський працював на становищі уповноваженого з рамени Союзу Визволення України на Швайцарію, де редаґував його орган французькою мовою п. н. „Рев'ю Юкраінієн". У тому часі кінчає він два семестри соціяльно-економічного відділу Льозанського університету.

Від 1917-1919 рр. Є. Бачинський сповняв обов'язки заступника директора „Українського Пресового Бюра". В тому часі він з П. Чикаленком закладають в Льозанні „Українську Книгарню". В цих роках Бачинський видає та редаґує релігійний журнал „Еклезія".

У порозумінні з уповноваженими гетьманського уряду в Києві Є. Бачинський сповняв обов'язки організатора „Політичної Східньої Комісії" в Швайцарії та займав пост тимчасового консула Української Держави в Льозанні та в Женеві. Від 1920 до 1940 рр. Бачинський працює на пості акредитованого звітодавця української преси при Лідзі Націй у Женеві.

Дня 14-го вересня 1921 року Є. Бачинський бере участь в „Інтереклезіястичнім Конґресі" в Женеві в характері уповноваженого Міністерства віроісповідань УНР. На тому Конґресі виголосив він довше експозе французькою мовою про Православну Церкву в Україні та її переслідування московським урядом і Синодом Російської Православної Церкви. Текст цього експозе був опісля передрукований окремою книжкою у Фрайбурзі в 1964 році.

В червні 1925 року уряд головного отамана Симона Петлюри й президент міністрів В'ячеслав Прокопович призначили Євгена Бачинського на пост акредитованого репрезентанта УНР при імперським уряді Етіопії в Адіс-Абебі.

На Надзвичайному Соборі УАПЦ, який відбувався в Києві в 1927 році, були прочитані чотири доповіді Є. Бачинського. На тому ж Соборі Бачинський був одноголосно сбраний на єпископа для Західньої Европи, одержуючи окреме благословення від трьох митрополитів (Василя, Миколи й Івана) та двох архиєпископів, а саме Нестора Шараївського та Антона Гриткевича.

Всеукраїнська Рада Церков УАПЦ в Києві окремим письмовим уповноваженням з дня 31-го липня 1925 року доручила Є. Бачинському обов'язки відпоручника й делеґата УАПЦ на всіх церковних і релігійних з'їздах Европи. Обрання Бачинського електом на єпископське служіння в 1927 році в Києві було опі-

сля потверджене еміґрантськими соборами УАПЦ в Чікаґо в листопаді 1953 р. і в Інґольштаті в 1954 р.

Одержавши в 1925 році благословення від митрополита Липківського, Євген Бачинський вступив на теологічний факультет Женевського університету, де успішно склав усі приписані іспити (1926-1929 рр.) та одержав ступінь магістра релігійних наук. З того приводу архиєпископ Іоан Теодорович у ЗСА окремим листом, датованим 6-го травня 1926 р., висловив Женевському теологічному факультетові своє вдоволення з приводу закінчення Бачинським теологічних студій.

Мимо цього справа офіційної хіротонії Євгена Васильовича Бачинського на єпископа Українськсї Автокефальної Православної Церкви (Соборноправної) Київської Благодаті протяглася аж до початку квітня 1955 р. Висвячення його на іподиякона довершив православний єпископ Микола Урбанович з Вінніпеґу в дні 28-го квітня 1955 року, а в неділю 1-го травня 1955 року рукоположено його на диякона.

Дня 6-го травня 1955 року у Флоренції в приватній каплиці єпископів Єфрема М. Фузі, єпископи Микола Урбанович та Єфрем Фузі рукоположили Є. Бачинського на презвітера, а 7-го травня 1955 року в тій же самій каплиці хиротонізували о. Бачинського на єпископа Української Автокефальної Православної Церкви (Соборноправної) Київської Благодаті.

Протягом довголітнього перебування у Швайцарії Є. Бачинський свою працю та молодечий запал вложив у журналістику. Написав він кількасот окремих розвідок, постійно писав інформативні статті про Україну в чужомовній пресі, де розвивав він зокрема релігійну тематику й інформував чужинецького читача про кожночасне положення України та становище й життя українців на чужині. Але, зіставлення повного бібліографічного списка всіх праць Є. Бачинського, його виступів у чужомовній пресі — це вже окрема тема для уважливого українського бібліографа.

„ЖАРТ"

КАРТИНА З НЮЙОРКСЬКОЇ ДІЙСНОСТИ

Написала Любов Коленська

Небесні зіниці згущували темінь; ледь зарисовувалися силуети домів і дерев. Знечев'я блискавка іскряним шляхом розколола небо й у її світлі виструнчились антени, розквітли блідим цвітом шибки у вікнах. І, немов смертельний постріл, вдарив грім, сколихнувши тишу. А тоді за ним густо полетіли краплини дощу, холодними струменями промиваючи землю.

Ще одна блискавка, а за нею повінь світла... Замаячіли зариси ню-йоркських кам'яниць і поміж ними висунувся високий дім, прищулений, покірний, начебто соромився своєї жалюгідної вбогости. Відчиненою брамою торсав вітер, здавалось ще мить і вона зірветься із своїх завіс. На кам'яниці ніякого числа, тинк на стінах з'їжився шорсткими тріщинами; деякі вікна без шибок, а на одній із них віконниця била об стіни, тріпоталася розпачливо у вітрі...

Знову гримнув оглушливо грім і розчахнув височенне кленове дерево. В цю ж мить у будівлях погасли світла, почувся схвильований гомін голосів і дудніння швидких кроків.

У темряві кімнати, біля вікна наріжної кам'яниці, почулися слова: — Анно, де ти? Я боюся.

Їй відповів заспокійливий, контральтовий голос: — Не хвилюйся, Ларисо, незабаром усе наладнають.

І знову біля вікна чутно слова, немов ледь-шепіт: — Одна, друга, третя, як їх багато, вони зашвидко біжать по шибці, їх годі порахувати. — І знову: — Одна...

— Що це ти рахуєш, Анно?

— Краплини дощу... Я чую кожен їхній стукіт. Вони, як людське серце, ритмічно б'ються об скло...

— Ларисо, забудь про краплини, забудь про дощ. Завтра буде сонце і ми разом підемо до парку на прогулянку. Ти любиш дивитися на квіти, правда? Потім я відпроваджу тебе додому,

а сама виберуся на закупи і щось доброго тобі принесу. Може солоних горішків?

— Так, Анно. Буде так, як ти кажеш. Завтра напевно буде сонце. Тільки не думаю, що зможу вийти на прогулянку. Ти знаєш, що лікар заборонив мені ходити, щоб не втомлюватись. Я, як звичайно, залишуся дома, а ти вже сама виберешся до міста. Ти старша, сильніша, піклуєшся мною і знаєш краще від мене, що потрібно купити.

— Лариско, буде все, як ти хочеш. Це правда, що тобі важко вгору на шостий поверх виходити. А мені не шкодить, як трохи втомлюся, то пристану, відпочину. Я мушу завтра ще й на пошту і до банку забігти. А ти, Ларисо, чекатимеш на мене.

Голос Лариси, що досі дзвенів оксамитовою ніжністю, раптово перейшов в холод і звучав роздратуванням: — Анно, ти знаєш, що я не люблю сама залишатися вдома... Але, — слова вагалися, переходили в шепіт — як ти мусиш...

Анна замовкла. Тоді Лариса, не діждавшись відповіді, вагаючись сказала: — А ти не бери до уваги те, що я говорила. Все вже добре, Анничко, правда? Ти завтра підеш, а вернешся — я тебе гарненько привітаю. І квіти мені принеси, я у вазочку їх поставлю, намалюю їх і тобі подарую.

Анна знала, що все це вигадки. Гляне Лариса на квіти, а потім навіть не завважуватиме їх. Вона також знала, що Ларисі було б добре іноді пройтися, та що порадиш... П'ять років від смерти свого чоловіка Максима вона нізащо в світі не рушиться нікуди. Завжди вимовляється, що в неї хворе серце, що сил немає. Анні доводиться самій і хату прибирати, і готувати їжу, ходити на різні закупи. Одначе, вона не нарікає, бож у неї на світі нікого немає, крім сестри. А як багато в світі людей самотніх, розгублених, а інколи бездомних і хворих. Сумно їм і гірко; немає в них ні друга, ні родини, немає до кого заговорити. А поволі, вони самі не зчувшись, починають розмовляти зі собою. Тому, хвалити Бога, що вони обидві разом.

Раптово у кімнаті заясніло світло і Лариса, від несподіванки прислонивши очі, поскаржилася: — Отак, ні в кого не спитавши, нагло засвітять... А я люблю темряву, так темно і затишно було в хаті, тільки перекликувалися громи. Через те капосне світло Максим відійшов — не хотів, щоб хтось чужий його бачив. Анно, ти бачила, щойно мій чоловік підходив під вікно. Ішов вулицею, пристанув і усміхнувся до мене. Шию його обвивав той шаль, що я йому сплела, а зодягнений був у темносіре пальто. Пригадуєш, як взимку ми разом з ним його купували і нараджу-

вались, як поїдемо в Україну відвідати батьків і наше родинне місто, і річку, де ми з тобою на льоду на ковзанах бігали. Тільки одне мені важко зрозуміти, чому він сьогодні кликав мене до себе. А я звідсіля нікуди не хочу...

Гірко посміхаючись, обізвалася Анна: — Чого тобі, Ларисо хочеться? Щойно казала, що жаль, що відійшов, а тепер... — Але зразу пожаліла сестру і докинула: — Це я так жартую. Не бійся, Лариско, тобі ще довге, довге життя стелиться, та й що мені було б без тебе діяти? — Вона встала з крісла і в світлі лямпи її сиве волосся змерехтіло щирим сріблом. І на одну коротеньку мить її темнобрунатні очі приязним теплом зустріли голубінь очей Лариси.

⁂

Анна вийняла із скляної шафки тарілочки, філіжанки, цукор, масло і поставила на столі.

Лариса підійшла до дзеркала і почала розчісувати волосся. Воно, лисніючи, ясними хвилями збігало на плечі, тільки по куточках вибивалась сивина.

— Анно, чи ти знаєш, що я сивію. А в мене таке гарне волосся було!..

Анна подумала: „Давно посивіла ти, небого, бож хто інший як не я забарвлюю тобі волосся, щоб тільки побачити усмішку на твоїх устах... Щоб ти вірила, що твої роки не пройшли. А мої роки наче справді не пройшли і не принесли мені ні доброго, ні цікавого — завжди однаковісінькі"...

Стрепенулась Анна зі задуми і заговорила: — Сідай, Ларисо, а я нагрію воду на чай. У нас є ще бісквіти та й конфітура зі смаженої рожі. Пригадуєш, як ще того року влітку наша кузинка Марія нам принесла слоїчок смаженої рожі з її власного господарства. А я її заховала з думкою, що може прийде такий день, коли захочемо його в особливій урочистості перебути. Намажемо рожею бісквіти і матимемо домашній тортик. Сьогодні якраз підхожа до цього пора, бо темно було, і лячно, і непривітно.

Лариса поклала гребінь на комоду і в її погляді немов блиск зрозуміння послався назустріч Анні. — Коли сьогодні такий особливий вечір, дозволь мені прилагодити все до чаю. Ти втомлена напевно.

Коли обидві посідали до столу, в Ларисиних очах змигнула тінь смутку. І вона жалісливо простягнула руку до сестри, немов шукаючи рятунку.

— Щось тобі долягає, Лариско? От, краще розкажи щонебудь, — і прикрила руку сестри своєю.

І Лариса, наче дитина, забувши, що ще перед хвилиною їй було сумно, весело почала розповідати про давні часи... Про те, як вони обоє з Максимом вибиралися на полювання, а в неї кінь вороний був, наче іскра, ніс її полями, левадами, не стримаєш... А раз він чомусь сполошився і її скинув, так, що мусіли везти її до лікарні. І хоча вередливий був, любила його. Після того якийсь час Максим мусів їздити на полювання сам, але завжди казав, що без неї воно не те... А її собаки! Вони були славні на всю околицю. А потім звернулася до Анни: — Даруй мені, що про себе тільки оповідаю, бо може тобі жаль, що ти нічого такого радісного не зазнала, але ти ніколи не хотіла з нами їздити на полювання.

Хотіла й Анна їздити верхи, та якось до цього ніколи не доходило, завжди їй треба було щось робити вдома. А про полювання — це вже Ларисині вигадки. У них в Україні було невеличке господарство, коні в них були, одначе рідко на них їздили верхи, а частіше запрягав їх батько до плуга чи до воза, щоб зорати поле або привезти сіно чи збіжжя.

А потім вони встали від стола і Анна заходилася мити посуд, — теплої води в домі вже давно не було, і її завжди приходилося підгрівати.

Відтак вона провела Ларису до спальні. В коридорчику зі суфіту капотіла вода — протікав дах і не було кому його направити, бо й власника не було. Наклали на нього високі податки і він вибрався геть, залишаючи своїх мешканців напризволяще. Узимі було так студено, що доводилось у плащі сидіти ввесь день, а влітку так гаряче, що віддиху перехопити не було можна. Хотіла Анна купити малий вітряк, коли ж — застудилася і всі їхні ощадності розійшлись на ліки.

Розпрощавшись, Анна і Лариса поклалися спати.

На небо вийшов місяць, визбируючи чорні коралини, що їх розсівала ніч. Годинник на поблизькому ратуші просував час у безмежні простори. Тиша і сон заколисали, заплющили очі турботам і смуткові...

Поволі сходило сонце. І ніч, зустрінувшись із світанком, відійшла.

Зненацька шарпнули тишею гомін голосів і тупіт кроків. Бігли по сходах, очевидно, молоді люди, бо не спиняючись минали кожен поверх. Кроки зближалися вже на третьому, четвертому, п'ятому поверсі, а на останньому голоси принишкли. А

потім раптовий, сильний стукіт у двері мешкання, де жили Анна і Лариса. Хвилина тиші. А потім ще раз стукіт, настирливіший, владний і різкий голос: — Швидше відчиняйте!

Анна прокинулася і прийшла до неї свідомість небезпеки. „Що ж тут робити?" — майнула думка. А капосне серце розгойдалося, затріпоталось у грудях і в горлі давив страх... Це вперше так у неї, вона завжди уміла володіти над собою.

Вона встала з постелі і такий неспокій її огорнув, наче до душі торкнулося чорне крило зловісного птаха...

Коли вже була біля дверей, поза собою побачила Ларису. — Анно, що сталося? — Зарожевіла зі сну, вона, немов мала дитина, протирала очі і схлипувала.

Анна пробувала щонебудь сказати, одначе не могла. Їй кружляло в голові, перед очима мерехтів рій начебто різнобарвних комах. Вона похитнулась і сперлася на столик, що стояв біля дверей.

Та не встигла вона відідхнути, коли це знову почувся стукіт і слова: — Якщо не відчинете дверей, виламаємо!

В інших помешканнях прокидалися люди, але ніхто не йшов. Тут вмішуватись в чужі справи — небезпечно...

Анна поволі повернула ключем у замку. Перед собою побачила групу хлопчаків — підлітків. Їхні погляди були зловісні, хижі і мутні, щось було в них наче на їхній юності прилипла пліснява. Найвищий із них і, мабуть, найстарший держав у руках револьвер, цівку якого спрямовано на неї...

— Тільки в мою сестру не стріляйте — і Анна розставила руки, як птах крила...

А Лариса, висунувшись з-поза плечей Анни, попросила: — прийдіть пізніше, я хочу спати.

Хлопці переглянулись поміж собою і розреготались: — Дивись но, вона бідненька хоче спати...

А потім рвучким рухом відсунули їх обидві набік, наче предмет, що їм заступав дорогу, і вдерлися до хати. Почали нишпорити по кімнатах, висуваючи шухляди, відкриваючи куфри, розрізуючи матриці, риючись у кухонних шафках, заглядаючи у флякони...

До них підійшла Анна: — Коли ви за грішми, в мене їх не багато, проте я їх вам зараз дам. — Знайшла свою торбинку і, виймаючи з неї кілька банкнотів, сказала: — Оце все, що я маю, тільки прошу нічого нам не робіть. — Хотіла сказати: „не вбивайте", тільки слова ці застрягли їй у горлі.

Один з хлопців, побачивши на стіні портрети батьків Анни і Лариси, вигукнув: — Дивіться, які в цього чоловіка здоровенні вуси та борода. Так, як у нас! — І вихопивши з мисника тарілку, жбурнув в портрет. З брязкотом посипалося скло на підлогу. В розгубленні Анна почала підбирати його відламки. Але не змогла, занадто тремтіли руки. Тому підвелася і, не витримуючи напруження, звернулася до Лариси: — Скажи мені, рідна, хоч слово...

— Лариса тільки зневажливо махнула рукою. — Чого ти боїшся, не бачиш, що вони жартують. Вони граються з нами в хованки. Ось один заховався у моїй кімнаті. Я його знайду, або краще ні, хай він тепер мене шукає, і, ставши за завісу біля вікна, вигукнула: — Ану, тепер шукай мене!

Обличчя Анни посіріло. Вона, немов прикована, стояла посеред кімнати, безпорадно тримаючи в руках банкноти. До неї підбіг один із хлопчаків, той, що скидався на найстаршого, і вирвавши з її рук гроші, крикнув: — Признайся чи в тебе є ще гроші! — і він, приставивши до неї револьвер, сказав: — Не бійся, голубко, це тільки жарт...

Анна хотіла була щось сказати, відкрила уста і зняла руки вгору, немов у проханні. А потім, пройшовши якось штивно кілька кроків, уп'ялася зором в одну точку і тоді безшелесно простягнулась на підлозі.

Хлопці затихли. Один із них торкнувся її лоба і, махнувши рукою, розгублено сказав: — Вона вже не тут... — Підморгнув до інших і вони всі миттю щезли.

Лариса похилилася над Анною, хотіла її підвести і просила: — Вставай, сестричко, їх немає, вони вже перестали жартувати... — Але, коли побачила, що Анна не ворушиться, на хвилину зрозуміння промайнуло в її очах і глибока риса турботи закроїлася біля її уст. Одначе це був тільки момент. Вона знову стала благати: — Анничко, покинь вдавати. Вставай, ти ж пообіцяла мені солоних горішків купити і квітів принести. І я не хочу бути сама...

**
*

На другий день у газеті появилася вістка, що поліція приловила кількох хлопців-грабіжників. Вони від усього відпекувались, сказавши, що тільки хотіли пострашити. На переслуханні Лариса потвердила, що це була така собі хлоп'яча витівка — жарт.

Тепер здитинніла, безпомічна Лариса перебуває в пансіоні для старих, де багато таких же бездомних і безталанних, як вона. І собі вже не пригадує, що сталося з Анною. Вона часто буває голодна, інколи немає кому прибрати за нею і ніхто нею не клопочеться. Час від часу вона підходить до вікна, чекає, коли появиться Максим. Але він не приходить. І тоді з гіркістю Лариса думає: „Навіть мій чоловік про мене забув".

За снідаком чи вечерою вона вичікує, щоб її руку хтось пригорнув, щоб розрадив її, як колись Анна . . .

Євген Сверстюк

* *
*

Не приходь до мене в снах —
тут глухі, безпросвітні сни.
Не тулися в моїх думках —
я тікаю і сам від них.
Хочу знати, що десь там є
недосяжно далекий світ,
де сонце тобі встає,
в росі усміхається цвіт.
Уявляю тебе весь час
на високій горі Дніпра,
де в осіннім промінні раз
нам примарився білий храм.
Ти стоїш на молитві з дитям,
де жевріє мій спадок — честь.
Облітають хвилини життя.
Тільки пам'ять. І білий хрест.

МОЄ ПЕРШЕ КОХАННЯ

(ЗІ ЗБІРНИКА „КАЛИНОВИЙ МІСТ")

Написав Володимир Барагура

Перша любов — китиця квітів запахучих;
Друга любов — гаша п'янкого вина;
Третя любов — гара горної отрути.

Чи може бути щось сильніше, краще, більш збуджуюче й потрясаюче в житті гімназійного учня вищих кляс, ніж перше кохання? Таємність, чарівність, містерійність, ніжність, інтимність, одухотвореність цього нерозгаданого почування не можна прирівняти до жадних інших переживань молодої людини. Ані успіх у науці, ані першість у спорті, ані здобутки в якійнебудь іншій ділянці учнівського шкільного чи позашкільного життя, ані навіть радість і гордість з перших довгих штанів, не дають тієї емоції, що оспіване народними співцями, поетами, описане письменниками, зображене образотворчими мистцями, вичароване майстрами тонів — кохання.

Це інтимне почування приходить зненацька. Пробуджуєтеся одного ранку і відчуваєте, що ви в його полоні і ніякі зусилля, ніякі раціональні міркування не спроможні виплутати вас із його сітей. Ви навіть не пробуєте визволитися від нього, навпаки, шукаєте різних шляхів, способів і засобів, щоб, забувши про дійсність, пірнути в ньому повністю. Закоханий учень відчуває легкість, силу, бажання жити, світ здається йому рожевий, привабливий і такий маленький, що міг би його охопити своїми обіймами і зрушити з місця.

Але не завжди прислів'я, в яких криється народна мудрість, виправдують себе. Таке трапилося й мені. Моє перше любовне почування поєдналося зразу з третьою любов'ю — чарою чорної отрути, ще поки розвіялися квітяні пахощі першої любовної китиці і поки я мав змогу не то вихилити, але хоч покуштувати п'янкого вони з чаші другої любови.

Несподівано прийшлося мені відчути у власному „Я" якісь нерозгадані зміни. Мене перестали цікавити забави і спортові гри, навіть копаний м'яч, я втратив заінтересування до науки і лектури, що досі була моїм улюбленим зайняттям. Я став шукати самоти і спокою. Уникав зокрема чоловічого товариства, зате якась незрима сила тягнула мене до протилежної статі. Я став дбати про свій зовнішній вигляд — прасував штани „на кант", старанно в'язав краватку, став голитися, хоч заріст ще добре не засіявся. Я кинув безпощадний виклик моєму неслухняному волоссю, що ніяк не хотіло пристойно зачесатися. Я мив його шампуном, намащував брилянтином і спав у чіпку з панчохи, щоб примусити його гладко триматися голови, а не стирчати мов рижова щітка чи їжачі голки.

Я раптом відкрив, що моєю „симпатією" є ніхто інший, тільки моя клясна товаришка Фунька. Ця сама, за плечима якої я шостий рік сиджу в другій лавці з переду і яку ми тягнули за миршаві кіски. Ця сама Фунька, що пожаліла мене, коли, граючися покотилом, я порвав на колючому дроті свої перші довгі штани, а мама втяла мені ногавиці по коліна й я мусів ще рік ждати на нові довгі штани. Тоді Фунька сказала мені перший комплімент:

— Тобі, Чіпко, найбільше до лиця в коротких штанцях!

Я був їй тоді вдячний за співчуття й комплімент, але згодом забув про цю подію і далі з колегами докучав Фуньці.

Тепер Фунька зовсім інакша. Волосся в неї темне, притяте „в гривку" і причесане дбайливо з розділкою з лівого боку. Її личко повне, з рожевими рум'янцями на щічках, її губки кольору маку, а як сміється, то видно рівненькі білі зуби. Її постать набрала хвилястих форм і ліній. Ми не тягнемо її за волосся, не дужаємося, ані не дражнимося з нею. Кажемо їй „товаришко Стефо", або „Фуню". Взагалі всі наші клясні дівчата змужніли і тримаються згорда, бокують від нас, заглядають за „сьомаками" й „восьмаками". Вони на павзах проходжуються шкільними коридорами або гімназійним майданом, тримаються під руки, щось шепочуть, хихочуть, інколи не бажають з хлопцями розмовляти, а коли пристанеш до їхнього гурту, вони перешіптуються між собою, „роблять міни" й вибухають реготом аж інтрузові стає ніяково і він відходить, думаючи, що це з нього насміхаються.

Така то тепер Фунька — істота моїх зідхань, задушевних мрій і бажань, моя „симпатія", моє перше кохання, моя китиця квітів запашних...

Стараюся приподобатися Фунці. Поздоровляю її, відкриваю їй двері до шкільної залі, мию за неї таблицю, коли припаде її чергування, відповідаю, не зважаючи на остороги професорів, хоч Фунці моє підказування зайве, бо вона вчиться добре. Відпроваджую її додому й несу їй книжки та зошити. Я вислідив, коли вона виходить з дому до школи й так синхронізую час, щоб якраз проходити попри її дім, коли вона виходить з каменичної брами. Тоді йдемо разом до школи, гуторимо, хоч співрозмовець з мене нелепський, бо до дівчат я зроду несміливий. Після „маївки" я завжди знаходжуся при її боці й ми йдемо на прохід вулицями, висадженими квітучими з духм'яним запахом каштанами й акаціями. Вдихаємо те саме сповнене весняного аромату повітря, дивимося на місяць, лічимо зорі.

Фунька мені прихильна. Дозволяє тримати себе за руку, інколи каже до мене „Чіпонько". Це мені мило лоскоче вухо. Приношу їй квіти, солодощі, дрібні дарунки, посилаю пакетики на св. Миколая „від Антипка", але вона знає, що це від мене.

Наша приязнь затіснюється. Приходжу до неї спільно вчитися. Тоді вона гостить мене кавою і тістечками. Але, яка там наука! Тримаємося за руки під столом, дивимося на себе, вибухаємо сміхом аж Фуньчина мама картає нас, що замість учитися, нам у голові „дурниці". Мама має рацію. Наука ніяк не йде в голову, моя думка спрямована на... Фуньку. Зауважую, що вона думкою кудись ширяє, інколи її погляд затримується на мені і тоді вона усміхається. Так ніхто в цілому світі не вміє усміхатися. У такий момент намагаюся вкрасти поцілунок, а Фунька ніби обороняється... Досвідчені в любовних справах сьомаки й восьмаки давали мені пораду:

— Пам'ятай, „міглянц", що дівчина ніколи не скаже „так". Але коли вона мовчить або каже „ні", то це значить „так".

Часто ходимо поміж ланів збіжжя. Я втикаю в її зачіску маки. Як гарно відбиваються червоні макові пелюстки на тлі її чорного волосся!

Колеги зауважили, що зі мною коїться щось несамовите і що між мною і Фунькою — симпатія. Але про кохання вони не думають.

Перший почав Зердик:

— Слухай, Чіпко, щось ти тепер під ліс не приходиш, нема з ким м'яча заграти. Фунька на тебе сітку закинула.

— Та, знаєш, мушу тепер вчитися, математика мені тяжко йде. Маю багато цікавих книжок, хочу прочитати.

— Диви, диви, який любитель науки! — так Зердик. — Але вважай, бо Федь тобі в дорогу лізе і щось професор Вівчарук занадто цікавиться Фунькою.

Зерно ревнощів засіяне. Я й не зауважив, що Федь надто часто випереджає мене, щоб запопасти Фуньчине товариство. Ну, з Федем я розмовився по-приятельськи:

— Слухай, Федю, „відвалися" від Фуньки, бо дістанеш по зубах!

— Та невже? — удавано здивовано відказав Федь, ігноруючи мою погрозу. — Я й не знав, що такий оферма як ти „копається" до дівчат. Та ще й до Фуньки!

Але Федь спрямував свої залицяння на інший об'єкт, бо цьому жонолюбові, баламутові й залицяльникові було все одно. Романтика кохання була йому далека, його притягали фізичні жіночі принади, він керувався бажанням підкорювати й поїдати дівочі серця.

Гірша справа була з проф. Вівчаруком, який учив нас німецької мови. Це був уже літній мужчина, колишній професійний офіцер австрійської армії і резервовий старшина польського війська. Був пристійний, елеґантний, з добрими манерами. Увагу нашої кляси звернуло його уважливе ставлення до Фуньки, але навіть Зердик не „брав того серйозно" з уваги на велику різницю віку поміж Фунькою і Вівчаруком.

Проф. Вівчарук став харчуватися у Фуньчиної мами та був щоденним гостем і в післяобідню пору. Це замкнуло мені дорогу до спільного з Фунькою готування лекцій, бо знайтися учневі в присутності професора в товаристві дівчини, хай і товаришки шкільної лавки — було незручно. Учень мусів „змитися", а паном ситуації ставав завжди професор. На годинах німецької мови проф. Вівчарук часто викликав мене до відповідей і почав мене „сикувати", тобто присікатися до мене.

— Гей, Чіпко, вважай, „Генґст" (по-німецьки — огир, так ми його прозивали) тебе застрелить. У нього є револьвер.

Я робив Фунці сцени заздрости, але вона заспокоювала мене. Казала, що хоч її мама була б рада мати професора Вівчарука зятем, то вона, Фунька, любить тільки мене одного і нізащо на світі не піде за старигана.

***

Шкільний рік скінчився. Треба було мені їхати на вакації додому. Фунька відпровадила мене на залізничну станцію. На

прощання ми поцілувалися палко, Фунька стала плакати, а мені розлука рвала серце на шматки. Ми обіцяли писати до себе. З тяжким серцем я вскочив до вагону, коли поїзд рушив. Незабаром я втратив Фуньку з очей...

Впродовж двох місяців вакацій я не отримав від Фуньки ніодного листа, хоч писав до неї щотижня. При кінці вакацій один мій лист повернувся з дописком листоноші, що „особа з таким прізнищем незнана під поданою адресою". Це був перший ковток з тієї „чари чорної отрути", притаманної третій любові.

З вакацій я прибув увечорі перед першим днем навчання і не мав змоги забігти до „мрії моїх мрій".

Коли наступного дня я сів на своє давнє місце в другу лавку, передо мною не було Фуньки. Зердик підійшов до мене з серйозною міною, поклав мені руку на плече і співчутливо промовив:

— Фуньки вже нема й не буде. Є пані професорова Вівчарукова. Під час вакацій одружилася...

Найніжніша струна в моїй душі боляче зойкнула й обірвалася. Я передчасно вихилив „чару чорної отрути", не впоївшися ще ароматом китиці квітів запашних і не закоштувавши ні краплини з „чаші п'янкого вина".

Алла Коссовська

ПРО КОХАННЯ

Я співатиму про трави
і про квіти,
Про життя палкі і незужиті,
Про кохання? .. Так,
і про кохання,
Що буває перше і останнє,
Що нам світить
зіркою ясною,
Ніжною, живою, провідною.
Це неправда, що воно минає,
Це неправда, що його немає,
Справжнє, щире,
світить до могили,
Додає нам певности і сили,
І життя розцвітає весільно,
І любить його
нас учить сильно.
1962

МУЗИЧНІ АНЕКДОТИ

Зібрав і опрацював Роман Савицький, мол.

Анекдоти про музик та про музичне життя є предметом численних книг різними мовами світу. Трапляються навіть багатотомні антології таких розповідей, як напр., „Мюзикл Анекдотс", Фредерік-а Кровест-а. Нашим завданням — передати цікавіші анекдоти, що появились досі, незалежно від того, чи були вони точно згідні з правдою, чи ні. А втім, метою анекдоти не є звітувати з науковою послідовністю, а радше розважати читача й будити зацікавлення до біографій музик.

МЕТЕСОН І ГЕНДЕЛЬ

Гамбурґ. — Композитор Метесон дириґував виставою власної опери „Клеопатра", в якій він теж виступав в ролі Антонія. Німецько-англійський композитор Гендель, приятель Метесона, грав тоді партію клявічембаля (предтеча фортепіяну). Гендель не хотів, щоб Метесон (як сказано, композитор, дириґент і виконавець одночасно) повертався в костюмі Антонія до оркести дириґувати вже після своєї „смерти" на сцені. Слідувала завзята сварка, у висліді якої Метесон і Гендель пішли навкулачки. Ця подія перемінилася в правдивий поєдинок на шпади на ринку міста і при великій товпі. Обидва музики були вправними фехтувальниками і затяжна боротьба не кінчалася. Зненацька Метесон плигнув вперід, щоб пробити Гендля та, на превеликий подив усіх, його шпада зламалася. Це великий, грубий ґудзик на плащі Гендля врятував одно дуже цінне життя. Противники підійшли до себе і... обнялися в сльозах.

ШОПЕН

Товариші Шопена хотіли зробити йому несподіванку. Вони купили йому новий фортепіян, який спровадили до одного по-

Ф. Шопен

В. А. Моцарт

мешкання, де мало відбутись прийняття. Коли запрошений Шопен ввійшов до притемненого, святочно прибраного покою, де всі чекали, побачив він за новим фортепіяном кістяка, який ніби збирався грати (в такий макабричний спосіб було колись модно жартувати). Шопен спершу вдавав, що не бачить цієї ґротескової фіґури, але нараз підійшов до фортепіяну, відсунув кістяк на бік і сам торкнувся клявішів. У темній кімнаті ледве можна було вгледіти похилену постать за клявіятурою. Шопен грав як ще ніколи; це була мертва музика, без надії, мов з якогось другого світу. Присутні слухали в тривожній мовчанці. Раптом музика перервалась в половині такту і композитор упав непритомний. Кинулись рятувати хворовитого музику...

Коли кілька місяців опісля Шопен перший раз виконав свою нову Сонату Б-моль, у третій частині зазвучав особливий похоронний марш, цей сам, якого композитор створив під впливом кістяка. І, на жаль, першою людиною, яку ховали під темні акорди цієї музики, був сам Шопен.

МОЦАРТ

Австрійський композитор Моцарт, у віці 14 років, задемонстрував в Римі свої здібності в незвичайний спосіб. В Сикстинській Каплиці мали виконати твір композитора Алєґрі п. з. „Мі-

зерере". Твір не був опублікований, його виконання і права були контрольовані церковними властями, так що звучала ця композиція рідко, і то тільки в церквах; виконання цього твору на звичайній сцені було б рівне святотацтву. Моцарт, присутній в Сикстинській Каплиці в час виконання „Мізерере", в трансі вислухав цей твір, тримаючи голову між руками, щоб зосередити всю свою увагу. Опісля він не задержувався вже ніде та поспішив до дому і за вечір та цілу ніч відтворив цілу партитуру з пам'яти. Він на переміну грав, співав та писав, аж поки не зреконструював ввесь твір. На другий день Моцарт зустрів одного із співаків, Крістофорі, який минулого вечора брав участь у виконанні „Мізерере", та попросив його заспівати одне місце в творі. Перевіривши, чи хтось його не підслуховує, Крістофорі заспівав жадане місце, але навмисно в неправильній тонації. Тоді Моцарт перебив йому та поправив фраґмент своїм власним співом. Кілька днів пізніше, на власному концерті, коли розентузіязмована публіка домагалася наддатків, Моцарт почав співати „Мізерере", акомпаньюючи собі на гарпсікорді. Коли Моцарт закінчив, на залі запанувала глибока тиша; слухачі не аплодували. Всі були повні подиву та страху перед консеквенціями у випадку донесення цього дивного виступу до відома Папи. Святіший Отець дійсно швидко почув про цю незвичайну справу і зажадав побачення з Моцартом. За свій вчинок дістав Моцарт від Папи . . . Орден Золотої Остроги.

**
*

Прем'єра опери Моцартового „Дон Жуана" була вже назначена — Прага, 3-го листопада 1787. Проби вже майже закінчено, а увертюри композитор ще не написав. Імпресаріо Ґуардасоні почав нервуватись, хоч знав, з якою легкістю Моцарт потрапив творити. Композитор заспокоїв його і пообіцяв, що напише увертюру вчас. День перед прем'єрою Ґуардасоні вислав посланця до Моцарта, щоб розвідати, чи готова вже увертюра. Та посланець вернувся з нічим — Моцарт зник. Щойно увечорі композитор з'явився дома після довшої, як виявилось, прогулянки. Моцарт був втомлений і сплячий; він відмовився писати щонебудь. „Відпічну трохи, а потім побачимо" — сказав. Дружина Констанція збудила його через дві години. „Залишись і посидь зі мною" — просив композитор. Констанція так і зробила та всю ніч розповідала мужеві пригоди арабських ночей, не забуваючи доливати йому пуншу. Моцарт усміхався, потакував головою, а його перо минало сторінку за сторінкою нотного паперу. Над ранком

увертюра була готова. О сьомій прийшов копіїст та забрав партитуру, а до сьомої вечора всі оркестрові партії були вже розписані. Сам Моцарт диригував увертюрою без проби; здібні музиканти читали ще не зовсім висохлі ноти. Увертюру (як і цілу оперу) публіка прийняла бурею оплесків. Усміхнений Моцарт потім говорив імпресаріо Ґуардасоні: „Кілька ноток загубилися, правда, десь під пультами, але все таки оркестранти грали знаменито".

***

Колеґи питали Моцарта, скільки він річно заробляє. „Около 800 ґульденів. Це" — додав ще композитор — „забагато за те, що я роблю, але замало за те, що я міг би зробити".

Пізньої ночі, коли вже хворий і опущений всіма Моцарт сидів зажурений своїм безвиглядним фінансовим станом, хтось зненацька постукав у двері. В слідуючому моменті двері відкрилися і на порозі виросла темна, загорнена киреєю постать. Заки Моцарт успів розглянути незнайомого, той зник, залишивши тільки якесь письмо. Композитор гарячково розірвав коверту; було це замовлення на реквієм (панахиду). Моцартова хвора уява підказувала, що це посланець з тамтого світу прийшов заповісти його смерть із наказом написати самому собі панахиду. Але хоч як гарячково він компонував, смерть не дозволила закінчити цю лебедину пісню. Пізніше з'ясовано, що панахиду замовляв недалекий граф Вальсеґ; таємнича постать була звичайним посланцем графа.

БЕТГОВЕН

Бетговен і поет Куфнер розмовляли в каварні Нусфорду. Поет високо цінив великого німецького музику і з цікавістю випитував його: „Скажіть щиро, яка з Ваших вісьмох симфоній (дев'ятої ще тоді не було — Р. С.) найбільше Вам до вподоби?" „Ероїка", рішуче відповів Бетговен.

„А мені здавалось" — продовжав поет — „що Симфонія ч. 7". „Ні" — настоював Бетговен — „‚Ероїка' — симфонія ч. 3".

Вибір Бетговена є цікавим, бо Третя Симфонія репрезентувала одне навіть значне розчарування в його житті. Ця симфонія створена була в честь Наполеона, якого Бетговен спершу вважав за великого демократичного провідника. Біографи композитора твердять, одначе, таке: Коли Бетговен довідався, що На-

полеон проголосив себе сам імператором, зневаживши в цей спосіб демократичні принципи, він перекреслив ім'я Наполеона на заголовній сторінці партитури і в приступі злости потоптав рукопис симфонії. Коли твір надрукували, на заголовній стороні не було вже згадки про імператора, лише було пояснення, що твір мав відзначати пам'ять про велику людину.

Бетговен, який часто був у фінансових клопотах, вирішив присвятити свою Дев'яту Симфонію королеві Прусії Фрідріхові Вільгельмові II, в надії, що король пришле якусь суму грошей. Вільгельм II, одержавши партитуру, лише відписав чемно і прислав діямантовий перстень. Та коли Бетговен заніс перстень до ювілера, виявилося, що камінь був штучний. Так поступив король Прусії, якому Бетговин присвятив свою останню та найбільшу симфонію.

АНГЛІЄЦЬ В ІТАЛІЇ

Французьке музичне видання „Ґазет Мюзікаль де Парі" за 1-го січня 1843 року нотує таку подію:

Один багатий англійський турист, який подорожував по Італії, конче забажав почути одну нову італійську оперу. Та всі квитки були вже випродані. Англієць давав навіть імпресаріеві суму 100 ґіней за одно місце в переповненому театрі, але такого таки не віднайшли. Турист був, мабуть, величезним прихильником опери і легко не здавався. Він запропонував дирекції театру такий плян: міцним шнуром прикріпити крісло до „шанделіра" (павука), що звисав зі середини склепіння залі, щоб він міг прослухати оперу над головами публіки. Імпресаріо боявся скандалу, але впертий англієць настоював на своєму, доки не дістав дозволу на цю макабричну штучку. Несподівана з'ява якоїсь постаті над публікою під час увертюри викликала різні реакції. Дехто припускав, що це новаторський експеримент, частина самої опери, та більшість, стурбована таким сумнівної вартости додатком до мистецтва, підняла великий крик протесту і оперу мусіли перервати. Англієць, впертий до останку, довго з крісла не вилазив, аж якийсь літаючий предмет (парасоля?) змусив його полетіти на голови публіки.

ДЕ МАЄР

Коли піяніст Леопольд Де Маєр (суперник Ліста) приїхав до Істамбулу, щоб виступити перед султаном, показалося, що в палаті не було фортепіяну. По довших розшуках віднайдено

добрий інструмент і доставлено його до палати. Одначе необізнаний султан затривожився „чорним страховищем на трьох ногах" і, підозріваючи підступ, звелів відкрутити фортепіянові ноги. Де Маєр був змушений грати сидячи на підлозі „по-турецьки", але успіх мав великий. Врадуваний султан заплатив піяністові п'ять тисяч долярів.

БРУКНЕР І БРАМС

Одного жовтневого дня 1889 року композитор Антон Брукнер (вчитель українського музикознавця Філярета Колесси) зустрінувся із Брамсом в одному віденському ресторані. Розмова не клеїлася, хоч оба німецькі композитори знались. Між ними, проте, були поважні розходження в оцінці Ваґнера; Брамс прямо не розумів Ваґнера, але Брукнер обожнював його як композитора і як свого вчителя. Раптом Брамс глипнув на меню і лице його випогодилось: „Сьогодні вуджене м'ясо. Це ж моя улюблена страва". Брукнер теж був видимо вдоволений: „Я пропадаю за вудженини; ось де ми оба врешті годимось!" Ім'я Ваґнера відразу зникло з оживленої розмови двох голодних.

ЛЕОНКАВАЛЛО

Італієць Леонкавалло дуже любив ходити на свої опери, щоб наочно побачити як сприймає їх публіка. На виставі опери „Паяци" композитор ввійшов на залю, коли світла вже погашено і обережно, щоб ніхто його не впізнав, зайняв місце коло якоїсь дівчини. Композитор одинокий в театрі не аплодував. Дівчина спочатку здивовано споглядала на сусіда і врешті не втерпіла: „Вам не подобається?" „Ні, зовсім ні", відповів композитор, „я жалую, що прийшов". Дівчина не йняла віри. „Зовсім не подобається", впевняв Леонкавалло, якого бавила розмова. „В такому разі Ви на музиці не розумієтеся", гарячилась дівчина. „Послухайте", продовжав композитор серйозним тоном, „це все запозичені мелодії; невже не пізнаєте Бізе, Бетговена — в цілій опері немає абсолютно нічого оригінального". Дівчина без слова відвернулась і до кінця опери ігнорувала співрозмовника.

Наступного дня вранці, коли Леонкавалло переглядав свіжу газету, його увагу прикував великий заголовок на першій сторінці: „Леонкавалло присутній на виставі ‚Паяців' ". Слідувало обширне інтерв'ю його з молодою дівчиною, яка була ніким іншим, як хитрою журналісткою. Слова композитора надруковано без пропущень.

(Між іншим, український тенор Олександер Філіппі-Мишуга одержав був від Леонкавалло на пам'ятку ноти опери „Паяци", а на них дописку такого змісту: „В. Мілані... слухав сіньйора Філіппі — псевдонім Мишуги — Р. С., — в ролі Каніо і був я незмірно вдоволений його точною інтерпретацією і чарівним мистецтвом співу").

Одного дня диригент-піяніст Ганс фон Бюлов зайшов до Ваґнера поглянути, як оформлюється цикл музичних драм „Перстень Нібелюнґів". Ваґнера застав він в товаристві молодого французького композитора Сен-Санса; між ними ішла повільно ламана розмова то по-французьки, то по-німецьки. Коли з'явився фон Бюлов, Ваґнер з полегшею повернувся до нього і обидва німці почали живо говорити своєю матірною мовою, не звертаючи уваги на те, що Сен-Санс їх не розуміє. Сен-Санс почав крутитись по кімнаті, а далі підійшов до фортепіяну. На пульті інструменту лежала відкрита партитура (для повної симфонічної оркестри) музичної драми „Зіґфрід". Молодий француз здвигнув раменами, сів і так, нічого собі, почав справно грати, читаючи оркестрову партитуру. Розмова між німцями обірвалась; Ваґнер тихо підійшов до фортепіяну і почав обертати картки. Чудесний вчинок Сен-Санса полягав в тому, що він змісця транспонував (перекладав) дуже складні ноти оркестрові на відмінну мову фортепіяну. Не зважаючи на трудність самого твору, Сен-Санс переграв більшу частину його дуже ефектовно. Ваґнер обняв його сердечно та поцілував. А фон Бюлов був змушений признатись: „Я теж вмію читати оркестрові партитури, але ні я, ні жаден живий чоловік не міг би доконати того, що Сен-Санс".

Ваґнер любив працювати пляново. Він обчислив, що закінчить оперу „Лайстерзінґер" на свої 50-ті уродини, 22-го травня 1863. Але ще 26-го липня 1862, коли композитор купив собі бульдоґа, його улюблене згодом звіря вкусило Ваґнера в палець. Слідувала інфекція і плян праці нарушився. Правда, закінчити „Майстерзінґер" вдалось аж 1869 року, за що вже не можна винуватити пса.

Одного разу, коли німецький піяніст фон Бюлов грав перед Наполеоном III, імператор почав з кимось досить голосну розмову. Невдоволений тим соліст перервав гру і дипломатично промовив: „Коли Ясновельможність говорять — всі мусять мовчати".

Піяніст фон Бюлов мав сказати таке 1882 року: „Якщо перестану вправляти один день, то сам запримічую різницю в моїй

грі; якщо не граю два дні, різницю чують бої близькі приятелі, але коли три дні не вправляю, тоді це помічає вже загальна публіка".

ЛІБЛІНҐ

Коли музична родина Ліблінґів вже засіла до вечері, подзвонив дзвінок входових дверей. „Прийшов Пан Н." — заповіла служниця. „Як не в пору" — простогнав голодний пан Ліблінґ; „попроси, щоб почекав у вітальні". Родина поволі, вигідно повечеряла і тоді Ліблінґ, повний ліґуміни і доброї волі, пішов до свого гостя. „Чим можу послужити?" — приязно заговорив Ліблінґ. „Я перепрошую, що не прийшов скоріше, але ми вечеряємо точно в сьомій". „Я знаю це, пане Ліблінґ" — сухо відповів гість — Ви ж мене так інформували, коли запрошували сьогодні на вечерю".

ҐЕРШВИН

Оповідають, що молодий американський композитор Джордж Ґершвин, хоча був уже дуже славним, відчув ще потребу повчитись композиції. Пише він листа до видатного російського композитора Стравінського в Парижі: „Маестро, я хотів би брати у Вас лекції. Скільки коштуватиме моя наука?" — Стравінський відписав: „А скільки заробляєте?" Ґершвин відповів запискою: „Двісті тисяч річно". За короткий час з Парижа наспіла телеграма від Стравінського: „Приїжджаю до Ню Йорку. Скільки берете за лекції?"

(Ґершвин мав значні успіхи в 1920-их роках, коли опрацьовував музику до різних оперет. Тоді використав він українську пісню „Їхав козак за Дунай" для бродвейської оперети „Пісня вогню").

ШНАБЕЛЬ І АЙНШТАЙН

Журналіст Волтер Винчел описав 22-го листопада 1945 року таку подію:

Піяніст Артур Шнабель відвідав одного разу геніяльного математика Альберта Айнштайна (м. і. цей визначний учений був членом НТШ — Р. С.). Айнштайн, який був теж скрипалем-аматором, запропонував піяністові спільно помузикувати. Читали сонату Моцарта і, як це звичайно бувало, гра Айнштайна лишала багато до побажання. Шнабель дуже любив свого друга і

страждав мовчки; він старався не хвилюватись і часто переставав грати, щоб Айнштайн міг його дігнати. Але терпеливість піяніста вже кінчалась. Айнштайн грав дальше, замріяно з примкненими очима, та зовсім іґнорував закони ритму й темпа. Врешті Шнабель не витримав і кількома різкими акордами перервав сонату. „Ні, ні, Альберт" — простогнав він — „чи ж ти не вмієш рахувати? Один, два, три, чотири, один, два, три, чотири, один..."

БЕРҐ

Віденець Альбан Берґ тішився успіхом своєї нової опери „Воццек". Фінансове положення Берґа було дуже добре і він навіть придбав нового Форда. Тому одного ранку був він дуже здивований, коли завважив в газеті замітку, що „Берґ, всіма опущений, вмирає з голоду". Берґ сейчас потелефонував до знайомих та оповів в чому справа. „Сьогодні вечором" — додав — „мусимо вмирати з голоду краще ніж звичайно..." Того вечора зібрались усі і пішли до... найкращого ресторану у Відні на дорогий обід. Фундував Берґ.

ЄРІЦА І МЕЛЬКІОР

Ішла „Валькірія" — музична драма німецького композитора Ваґнера. На сцені тенор Мелькіор у ролі Зіґмунда та сопрано Єріца як Зіґлінда. Прийшов момент, коли Зіґлінда покірно опустилась на землю перед Зіґмундом, а він розпочав імпозантну арію. В будьтоби покійній Зіґлінді відізвалась амбіція; вона не могла дозволити, щоб вся увага публіки була спрямована на Мелькіора. Зручним, наглим рухом відкинула вона набік частину довгих, білих шат Зіґлінди, відкриваючи чи не найбільш показні ноги тодішньої сцени. Як сподівалась Єріца, всі очі залі звернулись у бік її непередбаченої атракції. Мелькіор проспівав кілька тактів до неуважної до нього публіки, зиркнув на Єріцу та миттю зорієнтувався в ситуації. Ваґнерівським копняком привернув він шатам довкола ніг Зіґлінди їх попередню клясичну досконалість, не вагаючись зачепити своїм стусаном і саму героїню. Але Зіґлінда не здавалась і на велике загальне вдоволення знову виявилась глядачам. Подолати Зіґмунда було, одначе, неможливо, хоча затяжний поєдинок тривав аж до закінчення дії при великім зацікавленні публіки. Вислід — в нічию.

ДЕ ФАЛЛЯ

Оповідають, що еспанський композитор Мануель Де Фалля мав оригінальний поділ годин. Вставав дуже пізно і до четвер-

тої по полудні мився і прибирався. Тоді їв снідання і до сьомої вечора відпочивав. Компонував до півночі і тоді їв обід. Цього дивного пляну композитор точно притримувався.

РАВЕЛЬ, ТОСКАНІНІ

Цікава є історія першого виконання симфонічного твору „Болеро" французького композитора Равеля (зоркестрував м. і. „Великі київські ворота" М. Мусоргського). Першим виконанням в Парижі дириґував італієць Артуро Тосканіні і його інтерпретація була несподівана: швидше темпо, нерозтягле крещендо (чимраз голосніше), та ще в добавку піяніссімо (дуже тихо) при кінці. Композитор Равель був схвильований ще навіть перед концертом, бо через непорозуміння не одержав квитка на прем'єру. Йому було досадно, бо таки дуже кортіло почути, як великий дириґент запрезентує його твір. Равель якось пропхався через товпу до переповненої залі і встиг навіть захопити вільне місце. Композитор був в добавку невдоволений, бо спізнився і Тосканіні вже почав концерт. Але коли він почув виконання його „Болера" в несподівано швидкому темпі, злість Равеля вже не мала меж. Композитор почав вголос критикувати темпо, інтерпретацію, настрій виконання, при тому живо жестикулював. Та публіка, захоплена Тосканініним, невпізнавала Равеля та зацитькувала його мов бешкетника.

По концерті Равель влетів до ґардероби Тосканіні: „Болеро — танок" — кричав він, тупав ногами і вимахував руками — „але не швидкий танок. Не можна прискорювати темпа так, як Ви це зробили. Заскоро! Заскоро!" Тосканіні не звик до таких випадів, тим більше, коли критиком був сам композитор, але свого переконання держався дальше. Він заявив, що буде дальше виконувати „Болеро" тільки так, як диктувало його власне відчуття.

Диспути з композитором — справа важка і, звичайно, невдячна. До сьогодні виконання „Болера" іде назагал по лінії Равеля, та існує всім доступний запис із композитором при пульті. Тосканіні теж мав зробити запис своєї версії, але він недоступний і не легко уявити, як точно звучала його інтерпретація.

Тосканіні мав раз признатись до слідуючого: „Я викурив свою першу папіроску і поцілував вперше дівчину у дуже молодому віці. Від того часу я вже більше не курив".

Тосканіні на одній пробі завважив, що один новий скрипаль виглядав дуже нещасливий. Він грав добре, уважав на динамі-

ку і на вказівки диригента, але виконував все з виразом чималого знудження. Тосканіні нічого подібного ще не бачив. Він почав тоді диригувати із ще більшим запалом, підкреслюючи кожний драматичний момент в надії, що „розбудить" загадкового скрипаля. Та бажаних наслідків не було. На перерві скрипаль навіть не курив і сидів спокійно; на його лиці не було жадної експресії. Тосканіні підійшов до нього: „Вам може не подобаються твори, які ми граємо?" „Ні, маестро, вони зовсім добрі" — сказав скрипаль. „То може Вам не до вподоби моє диригування?" — продовжував випитувати Тосканіні. „Ні, Ваш провід впорядку" — відказав той. „А може" — пробував ще диригент — „може бажаєте грати першу скрипку". „Ні, дякую" Терпець Тосканіні вже вривався: „Ну, то що властиво з Вами є!" Скрипаль відповів знуджено: „Нічого, маестро, я тільки не люблю музики".

Одна рішуча мати, впевнена в тому, що її син є „вундеркіндом" (чудом-дитиною), засипувала Тосканіні листами і телеграмами, аж врешті маестро погодився переслухати дитину. Точно в назначеній годині мати з'явилася у диригента з малою жертвою, готовою „на заріз". Дитина переграла один кусник на скрипці, а маестро мовчки слухав. Після гри Тосканіні мовчав дальше. „Маестро" — не втерпіла мама — „чи ж не думаєте, що моя дитина — геній?" „Геній, пані? Ну, я не знаю" — заговорив диригент — „але можу запевнити Вас, що таланту вона не має".

СТОКОВСЬКИЙ

Одного дня в році 1920, коли слов'янського походження диригент Леопольд Стоковський перебував в Берліні, вирішив він відвідати російського композитора Стравінського. Віднайшовши готель, в якому Стравінський перебував, він постукав у двері. Вони рухнулись і крізь щілину визирнув видавець Стравінського, Иберґ: „А Вам чого треба?" „Хочу побачитись із маестром Стравінським" — відповів Стоковський. „Він саме купається" — виявнив Иберґ — „я сам його чекаю". Та Стоковський просив: „Повідоміть його, що я тут перед дверима". Иберґ не розкривав ширше дверей, але голосно заговорив по-російськи: „Ігор, тут якийсь чоловік хоче говорити з тобою!" Стравінський відізвався десь з третьої кімнати: „Нехай прийде колись другим разом". „Він каже, що він диригент симфонічної оркестри в Америці" — кричав видавець. „Спитайсь, якої оркестри". „Та каже, що Філядельфійської". Стравінський кричав дальше по-російськи: „Ніколи не чув я про Філядельфію і не знаю нічого про таку оркестру.

Це певно якийсь обманець; хай забирається!" Стоковський, який розумів кожне слово, скипів: „Чекайте ж, таки існує місто Філядельфія, там є оркестра і я нею дириґую. Я докажу це!" За годину Стоковський прибіг знову уже з альбомом своїх платівок. Та навіть тоді його до кімнати не впустили і він мусів передавати записи через двері. Стравінський переграв кілька платівок і аж тоді дозволив Своковському ввійти.

Стоковський є знаний за добре почуття гумору. Після дійсно чудового симфонічного концерту, яким він проводив, підійшла до нього старенька бабуся і, не спускаючи очей з обличчя дириґента, в захваті прошепотіла: „Ви... Ви є бог". А Стоковський на це поважно: „О так, і яка це відповідальність!"

Дириґент Стоковський особливо переживав в 1930-их роках неточність публіки і її неуважність на концертах. Тому під кінець одного сезону взявся він на один спосіб. Останній концерт мав початись, як звичайно, о 8.30, але публіка, що з'явилась в назначеній годині, була здивована станом залі; лише два впорядники були на місцях, сцена була зовсім темна, напідготована. О год. 8:40 з'явився хтось з пультами і почав їх шумно розкладати. Біля години 9-ої два оркестранти сиділи на сцені і вправляли пасажі першого твору у програмі. Тоді почали входити другі, занимали повільно місця і починали собі теж вправляти. Дехто з музик шпортався, кашляв і калатав інструментом. Майже пів години минуло, заки оркестра скомплетувалась і була готова. Сам концерт пройшов без перешкод та остання, проте, точка програми виглядала так: музики один за одним переставав грати, зі шумом складали інструменти, шпортались і тупцювали за сцену. Обурення публіки на Стоковського кипіло тоді тижнями... Зато в новому сезоні наступила чудесна переміна: всі місця були викуплені і публіка не тільки вчасно з'являлася на концерти, але теж уважно слухала, не відважившись виходити перед закінченням програми (М. і. в 1951 році в місті Денвер, ЗСА, Л. Стоковський дириґував Першою Симфонією п. з. „Українське визволення" сучасного українського композитора-скрипаля Романа Придаткевича).

МЕНУҐІН

Був вечір 25-го листопада 1927 р. Круглолиций, 11-літній скрипаль Єгуді Менугін прибув в коротких штанцях до Карнеґі Голл в Ню Йорку, щоби вперше виступити як соліст із Ню йоркською симфонічною оркестрою. В дорозі до ґардероби він запри-

мітив на стіні велику сокиру (для боротьби з вогнем). „А це на що?" — спитав він. „Щоб стинати голови тим солістам, які добре не заграють" — відрубав акуратно сторож будинку. „А скільки голів Ви вже стяли?" — цікавився малий. „О, багато" — відказав сторож, значуче моргнувши комусь.

Що молода голова Менугіна „покотиться" — було сподіванням багатьох. Такої гадки були головно критики. Бо заповіли, що хлопець гратиме Скрипковий концерт Бетговена — дуже трудний шедевр, що його виконували лише зрілі мистці. Сподіваний виступ Менугіна загал вважав майже святотацтвом; вже лише складне пальцювання виглядало не під силу дитячій руці, натівь добре вишколеній. Дехто радив виконати простіший Концерт А-дур Моцарта. „Але ж я чекав так довго" — просив малий Єгуді батька. „Я граю Моцарта ‚на біс', але вперше мушу виконати Бетговена". „Зроблю все можливе" — говорив йому ласкаво батько. Він не признався синові, що славний Фріц Буш, який мав дириґувати, не хотів навіть слухати про Концерт Бетговена. „Як може Тома Соєр грати Гамлета?" — було відповіддю дириґента на всі арґументи.

Та якось пощастило влаштувати зустріч із Бушом. Він не любив „вундеркіндів" і не вірив їм. До того на наміченому концерті Буш хотів виконати новий твір свого брата Адольфа і ніколи не простив би собі, коли б цей хлопець зіпсував вечір. І коли Буш думав про таку можливість фіяска, малий Єгуді спокійно розпаковував свою скрипку. Вчитель Менугіна, Люїс Персинґер, попрямував в сторону фортепіяну, але його випередив сам Буш. Єгуді подав своєму вчителеві скрипку (його малі руки були ще заслабі, щоб настроїти інструмент), а Буш, злорадісно усміхаючись, вскочив у фінал оркестрового вступу до Концерту Бетговена. Менугін поправив скрипку, підніс смик і... зазвучали перші такти ломаних октав, яких так бояться скрипалі. Хлопець грав дальше, а Буш дав знак Персинґерові, щоб той замінив його при фортепіяні. Дириґент сів у куті, зраджуючи цілою своєю істотою велике хвилювання, бо не міг ще повірити в це, що чув. Раптом він перервав музику і своїми величезними руками обняв хлопця. „Ти можеш виступати зі мною все і всюди!" — крикнув Буш, який сам себе не пізнавав. Більше години він відтак перегравав з Менугіном складні місця, а опісля, на першій пробі з оркестрою, був ще більше зачудований, бо хлопець не забув ні одної завваги.

В Карнеґі Гол Єгуді голови не втратив. Оркестра і переповнена заля зробили Менугінові одну з найбільших овацій в історії

музики. Після виступу Менугіна критик Олин Даунс писав у „Ню Йорк Таймсі": „Я прийшов на концерт, переконаний, що дитина може грати на скрипці не ліпше тренованої фоки. Я не вірив у „вундеркіндів", але тепер я знаю, що це не діти, лише великі мистці, шлях яких починається в молодому віці".

(В 1959 р. і на початку 1960-их рр. одним із небагатьох учнів Менугіна був українсько-арґентинський скрипаль і диригент Альберто Іван Лисий. Пізніше записав декілька платівок спільно із Менугіном. В році 1958 Лисий виступив у Філядельфії на концерті під фірмою Українського Музичного Інституту).

„ФРАНЦУЗЬКІ" ПІСНІ

Гурток аматорів, яким керували М. Старицький та М. Лисенко, влаштував у київському театрі концерт, де мали виконувати пісні різних народів. Цензура дозволила виконувати пісні усіма мовами, за вийнятком української, бож, мовляв, такої мови „не було, нема й бути не може". Українці знайшли вихід — перекладали українські пісні на французьку мову. Але як тільки зі сцени залунала по-французьки відома українська пісня „Дощик, дощик", в театрі зчинилася така буча, що цензура заборонила й французькі переклади, а організаторам концерту довелося давати пояснення.

„БЕТГОВЕНЕНКО"

Диригент Микола Малько оповідав про часи Першої світової війни, коли російська влада заборонила виконувати німецьку музику. Існували тоді добрі ансамблі, були ноти визначних німецьких майстрів та охоча публіка, але не було дозволу. Та організатори музичного життя взялись на один спосіб. В одній місцевості Криму (де цензура не була надто музиканльна) появились одного дня афіші, що оголошували концерти струнних квартетів нового українського композитора ... Бетговененка.

ТЕОДОР ТЕРЕН ЮСЬКІВ

Українського баритона Теодора Терена спитали, що йому найважче приходило, коли він учився співу. „Платити за лекції" — відповів він.

РОМАН САВИЦЬКИЙ І БОГДАН ПЮРКО

Студіюючи в Празі, Р. Савицький та Б. Пюрко дружили. Разим ходили на всі можливі концерти, користуючись звичайно студентськими даровими квитками, або й штучками, щоб без-

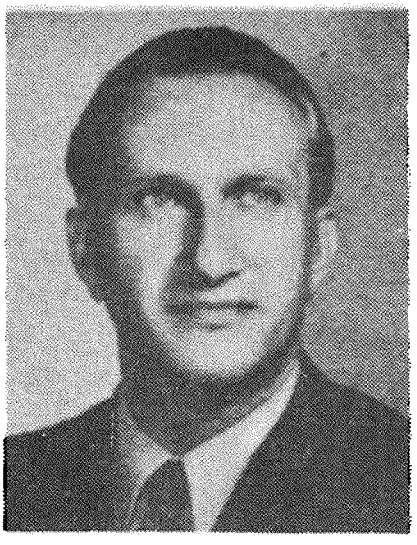

Роман Савицький

Богдан Пюрко

платно дістатись на залю. (Їхні бо фінансові можливості на той час були більш ніж скромні). Пюрко одного разу, щоб не платити „шпири" (оплата сторожеві за відчинення брами після десятої вечора), вийшов з концерту скоріше, забираючи з кишені Савицького ґардеробний квиток. Була зима. В роздягальні подали Пюркові довгий до землі плащ Савицького і в ньому пішов молодий Пюрко до дому, не переймаючись своїм виглядом. Романові Савицькому попався куценький плащик Пюрка, та в ті часи, хто звертав увагу на одяг після прекрасної Бетговенської симфонії.

НАШІ ДІТИ

Дня 26-го листопада 1972 р. в Ню Йорку відбувся ювілейний концерт Українського Музичного Інституту в Америці з нагоди 20-ліття його існування. На цьому концерті були присутні внуки основника УМІ, піяніста Романа Савицького, 5-літня Миколая та старший Ромчик, які слідкували за різноманітною програмою. Після концерту хтось запитав маленьку Миколаю, що їй найбільше подобалося цього вечора. Дівчинка подумала трохи і несміливо відказала: „Як концерт ще не зачався і ми могли бігати". Мати дівчинки, піяністка, тоді спитала: „Але може ще щось тобі дуже сподобалося нині на концерті?" Миколая подивилася на маму і трохи сконфужено, нерішуче сказала: „Як концерт вже скінчився і ми їли тортик".

З ПІДСОВЄТСЬКОГО ГУМОРУ

ДВІ ГУМОРЕСКИ ЄВГЕНА ДУДАРА

ВІД РЕДАКЦІЇ: Від одного із відвідувачів України одержано невеличку збірку „незвичайних історій" Євгена Дудара, видану „на украинском языке" в Києві в 1974-му році. Про автора цієї збірки не подибуємо згадки ані в „Українській Енциклопедії", ані в бібліографічному довіднику „Письменники Радянської України (1970). Для характеристики українського підсовєтського гумору передруковуємо дві його гуморески.

ОМОЛОДИВСЯ

Було вирішено остаточно: кожного дня встаю о сьомій годині ранку, вибігаю на вулицю і біжу. Спортивний костюм — дурниця. Можна обійтися і без нього. Можна у звичайному. Для серця основне — не в чому ти бігаєш, а як бігаєш. Можеш бігати і голий, аби вправно молотив ногами. Бо лікарі підраховували, що чим більше людина рухає ногами, тим краще працює її серце. А я підрахував, що кожні десять кілометрів бігу скинуть з мене місяць старості. Через якихось десять років мені буде не шістдесят, а сорок. А там трішки піднатужитися — і до тридцяти недалеко.

Аж солодко стало на серці. Так можна й добігти до свого босоногого дитинства. Та чоловікам краще зупинятися на тридцяти. Це те саме, що для жінок сімнадцять.

Отже, до тридцяти і не нижче.

Вперед! Основне — під час бігу не зупинятися. Не переривати ритму. Маршрут: мій будинок, вулиця Коротка, провулок Стрімкий, вулиця Болотяна — мій будинок.

— Агов! Макаре Петровичу! Куди це ви так біжите? Щось сталося?

Тьфу ти! Чорт сусіда надніс.

Махнув рукою. Мовляв, відчепися. А сам думаю: „Тільки мріє, щоб мене ногами наперед винесли. Оближешся, як побачиш, що мої сиві вуса чорніти стали..."

Пробіг метрів сто.

— Макаре Петровичу! Макаре Петровичу! підождіть.

Що там за сатана? Сусідка. Лупає очима, наче апостола живого побачила.

— Може, щось з Марією Петрівною негаразд?

— Е! — крикнув я спересердя і побіг далі.

Та на розі вже чопіла чиясь постать. Обминути її неможливо.

— Макаре, що скоїлося? — Ще один сусід. — Підожди-но. На тобі лиця нема.

Спробуй пробігти триста метрів без тренування, та ще й з отаким пузом, чи на тобі буде лице. Та ще кожному пояснюй, куди біжиш і чого...

Наступного ранку я вирішив змінити маршрут. Пробіжу вигоном коло базару. Потім маленькими провулочками, і — до хати.

До базару, на щастя, не зустрів жодного знайомого. Правда, незнайомці зупинялися, дивилися мені вслід і кивали співчутливо головами. Та я кивав їм п'ятами. Коли зрівнявся з базаром, якась жінка крикнула: „Варваро! Вже дають!" І кинулася за мною. Не встиг я оглянутися, як за мною вже тупотіло півбазару.

Ще бракувало, щоб я весь оцей виводок привів за собою додому.

Зупинився. Весь кагал пробіг мимо. Ніхто навіть не кинув на мене оком. Всі з'юрмилися біля магазину „Промтовари".

Я збагнув, що й цей маршрут мене не омолодить. І назавтра вирішив бігти до річки і — берегом, берегом.

Та не встиг добігти до річки, як дорогу мені загородив якийсь парубійко:

— Чоловіче, я вас розумію, але це не найкращий вихід.

Я хотів його обійти, та він міцно взяв мене за руку:

— У кожному разі, зробити цього я вам не дам. У мене теж не жінка, а пилорама, але я не біжу топитися...

Ще не пояснив парубійкові, що й до чого, як навколо мене зібралося близько двадцяти зівак. Уже й міліціонер з'явився.

— Що вкрав? — кинув він залізним голосом.

Парубійко щось шепнув йому на вухо.

— А-а-а! Пізно ти, батя, це надумав. І такі речі на моєму чергуванні робити не годиться. Тобі що? Ти бульк — і кінці

в воду. А я за тебе відповідай. „ЧП" на діжурстві. Пойняв?..

Наступного дня весь райцентр тицькав у мій бік. Жінки перешіптувалися. Чоловіки вертіли біля скронь вказівники пальцями:

— О! О! О! Пішов той, що омолоджувався...

ВАЖКО БУТИ ДРУГОМ ЛЮДИНИ

Рябко простягнувся в буді. Голову висунув у дірку. Поклав на лапи. Погода — золото. Злітають лапаті сніжинки. Одна з них сіла Рябкові на ніс. Рябко покосився на неї оком. Лизнув язиком.

Глянув на хатнє вікно. З нього б'є з прожектора. За вікном виграє ялинка. Рипнули двері. Вийшов господар. Рябко навіть не поворухнув хвостом. Все одно господар не до нього. Пішов до хвіртки. Ясно, що чекає гостей.

О! Йдуть. Вітаються. Декого Рябко впізнає. Отой, рудий, завжди лізе до Рябка цілуватися. А той, в розстрібнутому пальті, минулого року цілу ніч сидів на Рябковій буді і виводив:

Чому я не сокіл?

Чому не літаю?

Рябкові вже й самому хотілося, щоб той став соколом і полетів.

Усі зайшли до хати. Рябко заплющив очі. Легка дрімота сповила його тіло. Сниться Рябкові, що з хати вийшла господиня. Йде до Рябка, несе полумисок з м'ясом і каже:

— З Новим роком тебе, Рябко! На ось, поласуй...

Рябко тільки роззявив рота, як хтось над самим вухом запищав:

Ой, чорна я си чорна...

Рябко аж підскочив. На нього, хитаючись, йшла дебела молодиця. Щоб уникнути напасті, Рябко втягнув голову до буди.

З хати вийшов отой рудий, що завжди з Рябком цілується. Прощай сон!

Рудий почовгав спочатку до хвіртки. Щось там довго бубонів. Потім поплівся до Рябкової буди.

— Рябко! А, Рябко! А де ти там? М-може, ти вже вмер?..

Ви дасте вмерти, подумав Рябко.

Рудий став навкарачки перед будою. Хриплим басом загавкав на Рябка. Тоді почав пхати голову у дірку.

Рябкові хотілося вкусити рудого за носа. Або хоч налякати. Але вирішив: краще з п'яним не зв'язуватися.

Рудий витягнув голову. Сів біля буди.

— Рябко. А, Рябко! Давай вип'ємо! За Новий рік! За те, щоб ми були людьми...

Ти собі будь людиною, думав Рябко, а я не хочу.

— Рябко! С-сук-кин син, — кричав хрипло рудий. — Ти що, оглух?! Я до тебе говорю. Давай вип'ємо! На!..

Рябко вирішив не загострювати стосунків. Виліз з буди. Привітався хвостом. Рудий підставив йому лице. Рябко поцілував у губи. Фу! Вдарило, як з тієї бочки, яку господар ховав колись за його будою.

— На! — підніс рудий до носа Рябкові пляшку. — Давай на двох...

Рябко понюхав. Відвернувся.

— Рябко, ти мені друг чи не друг? — закричав рудий ображено.

Рябко похитав ствердно хвостом.

— Тоді на, пий. Ах, пардон! Ти з чарки не п'єш. На. Я тобі буду поливати на м'ясо.

Рябко ковтав шматочок за шматочком. Дерло в горлі. Крутило в носі. З очей капали сльози. Але рудий кричав: „Ти мені друг чи не друг?" Торкався чаркою Рябкового носа. Хлюпав з чарки на м'ясо. М'ясо давав Рябкові, а сам допивав.

Рябкові зробилося дуже весело. Він почав рудого цілувати куди попало. Пустився за дамою, що горланила „Ой, чорна я си чорна", і роздер їй спідницю. Налякав кота. Потім на когось гавкав. Когось кусав. Хтось його бив. Далі вже нічого не пам'ятає.

Вранці Рябко прокинувся в буді. Одне око було таке запухле, що не бачило сонця. Нив хребет. В голові гупало.

Погода — золото. Плавно злітають сніжинки. Одна з них опустилася Рябкові на ніс. Рябко втомлено закрив незапухле око. Згадав вчорашній вечір. Подумав: важко бути другом людини.

ДАЙТЕ МЕНІ СПОКІЙ!

(ГУМОРЕСКА)

Написав Зосим Дончук

Мені часто докоряють сусіди, старі еміґранти, чому я не передплачую української газети, чому не купую української книжки. Вони просто забувають, що ми ж тепер живемо в Новому Світі.

Але, щоб зберегти добросусідські відносини, бо ж недобре щоденно відвертатися від сусідів, я й послала тих десяток доларів до видавництва „Свобода", щоб мені висилали газету. Хай буде в хаті „для годиться".

Пізніше виявилося, що ця газета друкується що-дня, а я ж думала . . .

З того часу й розпочалися хатні клопоти. Принесе листоноша газету, я внесу її в хату, та й журюся, де б її приткнути? На стіл не покладеш, білу вишиту скатерку може забруднити. На комоді нема місця, там же й парфуми в пляшечках, і ляк для нігтів, й олівці чорні до брів, сині — підводити вії, й помада для уст . . . Все те, що необхідне в новому світі для жінки.

Сусід порадив мені придбати гарну книжкову поличку. Але одна справа порадити, а друга — де ж її примістити? В кутках у нас стоять гарні мармурові столики, а на столиках високі лямпи з абажурами. Я ті лямпи два тижні шукала, аж поки підібрала до стилю в кімнатах, до кольору килимів на підлозі. То ж по кутках стоять модні лямпи і для книжкової полички місця там немає. Під стінами: з одного боку кольоровий телевізор, самий модерний, бо ми ж з чоловіком добре заробляємо, під другою стіною чудова радіола, з Польщі виписали. Цілий світ можна слухати. А на тій прекрасній радіолі, чи ж на модерній телевізії можна класти газету?! Там у нас стоять чарівні фігурки жіночих постатей в купальниках і без купальників . . . Ах, коли б ви їх побачили! Під третьою стіною канапа, оксамитом об-

тягнена. Вибирали вдвох із чоловіком. Хіба ж на таку канапу можна кидати газету?

Я вам щиро признаюся, нема в хаті місця для книжкової полички. Тому то щойно принесуть газету, я її тихенько — в коридор. Там стоїть чудова смітярка, вся в малюнках, у Гімбелса купили. Туди я скидаю все непотрібне, і газету туди ж, бо в кімнатах нема для неї місця.

Так я мучилася з цією газетою цілий рік. На другий відмовилася. Написала, щоб більше не висилали.

Сусід, як почув, то місяць не вітався. Треба було поступитись... Не можна ж жити по сусідству й кожний раз голову відвертати?

У мене підростає дочка, вже у школу ходить. По англійському краще за нас чеше. От сусід каже:

— А дочка ваша росте бур'яном...

— Як, — питаю його, — бур'яном?!

— А так, бо я відвожу своїх онуків по суботах до школи українознавства, а вашої дитини там не бачу.

А потім лукаво посміхнувся й додав:

— Там же, в школі, вчать дівчат танців, співів і всяких „штучок", потрібних для молоді.

Мене аж сіпнуло під серцем. Та щоб сце моя дитина пасла задніх? Не знала танців?! Наступної суботи сама завезла дочку до школи й записала.

Прийшла дочка зі школи та й каже:

— Передплати, мамо, „Веселку". У школі всі дівчата читають „Веселку", а в мене нема.

Передплатила. Богу дякувати, що вона хоч приходить не щодня. Думаю собі, що клопоту з „Веселкою" буде небагато. Еге, це так тільки мені здавалося. Принесуть ото „Веселку", дочка зараз її вхопить і давай мене марудити. Я саме веду з приятелькою розмову по телефону, а вона стоїть над головою і все мені перешкоджає своїми питаннями:

— Мамо, а що таке плахта? А хто то є Шевченко? А хто була та Леся Українка?...

Боже мій, у мене саме цікава розмова, а вано тримає „Веселку" і все допитується. Не дасть мені до пуття з людьми побалакати.

Я розгнівалася й написала до видавництва:

— Не присилайте мені „Веселки"! Дайте мені спокій!

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ —
НЕОБХІДНА КНИЖКА ДОМА І В ШКОЛІ!

ПОДБАЙТЕ,
щоби в кожній публічній бібліотеці була повна і стисла двотомова

Енциклопедія України
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

UKRAINE:
A CONCISE ENCYCLOPAEDIA

ЦІНА:

Том I	$45.00
Том II	$60.00
Хто замовить ОБА ТОМИ платить	$94.00

Замовлення і належність ТІЛЬКИ ЧЕКАМИ або ПОШТОВИМИ ПЕРЕКАЗАМИ (М. О.) слати:

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.
30 Montgomery Street ■ Jersey City, N.J. 07302

УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ

вітає
найстаршу братську установу
УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
в рядах якого є десятки тисяч українців трьох поколінь.

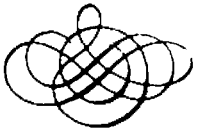

УНСоюз створили в минулому столітті українські поселенці в Америці. Їхні нащадки розбудували і зміцнили цю братську установу, і дали почин в 1940-му році до оснування Українського Конґресового Комітету Америки.

Вітаємо все Членство Українського Народного Союзу, Головному Урядові бажаємо йти шляхом наміченим піонерами, — для збереження української національної ідентичности в ЗСА і ширення правди про землю наших дідів і батьків — Україну.

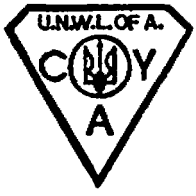

СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ

ЯКИЙ НА ПРОТЯЗІ 55 РОКІВ ОБ'ЄДНУЄ ЖІНОК УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СВІДОМОСТИ І ІДЕНТИЧНОСТИ ТА КУЛЬТУРНИХ НАДБАНЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ПЛЕКАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ, ВИДАВЕЦЬ НАЙСТАРШОГО ЖІНОЧОГО ЖУРНАЛУ „НАШЕ ЖИТТЯ", ОСНОВНИК УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ В НЮ ЙОРКУ

пересилає сердечний привіт

Українському Народному Союзові

як найвидатнішій українській братській установі, яка гуртує в своїх рядах найбільше число вільних українських людей та піддержує морально і матеріяльно культурні і наукові установи.

СУА бажає УНСоюзові дальшого розвитку для добра всієї Української Спільноти.

Головна Управа СУА

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! • ЧИТАЙТЕ! • ПОШИРЮЙТЕ!

СВІТЛО

THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩО МІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ ДО ЧИТАННЯ ФОРМАТІ З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬКОЮ ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ 8.00 ДОЛ. РІЧНО

Адреса:

The Basilian Press

286 Lisgar Street ▪ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ▪ Tel.: 535-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні ввесь рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для них „СВІТЛО"

• ▪ •

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські роботи: ЧАСОПИСИ, ЖУРНАЛИ, КНИЖКИ, ВІДОЗВИ, АФІШІ, ЛЕТЮЧКИ, КАНЦЕЛЯРІЙНІ ДРУКИ, КОВЕРТИ, ВІЗИТІВКИ, ВЕСІЛЬНІ ЗАПРОШЕННЯ, ДРУКИ У ДВОХ АБО И БІЛЬШЕ БАРВАХ, ТОЩО.

The Basilian Press

286 Lisgar Street ▪ Toronto, Ont., Canada M6J 3G9 ▪ Tel.: 535-6483

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ !

"ВІЛЬНЕ СЛОВО" — це ілюстрований часопис, що вірно служить інтересам цілого українського народу.

"ВІЛЬНЕ СЛОВО" — приносить завжди цікаві статті на різні теми, репортажі і вістки з українського життя та світу.

"ВІЛЬНЕ СЛОВО" — демаскує облуду ворожої московсько-большевицької пропаганди і ширить ідею визволення України.

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА

Канада: $15.00 — ЗСА і інші країни: $16.00
Літунською поштою — Канада: $32.00, ЗСА і Інші країни: $40.00

ВИДАННЯ „ВІЛЬНОГО СЛОВА":

1. К. Біда. „НА ВЕРШИНАХ ІДЕЇ І ФОРМИ" ..... вичерпано
2. М. Приходько: „ДАЛЕКИМИ ДОРОГАМИ", повість ..... вичерпано
3. Календар „СЛОВО" на роки: 1961-1978 по $2.00
4. В. Шелест: КНЯЖА УКРАЇНА У СЛОВІ О ПОЛКУ ..... вичерпано
5. В. Андрієвський: „МИКОЛА ЛИСЕНКО", монографія ..... вичерпано
6. ТАРАС ШЕВЧЕНКО, збірник статтей ..... вичерпано
7. Інж. А. Кущинський: „ТРИЗУБ З ХРЕСТОМ І БЕЗ ХРЕСТА ..... вичерпано
8. С. Росоха: „СОЙМ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ" $3.00
9. Проф. д-р Е. Жарський: „УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА" ..... вичерпано
10. Д-р В. Ю. Данилів: „УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ", англ. вид. $3.00
11. Проф. А. Штефан: „ЗА ПРАВДУ і ВОЛЮ" $10.00
12. Проф. А. Штефан: „ПРЕЗИДЕНТ АВГУСТИН ВОЛОШИН" $15.00
13. P. G. Stercho: "DIPLOMACY OF DOUBLE MORALITY" $15.00

ВИДАННЯ „ПРОБОЄМ"

1. С. Н. Будко: „ТАВРО МЕФІСТОФЛЯ", п'єса на 3 дії $2.00
2. Б. Ромен: ОСТАННІЙ РЕЙС" на водах океану $3.00
3. С. Н. Будко: „ВЕСНА", три п'єски для дітей $2.00
4. С. Н. Будко: „КАЗКИ" $2.00
5. Ю. Сірий: „ЧАРІВНИЦЯ", новеля $2.00
6. М. Ласовська: „ПІД ЧОРНИМ НЕБОМ", роман $3.50
7. Проф. д-р П. Стерчо: „КАРПАТО-УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА" $10.00
8. Інж. Василь Прохода: „ЗАПИСКИ НЕПОКІРЛИВОГО" $10.00
9. В. Рибак: „ЗМОВА НА ЖИТТЯ ПРЕЗИДЕНТА КЕННЕДІ" ..... вичерпано
10. Михайло Шарик: „З ВІДДАЛІ 50 ЛІТ" $10.00
11. В. Рибак: „ОСТАННЯ ЦІСАРЕВА" $10.00
12. М. Шарик: „ВАЖКИМИ ШЛЯХАМИ КАНАДИ" $10.00

Хто замовить усі ці книжки, той отримає їх за половину ціни! А якщо хтось вже має якусь із них, той може її комусь подарувати, як різдвяний культурний подарунок!

Замовлення надсилати на адресу „ВІЛЬНОГО СЛОВА":

VILNE SLOVO

196 Bathurst Street ■ Toronto, Ont., M5T 2R8, Canada

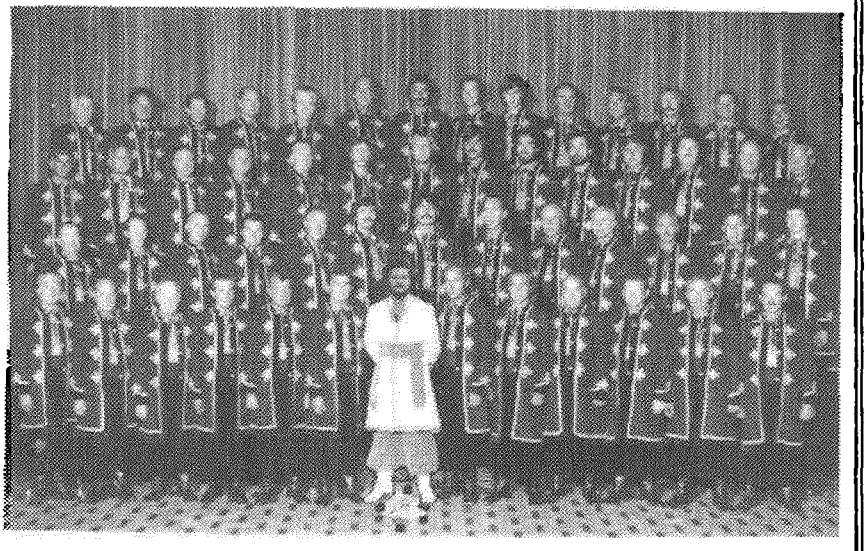

ЧОЛОВІЧИЙ ХОР

„БУРЛАКА"

при Станиці Братства кол. Вояків 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії в Торонті, Канада

Диригент: **ОЛЕГ ХМІЛЬ** *Форт. супр.:* **МИХАЙЛО БУБНА**

Голова: **НЕСТОР ЧОРНИЙ** ..... **Тел.: (416) 266-5336**
Адміністратор: **ВАСИЛЬ ЧУПРИНДА** ..... **Тел.: (416) 233-3180**
Перс. директор: **МИХАЙЛО ГАЛЮК** ..... **Тел.: (416) 275-7633**
Секретар: **ІВАН ШОСТАК** ..... **Тел.: (416) 743-3057**

АДРЕСА ХОРУ:

"BURLAKA" MALE CHOIR

Veterans' Association of 1st UD UNA, Toronto, Canada

41 Whitbread Crescent ■ Downsview, Ont. Canada M3L 2A8

Члени хору „Бурлака", це в більшості ветерани 1-ої УД УНА, Канадської Армії, співаки бувших різних хорів в Україні і на еміґрації, професіоналісти та студенти університетів. Хор нараховує понад 60 добре вишколених співаків. Має багато солістів. Розпоряджає різноманітним репертуаром. Виступає на різних імпрезах в Канаді і Америці.

Хор „Бурлака" є безприходова мистецька організація, що ширить добре ім'я України та її співочої культури.

Marijka Helbig, *Pres.*

scope travel inc

845 Sanford Avenue, Newark, New Jersey 07106

Tel. (201) 371-4004

1981 TOURS TO UKRAINE

Tour No.	Departure Date	Itinerary	Cost	No. of Days
1	April 21st	Kiev/Lviv/Warsaw	$1,096.00	9
2.	May 10th	Budapest/Lviv/Ternopil/Kiev	1,199.00	16
3.	June 7th	Budapest/Lviv/Kiev/Budapest	1,369.00	15
4.	June 14th	Budapest/Lviv/Ternopil/Kiev	1,422.00	16
5.	June 20th	Kosice/ Priashiv/Uzhorod/Lviv/Yalta/ Zaporizhia/Kharkiv/Poltava/Kiev/ Copenhagen	2,069.00	27
6.	June 28th	Moscow/Lviv/Yalta/Kiev/Leningrad/ Petrodvorets	1,729.00	18
7.	July 5th	Warsaw/Lviv/Kiev/Rome	1,599.00	16
8.	July 12th	Budapest/Lviv/Ternopil/Kiev	1,422.00	16
9.	July 19th	Budapest/Lviv/Ternopil/Budapest	1,369.00	15
10.	July 26th	Prague/Uzhorod/Lviv/Ternopil/Kiev	1,519.00	17
11.	Aug. 2nd	Budapest/Lviv/Ternopil/Kiev	1,422.00	16
12.	Aug. 9th	Budapest/Lviv/Kiev/Budapest	1,369.00	15
13.	Aug. 16th	Budapest/Lviv/Ternopil/Kiev	1,422.00	16
14.	Sept. 19th	Kiev/Lviv/Warsaw	1,146.00	9
15.	Oct. 4th	Warsaw/Lviv/Ternopil/Warsaw	1,249.00	13

(All Tours EXCEPT Tour No. 1, 9, 14 & 15 include full day KANIV Exc.)

Please forward your 1981 TOURS TO UKRAINE brochure:

Name .....

Address .....

Tel.:(.....) .....

МИКОЛА ГОЛОДИК

СКУЛЬПТОР-МУРАЛІСТ

66 Jeanatta Avenue ■ Mastic, N.Y. 11950
(516) 399-5036

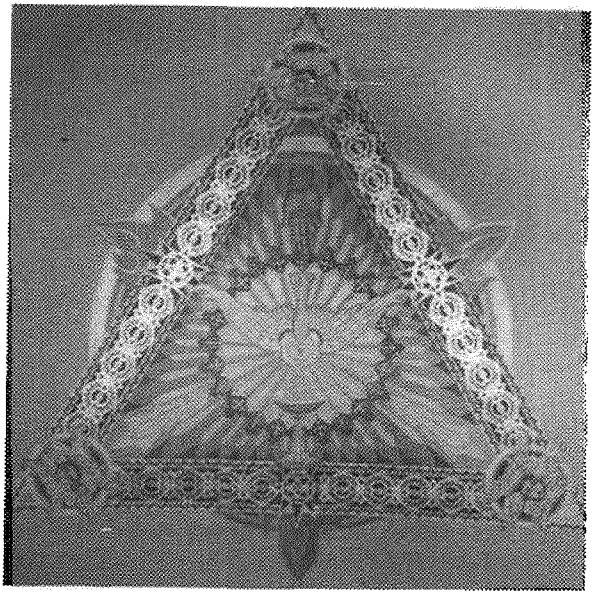

- ПРОЄКТИ І РЕАЛІЗАЦІЯ ПОВНОГО ВНУТРІШНЬОГО І ЗОВНІШЬОГО АРТИСТИЧНОГО ОФОРМЛЕННЯ ЦЕРКОВ.
- БАГАТСТВО і ОРИҐІНАЛЬНІСТЬ В ОРНАМЕНТАЦІЇ і СТИЛЮ. РОБОТИ: В МЕТАЛІ, КЕРАМІЦІ, ДЕРЕВІ, АКРИЛІКУ Й ОЛІЇ.
- ВИКОНАНІ ПРАЦІ В 1979-80 РОКАХ: ХРАМ СВ. АНДРІЯ В БОСТОНІ, МАСС., ХРАМ СВ. МИКОЛАЯ В ПАССЕЙКУ, Н. Дж.

З громадою і для громади!

В ощадностях наше майбутнє!

УКРАЇНСЬКА ЩАДНИЦЯ

UKRAINIAN SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1321 W. Lindley Avenue ■ Philadelphia, Pa. 19141

Тел.: (215) 329-7080 або 329-7277

- ПЛАТИТЬ НАЙВИЩІ, ДОЗВОЛЕНІ ВЛАДОЮ ВІДСОТКИ на ощадностях і на сертифікатах.
- НОВІ 2½ РІЧНІ, ВИСОКО-ВІДСОТКОВІ СЕРТИФІКАТИ — мінімум 500.00 дол.
- "MONEY MARKET" СЕРТИФІКАТИ — мінімум $10,000 на 6 місяців, приносять високу дивіденду.
- ДЛЯ БАЖАЮЧИХ КУПИТИ дім, підприємство, чи будь-яку посілість Українська Щадниця дає позики (mortgages) на дуже догідних умовах сплати.
- ДЛЯ СВОЇХ ЧЛЕНІВ дає правні і нотаріяльні поради; згрошевлює заробітні і соціяльно-обезпеченеві чеки; продає державні бонди; видає подорожні чеки (Travelers Cheques), грошеві перекази (Money Orders) і т. п
- ПРАЦЮЮЧІ у власних підприємствах, або в таких, що не забезпечують їх пенсійним фондом, можуть відкрити в Щадниці пенсійне конто — IRA, вкладаючи на це по $1,500 річно. Гроші зложені на пенсійне конто відтягається опісля від приходового податку (Income Tax).
- БЕЗКОШТОВНІ ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ (М. О.) для пенсіонерів.
- ГОДИНИ ПРАЦІ: кожного дня від години 9:00 рано до 3:00 по пол.; в п'ятницю від 9-ої год. рано до 7:00 вечора та суботу від 9-ої рано до 12:00 дня.
- ВСІ ОЩАДНОСТІ МАЮТЬ ДЕРЖАВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ F.S.L.I.C., до суми 100,000 дол.
- Згідно з вимогами Федерального Банку, передчасне згрошевлення Сертифікатів підлягає частинному обтягненню дивіденди.

Користайте з усіх услуг

Каси „САМОПОМІЧ" — Чікаґо, Ілл.

КОНТА

— Ощадностеві конта — заробляють 6%
— Чекові конта (т. зв. шер-дрефти):
Особисті дрефти — заробляють 6%
Комерсійні дрефти — заробляють 6%
Організаційні дрефти — заробляють 6%
— Пенсійні Конта
IPA
КІЙО
— Конта для малолітніх

ПОЗИКИ

— Особисті
— Позики на авта
— Позики на направу домів
— Відкритий Кредит
— Морґеджові позики
— Комерційні
— Студентські (проценти платить держава)

БЕЗПЛАТНЕ ЖИТТЄВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

— Хто має ощадностеве конто у „Самопомочі" дістає безплатно життєве забезпечення до максимальної суми 2,000 дол., залежно від віку і суми грошей на конті.
— Хто має консумаційну (не морґеджову) позику у „Самопомочі" дістає безплатно життєве забезпечення до суми 12,500 дол.

СЕРТИФІКАТИ

— 6-місячні сертифікати на 10,000 дол.
— 30-місячні сертифікати.
Проценти повищих сертифікатів залежать від курсу державних облігацій федерального уряду.
— 1,000 дол. на 5 років заробляє 7.75%
— 5,000 дол. на 4 роки заробляють 7.50%
— 4,000 дол. на 3 роки заробляють 7.00%

ІНШІ УСЛУГИ

— Грошеві перекази
— Подорожні чеки
— Вогнетривалі скриньки
— Полагоджування трансакцій поштою
— Вплати за газ, електрику, воду, телефон
— Вимінювання державних бондів
— Безпосередній перелив пенсійних чеків на конто.

ГОДИНИ УРЯДУВАННЯ

Понеділок — закрито
Вівторок — 9:00 до 1:00, 5:00 до 8:00
Середа — 9:00 до 2:00
Четвер — 9:00 до 2:00
П'ятниця — 12:00 до 8:00
Субота — 9:00 до 1:00

ПАРКУВАННЯ

Паркувальна площа через дорогу від головного бюра Каси „Самопоміч"

ФІЛІЇ

НА ЗАХОДІ ЧІКАҐО, Ілл.
При церкві св. Йосифа
5000 N. Cumberland Ave , Chicago, Ill. 60656
Години: неділя, 9:00 до 12:00

АДДІСОН, Ілл.
При церкві св. Андрія
22 W. 347 Army Trail Rd., Addison, Ill. 60101
Години: неділя, 9:00 до 12:00

МАНСТЕР, Інд.
При церкві св. Йосафата
8624 White Oak St., Munster, Ind. 46321
Години: неділя, 9:00 до 12:00

ПАЛАТАЙН, Ілл.
Біля укр. церкви та СУМА
755 S. Benton St., Palatine, Ill. 60067
Години: субота, 9:00 до 12:00,
неділя, 9:00 до 12:00

ПЕЙЛОС ПАРК, Ілл.
При церкві св. Петра і Павла
8410 W. 131st St., Palos Park, Ill. 60464
Години: неділя, 9:00 до 12:00

ГОЛОВНЕ БЮРО
В українській околиці Чікаґо
2351 W. Chicago Ave., Chicago, Ill. 60622

Ощадності кожного члена „Самопомочі" забезпечені державою до $100,000.

SELFRELIANCE FEDERAL CREDIT UNION
(312) 489-0520

EUROPEAN STAINED GLASS STUDIO INC.

(PREVIOUS OWNER OF ANTON LAUB GLASS CO., INC.)

EXPERTS IN STAINED & LEADED GLASS
Also Mirrors, Picture Frames, Glass Tops, Tiffany Type Lamp Shades

1482 First Avenue & 77th Street ■ New York, N.Y. 10021
(212) 744-3241

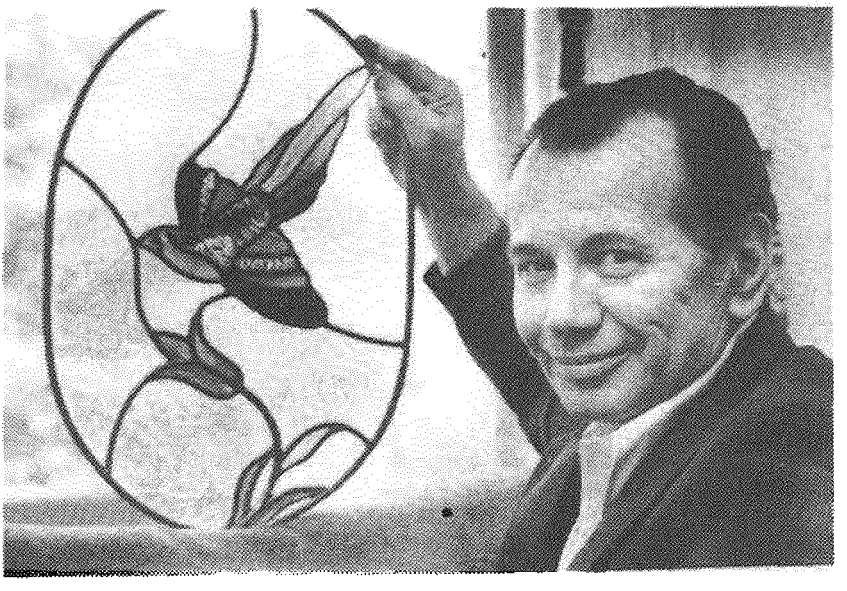

- Виконуємо вітражі для церков по цілій Америці. Направляємо старі вітражі і інсталюємо т. зв. "Plekiglass" зі зовні вітражів для охорони їх від вандалізму і для заощадження грошей на огрівання церков.
- Продаємо першої якости дзеркала в рамах і без рам, і також їх інсталюємо.
- Робимо рами для образів по дуже уміркованих цінах.
- Шкла для накриття меблів виконуємо на замовлення.
- Робимо також абажури з кольорового шкла т. зв. "Tiffany lamp shades" і направляємо старі.
- Ведемо курси роблення вітражів.
  (Не треба їхати по вітражі до Італії чи Німеччини, їх виконують Українці в Америці).

Власник **Володимир Івасютин**

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

•

ПЕТРО ЯРЕМА

ЗАЙМАЄТЬСЯ ПОХОРОНАМИ

В

BRONX — BROOKLYN — NEW YORK — QUEENS

І ОКОЛИЦЯХ

ПОНАД 70 РОКІВ СОЛІДНОЇ ОБСЛУГИ

КОНТРОЛЬОВАНА ТЕМПЕРАТУРА

МОДЕРНА КАПЛИЦЯ ДО УЖИТКУ

Phone OR 4-2568

Established 1906

PETER JAREMA FUNERAL HOME, INC.

OVER 70 YEARS OF DIGNIFIED SERVICE

AIR CONDITIONED CHAPELS ■ CHAPELS AVAILABLE IN ALL LOCATION

129 East 7th Street

New York City, N.Y. 10009

Tel.: (201) 246-0549

Tel.: (201) 469-6288

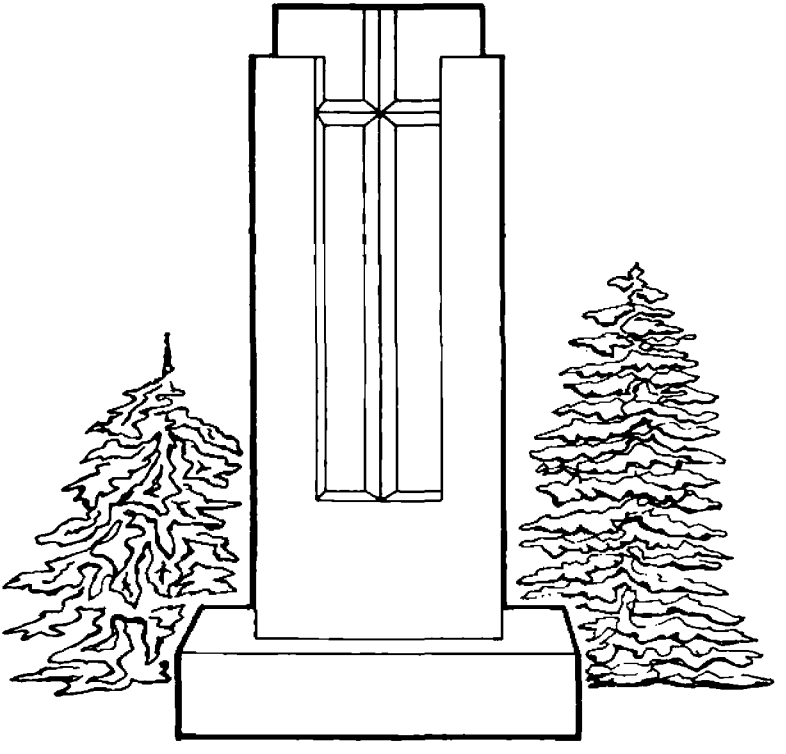

SOUTH BOUND BROOK MONUMENT CO.

Власник Ю. БЕЗСОНІВ

- Авторизовані репрезентанти виконавців гранітних робіт пам'ятника Тарасові Шевченкові у Вашингтоні.
- Приймаємо замовлення й ставимо гранітні й мармурові пам'ятники мавзолеї, статуї, рівнож у бронзі, огорожі й лави на всіх цвинтарях.

Office and Residence:
Box 445 A, Cedar Grove Rd., Somerset, N.J. 08873
(напроти „Українського Села", у віддалі 3-ох хвилин від Церкви-Пам'ятника)

Mailing Address:
P.O. Box 316, So. Bound Brook, N.J. 08880

Displays:
127 Main Street, So. Bound Brook, N.J. 08880

Since 1922

TRIDENT SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

760 CLINTON AVE., NEWARK, N. J. 07108 **201-371-1120**

BRANCH OFFICE, 700 SANDFORD AVE., NEWARK, N.J. -(201) 372-0303

New Higher Interest Rates Plus First-Rate Gifts!

5.73% effective annual yield on **5.50%**

S U P E R Passbook Savings Account. Day of Deposit — Day of Withdrawal
Compounded Continuously. Payable Quarterly provided $50 remains at end of quarter.

8 to 10 years $5,000 minimum **8.45%** effective annual yield on **8.00%**	*6 to 8 years $5,000 minimum* **8.17%** effective annual yield on **7.75%**	*4 to 6 years $5,000 minimum* **7.90%** effective annual yield on **7.50%**
2½ to 4 years $3,000 minimum **7.08%** effective annual yield on **6.75%**	1 to 1½ years $1,000 minimum **6.81%** effective annual yield on **6.50%**	FSLIC

4 YEAR TREASURY CERTIFICATES

INTEREST RATE ESTABLISHED MONTHLY BASED ON 4-YEAR U.S. TREASURY BILLS
MINIMUM $5000

6-MONTH MONEY MARKET CERTIFICATES

PAY THE MOST WITH INTEREST GUARANTEED!
(Federal regulations do not permit daily compounding)
MINIMUM $10,000

CALL US TODAY FOR OUR CURRENT RATE!

Заощадіть собі журби на старші літа, чи на випадок нещастя в родині!

Забезпечіть себе і своїх рідних в

Українському Народному Союзі!

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в ЗСА

найстарша й довший час одинока українська наукова установа, яка тепер разом з іншими нашими науковими установами творить і репрезентує вільну українську науку, якої не існує в окупованій ворогом Україні з його русифікаторською політикою і режимом терору

пересилає сердечний привіт
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ

як тій найвидатнішій українській братській установі у вільному світі, яка гуртує в своїх рядах найбільше число вільних українських людей та поклала великі заслуги для української культури, зокрема науки, як фундатор-видавець 2-томової англомовної Енциклопедії Українознавства, яку приготувало НТШ, й багатьох інших важливих і вартісних творів.

НТШ А бажає УНСоюзові дальшого блискучого розвитку для добра всієї української спільноти і всім нам дорогої української справи.

УПРАВА

Українська Федеральна Кредитова Кооператива

„САМОПОМІЧ" в Нюарку, Н. Дж.

існує для добра і користей своїх членів.

- платить 7% дивіденди від ощадностей
- видає коротко- та довготермінові сертифікати на високих відсотках
- уділює різного рода позички на догідних умовинах сплати
- оплачує життєве забезпечення для членів до висоти 2,000 дол. на ощадностях та 10,000 дол. на позичках
- провадить щадничі пенсійні конта

ЩАДІТЬ ТА ПОЗИЧАЙТЕ У СВОЇЙ УСТАНОВІ

За інформаціями телефонуйте **(201) 373-7839**
Адреса:

SELF RELIANCE (NEWARK, N.J.) FEDERAL CREDIT UNION
734 Sanford Avenue ■ Newark, N.J. 07106

351 Burlington Cres.
London, Ont., Canada N5Z 3G8

Tel.: (519) 686-8528

460-ий ВІДДІЛ УНСоюзу
ЛОНДОН, ОНТАРІО, КАНАДА

сердечно вітає всіх своїх Членів, Головний Уряд УНСоюзу й Читачів „Свободи" та їхніх вартісних публікацій.

Користайте з корисних і дешевих забезпечень та вступайте в члени цієї найбільшої української забезпеченевої установи УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ!

ОРЕСТ ЩУР, *предсідник*

РОМАН ГОРНИЧ, *секретар*

БАТЬКИ Й ДІДИ
ПОДБАЙТЕ ЗА МОЛОДЬ

ДОБРА
Й ШВИДКА ОБСЛУГА!

201-391-2172

20 Blueberry Dr.
Woodcliff Lake, N.J.
07675

SAN-GRAPHICS INC.
Printing Inks & Supplies

Eugene Santoli

PRESIDENT

KOBASNIUK TRAVEL INC.

Your leading Ukrainian-American Travel Agency
Established 1920

WORLDWIDE AIR & SHIP TICKETS ■ CRUISES ■ HOTELS
FOREIGN & DOMESTIC TOURS ■ CAR RENTALS

Immigration and Visitor Documentation
Ukraine and Eastern Europe Tour Specialists

Vera Kowbasniuk Shumeyko
President

Anthony Shumeyko
Insurance Broker

157 Second Avenue **New York, N.Y. 10003**

(212) 254-8779

ВЕСЕЛКА

журнал для української дітвори.

КОЛЬОРОВІ ІЛЮСТРАЦІЇ

ВИХОДИТЬ КОЖНОГО МІСЯЦЯ У У ВИДАВНИЦТВІ „СВОБОДА" ЗАХОДАМИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ.

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ

Річна передплата становить у ЗСА — 8.00 долярів, у інших країнах — рівновартість цієї суми. Для членів УНС — 5.00 долярів. Ціна окремого числа 75 центів. Ціна подвійного числа — 1.00 доляр.

Адреса:

"SVOBODA" — "VESELKA"

P. O. Box 346 • JERSEY CITY, N. J. 07303 • U. S. A.

УКРАЇНСЬКА ЮВЕЛІРНА КРАМНИЦЯ

MAKAR'S JEWELRY

STORE & SHOP
823 Sanford Ave. ■ Newark, N.J. 07106
(201) 374-7787

- Маємо на складі великий вибір біжутерії з 14 і 18 кт. золота, срібла та емалії.
- Виготовляємо на замовлення всі вироби з біжутерії за нашими або власними зразками.
- Приймаємо замовлення гуртові від крамниць та індивідуальні.
- Спеціялізуємося у виготовлені тризубів.
- На складі: мужеські та жіночі годинники, правдиві коралі, бурштини, брошки, кульчики, перстені і т. д.

Ціни дуже помірковані, тому що самі виробляємо. Купуємо старі золоті вироби і монети. Замовлення полагоджуємо поштою, та на бажання висилаємо наші каталоги.

BULLDOZER & SHOVEL SERVICE ■ EXCAVATING
TOP SOIL ■ DRIVEWAYS INSTALLED

GEORGE & BILL DWORETZKY

LANDSCAPING — GRADING — PAVING

(201) 796-5134

8-01 Lake Street
Fair Lawn, N.J. 07410

(312) 276-3747
(312) 777-1700

UKRAINIAN PROGRAM

M.F. 7-8 P.M., 1450 A.M.
Friday 8:30 P.M. — Saturday 8 P.M., 1240 A.M.

Чи Ви чули у Чичули радіогодина, котру повинен слухати дорослий і дитина?

Перша і одинока денна українська радіогодина у Чікаґо!

Maria Chychula
Director

2224 West Chicago Avenue
Chicago, Illinois 60622

(312) 342-6818
(312) 276-3747

M. CHYCHULA & ASSOCIATES

MARKETING CONSULTANT — SALES PROMOTION
MANUFACTURES REPRESENTATIVE

2224 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622

Maria Chychula

ZIRKA CHILDREN'S FASHIONS

2310 W. Chicago Avenue ■ Chicago, Ill. 60622
Tel.: 772-8235

УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА КРАМНИЦЯ має великий вибір останньої моди, літнього та зимового вбрання.

Вишивані суконочки та блюзки для дорослих.

Дарунки для новонароджених.

Власники: **ОЛЬГА та МИКОЛА АНДРУЩИШИН**

CARTERET SAVINGS

AND LOAN ASSOCIATION

Main Office: 866 Broad St., Newark, N.J. 07102
(201) 622-8010
Other offices conveniently located throughout New Jersey

ДОБРЕ ВІДОМА ФІРМА

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION

(ЛІЦЕНЗІЯ В/О „ВНЕШПОСИЛТОРГ")

ПРОТЯГОМ БАГАТЬОХ ЛІТ СКОРО І АКУРАТНО ОБСЛУГОВУЄ СВОЇХ КЛІЄНТІВ ПРИ ОФОРМЛЕННІ

ПОСИЛОК-ПОДАРУНКІВ В УКРАЇНУ Й ІНШИХ ЧАСТИН СССР.

Відборець нічого не платить • Всі посилки забезпечені
Гарантована скора і точна достава.

За докладнішими інформаціями звертайтесь до Головної Контори

COSMOS PARCELS EXPRESS CORPORATION
488 Madison Avenue, 21st Floor ■ New York, N.Y. 10022
Tel.: (212) 758-1150, 758-1151

або до всіх наших відділів на терені США.

EDITION
BOOKS PAPER CORP.

419 Lafayette Street • New York, N.Y. 10003
Tel. (212) 777-1300

ДРУКАРНЯ
Виконує сумлінно друкарські роботи:
книжки, журнали, тощо.

REAL ESTATE AGENCY

DMYTRO KULYNYCH, *Realtor*

Перша УКРАЇНСЬКА ФІРМА продажі мешкальних домів, всяких парцель та фарм Просперуємо на терені північно-східньої частини знаних гір "Catskil" — лише 100 миль на північ від Ню Йорку.

Обслуговуємо не лише зацікавлених в інвестиції грошей, але також всіх тих клієнтів, що бажають продовжити життя своє — живучи серед ГІРСЬКОЇ ПРИРОДИ

Характерною прикметою околиці — це не лише кліматичність чистого гірського повітря, з розбудованою мережею літніськових осель та санаторій для старших людей, але теж великі можливості влаштуватись на працю в добре розвиненій індустрії сусідніх міст — КІНҐСТОН-у і САВҐЕРТІС.

Tel.: (914) 246-9011

6711 Hummerville Road
Saugerties, N.Y. 12477

Tel.: 276-4575

KAPPA FUNERAL HOME

PETER KAPPA, Director

2321 W. Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622

200-ий ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
Товариство „ВІЛЬНА УКРАЇНА" в Озон Парку, Н. Й.
сердечно вітає
Членство УНСоюзу, Головний Уряд УНСоюзу
та Читачів „Свободи".

ПРОФ. ТИМІШ БІЛОСТОЦЬКИЙ
председник

ІВАН ПРИГОДА
секретар

Phones: AR 6-1414-1415

FREE DELIVERY

OAKLEY
Rexall* PHARMACY *Inc.
I. CHASEN, R.Ph. ■ B. KRAMER, R.Ph.

2252 W. Chicago Avenue
***Near* Oakley**

Chicago, Ill.
DEA. AO 3874268

HASYN FUNERAL HOME
ІВАН ГАСИН ПОГРЕБНИК

4244-48 Old York Road
PHILADELPHIA, Pa. 19140
Phone GL 5-4100

GRAMERCY 5-5052
(AREA CODE 212)

BRODY MEAT PRODUCTS, Inc.

96 SECOND AVE.

CHOICE MEATS, POULTRY AND PROVISIONS
HOME MADE BOLOGNAS AND SAUSAGES

NEW YORK, N. Y. 10003

ROBERT PAUL KEYBIDA, D.M.D.

FAMILY DENTISTRY

1855 Springfield Avenue ■ Maplewood, N.J. 07040

РОДИННИЙ ДЕНТИСТ
Приймає за попереднім домовленням.
Tel.: (201) 761-4831

Call for appointment
(201) 761-4831

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР у ЛОНДОНІ, Онт., Канада

Об'єднує українців міста Лондону • Дає приміщення у власному домі, побудованому силами та працею своїх членів: Відділові Комітету Українців Канади — Курсам Українознавства — Українській Кредитовій Спілці та іншим організаціям • Вдержує велику українську бібліотеку та дівочий хор „БАРВІНОК" • Виплачує стипендії та справляє дарунки з різних нагод учням українознавства • Влаштовує культурні та товариські імпрези • Піддержує матеріяльно й морально всі почини, спрямовані на добро української справи.

Якщо будете в Лондоні, Онт., просимо відвідати УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР!
Адреса:
LONDON UKRAINIAN CENTER
247 Adelaide Street South, London, Ontario, Canada N5Z 3K7 ■ Tel.: (519) 686-9811

ELMAR ASSOCIATES

Ukrainian Mail Order Company specializing in Ukrainian Banknotes & Stamps (Karbovanets) (COLLECTOR'S ITEMS), also... Records, Tapes, Books, Pysanky— Egg Decorating Kits, Puzzles, T-Shirts, etc.

1980-81 Catalog .50¢ — Refundable with Purchase.

P.O. Box 301-GK, Irvington, N.J. 07111 **(201) 399-0119**

REALTOR

BOHDAN HOLOWID

LICENSED REAL ESTATE BROKER

501 - 90th AVE. N. ST. PETERSBURG, FLORIDA 33702 (813) 577-3848

ІВАН, НАДЯ, РОМАН, ПЕТРУСЯ САХАРЕВИЧ
складають привіт Українському Народному Союзові!

LOUNGE — FAMILY RESTAURANT

AMERICAN AND EUROPEAN FOOD

2301 West Chicago Avenue
Chicago, Ill. 60622

Tel.: EV 4-9892

HE 4-2100

Rozdilsky ——— and Sons

Funeral Home, Inc.

FUNERAL DIRECTORS & EMBALMERS
PETER ROZDILSKY DANIEL ROZDILSKY

5040 S. WESTERN AVE CHICAGO, ILL. 60609

Established 1920 Phone: 276-8100

Columbia Furniture Co.

Walter Papciak

2125-27 W. CHICAGO AVE.
CHICAGO, ILL. 60622

HARASYM HOMES INC.

QUALITY WITH DISTINCTION

MIKE HARASYM
RESIDENCE 681-7933
206 COMMISSIONERS ROAD E.
LONDON, ONTARIO N6C 2T1

ALECK HARASYM
RESIDENCE 472-2850
63 BARTLETT CRESCENT
LONDON, ONTARIO N6K 1W3

WESTMOUNT OFFICE: 472-7473

UKRAINIAN CULTURAL SERVICE ORGANIZATION

2923 Aramingo Avenue
Philadelphia, Pa. 19134

Alex Malofy, *Pres* — Mike Elko, *Sec.* 426-0562

Ukrainian National Ass'n
BRANCH 256
Riverhead, N.Y. 11901
Tel.: (516) 727-3325

W. Nedoszytko, *Pres* — J. Rychwalski, *Treas*
G. Lomaga, *V.-Pres.* — C. Bezkorowajny, *Sec*

COSMOS CATERING SERVICE

Приготовляє та доставляє до хати (на 25 або більше осіб) різного рода гарячі та холодні буфети і обіди, як також начиння потрібне до цього.

Власник **ІВАН ІВАШКО**
Тел.: (201) 539-5149

UNA BRANCH 360
PLAST
79 Southridge Drive
West Seneca, N.Y. 14224
(716) 674-5185

John Hawryluk, *Secretary* — Osyp Hawryluk, *Asst Secretary*

ІГОР і ІРИНА МЯКУШ

FLOWERS BY
IRENE

Specializing in wedding designs.

Floral arrangements for all occassions.
939 N. Western Ave., Chicago, Ill. 60622
278-7890

Phone: 375-9540

Ronnie's
HAIRSTYLISTS
"UNI-SEX"
378 Stuyvesant Ave.
Downstairs from Jordon Boris
Irvington, NJ 07111

Jane · Nancy · Abbie

НАЙСТАРШЕ УКРАЇНСЬКЕ ВИСИЛКОВЕ БЮРО в НЮ ЙОРКУ

ROMAN PARCELS SERVICE
324 East 9th Street, New York, N.Y. 10003
Tel. 475-7430

Привіт від

EUROPA
Meat & Provision

527 Jersey Avenue
JERSEY CITY, N.J. 07302

HE 5-2221

З М І С Т

ст.

1. *Іван Франко:* З Новим Роком!; *Масей Сядньов:* Новий Рік ... 7
2. КАЛЕНДАР ... 8
3. МІСЯЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ... 20
   Юрій Клен: Січень; *Борис Гомзен:* Лютий; *Леонід Мосендз:* Березень; *Наталія Лівицька-Холодна:* Квітень; *Богдан Кравців:* Травень; *І. Вигран:* Червень; *Федір Малицький:* Липень; *Михайло Орест:* Серпень; *К. Герасименко:* Вересень; *Василь Мисик:* Жовтень; *Богдан Кравців:* Листопад; *Оксана Лятуринська:* Грудень.
4. НАШ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ ... 28
   Лука Мишуга: Батько; *Д. Галичин:* Союз праці, ідей та інтересів; *А. Драган:* Основа нашого суспільного життя; До історії УНС; *Степан Мусійчук:* Гимн УНСоюзу.
5. *Григорій Чупринка:* Рідний Край (вірш) ... 43
6. *А. Драган:* Копи в Нью Йорку гомоніла Україна ... 44
7. *Леонід Кисельов:* Катерина (вірш) ... 80
9. *І. Кедрин:* Речник і різьбар душі народу ... 81
10. *І. Світличний:* Порціями (вірш) ... 90
11. *А. Юриняк:* Шевченкове слово ... 91
12. *М. Степаненко:* Літературна критика в підсовєтській Україні ... 99
13. *О. Тарнавський:* Богдан Кравців — поет нової дійсности ... 113
14. *Мих. Осадчий:* Сонет Батьківщині (вірш) ... 122
15. *Мих. Кучер:* „Третя хвиля" російської еміґрації ... 123
16. *Мих. Хейфец:* Мої українські друзі ... 130
17. Комітет єврейсько-української співпраці ... 134
18. *Микола Вороний:* краю мій рідний (вірш) ... 136
19. *Вол. Душник:* Фантазія, що могла б стати дійсністю ... 137
20. *Степан Підкова:* Побачивши Олега Трояновського ... 141
21. *Батлер Єйтс:* Великдень 1916 (вірш) ... 146
22. *Лука Луців:* Спогади українського січового стрільця ... 148
23. *Роман Шрамченко:* Дорога смерти ... 159
24. *Ярослав Гайвас:* Самовизначення Карпатської України ... 165
25. *Дмитро Загул:* Я чую пісню (вірш) ... 172
26. *о. Севастіян Собол:* Співець Карпатських гір ... 173
27. *І. Світ:* Українці на Гаваях ... 176
28. *Богдан Курилас:* Предки (вірш) ... 180
29. *Іван В. Іванчук:* Коли ми ще були „гонкіс" ... 181
30. *Ольга Кузьмович:* Скарби при дорозі ... 189
31. *К. Шонк-Русич:* Український одяг ... 194
32. *Максим Бойко:* Острозька Біблія ... 201
33. *Вячеслав Лащенко:* Софія (вірш) ... 207
34. *Ірена Книш:* Відлуння Полтавської битви ... 208
35. *Осип Кравченюк:* Ібсен в українській літературі ... 219
36. *Лев Яцкевич:* Від Нютона до Айнштайна ... 232
37. *Леся Стадниченко:* Мандруючи по світі ... 239
38. *Зіновій Красівський:* О, земле моя! (вірш) ... 251
39. *Б. Остап'юк:* Дозвілля на Бережанщині ... 252
40. *Петро Кізко:* Юним (вірш) ... 256
41. *Василь Бородач:* Забутий амбасадор ... 257
42. *Любов Коленська:* „Жарт" ... 262
43. *Володимир Барагура:* Моє перше кохання ... 269
44. *Алла Коссовська:* Про кохання (вірш) ... 273
45. *Роман Савицький:* Музичні анекдоти ... 274
46. З підсовєтського гумору ... 289
47. *Зосим Дончук:* Дайте мені спокій (гумореска) ... 292

ОГОЛОШЕННЯ ... 295

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, Інк.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION, Inc.

P.O. Box 17a • 30 Montgomery Street, Jersey City, N.J. 07303

Telephones: (201) 451-2200, N.Y. Line (212) 227-5250

CANADIAN OFFICE
18 Leland Avenue
Toronto, Ont. M8Z 2X5
Tel.: (416) 231-4685

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

- Має 16 кляс модерного забезпечення;
- Забезпечує членів до 100,000 долярів;
- Виплачує найвищу дивіденду;
- Видає щоденник „Свободу", „Український Тижневик" і журнал для дітей „Веселка";
- Уділяє стипендії студіюючій молоді;
- Удержує вакаційну оселю „Союзівку".

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

- Offers 16 types of life insurance protection;
- Insures members for up to $100,000;
- Pays out high dividends on certificates;
- Publishes the "Svoboda" daily, the English language "The Ukrainian Weekly" and the children's magazine "Veselka" ("The Rainbow");
- Provides scholarships for students;
- Owns the beautiful estate "Soyuzivka"

Українська Будівля — Ukrainian Building

Headquarters of the Ukrainian National Association

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ УНС! ЗАБЕЗПЕЧІТЬСЯ І БУДЬТЕ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ!

JOIN THE UNA — INSURE YOURSELF AND BE SAFE!